ROMANITATEA VOCABULARULUI

UNOR TEXTE VECHI ROMÂNEȘTI

C. DIMITRIU

JUNIMEA

Scanned with OKEN Scanner

Domnului
Dumitru Vacarciu
cu cele mai bune sentimente
C. Dimitriu
2-XII-1973

C. DIMITRIU

ROMANITATEA VOCABULARULUI UNOR TEXTE VECHI ROMÂNEŞTI

Scanned with OKEN Scanner

C. DIMITRIU

ROMANITATEA VOCABULARULUI UNOR TEXTE VECHI ROMÂNEŞTI

Studiu statistic

EDITURA JUNIMEA
IAŞI ● 1973

Scanned with OKEN Scanner

„. . . că banii aceia sănt buni carii îmblî în toate ţărăle, aşai şi cuvintele acelea săntu bune carele le înţelegu toţi“.

Simion Ştefan, *Noul testament de la Bălgrad*, 1648.

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL I

INTRODUCERE

§1. Evoluţia unei limbi în general şi a aspectului ei literar în special afectează în primul rînd vocabularul, fapt explicabil prin legătura directă a acestuia cu viaţa materială şi spirituală a vorbitorilor limbii respective [1]. Practic, aceasta înseamnă că, odată cu dezvoltarea civilizaţiei, evoluează şi vocabularul, mai ales în sensul îmbogăţirii cu noi unităţi lexicale capabile să exprime noţiunile proprii stadiului dat al civilizaţiei. Îmbogăţirea vocabularului se realizează pe două căi [2]: una „internă", care constă în formarea — prin diverse procedee — de noi cuvinte din cuvintele deja existente în acea limbă, şi alta „externă", prin care se înţelege pătrunderea în limba respectivă a unor cuvinte din alte limbi.

Referindu-ne la limba română — care este continuatoarea directă a limbii latine în provinciile dunărene romanizate [3] — putem aprecia că punctul de plecare al vocabularului îl constituie cuvintele latine moştenite [4],

---

[1] Vezi acad. Al. Graur, *Tendinţele actuale ale limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 271. Această idee a fost exprimată şi de E. Petrovici în volumul colectiv *Problemele ştiinţelor sociale în dezbaterea Academiei R. P. R.*, Bucureşti, 1951, p. 95.

[2] Acad. Al. Graur, *op. cit.*, p. 250 şi 271.

[3] Vezi definiţia genealogică a limbii române dată de acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 77. Pentru o altă definiţie a limbii române, vezi E. Petrovici, volumul citat, p. 98.

[4] Avem în vedere opinia exprimată de Al. Philippide, *Originea românilor*, Iaşi, 1923, I, p. 854—858, îmbrăţişată şi de D.

Scanned with OKEN Scanner

la care se alătură și eventualele cuvinte autohtone [5]. La vocabularul moștenit, s-au adăugat continuu noi cuvinte, atît pe calea „externă" — „împrumuturi" din limbile popoarelor cu care am venit în contact de-a lungul timpului sau „neologisme" provenite din cunoașterea (în special pe calea scrisului și a administrației) a culturii altor popoare [6] — cît și pe calea „internă" — crearea de cuvinte din cele existente în limba română (indiferent de originea lor) prin derivarea cu sufixe și prefixe [7], derivarea regresivă, compunere, schimbarea valorii morfologice [8] și alte procedee. În felul acesta s-a ajuns ca limba română — care este, incontestabil, o entitate — să aibă un vocabular cu cuvinte de numeroase origini [9].

Nu toate cuvintele din vocabularul românesc (și nu indiferent de originea lor !) au aceeași pondere în limba română. În această privință s-au făcut aprecieri valoroase încă din perioada veche a culturii românești, sem-

---

Macrea, *Probleme de lingvistică română*, București, 1961, p. 20, V. Arvinte, *Formarea limbii și poporului român în lumina cercetărilor recente*, An. L, XVII, 1966, p. 31, Academia R. S. R., *Istoria limbii române*, vol. al II-lea, București, 1969, p. 15 sqq, ș.a.

[5] Pentru această problemă, vezi I. I. Russu, *Limba tracodacilor*, București, 1967, și *Elemente autohtone în limba română*, București, 1970.

[6] S. Pușcariu, *Études de linguistique roumaine*, Cluj — București, 1937, p. 406 sqq., folosește termenul de „neologism" și pentru elementele slave culte, cele grecești fanariote, unele elemente turcești, maghiare și altele. Vezi și acad. I. Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor"*, București, 1943, p. 466 sqq.

[7] Acad. I. Iordan, *op. cit.*, p. 192 sqq, apreciază că formațiile cu prefixe și mai ales cele cu prefixoide reprezintă „compuneri". Acad. Al. Graur, *op. cit.*, p. 250, este de părere că termenul „compunere" trebuie folosit numai cînd se combină două cuvinte noționale.

[8] Termenul „conversiune" nu s-a impus încă în lingvistica românească (vezi acad. Al. Graur, *op. cit.*, p. 250).

[9] D. Macrea, *op. cit.*, p. 32, indică pentru *Dicționarul limbii române moderne* 76 de grupe de cuvinte după origine.

Scanned with OKEN Scanner

nificativă fiind cunoscuta comparație a lui Simion Ștefan : „Bine știmu că cuvintele trebue să fie ca banii, că banii aceia sănt buni carii îmblî în toate țările, așia și cuvintele acealea sănțu bune carele le înțelegu toți“ [10]. Termenii acestei comparații au fost precizați ulterior, în sensul că astăzi se consideră drept o axiomă faptul că în cadrul vocabularului românesc — care conține cuvinte de origini atît de variate [11] — importanța maximă o au elementele latine moștenite [12]. La acest adevăr s-a ajuns mai ales în urma cercetării statistice a vocabularului, ale cărei începuturi se găsesc la noi în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

*

§2. Cercetarea statistică a vocabularului românesc s-a făcut fie pe baza unor dicționare, fie pe baza anumitor „texte“. La prima categorie se citează de obicei [13] ca inițiator A. de Cihac prin prefața la volumul al II-lea al dicționarului său etimologic [14]. De fapt, în această prefață, A. de Cihac nu face un studiu statistic propriu-zis, ci ceea ce s-ar putea numi o „apreciere“ asupra pro-

---

[10] *Predoslovie cătrî cetitori* la *Noul testament de la Bălgrad*, 1648, după I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, București, I, 1903, p. 170. Pentru alte opinii din epoca veche, vezi V. Sofroni, *Preocupări de limbă în literatura română veche*, AUI, VII, 1961, p. 11—41 ; Gh. Bulgăr, *Problemele limbii literare în concepția scriitorilor români*, București, 1966, p. 11 sqq și p. 43 sqq.

[11] Vezi nota 9. Avem în vedere că „pentru limba însăși, ca și pentru cei care o studiază, lexicul îmbrățișează toate cuvintele ei, indiferent dacă ele circulă sau nu într-un anumit moment“ (acad. I. Iordan, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 33—34).

[12] Vezi, de exemplu, acad. I. Iordan, *Limba română contemporană*, p. 57.

[13] M. Seche, *Schiță de istorie a lexicografiei române*, I, București, 1966, p. 107, menționează o statistică din 1840 a învățatului rus I. Hinculov cu care se aseamănă — în ceea ce privește procentajul diverselor elemente — statistica lui A. de Cihac.

[14] *Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfort S/M, 1879, p. VII—XVIII.

Scanned with OKEN Scanner

porţiilor pe origini în care apar cuvintele „nederivate“ [15] din dicţionarul propriu. Singurele cifre privitoare la componenţa vocabularului românesc care apar aici sînt „aproximativ 500 de cuvinte latine, 1000 de cuvinte slave, 300 de cuvinte turceşti, 280 de cuvinte greceşti moderne şi 20 pînă la 25 de cuvinte maghiare sau albaneze“ [16]. A. de Cihac arată că elementul latin „care constituie fără îndoială substanţa limbii române ... nu numai că a rămas aproape staţionar, după primirea sa, în ceea ce priveşte fondul vocabularului, dar acesta din urmă trebuie chiar să fi pierdut multe cuvinte ca urmare a atîtor tulburări la care aceste nefericite locuri au fost teatrul timp de secole“ [17]. În felul acesta se poate explica de ce „elementul latin din limba română nu reprezintă astăzi mai mult decît o cincime din vocabular, în timp ce elementul slav este de două ori mai numeros, adică aproape două cincimi“ [18]. Elementul turcesc (numai cel pătruns după secolul al XV-lea) din limba română — spune A. de Cihac — constituie „aproape o cincime din vocabularul românesc“ [19], ultima cincime fiind reprezentată de elemente de diferite origini [20].

Generalizînd, după „aprecierea“ statistică a lui A. de Cihac, vocabularul limbii române se compune din 1/5 (0,20%) cuvinte de origine latină, 2/5 (0,40%) cuvinte de origine slavă, 1/5 (0,20%) cuvinte de origine turcă şi 1/5 (0,20%) cuvinte de diferite origini.

---

[15] La „aprecierea“ statistică, A. de Cihac nu ia în consideraţie şi cuvintele formate pe terenul limbii române (vezi listele de cuvinte de la sfîrşitul volumului al II-lea, p. 729—813).

[16] Pag. XIII. În notă, autorul arată că îşi propune să publice mai tîrziu listele acestor cuvinte.

[17] Pag. VIII.

[18] *Ibidem.*

[19] Pag. XII.

[20] Este vorba de elementul maghiar, care „nu a îmbogăţit vocabularul românesc decît cu aproximativ o zecime“ (p. XII), de elementul grec modern (în legătură cu care vezi comentariul făcut de M. Seche, *lucr. cit.*, p. 128 sqq) şi de elementul albanez, cu precizarea interesantă a autorului că „albaneza nu ne-a dat în mod direct decît un foarte mic număr de cuvinte şi chiar şi aceste cuvinte nu sînt de orgine albaneză : ele aparţin diferitelor elemente din care sînt alcătuite româna şi albaneza“ (p. XIII).

Scanned with OKEN Scanner

*

§3. Întrucît A. de Cihac — care a inițiat la noi, în maniera arătată mai sus, cercetarea statistică a vocabularului — nu a stabilit exact, după propriul dicționar, numărul și proporția elementelor de diferite origini din limba română, acest lucru a fost realizat mai tîrziu de către alți specialiști. Astfel, S. Pușcariu [21] spune că „indicele" de la sfîrșitul volumului al doilea al dicționarului lui A. de Cihac „are cu totul 5 765 de cuvinte, dintre cari numai 1 165 sunt de origine latină, iar restul de 4 600 îl formează : 2 361 cuvinte slave, 965 cuvinte turcești, 635 cuvinte neogrecești, 589 cuvinte ungurești, 50 cuvinte albaneze" [22]. Calculînd procentajul la această numărătoare, observăm că, deși indică alte cifre decît A. de Cihac, proporția elementelor constitutive ale vocabularului românesc este, totuși, și după S. Pușcariu în general aceeași [23] ca și la A. de Cihac, și anume : elementul latin 20,20%, elementul slav 40,95%, elementul turcesc 16,73%, elementul neogrecesc 11,01%, elementul unguresc 10,21% și elementul albanez 0,86%.

*

§4. Referindu-se la numărătoarea făcută de S. Pușcariu, M. Seche arată că aceasta nu corespunde realității, în sensul că în „indicele" de la sfîrșitul volumului al doilea al dicționarului lui A. de Cihac cuvintele [24] „sînt în număr de peste 8 900" [25]. M. Seche face și o numărătoare a tuturor cuvintelor (și a celor „nederivate" și a celor „derivate") direct [26] din dicționarul lui A. de

---

[21] *Locul limbii române între limbile romanice*, București, 1920.

[22] Pag. 39.

[23] Ne referim la faptul că și după S. Pușcariu elementul latin reprezintă aproximativ o cincime, elementul slav două cincimi, elementul turcesc aproape o cincime, iar o cincime este alcătuită din elemente neogrecești, ungurești și albaneze.

[24] Unde — reamintim — apar numai cuvintele „nederivate".

[25] *Lucr. cit.*, p. 107, nota 3.

[26] Adică nu după „indicele" de la sfîrșitul volumului al doilea al dicționarului.

Scanned with OKEN Scanner

Cihac, obținînd „suma totală de 17 645 de cuvinte înregistrate, exclusiv variantele (fonetice ori lexicale) și toponimicele“ [27]. Totalitatea cuvintelor din dicționarul lui A. de Cihac se repartizează pe origini — după M. Seche — în felul următor : „elemente de origine latină (și derivate ale acestora) — 8 038 ; elemente de origine slavă (și derivate ale acestora) — 6 141 ; elemente de origine turcă (și derivate ale acestora) — 1 250 ; elemente de origine greacă (și derivate ale acestora) — 1 100 ; elemente de origine maghiară (și derivate ale acestora) — 1 026 ; elemente comune cu albaneza (și derivate ale acestora) — 90“ [28]. Calculînd procentajul la aceste cifre [29], observăm o diferență sensibilă a proporțiilor elementelor constitutive ale vocabularului românesc atît față de cele indicate de A. de Cihac, cît și față de cele indicate de S. Pușcariu. Astfel, elementul latin (și derivatele acestuia) reprezintă 45,55%, elementul slav (și derivatele acestuia) 34,80%, elementul turc (și derivatele acestuia) 7,11%, elementul grecesc (și derivatele acestuia) 6,23%, elementul maghiar (și derivatele acestuia) 5,81%, iar elementul comun cu albaneza (și derivatele acestuia) 0,51%.

*

§5. O altă statistică, realizată pe baza dicționarului elaborat de I.-Aurel Candrea [30], aparține lui D. Macrea [31]. În acest dicționar, după cum arată D. Macrea [32], sînt

---

[27] *Lucr. cit.*, p. 108.

[28] *Ibidem.*

[29] M. Seche, *lucr. cit.*, p. 107, indică procentajul numai în cifre întregi (de exemplu, peste 45% este element latin, sub 35% este element slav etc.).

[30] I.-A. Candrea și Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea românească“*, București, 1931, partea I, *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, fiind elaborată de I.-A. Candrea.

[31] *Circulația cuvintelor în limba română*, Transilvania, anul 73, 1942, nr. 4, p. 268—288, studiu reluat sub titlul *Fizionomia lexicală a limbii române*, în Dacoromania, X, partea a II-a, 1943, p. 362—373, și rezumat în *Probleme de lingvistică română*, p. 30 sqq.

[32] Pentru numărătoarea făcută de I.-A. Candrea, vezi D. Macrea, *Fizionomia lexicală a limbii române*, p. 363.

Scanned with OKEN Scanner

inserate 43 269 de cuvinte, dintre care 24 311 sînt moştenite sau împrumutate iar 18 958 sînt formate pe terenul limbii române [33]. După origine, cuvintele moştenite şi împrumutate se repartizează astfel [34] :

„1	Latine	8 905	(2 099+6 806)	20,58 %
2	Vechi slave şi slave bisericeşti	4 524	(1 466+3 058)	10,45 %
3	Sîrbeşti	799	(484+315)	1,84 %
4	Bulgăreşti	545	(247+298)	1,25 %
5	Ruseşti	412	(246+168)	0,95 %
6	Ruteneşti	397	(250+147)	0,91 %
7	Poloneze	141	(86+55)	0,32 %
8	Sîrbo-bulgare	257	(113+144)	0,59 %
9	Sîrbo-rutene	20	(10+10)	0,04 %
10	Ruso-rutene	16	(5+11)	0,03 %
11	Ruso-bulgare	16	(6+10)	0,03 %
12	Comune cu albaneza	249	(54+195)	0,57 %
13	Medio-greceşti	351	(212+139)	0,80 %
14	Neogreceşti	1 020	(586+434)	2,35 %
15	Ungureşti	1 360	(605+755)	3,14 %
16	Ungaro-sîrbeşti	28	(17+11)	0,06 %
17	Turceşti	1 889	(1 116+773)	4,36 %
18	Latine savante	1 135	(875+260)	2,62 %
19	Franceze	12 854	(11 387+1 467)	29,69 %
20	Italiene	413	(336+77)	0,95 %
21	Spaniole	13	(12+1)	0,03 %
22	Engleze	92	(85+7)	0,21 %
23	Germane	713	(510+203)	1,67 %
24	Săseşti	10	(7+3)	0,02 %
25	Ţigăneşti	12	(10+2)	0,02 %
26	Onomatopeice	848	(284+564)	1,96 %
27	De origine nesigură	1 620	(837+783)	3,73 %
28	De origine necunoscută	4 240	(2 230+2 010)	9,79 %
29	Din nume proprii	255	—	0,58 %
30	Diverse[35]	117	—	0,27 %“[36]

[33] Vezi *Fizionomia lexicală a limbii române*, p. 363.

[34] Cifrele din paranteză indică — prima — cuvintele moştenite sau împrumutate, iar a doua cuvintele formate pe terenul limbii române.

[35] În nota 1, p. 364, *Fizionomia lexicală a limbii române*, se arată proveniența acestor cuvinte şi frecvența acestora la fiecare origine.

[36] *Fizionomia lexicală a limbii române*, p. 363—364.

Scanned with OKEN Scanner

§6. Ultima statistică pe baza dicţionarelor este realizată de asemenea de D. Macrea [37] şi are ca obiect de studiu materialul oferit de dicţionarul elaborat de un colectiv condus de domnia sa [38]. În acest dicţionar apar 49 649 de cuvinte [39], care se grupează pe origini în felul următor [40] :

1	Latine	9 920	(1 849+8 071)	20,02 %
2	Vechi slave	3 959	(1 133+2 826)	7,98 %
3	Bulgăreşti	881	(279+602)	1,78 %
4	Bulgaro-sîrbeşti	747	(212+535)	1,51 %
5	Turceşti	1 827	(1 048+779)	3,62 %
6	Maghiare	1 073	(443+630)	2,17 %
7	Neogreceşti	1 172	(579+593)	2,37 %
8	Franceze	19 129	(12 770+6 359)	38,42 %
9	Latine literare	1 186	(738+448)	2,39 %
10	Italiene	851	(430+421)	1,72 %
11	Germane	878	(561+317)	1,77 %
12	Onomatopeice	1 108	(272+836)	2,24 %
13	De origine nesigură	1 349	(526+823)	2,73 %
14	De origine necunoscută	2 770	(1 440+1 330)	5,58 %
15	Comune cu albaneza	461	(81+380)	0,93 %
16	Ruseşti	452	(252+200)	0,91 %
17	Sîrbeşti	441	(203+238)	0,89 %
18	Ucrainene	398	(193+205)	0,80 %
19	Franco-italiene	151	(104+47)	0,30 %
20	Din nume proprii	138		0,28 %
21	Poloneze[41]	260		0,52 %
22	Engleze	73	(60+13)	0,15 %

[37] *Probleme de lingvistică română*, p. 31—36.
[38] *Dicţionarul limbii române moderne*, Bucureşti, 1958.
[39] *Probleme de lingvistică română*, p. 31.
[40] *Idem*, p. 32.
[41] La acest element D.Macrea, *ibidem*, notează doar „0,25%". Pentru a obţine numărul de cuvinte de origine polonă, am făcut totalul cuvintelor moştenite şi împrumutate, pe de o parte, şi totalul cuvintelor formate pe terenul limbii române, pe de altă parte, pe care, adunîndu-le, le-am scăzut din suma cuvintelor existente în *Dicţionarul limbii române moderne*. În felul acesta, am găsit 260 cuvinte poloneze — despre care nu ştim în ce proporţie sînt împrumutate sau formate pe terenul limbii române — al căror procentaj este nu de 0,25%, ci de 0,52%.

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

23	Săseşti	37	(18+19)	0,07 %
24	Franco-germane	32	(31+1)	0,06 %
25	Ţigăneşti	24	(17+7)	0,05 %
26	Diverse[42]	248	(164+84)	0,49 %

*

§7. Datele din cele două statistici întocmite de D. Macrea sînt susceptibile, însă, şi de o altă interpretare. Ne referim la faptul că, pe lîngă posibilitatea notării „derivatelor" împreună cu cuvintele de o origine oarecare, există şi *posibilitatea separării, într-o grupă de sine stătătoare, a cuvintelor formate pe terenul limbii române, cuvintele moştenite sau împrumutate necuprinzîndu-le de fapt pe acestea.* Procedînd astfel, cuvintele formate pe terenul limbii române sînt, în „dicţionarul lui I.-A. Candrea", în număr de 18 958, reprezentînd 43,81%, şi în *Dicţionarul limbii române moderne* în număr de 25 902, reprezentînd 52,17 %. După originea radicalului pe baza căruia s-au format, „derivatele" româneşti se grupează astfel :

Nr. crt.	Originea	Dicţionarul lui I.-A. Candrea		*Dicţionarul limbii române moderne*	
		Nr.	Proc.	Nr.	Proc.
0	1	2	3	4	5
1	Latină	6 806	15,72	8 071	16,25
2	Veche slavă (inclusiv slava bisericească)	3 058	7,06	2 826	5,69
3	Sîrbă	315	0,72	238	0,47
4	Bulgară	298	0,68	602	1,21
5	Rusă	166	0,38	200	0,40
6	Ucraineană	147	0,33	205	0,41
7	Polonă[43]	55	0,12	—	—

[42] Aici se încadrează cuvintele din 51 de grupe etimologice care „sînt atît de infime numericeşte, încît nu pot fi cuprinse într-o expresie statistică curentă. Toate aceste grupe, de cele mai variate origini, totalizează abia 1% din vocabularul românesc" *(Probleme de lingvistică română*, p. 33). Cifrele indicate aici le-am obţinut prin adunarea celor date de D. Macrea, *op. cit.*, p. 33, nota 1.

[43] În legătură cu elementul polonez din *Dicţionarul limbii române moderne*, vezi nota 41.

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

0	1	2	3	4	5
8	Sîrbă-bulgară[44]	144	0,32	535	1,07
9	Sîrbă-ucraineană	10	0,02	—	—
10	Rusă-ucraineană	11	0,02	—	—
11	Rusă-bulgară	10	0,02	—	—
12	Comune cu albaneza	195	0,45	380	0,76
13	Medio-greacă	139	0,32	—	—
14	Neogreacă	434	1,00	593	1,19
15	Maghiară	755	1,74	630	1,26
16	Maghiară-sîrbă	11	0,02	—	—
17	Turcă	773	1,78	779	1,56
18	Latină literară	260	0,60	448	0,90
19	Franceză	1 467	3,39	6 359	12,80
20	Italiană	77	0,17	421	0,84
21	Spaniolă	1	0,002	—	—
22	Franceză-italiană	—	—	47	0,09
23	Franceză-germană	—	—	1	0,02
24	Engleză	7	0,01	13	0,02
25	Germană	203	0,46	317	0,63
26	Săsească	3	0,006	19	0,03
27	Ţigănească	2	0,004	7	0,01
28	Onomatopee	564	1,30	836	1,68
29	Din substantive proprii	255	0,58	138	0,28
30	Diversă[45]	—	—	84	0,16
31	Nesigură	783	1,80	823	1,65
32	Necunoscută	2 010	4,64	1 330	2,67

În același sens, cuvintele moştenite sau împrumutate sînt, în „dicţionarul lui I.-A. Candrea", în număr de 24 311, reprezentînd 56,18%, iar în *Dicţionarul limbii române moderne* în număr de 23 747, reprezentînd 47,82%. Pe origini, aceste cuvinte au următoarea repartiţie :

Nr. crt.	Originea	Dicţionarul lui I.-A. Candrea		*Dicţ. lb. rom. modern.*	
		Nr.	Proc.	Nr.	Proc.
0	1	2	3	4	5
1	Latină	2 099	4,85	1 849	3,72
2	Veche slavă (inclusiv sl. bis.)	1 466	3,38	1 133	2,28
3	Sîrbă	484	1,11	203	0,40

[44] În *Dicţionarul limbii române moderne* se spune bulgară-sîrbă (vezi mai sus, §6).

[45] Vezi nota 42.

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

4	Bulgară	247	0,57	279	0,56
5	Rusă	246	0,56	252	0,50
6	Ucraineană	250	0,57	193	0,38
7	Polonă[46]	86	0,19	260	0,52
8	Sîrbă-bulgară[47]	113	0,26	212	0,42
9	Sîrbă-ucraineană	10	0,02	—	—
10	Rusă-ucraineană	5	0,01	—	—
11	Rusă-bulgară	6	0,01	—	—
12	Comune cu albaneza	54	0,12	81	0,16
13	Medio-greacă	212	0,48	—	—
14	Neogreacă	586	1,35	579	1,16
15	Maghiară	605	1,39	443	0,89
16	Maghiară-sîrbă	17	0,03	—	—
17	Turcă	1 116	2,57	1 048	2,11
18	Latină literară	875	2,02	738	1,48
19	Franceză	11 387	26,31	12 770	25,72
20	Italiană	336	0,77	430	0,86
21	Spaniolă	12	0,02	—	—
22	Franceză-italiană	—	—	104	0,20
23	Franceză-germană	—	—	31	0,06
24	Engleză	85	0,19	60	0,12
25	Germană	510	1,17	561	1,12
26	Săsească	7	0,01	18	0,03
27	Ţigănească	10	0,02	17	0,03
28	Onomatopee	284	0,65	272	0,54
29	Diversă[48]	117	0,27	164	0,33
30	Nesigură	837	1,93	526	1,05
31	Necunoscută	2 230	5,15	1 440	2,90

În interpretarea dată de noi cifrelor indicate de D. Macrea pentru „dicţionarul lui I.-Aurel Candrea“ şi *Dicţionarul limbii române moderne*, „elementul romanic“ din limba română modernă constituie 78,43% (33 951 cuvinte din totalul de 43 269) în „dicţionarul lui I.-Aurel Candrea“ şi 84,75% (42 096 cuvinte din totalul de 49 649) în *Dicţionarul limbii române moderne*, ceea ce înseamnă că *aproximativ patru cincimi din vocabularul româ-*

[46] Vezi nota 41.
[47] Vezi nota 44.
[48] Vezi notele 35 şi 42.

Scanned with OKEN Scanner

nesc modern este romanic[49]. În cadrul „elementului romanic", ponderea cea mai mare o au formațiile pe terenul limbii române[50], urmate de neologismele latino-romanice[51], de cuvintele latine moștenite[52] și de onomatopee[53]. Ținînd cont de faptul că elementele lexicale moștenite din latină aparțin limbii române de la nașterea ei, precum și de faptul că „derivatele" românești și onomatopeele sînt în general foarte vechi, rezultă că *aproximativ 50% din vocabularul limbii române moderne, reprezentat numai de „element romanic"*[54], *are o vechime foarte mare* și aproximativ 30% din vocabularul românesc modern, reprezentat de asemenea de „element romanic"[55], este mai nou.

Faptul că elementul latin moștenit se află în proporție redusă în vocabularul limbii române moderne — cca. 4%[56] — se explică cu ușurință dacă avem în vedere că acesta nu poate să sporească, ci se menține în general constant — cca. 2 000 de cuvinte[57] — sau chiar pierde

---

[49] D. Macrea, *Probleme de lingvistică română*, p. 35, indică, pentru elementele latine moștenite împreună cu neologismele latino-romanice, procentajul de 53.69% în „dicționarul lui I.-A. Candrea" și 62,85% în *Dicționarul limbii române moderne.*

[50] 43,81%, pentru 18 958 cuvinte, în „dicționarul lui I.-A. Candrea" și 52,17%, pentru 25 902 cuvinte, în *Dicționarul limbii române moderne.*

[51] 29,12%, pentru 12 610 cuvinte, în „dicționarul lui I.-A. Candrea" și 28.32%, pentru 14 073 cuvinte, în *Dicționarul limbii române moderne.*

[52] 4,85%, pentru 2 099 cuvinte, în „dicționarul lui I.-A. Candrea", și 3.72%, pentru 1 849 cuvinte, în *Dicționarul limbii române moderne.*

[53] 0,65%, pentru 284 cuvinte, în „dicționarul lui I.-A. Candrea" și 0.54%, pentru 272 cuvinte, în *Dicționarul limbii române moderne.*

[54] Însumînd cuvintele latine moștenite, formațiile pe terenul limbii române și onomatopeele, obținem 49.31%, pentru 21 341 cuvinte, în „dicționarul lui I.-A. Candrea" și 56,43%, pentru 28 023 cuvinte, în *Dicționarul limbii române moderne.*

[55] Ne referim la neologismele latino-romanice, care reprezintă 29,12% — pentru 12 610 cuvinte — în „dicționarul lui I.-A. Candrea" și 28.32% — pentru 14 073 cuvinte — în *Dicționarul limbii române moderne.*

[56] Vezi nota 52.

[57] Vezi, de asemenea, nota 52

Scanned with OKEN Scanner

unele cuvinte [58], în timp ce elementele de alte origini — în special „derivatele" româneşti şi neologismele latino-romanice — se înmulţesc sensibil odată cu dezvoltarea limbii literare. Dacă modernizarea limbii înseamnă şi îmbogăţirea substanţială a vocabularului şi dacă elementul latin moştenit rămîne în general constant, atunci e firesc ca procentajul elementului latin moştenit — care este direct proporţional cu numărul total de cuvinte — să fie cu atît mai mic cu cît numărul total de cuvinte din vocabularul românesc este mai mare. Astfel, admiţînd — numai pentru exemplificare — că elementul latin moştenit este de 2 000 unităţi lexicale, atunci acesta reprezintă, la cele 17 645 cuvinte din dicţionarul lui A. de Cihac [59], aproape 12%, la cele 43 269 cuvinte din „dicţionarul lui I.-A. Candrea" aproape 5% iar la cele 49 649 cuvinte din *Dicţionarul limbii române moderne* ceva mai puţin de 4% [60].

În afara „elementului romanic", vocabularul limbii române moderne mai conţine elemente şi de alte origini, dar în măsură redusă, toate cuvintele „neromanice" reprezentînd abia aproximativ o cincime din întreg vocabularul. Există, astfel, cuvinte de origine „slavă" [61], cu un procentaj de 6,68% — pentru 2 912 cuvinte — în „dicţionarul lui I.-A. Candrea" şi 5,06% — pentru 2 532 cuvinte — în *Dicţionarul limbii române moderne* [62]; cuvinte de origine turcă, cu un procentaj de 2,57% — pentru 1 116 cuvinte — în „dicţionarul lui I.-A. Candrea" şi

---

[58] În această privinţă, vezi citatul din A. de Cihac la care facem trimitere în no'a 17.

[59] După numărătoarea făcută de M. Seche, pe care am prezentat-o mai sus, în §4.

[60] În legătură cu „circulaţia" elementului latin moştenit — care este foarte mare — vezi statisticile realizate pe baza textelor, pe care le prezentăm mai departe.

[61] Încadrăm aici elementele vechi slave, cele slave bisericeşti şi elementele slave tîrzii şi moderne.

[62] Dintre acestea, 3,38% — pentru 1 466 cuvinte — sînt vechi slave şi slave bisericeşti, iar 3,30% — pentru 1 447 cuvinte — sînt slave tîrzii şi moderne, în „dicţionarul lui I.-A. Candrea"; 2,28% — pentru 1 133 cuvinte — sînt vechi slave iar 2,78% — pentru 1 399 cuvinte — sînt slave tîrzii şi moderne în *Dicţionarul limbii române moderne*.

Scanned with OKEN Scanner

2,11% — pentru 1048 cuvinte — în *Dicţionarul limbii române moderne*; cuvinte de origine greacă [63], cu un procentaj de 1,83% — pentru 798 cuvinte — în „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ şi 1,16% — pentru 579 cuvinte — în *Dicţionarul limbii române moderne*; cuvinte de origine germană [64], cu un procentaj de 1,18% — pentru 517 cuvinte — în „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ şi 1,15% — pentru 579 cuvinte — în *Dicţionarul limbii române moderne*; cuvinte de origine maghiară, cu un procentaj de 1,42% — pentru 622 cuvinte — în „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ şi 0,89% — pentru 443 cuvinte — în *Dicţionarul limbii române moderne*; cuvinte comune cu albaneza, cu un procentaj de 0,12% — pentru 54 cuvinte — în „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ şi 0,16% — pentru 81 cuvinte — în *Dicţionarul limbii române moderne*; cuvinte de origine engleză, cu un procentaj de 0,19% — pentru 85 cuvinte — în „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ şi 0,12% — pentru 60 cuvinte — în *Dicţionarul limbii române moderne*; cuvinte ţigăneşti, cu un procentaj de 0,02% — pentru 10 cuvinte — în „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ şi 0,03% — pentru 17 cuvinte — în *Dicţionarul limbii române moderne*; cuvinte de origini diverse, cu un procentaj de 0,27% — pentru 117 cuvinte — în „dicţionarului lui I.-A. Candrea“ şi 0,33% — pentru 164 cuvinte — în *Dicţionarul limbii române moderne*; în sfîrşit, cuvinte de origine nesigură şi necunoscută, cu un procentaj de 7,08% — pentru 3 067 cuvinte — în „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ şi 3,95% — pentru 1 966 cuvinte — în *Dicţionarul limbii române moderne*.

---

[63] În „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ se face distincţie între elementele medio-greceşti şi cele neogreceşti, iar în *Dicţionarul limbii române moderne* se vorbeşte numai despre elemente neogreceşti (vezi statisticile prezentate mai sus, în §5 şi §6).

[64] Includem aici cuvintele de origine germană şi pe cele de origine săsească.

Scanned with OKEN Scanner

§8. Prezentarea — succintă — a statisticilor întocmite pe baza dicţionarelor este motivată de necesitatea de a vedea la care dintre acestea putem raporta cu destulă eficienţă rezultatele obţinute de noi în cercetarea vocabularului unor texte de limbă română veche. În acest sens, credem că „aprecierea" statistică a lui A. de Cihac din prefaţa la volumul al II-lea al dicţionarului său etimologic [65], precum şi statistica realizată de S. Puşcariu pe baza listelor de cuvinte de la sfîrşitul volumului al II-lea al dicţionarului lui A. de Cihac [66] nu pot fi luate ca termen de comparaţie, pentru că — după cele arătate de M. Seche [67] — nu folosesc date reale.

În legătură cu celelalte statistici, trebuie făcută în prealabil o precizare : pentru a se putea face o comparaţie utilă, este necesar ca atît materialul lingvistic din dicţionarele avute în vedere, cît şi materialul lingvistic din textele vechi cercetate de noi să fie prelucrat după aceleaşi criterii. Întrucît la clasificarea pe origini a cuvintelor din textele vechi cercetate de noi s-a făcut distincţie între formaţiile pe terenul limbii române şi cuvintele moştenite sau împrumutate, înseamnă că nu putem folosi ca termen de comparaţie — deşi acest lucru ar fi binevenit — nici statistica realizată de M. Seche pe baza dicţionarului lui A. de Cihac, în care sînt puse la un loc cuvintele moştenite sau împrumutate cu „derivatele" lor româneşti (vezi §4).

În statisticile elaborate de D. Macrea pentru „dicţionarul lui I.-A. Candrea" şi *Dicţionarul limbii române moderne* — cu toate că procentajul se calculează de asemenea global, pentru cuvintele moştenite sau împrumutate şi „derivatele" lor româneşti — se indică, totuşi, în paranteză şi numărul cuvintelor moştenite sau împrumutate, pe de o parte, şi al celor formate pe terenul limbii române, pe de altă parte (vezi §5 şi §6). Aşadar, dintre statisticile prezentate aici, singurele care oferă material

[65] Vezi §2.
[66] Vezi §3.
[67] Vezi §4.

Scanned with OKEN Scanner

cu care să putem compara vocabularul textelor vechi cercetate de noi sînt cele două întocmite de D. Macrea (pentru „dicționarul lui I.-A. Candrea" și *Dicționarul limbii române moderne*), cu interpretarea datelor cifrice făcută de noi în §7.

*

§9. La a doua categorie de statistici lexicale, realizate pe baza unor texte, se consideră ca inițiator B. P. Hasdeu [68] care, urmărind să infirme rezultatele obținute de A. de Cihac în „aprecierea" sa statistică [69], formulează valoroasa teorie a circulației cuvintelor. În științe — arată B. P. Hasdeu — termenul „circulație" are sensul de „mișcarea productivă a valorilor" [70] potrivit căruia, în lingvistică „ceea ce se cheamă fizionomia unei limbi nu este altceva decît rezultatul circulațiunii" [71]. Pentru înțelegerea acestui lucru, B. P. Hasdeu compară „compartimentele" unei limbi — deci și vocabularul, adică cuvintele — cu banii [72]: „Cu cît mai des o monetă trece din mînă în mînă, cu atît mai multe lucruri și servicii se pot cumpăra cu ea, și cu atît mai puțin numerar se va cere pentru întreaga circulațiune dintr-o țară... Întocmai în același mod, din două lucruri lingvistice de o valoare intrinsecă identică, unul poate să aibă o valoare utilă înzecită și chiar însutită decît celălalt, dacă în graiul comun al poporului circulează de zece sau de o sută de ori mai mult în același interval de timp" [73]. În funcție de aceste idei, B. P. Hasdeu apreciază — poate cu mai mare asprime decît ar fi fost necesar — că la statisticile pe

---

[68] *Limba în circulațiune*, „Cuvente den bătrîni", tom. III, partea I, București, 1881, p. 91—105, republicat în „Etymologicum magnum romaniae", tom. I, București, 1886, sub titlul *În ce consistă fizionomia unei limbi*, p. XLVI—LIX (Citatele din B. P. Hasdeu le vom da numai după ultima lucrare).

[69] Vezi §2.

[70] *Op. cit.*, p. XLVI.

[71] *Idem*, p. LVII. Menționăm cu această ocazie că, la transcrierea citatelor din B. P. Hasdeu, folosim ortografia actuală.

[72] Prima dată, la noi, cuvintele au fost comparate cu banii de către Simion Ștefan, în 1648 (vezi §1).

[73] B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. XLVIII.

Scanned with OKEN Scanner

baza dicţionarelor [74] se depune o „muncă colosală, fără rezultat serios !“ [75]. În locul statisticii pe baza dicţionarelor, B. P. Hasdeu recomandă statistica pe baza textelor, pentru că numai aici se poate vedea circulaţia cuvintelor şi, prin urmare, numai în acest fel se poate stabili fizionomia unei limbi cu ajutorul statisticii.

Punînd în practică aceste idei, B. P. Hasdeu găseşte şase versuri ale unei doine din Dobrogea [76] alcătuite numai din cuvinte latineşti „fără nici un amestec străin, absolutamente nici unul !“ [77]. În altă ordine de idei, B. P. Hasdeu arată că „slavismele la români, şi chiar turcismele, nu sînt puţine ; în circulaţiune însă, adică în activitatea cea vitală a graiului românesc, în mişcarea cea organică ele se pierd aproape cu desăvîrşire faţă de latinisme“ [78]. Pentru ilustrarea acestui lucru, B. P. Hasdeu face statistica lexicală a unui bocet tot din Dobrogea [79], în care apar „155 de cuvinte, dintre care... numai 29 nu sînt latine [80] ; adică elementul latin întrece mai

---

[74] B. P. Hasdeu se referă, direct la statistica făcută, în 1841, de către Thommerel pe baza dicţionarului englez al lui Robertson, unde se constată că în limba engleză mai puţin de o treime din cuvinte sînt germanice şi mai mult de două treimi sînt romanice (vezi B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. XLIX). Indirect, însă, — dar, poate, în primul rînd — B. P. Hasdeu vizează pe A. de Cihac. (În legătură cu motivele de natură subiectivă care l-au determinat pe B. P. Hasdeu să aibă atitudine nefavorabilă faţă de A. de Cihac, vezi M. Seche, *lucr. cit.*, p. 104 sqq).

[75] *Op. cit.*, p. XLIX.

[76] În T. Burada, *O călătorie în Dobrogea*, Iaşi, 1880, p. 210, aşa cum indică B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. LI, nota 2.

[77] B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. LI. Numărînd — aşa cum arată B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. LIV sqq — numai cuvintele-text (făcînd, adică, abstracţie de cuvintele-titlu), D. Macrea găseşte în această doină 30 de cuvinte, toate latine moştenite (*Probleme de lingvistică română*, p. 39).

[78] B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. LII.

[79] Din aceeaşi culegere a lui T. Burada, p. 265, aşa cum arată B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. LIII, nota 1.

[80] Aceste 29 cuvinte sînt, după B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. LIII : 18 de origine slavă, 3 maghiare, 1 grecesc şi 7 de origine necunoscută. D. Macrea, *Probleme de lingvistică română*, p. 39, arată că astăzi, după origine, cele 155 de cuvinte se repartizează astfel : 127 latine, 21 slave, 3 maghiare, 2 greceşti, 1 daco-geto-tracic şi 1 de origine necunoscută. Nici B. P. Has-

Scanned with OKEN Scanner

mult decît de cinci ori pe toate celelalte împreună“ [81].

*

§10. Urmărind să argumenteze ideea că „și în privința tezaurului lexical, limba română nu e mai romanică, nici mai puțin romanică, decît limba italiană, franceză sau oricare alta, ci pur și simplu romanică fără comparație“ [82], S. Pușcariu apreciază, la fel ca B. P. Hasdeu, că „numai acea statistică are o îndreptățire științifică, la care ținem seama și de răspîndirea și circulația cuvintelor. Rezultatele ei vor diferi în mod surprinzător de statistica mecanică pe care unii au încercat s-o facă după dicționarul lui Cihac“ [83]. De asemenea, în același sens cu B. P. Hasdeu, și S. Pușcariu găsește două strofe din opera lui M. Eminescu formate „numai din cuvinte de origine romană :

Somnoroase păsărele
Pe la cuiburi se adună,
Se ascund în rămurele —
Noapte bună !

sau :

Mai am un singur dor :
În liniștea serii
Să mă lăsați să mor
La marginea mării. . .“ [84]

---

deu și nici D. Macrea, însă, nu iau în considerație „derivatele“ românești care, în bocetul în discuție, după *Dicționarul limbii române moderne*, sînt în număr de 19 : 1 substantiv propriu și 12 alte părți de vorbire sînt „derivate“ din elemente latine (care, deci, față de numărătoarea făcută de D. Macrea rămîn 114) și 1 substantiv propriu și 5 alte părți de vorbire sînt „derivate“ din elemente slave (care, deci, față de numărătoarea făcută de D. Macrea, rămîn 15).

[81] *Op. cit.*, p. LIII.

[82] S. Pușcariu, *Locul limbii române între limbile romanice*, p. 41.

[83] *Idem*, p. 40.

[84] *Idem*, p. 41. În *Limba română*, București, 1940, S. Pușcariu adaugă (după lucrări mai vechi, la care facem trimiterea în nota 142) și cinci versuri de la începutul unei poezii populare, unde nu apare „nici un cuvînt de origine străină“ (p. 195). În această privință, D. Macrea, *Fizionomia lexicală a limbii române*, p. 362, arată că „cu texte scurte, cînd se și aleg, se poate dovedi aproape orice despre o limbă“. De fapt, în cele două strofe ale lui M. Eminescu citate de S. Pușcariu nu toate cu-

Scanned with OKEN Scanner

Pentru a arăta proporţia, în circulaţie, a elementelor străine luate în totalitate, S. Puşcariu face statistica cuvintelor pe cîte o pagină din opera unui scriitor reprezentativ din cele trei provincii istorice româneşti : „deschizînd bunăoară, la întîmplare, „Baladele şi idilele“ lui Coşbuc, am găsit între cele 117 cuvinte, de pe pagina 101, nu mai puţine decît 102, deci 88% de provenienţă romană ; am făcut controlul numărînd cuvintele de pe aceeaşi pagină din „Legendele sau basmele românilor“ de Ispirescu şi între 363 cuvinte am găsit numai 30, adică 9% de origine străină, iar pe pagina 79 din „Poveştile“ lui Creangă (ed. Bibliotecii pentru toţi), între 233 cuvinte numai 18, deci 8% nu erau romanice. Luaţi media între Coşbuc şi Creangă şi veţi găsi că ea e 10% pentru cuvintele străine, cam ca la Ispirescu“ [85].

---

vintele sînt moştenite din latină, ci patru dintre ele *(somnoroase, păsărele, rămurele, linişte)* s-au format pe terenul limbii române din elemente latine moştenite.

Referindu-se la exemplele date de S. Puşcariu din *Somnoroase păsărele* şi *Mai am un singur dor* în care toate cuvintele sînt „de origine romană“, acad. I. Iordan *(Limba lui Eminescu,* Revista fundaţiilor, VII, 1940, nr. 5) precizează că la Eminescu „cazurile de acest fel sînt destul de numeroase... şi ele nu trebuie privite... drept produsul voit al unei doctrine lingvistice, ci se explică prin însăşi structura limbii noastre“ (p. 352, unde se face şi trimiterea la şase poezii ale lui M. Eminescu). Revenind asupra acestei idei în *Observaţii cu privire la limba poeziilor lui Eminescu (Studii eminesciene, 75 de ani de la moartea poetului,* Bucureşti, 1965), acad. I. Iordan arată că „am numărat la Eminescu, în textele care figurează de obicei în volumele curente, 38 de strofe de cîte 4 versuri alcătuite exclusiv din cuvinte latineşti moştenite (şi poate să fi greşit în minus)“ (p. 530, în continuare arătîndu-se că există foarte multe strofe în care, în afara cuvintelor moştenite din latină, apar doar unu, două sau trei cuvinte de alte origini).

[85] *Op. cit.,* p. 40. Pentru celelalte statistici elaborate de S. Puşcariu, precum şi pentru statistica lui Th. Capidan şi cele ale lui D. R. Mazilu, vezi D. Macrea, *Circulaţia cuvintelor în limba română,* p. 270—272.

Scanned with OKEN Scanner

§11. Plecînd de la faptul că, în studiile statistice, textele scurte nu sînt edificatoare [86], D. Macrea [87] a efectuat statistica lexicală a poeziilor antume ale lui M. Eminescu [88]. În aceste poezii — arată D. Macrea [89] — apar 3 607 cuvinte-titlu (dintre care 2 321 moştenite sau împrumutate şi 1 286 formate pe terenul limbii române), cu o frecvenţă de 33 846 cuvinte-text (dintre care 29 094 moştenite sau împrumutate şi 4 752 formate pe terenul limbii române). În funcţie de originea lor, cuvintele din poeziile antume ale lui M. Eminescu se grupează astfel [90]:

1 Latină	1 756(914+842)	48,68 %	28 095(24 494+3 601)	83 %
2 Veche slavă inclusiv slava bis.	574(323+224)	15 %	2 095(1 528+566)	6,18 %
3 Sîrbă	22(15+7)	0,60 %	82(64+18)	0,24 %
4 Bulgară	24(20+4)	0,66 %	81(67+14)	0,23 %
5 Sîrbă-bulgară	16(11+5)	0,44 %	60(54+6)	0,17 %
6 Comune cu albaneza	32(16+16)	0,88 %	188(139+49)	0,55 %
7 Medio-greacă	30(23+7)	0,83 %	102(90+12)	0,30 %

[86] Vezi nota 84. În *Probleme de lingvistică română*, unde se rezumă ideile din *Fizionomia lexicală a limbii române*, D. Macrea arată că a întreprins studiul statistic al vocabularului din poeziile lui M. Eminescu „pentru importanţa pe care o prezintă în lingvistica generală teoria lui Hasdeu şi din cauza insuficientei ei ilustrări de către însuşi Hasdeu“ (p. 40).

[87] *Circulaţia cuvintelor în limba română*, p. 275 sqq, reluată în *Fizionomia lexicală a limbii române*, p. 362 sqq.

[88] După ediţia îngrijită de Perpessicius, *Opere*, vol. I, Bucureşti, 1939.

[89] *Fizionomia lexicală a limbii române*, p. 364—365.

[90] Coloana procentajului, pe care am trecut-o după aceea a numărului de cuvinte-titlu, la D. Macrea apare după coloana cuvintelor-text, alături de coloana procentajului cuvintelor-text. În paranteze, cifra din stînga indică numărul cuvintelor moştenite sau împrumutate iar cea din dreapta, numărul cuvintelor formate pe terenul limbii române (vezi şi nota 34).

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

8	Neogreacă	48(40+8)	1,33 %	94(77+17)	0,27 %
9	Ungară	59(42+17)	1,63 %	285(181+104)	0,84 %
10	Turcă	44(40+4)	1,20 %	95(79+16)	0,28 %
11	Lat. savantă	123(111+12)	3,41 %	484(466+18)	1,13 %
12	Franceză	432(364+68)	11,97 %	855(725+130)	2,52 %
13	Italiană	21(20+1)	0,52 %	55(54+1)	0,16 %
14	Germană	18(15+3)	0,49 %	32(29+3)	0,09 %
15	Subst. proprii	156(148+8)	4,30 %	250(240+10)	0,73 %
16	Orig. nesigură	70(51+19)	1,94 %	217(149+68)	0,64 %
17	Orig. necunoscută	125(84+41)	3,46 %	615(496+119)	1,80 %
18	Onomatopee	46	1,27 %	109	0,32 %
19	Diversă[91]	38	1,08 %	53	0,15 %

§12. Pe baza considerentelor invocate la comentarea statisticilor întocmite de D. Macrea pentru „dicţionarul lui I.-A. Candrea" şi *Dicţionarul limbii române moderne*[92], şi datele statistice indicate de D. Macrea la poeziile antume ale lui M. Eminescu pot fi interpretate altfel. Este vorba de posibilitatea totalizării formaţiilor pe terenul limbii române şi a constituirii lor într-o categorie de sine stătătoare care, în felul acesta, se separă de cuvintele moştenite sau împrumutate. Procedînd astfel, cuvintele-titlu formate pe terenul limbii române din poeziile antume ale lui M. Eminescu sînt în număr de 1 286 (adică 35,65%), însumînd 4 752 cuvinte-text (adică 13,98%). În funcţie de originea radicalului, aceste cuvinte se grupează aşa cum se vede în tabelul următor :

1	latină	842	23,34 %	3 601	10,63 %
2	veche slavă (inclusiv slava bisericească)	224	6,21 %	566	1,67%
3	sîrbă	7	0,19 %	18	0,05 %
4	bulgară	4	0,11 %	14	0,04 %
5	sîrbă-bulgară	5	0,13 %	6	0,01 %

[91] Originea acestora este indicată la p. 365, nota 1.
[92] Vezi §7.

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

6	comune cu albaneza	16	0,44%	49	0,14%
7	medio-greacă	7	0,19%	12	0,03%
8	neogreacă	8	0,22%	17	0,05%
9	maghiară	17	0,47%	104	0,30%
10	turcă	4	0,11%	16	0,04%
11	latină savantă	12	0,33 „	18	0,05%
12	franceză	68	1,88%	130	0,38%
13	italiană	1	0.02%	1	0,002%
14	germană	3	0,08%	3	0,008%
15	substantive proprii	8	0,22%	10	0,02%
16	orig. nesigură	19	0,52%	68	0,20%
17	orig. necunoscută	41	1,13%	119	0,35%

Cuvintele moştenite sau împrumutate din poeziile antume ale lui M. Eminescu sînt în număr de 2 321 (adică 64,34%), însumînd 29 094 cuvinte-text (adică 85,90%). După origine, aceste cuvinte se repartizează astfel :

1	latină	914	25,34%	24 494	72,36%
2	veche slavă (inclusiv slava bisericească)	323	8,95%	1 528	4,51%
3	sîrbă	15	0,41%	64	0,18%
4	bulgară	20	0,55%	67	0,19%
5	sîrbă-bulgară	11	0,30%	54	0,15%
6	comune cu albaneza	16	0,44%	139	0,41%
7	medio-greacă	23	0,63%	90	0,26%
8	neogreacă	40	1,10%	77	0,22%
9	ungară	42	1,16%	181	0,53%
10	turcă	40	1,10%	79	0,23%
11	lat. savantă	111	3,07%	466	1,37%
12	franceză	364	10,09%	725	2,14%
13	italiană	20	0,55%	54	1,15%
14	germană	15	0,41%	29	0,08%
15	substantive proprii	148	4,10%	240	0,70%
16	orig. nesigură	51	1,41%	149	0,44%
17	orig. necunoscută	84	2,32%	496	1,46%
18	onomatopee	46	1,27%	109	0,32%
19	diversă[93]	38	1,08%	53	0,15%

Interpretînd aceste date în aceeaşi manieră ca şi pe acelea din statisticile pentru „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ şi *Dicţionarul limbii române moderne*[94], observăm că şi în poeziile antume ale lui M. Eminescu *„elementul romanic“, considerat din punctul de vedere al*

[93] Vezi nota 91.
[94] Vezi §7.

Scanned with OKEN Scanner

cuvintelor-titlu, este tot de aproape patru cincimi din întreg vocabularul : 75,97% pentru 2 741 cuvinte-titlu din totalul de 3 607. În cadrul „elementului romanic", de asemenea la fel ca în „dicționarul lui I.-A. Candrea" și *Dicționarul limbii române moderne,* cel mai bine reprezentate numericește sînt formațiile pe terenul limbii române (35,65% pentru 1 286 cuvinte-titlu), urmate, însă [95], de cuvintele latine moștenite (25,34% pentru 914 cuvinte-titlu), de neologismele latino-romanice (13,71% pentru 495 cuvinte-titlu) și de onomatopee (1,27% pentru 46 cuvinte-titlu). Apreciind că, alături de cuvintele latine moștenite, și „derivatele" românești și onomatopeele au, în general, o vechime foarte mare, urmează că în *vocabularul poeziilor antume ale lui M. Eminescu „fondul romanic vechi" constituie mai mult de trei cincimi* (62,26% pentru 2 246 cuvinte-titlu).

Dacă, în ceea ce privește cuvintele-titlu, „elementul romanic" din poeziile antume ale lui M. Eminescu are, făcînd abstracție de amănunte, aceeași greutate ca și în „dicționarul lui I.-A. Candrea" și *Dicționarul limbii române moderne,* în privința cuvintelor-text — din care rezultă de fapt adevărata fizionomie lexicală a unei limbi [96] — „elementul romanic" ocupă o poziție într-adevăr dominantă : 91,32% pentru 30 600 cuvinte-text din totalul de 33 846 [97]. În cadrul „elementului romanic",

---

[95] În „dicționarul lui I.-A. Candrea" și în *Dicționarul limbii române moderne,* după „derivatele" românești urmează, în ordinea frecvenței, neologismele latino-romanice și apoi cuvintele latine moștenite (vezi §7).

[96] Avem în vedere teoria circulației cuvintelor a lui B. P. Hasdeu (vezi §9), a cărei importanță, în lingvistica mondială, a fost subliniată și de A. Juilland, P. M. H. Edwards, Ileana Juilland, *Frequency Dictionary of Rumanian Words,* London, The Haque, Paris, 1965 : „inițiatorul statisticilor pe text a fost filologul B. P. Hasdeu, autorul circulației cuvintelor, care a arătat pentru prima dată că, în ceea ce privește caracterul genealogic al limbii, acesta nu e determinat de elementele ei etimologice așa cum se reflectă în dicționare, ci de proporția circulației cuvintelor" (p. XII).

[97] Deși s-a bazat pe statistica lexicală doar de pe cîte o singură pagină din opera lui Coșbuc, Ispirescu și Creangă, și S. Pușcariu găsește că proporția elementului „romanic" în circulație este de aproximativ 90% (vezi §10).

Scanned with OKEN Scanner

locul cel mai important din punctul de vedere al frecvenţei îl ocupă cuvintele latine moştenite (72,36% pentru 24 494 cuvinte-text), urmate de formaţiile pe terenul limbii române (13,98% pentru 4 752 cuvinte-text), de neologismele latino-romanice (4,66% pentru 1 245 cuvinte-text) şi de onomatopee (0,32% pentru 109 cuvinte-text). Aceste proporţii arată că, *în circulaţie, fondul lexical moştenit din latină din poeziile antume ale lui M. Eminescu — care, de fapt, este el singur majoritar — a fost îmbogăţit în primul rînd prin mijloace interne (formaţiile pe terenul limbii române, unde putem include şi onomatopeele) şi în al doilea rînd prin mijloace externe (împrumuturi de cuvinte din alte limbi).*

În afara „elementului romanic", vocabularul poeziilor antume ale lui M. Eminescu conţine şi un procent redus de cuvinte de alte origini, şi anume : cuvinte de origine slavă, în proporţie de 10,21%, pentru 369 cuvinte-titlu, şi 5,03%, pentru 1 713 cuvinte-text [98] ; cuvinte de origine „greacă", în proporţie de 1,73%, pentru 63 cuvinte-titlu, şi 0,48% pentru 167 cuvinte-text [99] ; cuvinte de origine „turcă" în proporţie de 1,10%, pentru 40 cuvinte-titlu, şi 0,23%, pentru 79 cuvinte-text ; cuvinte de origine „maghiară", în proporţie de 1,16%, pentru 42 cuvinte-titlu, şi 0,53%, pentru 181 cuvinte-text ; cuvinte comune cu albaneza, în proporţie de 0,44%, pentru 16 cuvinte-titlu, şi 0,41%, pentru 139 cuvinte-text ; cuvinte de origine germană, în proporţie de 0,41%, pentru 15 cuvinte-titlu, şi 0,08%, pentru 29 cuvinte-text ; cuvinte de diverse origini, în proporţie de 1,08%, pentru 38 cuvinte-titlu, şi 0,15%, pentru 53 cuvinte-text ; substantive proprii, în proporţie de 4,10%, pentru 148 cuvinte-titlu, şi 0,70% pentru 240 cuvinte-text ; în sfîrşit, cuvinte de origine nesigură şi necunoscută, în proporţie de 3,73%, pentru 135 cuvinte-titlu, şi 1,90%, pentru 645 cuvinte-text.

---

[98] Dintre acestea, 46 cuvinte-titlu (1,26%) cu 185 cuvinte-text (0,52%) sînt slave tîrzii şi moderne, iar restul de 323 cuvinte-titlu (8,95%) cu 1 528 cuvinte-text (4,51%) sînt slave vechi (şi bisericeşti).

[99] Includem aici elementele medio-greceşti şi neogreceşti.

Scanned with OKEN Scanner

*

§13. Pe baza unui indice manuscris elaborat de un colectiv ieşean [100], am întocmit o statistică lexicală pentru *Baltagul* lui M. Sadoveanu [101]. Potrivit acestei statistici, în *Baltagul* apar 3 345 cuvinte-titlu de cele mai variate origini [102], care totalizează 39 847 cuvinte-text. Dintre acestea, 1 282 (adică 38,31%) cuvinte-titlu însumînd 5 182 (adică 13,00%) cuvinte-text s-au format pe terenul limbii române. După originea radicalului [103],

---

[100] Prof. G. Istrate şi autorul acestei lucrări, cu concursul (la fişarea şi clasificarea parţială a materialului) a foştilor studenţi (în ordine alfabetică) Botezatu Gheorghe, Bucur Maria, Bulai Ion, Ceobanu Ana, Ciocoiu Stelian, Ciucă Zamfira, Dănăilă Sofia, Dobreanu Ion, Donose Vicenţiu, Manole Viorica, Obrete Velica şi Rotaru Lidia.

[101] *Opere*, vol. al X-lea, Bucureşti, 1957, p. 513—563. Nu mai prezentăm alte statistici pentru limba română modernă deoarece: unele dintre acestea se referă la texte reduse (vezi, de exemplu, D. Macrea, *Probleme de lingvistică română*, p. 43—45, unde se prezintă structura etimologică a lexicului din cinci coloane ale ziarului *Scînteia)*; altele urmăresc doar situaţia unor părţi de vorbire în opera studiată (vezi, de exemplu, E. Cîmpeanu, *Statistica pronumelor în poeziile lui Eminescu*, CL, VI, 1961, nr. 2, p. 293—314); în sfîrşit, în altele se face statistica lexicală genealogică doar pentru „vocabularul de bază" (vezi, de exemplu, V. Şuteu, *Observaţii asupra frecvenţei cuvintelor în operele unor scriitori români*, SCL, X, 1959, nr. 3, p. 437 sqq; Gh. Bolocan, *Unele caracteristici ale stilului publicistic al limbii române literare*, SCL, XII, 1961, nr. 1, p. 60 sqq). În legătură cu statisticile pentru limba română veche, vezi mai departe.

[102] În această privinţă, vezi G. Istrate, *Limba română literară*, Bucureşti, 1970, p. 297 sqq şi mai ales p. 375.

[103] Pentru stabilirea etimologiei — la toate textele cercetate de noi — ne-am folosit de *Dicţionarul limbii române moderne* (ediţia citată în nota 38), *Dicţionarul enciclopedic ilustrat «Cartea românească»* (vezi nota 30) şi *Dicţionarul limbii române* publicat de Academia Română (literele A-C, F-L — pînă la *lojniţă)*, Bucureşti, 1913—1940 şi continuat de la litera M înainte de către Academia R.S.R., cu începere din 1965 (pentru ultimul folosim prescurtarea DA).

La stabilirea etimologiei cuvintelor foarte puţin frecvente în limba română ne-am folosit de sugestiile date de autorii indicelor. Astfel, indicaţiile etimologice pentru cuvinte ca *aciu*, de origine maghiară (aşa cum rezultă din comentariile făcute

Scanned with OKEN Scanner

„derivatele“ românești se grupează astfel : [104]

1	l	636	19,01 %	3 295	8,26 %
2	*l	136	4,06 %	377	0,94 %
3	l+*l	2	0,05 %	5	0,01 %
4	c. l.	1	0,02 %	1	0,002 %
5	l+c. alb.	7	0,20 %	37	0,09 %
6	l+v. sl.	12	0,35 %	55	0,13 %
7	l+mg.	4	0,11 %	29	0,07 %
8	l. lit.	6	0,17 %	13	0,03 %
9	l. lit., fr.	4	0,11 %	47	0,11 %
10	fr.	8	0,23 %	11	0,02 %
11	fr., l. lit.	10	0,29 %	13	0,03 %
12	fr., it.	1	0,02 %	1	0,002 %

---

de N. Drăganu, *Un pasaj din Evangheliarul de la 1560—61 al lui Coresi rău înțeles pînă acum*, DR, I, p. 349—356, la care trimite autoarea indicelui pentru *Tetraevanghelul* lui Coresi), sau *corvan* (pentru care DA indică proveniența «greacă» sau slavă bisericească) și *effata*, de origine ebraică, le-am luat din indicele de cuvinte al *Tetraevanghelului* lui Coresi publicat de Florica Dimitrescu ; proveniența maghiară a unor cuvinte ca *aldovăni, crijolită, hojen* etc. din *Palia de la Orăștie* este arătată de Viorica Pamfil în *Contribuții la studiul statistic al lexicului românesc. Structura lexicală a Paliei de la Orăștie (1581—1582)*, în *Studii de lexicologie*, Cluj, 1965, p. 157—232 ; la stabilirea originii slave a unor cuvinte ca *irodie, isledi, jaloste* și altele ne-am bazat pe «Glosarul româno-slav» întocmit de I.-A. Candrea pentru *Psaltirea Scheiană*.

La cuvinte ca *aciuător, adaosă, cugetătură* etc., deși neînregistrate în dicționarele cercetate, am trecut totuși etimologia, considerînd că acestea sînt derivate evidente pe teren românesc. Nu am notat niciodată etimologia la substantivele proprii.

[104] Pentru indicarea etimologiei, am folosit prescurtările curente, și anume (în ordine alfabetică) : bg.=bulgară ; c.=compară ; c. alb.=compară cu albaneza ; cum.=cumană ; engl.=engleză ; f.e.=fără etimologie în dicționarele cercetate ; fr.=franceză ; germ.=germană ; gr.=greacă (numai la cuvintele la care indicăm etimologia după DA sau după *lucr. cit.* a Vioricăi Pamfil) ; it.= italiană ; l.=latin moștenit atestat ; *l.=latin moștenit neatestat ; l. lit.=latin literar ; mg.=maghiară ; ngr.=neogreacă ; nrg.=neînregistrat în dicționarele cercetate ; onom.=onomatopee ; pol.=polonează ; r.=românesc, în paranteză indicînd limba din care provine radicalul pe baza căruia s-a format cuvîntul respectiv ; rus=rusă ; sb.=sîrbă ; slav.=cuvînt slavon ; sp.=spaniolă ; tăt.=tătară ; tc.=turcă ; ucr.=ucraineană ; v. sl.=vechea slavă.

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

13	după. fr.	15	0,44%	27	0,06%
14	it.	3	0,08%	3	0,007%
15	c. alb.	19	0,56%	49	0,12%
16	v. sl.	182	5,44%	515	1,29%
17	c. v. sl.	11	0,32%	20	0,05%
18	v. sl., bg.	11	0,32%	48	0,12%
19	bg.	43	1,28%	114	0,28%
20	c. bg.	7	0,20%	8	0,02%
21	c. bg. + l.	1	0,02%	8	0,02%
22	bg., sb.	18	0,53%	31	0,07%
23	sb.	13	0,38%	61	0,15%
24	c. sb.	2	0,05%	5	0,01%
25	sb., bg.	1	0,02%	1	0,002%
26	ucr.	1	0,02%	1	0,002%
27	ucr., rus.	2	0,05%	5	0,01%
28	ucr., sb.	2	0,05%	3	0,007%
29	rus.	2	0,05%	5	0,01%
30	rus., ucr.	1	0,02%	1	0,002%
31	pol.	1	0,02%	4	0,01%
32	pol., ucr., mg.	1	0,02%	1	0,002%
33	mg.	33	0,98%	120	0,30%
34	mg., germ.,	1	0,02%	1	0,002%
35	mg., rus.	1	0,02%	1	0,002%
36	tc.	11	0,32%	31	0,07%
37	tc., bg.	1	0,02%	6	0,01%
38	c. v. gr.	1	0,02%	2	0,005%
39	ngr.	20	0,59%	31	0,07%
40	c. ngr.	1	0,02%	4	0,01%
41	germ.	3	0,08%	3	0,007%
42	săs.	1	0,02%	1	0,002%
43	săs., germ.	1	0,02%	1	0,002%
44	s. pr.,	2	0,05%	3	0,07%
45	f. e.	43	1,28%	184	0,46%

Cuvintele moștenite sau împrumutate din *Baltagul*, în număr de 2 063 (adică 61,67%) cuvinte-titlu însumînd 34 665 (adică 86,94%) cuvinte-text, se repartizează pe origini în felul următor :

1	l.	749	22,39%	26 216	65,79%
2	*l.	162	4,84%	2 481	6,22%
3	c. l.	3	0,08%	7	0,01%
4	l.+c. alb.	1	0,02%	4	0,01%
5	l. lit.	17	0,50%	48	0,12%
6	l. lit., germ.	1	0,02%	1	0,002%
7	l. lit., fr.	11	0,32%	36	0,09%
8	fr.	56	1,67%	103	0,25%
9	c. fr.	1	0,02%	1	0,002%
10	fr., germ.	2	0,05%	3	0,007%
11	fr., it.	2	0,05%	6	0,01%

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

12	fr., l. lit.	48	1,43%	79	0,19%
13	it.	9	0,26%	16	0,04%
14	c. alb.	23	0,68%	165	0,41%
15	c. alb., v. sl.	1	0,02%	3	0,007%
16	v. sl.	290	8,66%	1 591	3,99%
17	c. v. sl.	6	0,17%	126	0,31%
18	v. sl., bg	4	0,11%	129	0,32%
19	v. sl., bg., sb.	2	0,05%	3	0,007%
20	v. sl., rus.	1	0,02%	1	0,002%
21	bg.	49	1,46%	247	0,61%
22	c. bg.	12	0,35%	43	0,10%
23	bg., sb.	37	0,10%	199	0,49%
24	bg., sb., ucr.	2	0,05%	8	0,02%
25	bg., sb., pol.	1	0,02%	3	0,007%
26	bg., ucr.	1	0,02%	1	0,002%
27	bg., rus.	1	0,02%	2	0,005%
28	c. bg., sb.	3	0,08%	21	0,05%
29	c. bg., sb., ucr.	1	0,02%	1	0,002%
30	c. bg., rus., ucr.	1	0,02%	18	0,04%
31	sb.	11	0,32%	84	0,21%
32	c. sb.	4	0,11%	10	0,02%
33	sb., bg.	3	0,08%	13	0,03%
34	c. sb., bg.	1	0,02%	1	0,002%
35	sb., ucr.	1	0,02%	4	0,01%
36	ucr.	18	0,53%	45	0,11%
37	c. ucr.	3	0,08%	4	0,01%
38	c. ucr., rus.	1	0,02%	2	0,005%
39	ucr., rus.	2	0,05%	15	0,03%
40	ucr., pol.	1	0,02%	1	0,002%
41	ucr., mg.	1	0,02%	6	0,01%
42	rus.	7	0,20%	11	0,02%
43	c. rus.	3	0,08%	4	0,01%
44	rus., ucr.	1	0,02%	1	0,002%
45	rus., pol.	1	0,02%	2	0,005%
46	pol.	3	0,08%	8	0,02%
47	pol., germ.	1	0,02%	1	0,002%
48	pol., ucr., mg.	1	0,02%	8	0,02%
49	c pol., germ.	1	0,02%	2	0,005%
50	mg.	54	1,61%	251	0,59%
51	c. mg.	6	0,17%	17	0,04%
52	mg., sb.	2	0,05%	16	0,04%
53	mg., sb., pol.	1	0,02%	1	0,002%
54	tătar	1	0,02%	4	0,01%
55	tc.	53	1,58%	215	0,53%
56	tc., bg.	1	0,02%	16	0,04%
57	c. tc., mg.	1	0,02%	4	0,01%
58	c. v. gr.	1	0,02%	6	0,01%
59	gr. biz.	1	0,02%	1	0,002%
60	ngr.	48	1,43%	130	0,32%

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

61	c. ngr.	4	0,11%	36	0,09%
62	ngr., it.	1	0,02%	1	0,002%
63	ngr., bg.	2	0,05%	21	0,05%
64	germ.	14	0,41%	33	0,08%
65	c. germ.	1	0,02%	1	0,002%
66	germ., fr.	1	0,02%	2	0,005%
67	săs., germ.	1	0,02%	1	0,002%
68	onom.	51	1,52%	90	0,22%
69	neînreg.	8	0,23%	16	0,04%
70	f. e.	134	4,00%	737	1,84%
71	s. pr.	116	3,46%	1 282	3,21%

Comparînd datele din statistica la *Baltagul* lui M. Sadoveanu cu cele din statistica poeziilor antume ale lui M. Eminescu aşa cum le-am prezentat în §12, constatăm o foarte mare apropiere în ceea ce priveşte proporţiile. Astfel, la fel ca în poeziile antume ale lui M. Eminescu, şi în **Baltagul** *lui M. Sadoveanu „elementul romanic", în ceea ce priveşte cuvintele-titlu, este de aproape patru cincimi din întreg vocabularul :* 71,51% pentru 2 394 cuvinte-titlu din totalul de 3 345. Asemănarea apare şi la diversele „grupe" din cadrul „elementului romanic", în sensul că şi în *Baltagul* cel mai bine reprezentate sînt tot formaţiile pe terenul limbii române (38,31% pentru 1 282 cuvinte-titlu), urmate de cuvintele moştenite din latină (27,32% pentru 915 cuvinte-titlu), de neologismele latino-romanice (4,36% pentru 147 cuvinte-titlu [105]) şi de onomatopee (1,52% pentru 51 cuvinte-titlu). Cît priveşte „fondul romanic vechi", constituit din cuvintele latine moştenite, formaţiile pe terenul limbii române şi onomatopee, *acesta este reprezentat* în **Baltagul** *lui M. Sadoveanu, ca şi în poeziile antume ale lui M. Eminescu, de mai mult de trei cincimi din întreg vocabularul* (67,15% pentru 2 247 cuvinte-titlu). Deosebirea „elementului romanic" din *Baltagul* lui M. Sadoveanu faţă de acelaşi element din poeziile antume ale lui M. Eminescu vizează doar neologismele latino-romanice, care în *Baltagul* scad cu mai bine de şapte procente faţă de

[105] Diferenţa faţă de cifra pe care am indicat-o în *Vocabularul Cazaniei a doua a lui Coresi (Aspecte statistice comparative)*, AUI, XVI, 1970, p. 57, se explică prin scăderea grupei „după franceză" de la împrumuturi şi trecerea ei la formaţiile pe terenul limbii române.

Scanned with OKEN Scanner

poeziile antume ale lui M. Eminescu (4,36% în *Baltagul* în raport cu 13,71% în poeziile antume ale lui M. Eminescu). Acest lucru — care nu este întîmplător — se explică cu uşurinţă dacă avem în vedere mediul rustic în care se petrece acţiunea din *Baltagul*, mediu care nu solicită folosirea abundentă a neologismelor [106].

Şi în ceea ce priveşte proporţiile cuvintelor-text există foarte mari asemănări între *Baltagul* lui M Sadoveanu şi poeziile antume ale lui M. Eminescu. Astfel, ca şi în poeziile antume ale lui M. Eminescu, şi în *Baltagul* „elementul romanic" ocupă locul dominant în circulaţie : 85,99% pentru 34 273 cuvinte-text din totalul de 39 847. În cadrul acestui element, ponderea cea mai mare o au cuvintele moştenite din latină (72,04% pentru 28 708 cuvinte-text), urmate de formaţiile româneşti (13,00% pentru 5 182 cuvinte-text), de neologismele latino-romanice (0,73% pentru 293 cuvinte-text) şi de onomatopee (0,22% pentru 90 cuvinte-text). Dacă lăsăm la o parte neologismele latino-romanice, atunci urmează că, de asemenea la fel ca în poeziile antume ale lui M. Eminescu, şi în **Baltagul** *lui M. Sadoveanu, în circulaţie, fondul lexical moştenit din latină — el însuşi majoritar — a fost îmbogăţit în primul rînd prin mijloace interne (formaţii pe terenul limbii române unde includem şi onomatopeele) şi în al doilea rînd prin mijloace externe (împrumuturi lexicale din alte limbi).*

Pe lîngă „elementul romanic", în vocabularul din *Baltagul* lui M. Sadoveanu găsim — într-o proporţie redusă, asemănătoare cu aceea din poeziile antume ale lui M. Eminescu — cuvinte şi de alte origini, şi anume : cuvinte de origine „slavă", în proporţie de 13,90%, pentru 475 cuvinte-titlu, şi 6,56%, pentru 2 615 cuvinte-text [107] ; cuvinte de origine maghiară [108], în proporţie de

---

[106] În legătură cu adaptarea mijloacelor lingvistice la conţinut în opera lui M. Sadoveanu, vezi G. Istrate, *op. cit.*, p. 292 sqq.

[107] Dintre acestea, 303 (9,01%) cuvinte-titlu cu 1 850 (4,63%) cuvinte-text sînt vechi slave, iar restul de 172 (4,88%) cuvinte-titlu cu 765 (1,93%) cuvinte-text sînt slave tîrzii şi moderne.

[108] Încadrăm aici şi cuvintele cu etimologie multiplă la care dicţionarele folosite indică în primul rînd limba maghiară (vezi tabelul din acest paragraf).

Scanned with OKEN Scanner

1,88%, pentru 63 cuvinte-titlu, şi 0,71%, pentru 285 cuvinte-text; cuvinte de origine greacă [109], în proporţie de 1,70%, pentru 57 cuvinte-titlu, şi 0,48%, pentru 195 cuvinte-text; cuvinte de origine turco-tătară, în proporţie de 1,67%, pentru 56 cuvinte-titlu, şi 0,59%, pentru 239 cuvinte-text; cuvinte comune cu albaneza, în proporţie de 0,71%, pentru 24 cuvinte-titlu, şi 0,42%, pentru 168 cuvinte-text; cuvinte de origine germană, în proporţie de 0,50%, pentru 17 cuvinte-titlu, şi 0,09% pentru 37 cuvinte-text; cuvinte neînregistrate în dicţionarele cercetate, în proporţie de 0,23%, pentru 8 cuvinte-titlu, şi 0,04%, pentru 16 cuvinte-text; cuvinte fără etimologie în dicţionarele cercetate, în proporţie de 4,00%, pentru 134 cuvinte-titlu, şi 1,84%, pentru 737 cuvinte-text; în sfîrşit, substantive proprii, în proporţie de 3,46%, pentru 116 cuvinte-titlu, şi 3,21%, pentru 1 282 cuvinte-text.

*

§14. În legătură cu statisticile pe baza textelor prezentate aici, observăm că, deşi este — pe plan mondial — iniţiatorul acestui tip de statistică, totuşi, în lucrarea de faţă nu putem folosi ca termen de comparaţie rezultatele la care a ajuns B. P. Hasdeu. Spunînd aceasta, avem în vedere că, în general, textele scurte (de care s-a folosit şi B. P. Hasdeu [110]) nu sînt edificatoare în cercetarea statistică [111], precum şi faptul că în prezentarea materialului lingvistic din aceste texte scurte nu se face distincţie între cuvintele moştenite sau împrumutate, pe de o parte, şi „derivatele“ româneşti, pe de altă parte [112]. Pentru motive similare, nu putem folosi ca termen de

---

[109] Încadrăm aici cuvintele vechi greceşti, mediogreceşti şi neogreceşti. La cele cu etimologie multiplă, procedăm — mutatis mutandis — aşa cum am arătat în nota 108.

[110] Vezi §9.

[111] În această privinţă, vezi opinia exprimată de D. Macrea pe care am citat-o în nota 84.

[112] Motivarea necesităţii de a se distinge cuvintele moştenite sau împrumutate de „derivatele“ româneşti pe baza acestora am făcut-o în §8.

Scanned with OKEN Scanner

comparație nici statisticile întocmite de S. Pușcariu, deși, chiar și pe baza unor texte-scurte și fără a face distincție între cuvintele moștenite sau împrumutate și formațiile românești pe baza acestora, autorul ajunge la concluzii valabile [113].

Rămîne, așadar, să folosim ca termen de comparație din epoca modernă a limbii literare — atît pentru că se bazează pe texte cu lungimi corespunzătoare, cît și pentru că se face deosebire între cuvintele moștenite sau împrumutate și formațiile românești pe baza acestora — doar datele statistice indicate de D. Macrea pentru poeziile antume ale lui M. Eminescu cu interpretarea dată de noi în §12 și statistica elaborată de noi pentru *Baltagul* lui M. Sadoveanu.

*

§ 15. Admițînd că două dintre cele mai bune dicționare românești — „dicționarul lui I.-A. Candrea“ [114] și *Dicționarul limbii române moderne* [115] — și două „texte“ ale celor mai valoroși scriitori români — poeziile antume ale lui M. Eminescu [116] și *Baltagul* lui M. Sadoveanu [117] — pot da o imagine apropiată de adevăr asupra vocabularului limbii române moderne, urmează că și rezultatele obținute cu ajutorul statisticii lexicale genealogice pe baza acestor opere pot fi luate în considerație la stabilirea fizionomiei lexicale a stadiului modern al limbii române.

Potrivit statisticilor pe baza acestor două dicționare și a acestor două „texte“ [118], în vocabularul românesc modern — privit din punctul de vedere al cuvintelor-titlu — *„elementul romanic“ este în mod incontestabil dominant, reprezentînd aproape patru cincimi din întreg*

---

[113] Vezi nota 97.
[114] Vezi nota 30.
[115] Vezi nota 38.
[116] Vezi nota 88.
[117] Vezi nota 101.
[118] Așa cum au fost ele prezentate în §7, §12 și §13.

Scanned with OKEN Scanner

vocabularul (78,43% în „dicționarul lui I.-A. Candrea", 84,75% în *Dicționarul limbii române moderne*, 75,97% în poeziile antume ale lui M. Eminescu și 71,51% în ***Baltagul*** lui M. Sadoveanu [119]).

Din punctul de vedere al „grupelor" etimologice din cadrul „elementului romanic", observăm că se conturează o deosebire între cele două dicționare, pe de o parte, și cele două „texte", pe de altă parte. Este vorba de faptul că, dacă în cele două dicționare — care, teoretic, conțin întreg materialul lexical din limba română — fondul romanic vechi (cuvintele moștenite din latină, formațiile pe terenul limbii române și onomatopeele) reprezintă aproximativ 50% din întreg vocabularul iar fondul romanic nou (neologismele latino-romanice) aproape 30%, în cele două texte — unde se vede importanța pe care o capătă în „circulație" unul sau altul din aceste elemente — găsim o sporire substanțială a fondului romanic vechi (62,26% în poeziile antume ale lui M. Eminescu și 67,15% în *Baltagul* lui M. Sadoveanu) și o scădere sensibilă a fondului romanic nou (13,71% în poeziile antume ale lui M. Eminescu și 4,36% în *Baltagul* lui M. Sadoveanu). Aceasta înseamnă că, deși vocabularul limbii române moderne — în general — s-a îmbogățit simțitor cu neologisme latino-romanice, în vocabularul literaturii artistice clasice acestea se folosesc ponderat, greutatea cea mai mare (mai mult de trei cincimi din întreg vocabularul) avînd-o cuvintele „vechi" românești.

Deosebiri între cele două dicționare și cele două „texte" apar și în cadrul fondului romanic vechi. Ne referim la faptul că, dacă în cele două dicționare „derivatele" românești și onomatopeele constituie singure cca. 50% din întreg vocabularul [120], cuvintele moștenite

---

[119] Pentru aceste procente, vezi paragrafele indicate în nota anterioară.

[120] 44,46% în „dicționarul lui I.-A. Candrea" și 52,71% în *Dicționarul limbii române moderne.*

Scanned with OKEN Scanner

din latină reprezentînd numai aproximativ 4% [121], în cele două „texte" formațiile pe terenul limbii române (și onomatopeele) scad cu cca. zece procente [122], în timp ce cuvintele latine moștenite cresc cu peste douăzeci de procente [123], ajungînd să reprezinte mai mult de un sfert din întreg vocabularul.

Rolul deosebit de important al cuvintelor latine moștenite se relevă, însă, în mod incontestabil dacă urmărim frecvența cuvintelor de diverse origini în cele două „texte". Astfel, *din punctul de vedere al cuvintelor-text — în cadrul cărora „elementul romanic" deține cca. 90%* [124] *— cuvintele moștenite din latină, singure, constituie aproape trei pătrimi din întreg vocabularul* [125]. Așa stînd lucrurile, credem că putem spune împreună cu S. Pușcariu că, în privința fizionomiei lexicale, limba română modernă „nu e mai romanică, nici mai puțin romanică, decît limba italiană, franceză sau oricare alta, ci pur și simplu romanică fără comparație" [126].

*

„Elementul neromanic" din vocabularul limbii române moderne prezintă o importanță secundară, în sensul că, așa cum rezultă din statisticile pentru cele două dicționare și cele două „texte", totalizează abia o cincime (aproximativ) din cuvintele-titlu și o zecime (aproximativ) din cuvintele-text [127]. Acest „element neroma-

---

[121] 4,85% în „dicționarul lui I.-A. Candrea" și 3,72% în *Dicționarul limbii române moderne.*

[122] 36,92% în poeziile antume ale lui M. Eminescu și 39,83% în *Baltagul* lui M. Sadoveanu.

[123] 25,34% în poeziile antume ale lui M. Eminescu și 27,32% în *Baltagul* lui M. Sadoveanu.

[124] 91,32% în poeziile antume ale lui M. Eminescu și 85,99% în *Baltagul* lui M. Sadoveanu.

[125] 72,36% în poeziile antume ale lui M. Eminescu și 72,04% în *Baltagul* lui M. Sadoveanu.

[126] Vezi nota 82.

[127] 21,36% în „dicționarul lui I.-A. Candrea"; 14,96% în *Dicționarul limbii române moderne;* 23,96% cuvinte-titlu cu 9,51% cuvinte-text în poeziile antume ale lui M. Eminescu; 28,05% cuvinte-titlu cu 13,95% cuvinte-text în *Baltagul* lui M. Sadoveanu.

Scanned with OKEN Scanner

nic“ este reprezentat prin : cuvinte de origine slavă (6,68% în „dicționarul lui I.-A. Candrea“ ; 5,06% în *Dicționarul limbii române moderne ;* 10,21% cuvinte-titlu cu 5,03% cuvinte-text în poeziile antume ale lui M. Eminescu ; 13,90% cuvinte-titlu cu 6,56% cuvinte-text în *Baltagul* lui M. Sadoveanu) ; cuvinte de origine turcă (2,57% în „dicționarul lui I.-A. Candrea“ ; 2,11% în *Dicționarul limbii române moderne ;* 1,10% cuvinte-titlu cu 0,23% cuvinte-text în poeziile antume ale lui M. Eminescu ; 1,67% cuvinte-titlu cu 0,59% cuvinte-text în *Baltagul* lui M. Sadoveanu) ; cuvinte de origine grecească (1,83% în „dicționarul lui I.-A. Candrea“ ; 1,16% în *Dicționarul limbii române moderne ;* 1,73% cuvinte-titlu cu 0,48% cuvinte-text în poeziile antume ale lui M. Eminescu ; 1,70% cuvinte-titlu cu 0,48%, cuvinte-text în *Baltagul* lui M. Sadoveanu) ; cuvinte de origine germană (1,18% în „dicționarul lui I.-A. Candrea“ ; 1,15% în *Dicționarul limbii române moderne ;* 0,41% cuvinte-titlu cu 0,08% cuvinte-text în poeziile antume ale lui M. Eminescu ; 0,50% cuvinte-titlu cu 0,09% cuvinte-text în *Baltagul* lui M. Sadoveanu) ; cuvinte de origine maghiară (1,42% în „dicționarul lui I.-A. Candrea“ ; 0,89% în *Dicționarul limbii române moderne ;* 1,16% cuvinte-titlu cu 0,53% cuvinte-text în poeziile antume ale lui M. Eminescu ; 1,88% cuvinte-titlu cu 0,71% cuvinte-text în *Baltagul* lui M. Sadoveanu) ; cuvinte comune cu albaneza (0,12% în „dicționarul lui I.-A. Candrea“ ; 0,16% în *Dicționarul limbii române moderne ;* 0,44% cuvinte-titlu cu 0,41% cuvinte-text în poeziile antume ale lui M. Eminescu ; 0,71% cuvinte-titlu cu 0,42% cuvinte-text în *Baltagul* lui M. Sadoveanu) ; în sfîrșit cuvinte de diverse origini [128] (7,56% în „dicționarul lui I.-A. Candrea“ ; 4,43% în *Dicționarul limbii române moderne ;* 8,91% cuvinte-titlu cu 2,75% cuvinte-text în poeziile antume ale lui M. Eminescu ; 7,69% cuvinte-titlu cu 5,09% cuvinte-text în *Baltagul* lui M. Sadoveanu).

[128] Aici încadrăm cuvintele de origine engleză, țigănească, cele din grupa „diverse“ din statisticile întocmite de D. Macrea, cuvintele de origine nesigură, necunoscută sau neînregistrate în dicționarele cercetate și substantivele proprii din opera cercetată a lui M. Eminescu și M. Sadoveanu.

Scanned with OKEN Scanner

VOCABULARUL LIMBII ROMÂNE VECHI. CANTITATEA DE CUVINTE DIN TEXTELE VECHI CERCETATE

§16. În legătură cu cantitatea de cuvinte din vocabularul limbii române vechi şi cu structura genealogică a acestuia găsim aprecieri în majoritatea lucrărilor de bază pentru istoria limbii române. Ideea generală admisă în toate aceste lucrări este aceea că „limba din secolul al XVI-lea era destul de săracă în ce privește lexicul, ceea ce nu ne miră . . .“ [129] şi că în acest secol cuvintele slave „abundă mai ales în traducerile cărţilor religioase şi de cele mai multe ori sînt termenii care trebuiau să redea idei pentru care vocabularul nostru tradiţional nu avea cuvintele echivalente“ [130]. Cele spuse de O. Densusianu apar mai explicit la acad. Al. Rosetti: „Traducătorii [din secolul al XVI-lea [131]] dispuneau de un lexic sărac şi nu aveau la îndemînă termeni românești suficienţi, care să corespundă termenilor slavonești sau maghiari din versiunea biblică. S-au întrebuinţat diverse procedee pentru a ocoli aceste dificultăţi ; pe lîngă procedeul de a traduce mai mulţi termeni

[129] O. Densusianu, *Istoria limbii române*, II, 1961, p. 267. (Amintim că *Histoire de la langue roumaine*, tom. II, a apărut la Paris, în 1938).

[130] *Idem*, p. 319.

[131] Nota noastră.

din textul biblic printr-un singur termen românesc [132], traducătorii au recurs, de cele mai dese ori, la procedeul mai simplu de a introduce în textul lor cuvintele slavoneşti sau maghiare care nu aveau echivalent românesc. În felul acesta, un mare număr de elemente străine a pătruns în vocabularul traducerilor" [133].

Privitor la vocabularul *Cazaniei* lui Varlaam din 1643, acad. Al. Rosetti şi B. Cazacu exprimă ideea că acesta „este foarte bogat şi, în acelaşi timp, foarte colorat" [134] şi că „numeroase slavonisme bisericeşti, curente în cărţile religioase româneşti din secolul al XVI-lea (tipărituri şi manuscrise) şi în primele decenii ale secolului al XVII-lea (manuscrise) nu apar în scrisul mitropolitului moldovean" [135].

În acelaşi sens, G. Istrate arată că „dacă ne referim la primele scrieri în limba română, constatăm o adevărată sărăcie, a lor, sub aspectul vocabularului... Sărăcia aceasta nu este determinată numai de lipsa cuvintelor respective din limba noastră, ci, mai ales, de

---

[132] În această privinţă, I.-A. Candrea, în prefaţa la *Psaltirea Scheiană* comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII traduse din slavoneşte, Bucureşti, 1916, arată că „pentru a-şi face cineva o idee de sărăcia lexicului primilor traducători, e de ajuns să menţionăm că verbul *a (se) pleca* traduce din originalul care a servit de bază *Psaltirei Scheiene* nu mai puţin de douăsprezece cuvinte slavone" (p. XI).

[133] *Limba română în secolele al XIII-lea — al XVI-lea*, Bucureşti, 1956, p. 177 (vezi şi *Istoria limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 573). În acelaşi sens, la p. 28 din prima lucrare citată aici, acad. Al. Rosetti apreciază că vocabularul secolului al XVI-lea „primeşte foarte multe elemente variate, pe cale cărturărească", iar în *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, 1961 (elaborată de acad. Al. Rosetti şi B. Cazacu), se spune că traducerile din secolul al XVI-lea „sînt înţesate de cuvinte luate din textele slave sau maghiare, în lipsa termenului românesc corespunzător" (p. 48).

[134] *Op. cit.*, p. 100.

[135] *Idem*, p. 101 (Printre slavonismele care se menţin la Varlaam, se citează *bezdnelor*, *blagoslovită*, *buecină* şi alte cîteva). Vocabularul textelor juridice din 1646 şi 1652 este caracterizat de obicei la fel cu vocabularul *Cazaniei* lui Varlaam (vezi Şt. Giosu, *Limba textelor juridice din secolul al XVII-lea*, AUI, IX, 1963, p. 123 şi 125).

Scanned with OKEN Scanner

necunoştinţele celui care traduce, precum şi de domeniul restrîns la care se referă tipăriturile şi manuscrisele care ni s-au păstrat din secolul al XVI-lea. Se cuvine să menţionăm, aici, şi lipsa de tradiţie a scrisului, în limba noastră, în acea vreme“ [136]. În secolul al XVII-lea — spune mai departe G. Istrate — la Varlaam şi Simion Ştefan „lărgirea preocupărilor ... duce, implicit, şi la îmbogăţirea substanţială a vocabularului“ [137].

Pentru a se arăta importanţa în „circulaţie“ a cuvintelor de diferite origini, s-au făcut şi unele investigaţii statistice, dar pe texte „scurte“ şi „alese“ [138]. Ne referim la numărarea — de către D. R. Mazilu [139] — a cuvintelor din rugăciunea „tatăl nostru“ în versiunea scrisă în 1593 de către Luca Stroici, care reproduce „cu puţine schimbări“ rugăciunea respectivă din *Evangheliarul* lui Coresi [140]. În această rugăciune — arată D. R. Mazilu — sînt 68 de cuvinte-text, dintre care 59 sînt latine moştenite [141], 7 sînt slave şi 2 maghiare [142].

Urmărind să arate că, în circulaţie, elementele latine moştenite au importanţă maximă nu numai în epoca modernă [143], ci şi în epoca veche a limbii române, S. Puşcariu citează versetele 3—10 din cap. I al *Paliei*

---

[136] *Op. cit.*, p. 291.

[137] *Ibidem.*

[138] În legătură cu aceasta, vezi nota 84.

[139] *Diaconul Coresi*, Ploieşti, 1933.

[140] *Lucr. cit.*, p. 60.

[141] Aşadar aici — arată D. Macrea, *Circulaţia cuvintelor în limba română*, p. 272 — elementul latin moştenit reprezintă 86,95%.

[142] D. R. Mazilu, *lucr. cit.*, p. 60. Structura lexicală genealogică a rugăciunii „tatăl nostru“ în româneşte în comparaţie cu aceeaşi rugăciune în franţuzeşte a fost făcută de S. Puşcariu, *Rumänisch und romanisch*, Archiv für das Studium der neuren Sprachen, vol. 164, 1933, p. 223, reprodusă în *Études de linguistique roumaine*, p. 48, nota de la subsol, şi în *Limba română*, p. 192. În versiunea analizată de S. Puşcariu, rugăciunea „tatăl nostru“ conţine 60 de cuvinte-texte, dintre care 54 (90%) sînt latine moştenite iar 6 (10%) sînt de alte origini (vezi şi D. Macrea, *Circulaţia cuvintelor în limba română*, p. 270).

[143] Pentru aceasta, vezi §10.

Scanned with OKEN Scanner

de la Orăştie, în care apar numai cuvinte latine moştenite [144].

În ultimul timp a fost realizată — de către Viorica Pamfil [145] — şi o statistică lexicală genealogică pentru un întreg text religios din secolul al XVI-lea. În această statistică, însă, autoarea nu se preocupă de toate cuvintele care apar în *Palia de la Orăştie*, ci numai de 2 003 cuvinte-titlu, lăsînd la o parte „numele proprii sau derivatele de la acestea, deoarece nu prezintă interes deosebit pentru particularităţile de limbă“ [146]. La gruparea pe origini a cuvintelor din *Palia de la Orăştie*, Viorica Pamfil indică separat cuvintele moştenite sau împrumutate şi formaţiile pe terenul limbii române, dar nu totalizează „derivatele“ româneşti indiferent de originea radicalului lor, pentru a vedea ponderea acestora în vocabularul *Paliei de la Orăştie* [147], ci — aşa cum a procedat şi D. Macrea [148] — însumează doar cuvintele de o anumită origine cu „derivatele“ româneşti pe baza acestora [149]. Procedînd în acest fel, cele 2 003 cuvinte-titlu

---

[144] *Études de linguistique roumaine*, p. 50—51 (*Limba română*, p. 195). Menţionăm că unele dintre cuvintele care apar aici — cum ar fi *tărie*, *strîns*, s.n., şi alte cîteva — s-au format pe terenul limbii române din elemente de origine latină.

[145] *Contribuţii la studiul statistic al lexicului românesc. Structura lexicală a Paliei de la Orăştie (1581—1582)*, în „Studii de lexicologie“, Cluj, 1965, p. 157—232. Nu prezentăm aici şi rezultatele la care a ajuns Claudia Tudose (*Lexicul de bază în secolul al XVI-lea*, (I), SCL, XVI, 1965, nr. 5, p. 619—653 ; (II), nr. 6, p. 801—828 ; *Vocabularul fundamental al limbii române vechi*, în „Sistemele limbii“, Bucureşti, 1970, p. 119—164), întrucît autoarea se preocupă de componenţa etimologică numai a „lexicului de bază“ (*Lexicul de bază în secolul al XVI-lea*, II, p. 822 sqq) sau a „vocabularului fundamental“ (*Vocabularul fundamental al limbii române vechi*, p. 162 sqq).

[146] Viorica Pamfil, *lucr. cit.*, p. 160.

[147] Adică nu adună — pentru a calcula procentul în raport cu întreg vocabularul *Paliei de la Orăştie* — cuvintele formate pe terenul limbii române din elemente latine moştenite, din elemente slave, maghiare etc.

[148] Vezi §5, §6 şi §11.

[149] De exemplu : „ ... lexicul *Paliei* este alcătuit în cea mai mare parte din elemente de origine latină, reprezentînd 64,55% în vocabular şi 88,79% în circulaţie. Din cele 2 003 unităţi lexicale

(care nu cuprind substantivele proprii şi „derivatele“ de la acestea) din *Palia de la Orăştie*, cu o frecvenţă de 55 197 cuvinte-text [150], se grupează pe origini aşa cum se vede din tabelul următor : [151]

1 latine	832	41,53%	46 220	83,74%
2 rom. din elem. lat.	461	23,02%	2 795	5,05%
3 slave	349	17,42%	3 742	6,78%
4 rom. din elem. slave	133	6,64%	379	0,69%
5 maghiare	92	4,59%	719	1,34%
6 rom. din elem. mag.	25	1,25%	86	0,15%
7 greceşti	30	1,50%	356	0,64%
8 rom. din elem. grec.	7	0,35%	14	0,02%
9 autohtone	9	0,45%	40	0,07%
10 rom. din elem. aut.	14	0,70%	43	0,08%
11 necunoscute	33	1,65%	630	1,14%
12 turceşti	2	0,10%	3	0,005%
13 germane	7	0,35%	23	0,04%
14 rom. din elem. germ.	2	0,10%	18	0,03%
15 rom. din elem. lat. + sl.	3	0,15%	18	0,03%
16 rom. din elem. sl. + lat.	2	0,10%	106	0,19%
17 onomatopee	2	0,10%	5	0,01% [152]

§17. În funcţie de cele arătate în paragraful anterior, putem spune că în privinţa „bogăţiei“ (mai bine-zis „sărăciei“) vocabularului limbii române vechi, precum şi în privinţa structurii etimologice a acestuia s-au făcut — exceptînd studiul recent al Vioricăi Pamfil — mai ales

---

înregistrate în acest text, 832 sînt moştenite direct din latină (41,53% în vocabular şi 83,74% în circulaţie) şi 461 sînt formate pe teren românesc din elemente latine (23,03% în vocabular şi 5,05% în circulaţie)“. *(Lucr. cit.*, p. 210).

[150] *Idem*, p. 160.

[151] În tabelul din *lucr. cit.*, p. 218, Viorica Pamfil face distincţie între cuvintele noţionale şi instrumentele gramaticale, rubrici pe care, însă, nu le mai notăm aici.

[152] În legătură cu bogăţia vocabularului din *Palia de la Orăştie*, precum şi cu alte aspecte ale lexicului acestui text discutate de Viorica Pamfil în *lucr. cit.*, vezi mai departe.

Scanned with OKEN Scanner

aprecieri generale [153], bazate pe cercetarea selectivă (nu exhaustivă) a textelor care reprezintă această epocă. Aşa stînd lucrurile, credem că prezentarea statistică a întregului vocabular din unele dintre cele mai importante texte religioase din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, precum şi din pravilele cele mai valoroase din secolul al XVII-lea poate furniza date interesante privitoare la bogăţia vocabularului şi la structura etimologică a acestuia.

Textele de limbă română veche la care ne-am oprit sînt acelea pentru care am avut la dispoziţie indice de cuvinte complete, şi anume : *Codicele Voroneţean,* editat de I. G. Sbiera, Cernăuţi, 1885 ; *Psaltirea Voroneţeană,* editată de C. Găluşcă *(Slavisch-rumänisches Psalterbruchstück),* Halle, 1913 ; *Psaltirea Scheiană* — textul şi notele comparative de la subsol — editată de I.-A. Candrea, Bucureşti, 1916 ; *Tetraevanghelul* lui Coresi, editat de Florica Dimitrescu, Bucureşti, 1963 ; *Liturghierul* lui Coresi, editat de Al. Mareş, Bucureşti, 1969 ; *Cazania a doua* a lui Coresi, editată de S. Puşcariu şi A. Procopovici, Bucureşti, 1914 (la care indicele de cuvinte, manuscris, a fost elaborat de autorul prezentei lucrări) ; *Palia de la Orăştie,* editată de Viorica Pamfil, Bucureşti, 1968 ; *Cazania* lui Varlaam, editată de J. Byck, Bucureşti, 1943 (la care indicele de cuvinte, manuscris, a fost elaborat de un colectiv ieşean condus de prof. G. Istrate [154]) ; *Pravila Moldovei...* şi... *Îndreptarea legii,* editate de S. G. Longinescu, Bucureşti, 1912.

---

[153] Vezi §16, unde am citat lucrări reprezentative în care se spune că *secolul al XVI-lea se caracterizează prin vocabular sărac, în care abundă elementele slave şi maghiare ; în secolul al XVII-lea, la Varlaam, întîlnim un vocabular foarte bogat şi colorat, în care s-a renunţat la majoritatea slavonismelor,* ş.a.

[154] Fişarea *Cazaniei* lui Varlaam şi clasificarea parţială a fişelor a fost făcută de către studenţii care erau în anul al IV-lea în 1967—1968, sub conducerea lui C. Frîncu şi a autorului lucrării de faţă. Redactarea indicelui a fost făcută de către C. Frîncu (A-C), I. Lobiuc (D-L), P. Zugun (M-R) şi autorul lucrării de faţă (S-Z).

Scanned with OKEN Scanner

Întregul material lingvistic din aceste zece „titluri", precum şi din „notele comparative" din ediţia *Psaltirii Scheiene* scoasă de I.-A. Candrea (aşa cum apare în indicele cercetate [155]) a fost dispus — cu destulă greutate [156] — într-un *dicţionar de frecvenţă* [157]. Fişînd apoi acest dicţionar de frecvenţă, am putut alcătui liste în funcţie de originea [158] şi frecvenţa cuvintelor, pe care le folosim în paginile următoare.

Abordînd problema cantităţii de cuvinte şi aceea a originii cuvintelor din limba română veche cu ajutorul metodei statistice, urmărim nu atît să descoperim lu-

---

[155] Faţă de situaţia din indice, am adăugat doar frecvenţa absolută a lui *şi* — adverb şi conjuncţie — în *Psaltirea Voroneţeană*, întrucît autorul indicelui respectiv a lăsat la o parte acest cuvînt (vezi C. Găluşcă, *lucr. cit.*, p. 277).

[156] Ne referim mai ales la faptul că în indicele utilizate sînt interpretate în mod diferit diversele grupuri de cuvinte (cuvinte-compuse, locuţiuni şi expresii), anumite derivate ş.a. De exemplu, în indicele *Codicelui Voroneţean* întîlnim un titlu ca *argintutăetoriu*, în cel al *Psaltirii Voroneţene* un titlu ca *deamiazăzi*, în cel al *Psaltirii Scheiene* un titlu ca *împotrivăda*, în cel al *Paliei de la Orăştie* un titlu ca *Batăr Jigmond* etc., cu menţiunea că fiecare din aceste «grupuri» nu formează titluri în indicele celorlalte texte. Pentru a anula aceste diferenţe, în toate cazurile de acest fel am separat fiecare cuvînt din «grup», făcînd trimiterea corespunzătoare. (De exemplu, *argintutăetoriu* apare şi la *argint*, cu precizarea în *argintutăetoriu*, şi la *tăietor*, cu precizarea în *argintutăetoriu*; ş.a.m.d.).

Cît priveşte derivatele, multe dintre acestea apar în indicele mai vechi sub cuvîntul de bază. De exemplu, adjectivul participial *ferit* apare în indicele *Codicelui Voroneţean* sub *feri*, *omorît* apare în indicele *Psaltirii Voroneţene* sub *omorî*, *adurmit* apare în indicele *Psaltirii Scheiene* sub *adurmi* etc. Tot la fel, adjectivele şi substantivele formate cu *-(ă-, -i-, -î-)tor* de la verbe apar de multe ori sub verbul respectiv. De exemplu, *prădătoriu* apare în indicele *Psaltirii Voroneţene* sub *prăda*, *adunătoriu* apare în indicele *Psaltirii Scheiene* sub *aduna* etc. În toate cazurile de acest fel, am considerat derivatele drept noi cuvinte, conferindu-le calitatea de cuvinte-titlu.

[157] Acest «dicţionar de frecvenţă» — la care intenţionăm să adăugăm materialul lexical şi din alte texte vechi româneşti — conţine în forma actuală 504 pagini dactilografiate.

[158] Pentru dicţionarele (şi celelalte lucrări) folosite la stabilirea originii cuvintelor, vezi nota 103.

Scanned with OKEN Scanner

cruri noi [159], ci mai ales să oferim cîteva date exacte [160] în legătură cu textele cercetate.

*

§18. În afara cîtorva grupuri de cuvinte în alte limbi [161], în *dicţionarul de frecvenţă* întocmit pe baza textelor cercetate de noi [162] apar 7 954 cuvinte-titlu [163], dintre care 7 365 reprezintă „titluri", iar 589 valori ale acestora [164]. Aceste 7 954 cuvinte-titlu însumează 459 384 cuvinte-text numărate [165] şi cca. 150 000 cuvinte-text nenumărate [166]. Celor 459 384 cuvinte-text numărate le corespund 6 822 cuvinte-titlu aflate în *Codicele Voroneţean, Psaltirea Voroneţeană, Tetraevanghelul, Liturghierul* şi *Cazania a doua* ale lui Coresi, *Palia de la Orăştie* şi

[159] În această privinţă acceptăm integral următoarea apreciere a lui P. Guiraud: „Recitind aceste pagini, autorul însuşi rămîne cu impresia unei enorme şi complexe maşini pentru a forţa uşi deschise" *(Les caractères statistiques du vocabulaire,* Paris, 1954, p. 108).

[160] Şi aici poate fi citat P. Guiraud care arată „că plecînd de la astfel de criterii şi de la o metodă bine definită, s-ar putea spera să se introducă oarecare rigoare în problemele în care evidenţa nu este foarte adesea decît iluzorie". *(Ibidem).*

[161] De tipul *Simoni deo sancto* sau *vearuion vă edinovo boga,* ambele în *Cazania* lui Varlaam.

[162] Vezi paragraful anterior.

[163] Diferenţele dintre cifrele indicate aici şi acelea pe care le-am dat în articolul citat în nota 105 se explică atît prin introducerea materialului lexical din *Liturghierul* lui Coresi şi din *Cazania* lui Varlaam, cît şi prin conferirea independenţei unor cuvinte care în unele din indicele folosite de noi sînt trecute sub „cuvintele de bază" (Vezi nota 156).

[164] De exemplu, sub cuvîntul-titlu *acel(a)* notăm şi valoarea pronominală şi valoarea adjectivală a acestuia; sub cuvîntul-titlu *acoperit* notăm şi valoarea de adjectiv şi valoarea de substantiv şi aşa mai departe.

[165] Este vorba de cuvintele din *Codicele Voroneţean, Psaltirea Voroneţeană, Tetraevanghelul, Liturghierul* şi *Cazania a doua* ale lui Coresi, *Palia de la Orăştie* şi *Cazania* lui Varlaam, pentru care autorii indicelor fac toate trimiterile la text.

[166] Este vorba de cuvintele din *Psaltirea Scheiană* (text şi note) şi din *„Pravilele"* de la 1656 şi 1652, pentru care autorii indicelor nu dau toate trimiterile la text. Suma totală a cuvintelor-text (şi a celor numărate şi a celor nenumărate) din operele cercetate de noi depăşeşte, deci, cifra cuvintelor-text luate în consideraţie de A. Juilland, P. M. H. Edwards şi Ileana Juilland, *op. cit.*

Scanned with OKEN Scanner

Cazania lui Varlaam, indiferent dacă apar sau nu şi în *Psaltirea Scheiană* (text şi note), ori în *Pravilele împărăteşti* şi *Îndreptarea legii*, restul de 1 132 cuvinte-titlu întîlnindu-se numai în *Psaltirea Scheiană* (text şi note) şi în *Pravilele împărăteşti* şi *Îndreptarea legii*.

Dacă raportăm cele 6 822 cuvinte-titlu cu frecvenţa de 459 384 cuvinte-text din textele româneşti din secolele al XVI-lea — al XVII-lea (pentru care bogăţia vocabularului [167] este 10,07) la cele 12 372 cuvinte-titlu cu frecvenţa de 1 057 114 cuvinte-text cîte apar — după cum indică Carlos Fernández Gomez [168] — în opera lui Cervantes, scriitor de valoare mondială care a trăit în aceeaşi epocă (la Cervantes bogăţia vocabularului fiind 12,03), atunci putem spune, credem, că vocabularul limbii române vechi, chiar şi numai din literatura religioasă, nu este cu mult mai sărac decît vocabularul unei alte limbi romanice din acea epocă.

Pentru a vedea semnificaţia — în evoluţia limbii române — a cifrelor care indică cuvintele-titlu şi cuvintele-text din textele vechi cercetate de noi, se poate face o comparaţie — din punctul de vedere al frecvenţei medii [169] şi al bogăţiei vocabularului — între datele obţinute de noi pentru limba română veche şi cele obţinute de alţi cercetători pentru limba română modernă [170]. Acest lucru se poate vedea în tabelul următor :

	Cuvinte-text	Cuvinte-titlu	Frecvenţa medie	Bogăţia vocabularului
Limba română veche (textele cercetate de noi)	459 384	6 822	67,33	10,07
V. Şuteu (stilul beletristic modern)	50 000	4 547	10,99	20,33
Gh. Bolocan (stilul publicistic modern)	69 857	5 710	12,23	21,60

[167] Formula bogăţiei vocabularului (bogăţia vocabularului $\frac{\quad}{\sqrt{2N}}$' în care lui „V" îi corespund cuvintele-titlu, iar lui „N" cuvintele-text) am luat-o de la P. Guiraud, *op. cit.*, p. 68—69.

[168] *Vocabulario de Cervantes*, Madrid, 1962, p. 1102.

[169] Frecvenţa medie se obţine prin raportarea cuvintelor-text la cuvintele-titlu (vezi, de exemplu, V. Şuteu, *art. cit.*, p. 42).

[170] V. Şuteu, *art. cit.*, p. 421 ; Gh. Bolocan, *art. cit.*, p. 42.

Scanned with OKEN Scanner

Acest tabel arată că, în ceea ce privește frecvența medie, vocabularul limbii române vechi se deosebește tranșant de vocabularul stilului beletristic și al celui publicistic din epoca modernă, în sensul că în timp ce în epoca veche un cuvînt-titlu se repetă în general de aproximativ 67 de ori, în epoca modernă un cuvînt-titlu se repetă, de asemenea în general, de numai aproximativ 11 ori (10,99 în stilul beletristic și 12,23 în stilul publicistic). Faptul că, în general, un cuvînt-titlu se repetă de aproximativ șase ori mai des în epoca veche se explică și prin frecvența foarte mare în această epocă a anumitor cuvinte-titlu, mai ales a unor elemente de relație. Aceasta este, de exemplu, situația conjuncției coordonatoare copulative *și* — cel mai frecvent cuvînt din textele vechi cercetate de noi — pe care o prezentăm, comparativ cu epoca modernă, din punctul de vedere al procentului la sută față de totalul cuvintelor-text și al indicelui repetării [171] ei în text.

Cuvîntul	Epoca	Total cuvinte text	Frecv. absolută	Proc. %	Indicele repetării
și (conj.)	Textele vechi cercetate de noi	459 384	33 045	7,19	13,90
	V. Șuteu (stilul beletristic modern)	50 000	1 871	3,74	26,72
	Gh. Bolocan (stilul publicistic modern)	69 857	2 581	3,69	27,06)

Comparația de mai sus arată că, procentual, conjuncția coordonatoare copulativă *și* se întrebuințează de două ori mai mult în epoca veche (unde este echivalentă cu aproape 500 cuvinte-titlu, cu frecvența medie 67,33) față de epoca modernă (unde este echivalentă doar cu cca. 150 cuvinte-titlu cu frecvența medie 10,99 în stilul beletristic sau cu cca. 200 cuvinte-titlu cu frecvența medie 12,23

[171] Indicele repetării unui cuvînt-titlu se obține prin raportarea totalului de cuvinte-text la frecvența absolută a cuvîntului-titlu care ne interesează.

Scanned with OKEN Scanner

în stilul publicistic). Aceasta explică de ce, din punctul de vedere al indicelui repetării, avem situaţia inversă, în sensul că în epoca veche conjuncţia coordonatoare copulativă *şi* apare — în medie — după fiecare 13 cuvinte-text, în timp ce în epoca modernă apare de două ori mai rar, adică — în medie — după fiecare 27 cuvinte-text [172].

Pe lîngă deasa întrebuinţare a anumitor cuvinte (în special elemente de relaţie) în limba română veche, diferenţa foarte mare — în ceea ce priveşte frecvenţa medie a cuvintelor-titlu — dintre vocabularul limbii române vechi şi vocabularul stilului beletristic modern şi a stilului publicistic modern se explică mai ales prin bogăţia vocabularului care este, în general, invers pro-

[172] De obicei, plecîndu-se de la frecvenţa conjuncţiei *şi*, se apreciază că în vorbirea populară şi familiară (vezi acad. I. Iordan, *Stilistica limbii române*, Bucureşti, 1944, p. 241, 251, 252), precum şi în limba română veche influenţată de vorbirea populară şi familiară (vezi acad. Al. Rosetti şi B. Cazacu, *op. cit.*, p. 222, 256), coordonarea predomină faţă de subordonare. Pentru a vedea justeţea acestei teze în cazul joncţiunii, am extras (din statistica întocmită de V. Şuteu, pentru stilul beletristic modern, de Gh. Bolocan pentru stilul publicistic modern şi de noi pentru limba română veche) toate conjuncţiile coordonatoare şi subordonatoare pînă la frecvenţa absolută 11 inclusiv (la conjuncţiile subordonatoare încadrînd şi celelalte părţi de vorbire care leagă subordonatele de regentele lor), rezultatele obţinute dispunîndu-le în următorul tabel :

Epoca	Total cuvinte-text	Felul conj.	Conjuncţiile (şi părţile de vorbire cu valoare conjuncţională)	Frecvenţa absol. a conj.	Procent %
Textele vechi cercetate de noi	459 384	coord.	*şi, iar, ci, nici, sau, e, au, însă, deci, dar, oare, ori, săvai*	42 954	9,35
		subord.	*că, ca, de, dacă, să, căci, decît, prin ce, ce, cine, care, cît, oarecine, fiecine, careşi, cum, cînd, unde, iuo, oareunde*	27 899	6,07

porţională cu frecvenţa medie : unei frecvenţe medii mai mici îi corespunde o bogăţie a vocabularului mai mare, iar unei frecvenţe medii mai mari îi corespunde o bogăţie a vocabularului mai mică. Lucrul acesta se verifică în cazul nostru prin aceea că în textele vechi româneşti cercetate de noi bogăţia vocabularului este de-abia 10,07 (frecvenţa medie fiind 67,33), în timp ce în stilul beletristic şi publicistic modern bogăţia vocabularului este de aproximativ două ori mai mare, adică gravitează în jurul cifrei 21 [173] (frecvenţa medie reducîndu-se la 10,99 în stilul beletristic şi 12,23 în stilul publicistic).

(continuare)

V. Şuteu (stilul beletristic modern)	50 000	coord.	*şi, dar, iar, nici, însă, ori, sau*	2 277	4,55
		subord.	*să, că, ca, dacă, căci, decît, de, ce, care, cît, cine, cum, cînd, unde*	2 923	5,84
Gh. Bolocan (stilul publicistic modern)	69 857	coord.	*şi, sau, dar, nici, însă, iar, ori, deci*	3 240	4,63
		subord.	*să, că, ca, dacă, decît, căci, fiindcă, deşi, încît, care, ce, cît, cine, orice, cînd, cum, unde*	3 849	5,50

Făcînd abstracţie de faptul că, în statisticile utilizate, sub *nici* se notează şi valoarea conjuncţională şi valoarea adverbială, sub *decît* găsim şi valoarea de conjuncţie şi valoarea de prepoziţie etc., precum şi de faptul că atît coordonarea cît şi subordonarea se pot realiza şi prin locuţiuni conjuncţionale şi prin juxtapunere, din statisticile de mai sus se observă că : în epoca veche a limbii române, conjuncţiile coordonatoare sînt cu aproximativ o treime mai numeroase decît cele subordonatoare, ceea ce înseamnă că, în planul joncţiunii, coordonarea predomină într-adevăr faţă de subordonare ; în epoca modernă, cu toate că avem în vedere stilul beletristic şi stilul publicistic, unde de multe ori limba are un caracter popular şi familiar, apare o inversare a raportului, în sensul că predomină — e drept, nu cu mult — subordonarea faţă de coordonare.

[173] Vezi tabelul comparativ. Sanda Golopenţia şi Toma Pavel, *Statistica şi stilurile limbii*, LR, IX, 1960, nr. 4, consideră — pentru epoca modernă — „drept normală bogăţia prozei literare“ care este „în jurul cifrei de 20“ (p. 62).

Scanned with OKEN Scanner

*

§19. Frecvența medie și bogăția vocabularului prezintă interes nu numai dacă privim vocabularul din epoca veche și din epoca modernă luat „în întregime", ci și dacă cercetăm, din aceste puncte de vedere, fiecare text în parte. De aceea, am calculat frecvența medie și bogăția vocabularului pentru textele vechi și moderne la care am cunoscut numărul cuvintelor-titlu și al cuvintelor-text[174], rezultatele dispunîndu-le în următorul tabel :

Textul	Cuvinte-text	Cuvinte-titlu	Frecvența medie	Bogăția vocabularului
Codicele Voroneţean	11 018	1 490	7,39	14,32
Psaltirea Voroneţeană	10 884	1 316	8,27	16,25
Tetraevanghelul lui Coresi	57 017	2 296	24,83	9,64
Liturghierul lui Coresi	7 768	940	8,26	10,68
Cazania a doua a lui Coresi	170 827	3 760	45,43	9,10
Palia de la Orăştie[175]	59 307	2 813	21,08	11,57
Cazania lui Varlaam	142 563	3 506	40,66	9,29
Poeziile antume ale lui M. Eminescu	33 846	3 607	9,38	19,71
Baltagul lui M. Sadoveanu	39 847	3 345	11,91	16,82

Din acest tabel se desprinde ideea că — *în limba română veche*[176] — între lungimea textului[177] și frecvența medie a cuvintelor-titlu există o legătură directă, în sensul că, cu cît lungimea textului este mai mare, cu atît cuvintele-titlu se repetă mai des și, invers, cu cît lungimea textului este mai mică, cu atît cuvintele-titlu

[174] Pentru textele vechi vezi nota 165, iar pentru textele moderne vezi notele 88 și 101.

[175] Cuvintele-text și cuvintele-titlu din *Palia de la Orăştie* cuprind și substantivele proprii și „derivatele" de la acestea, așa cum apar ele în indicele întocmit de Viorica Pamfil (vezi §17), fapt care explică diferențele dintre cifrele indicate de noi aici și acelea indicate de Viorica Pamfil în studiul citat (vezi nota 145).

[176] Pentru textele din limba română modernă, vezi ceva mai departe.

[177] „Lungimea textului" înseamnă „numărul total" al cuvintelor-text din textul respectiv (vezi P. Guiraud, *op. cit.*, p. 68).

Scanned with OKEN Scanner

se repetă mai rar. Astfel, la textele cu lungimea de cca. 10 000 cuvinte-text frecvența medie este de aproximativ 8 (7,39 în *Codicele Voroneţean*, 8,27 în *Psaltirea Voroneţeană* şi 8,26 în *Liturghierul* lui Coresi) ; la textele cu lungimea de cca. 60 000 cuvinte-text frecvența medie este de aproximativ 23 (24,83 în *Tetraevanghelul* lui Coresi, şi 21,08 în *Palia de la Orăştie)* ; în sfîrşit, la textele care depăşesc lungimea de 140 000 cuvinte-text, frecvența medie este mai mare de 40 [178] (40,66 în *Cazania* lui Varlaam şi 45,43 în *Cazania a doua* a lui Coresi) [179].

Considerăm că frecvența medie a cuvintelor-titlu, mereu invocată în cercetările noastre statistice [180], nu spune prea mult în legătură cu vocabularul unuia sau altuia dintre textele unei singure epoci, întrucît, indiferent de faptul că frecvența medie a unui text este mai mare sau mai mică, unele cuvinte-titlu sînt foarte frecvente în toate textele acelei epoci, iar altele sînt foarte puțin frecvente de asemenea în toate textele epocii respective. Astfel, revenind la conjuncţia coordonatoare copulativă *şi*, aceasta reprezintă în fiecare text, indiferent de frecvența medie, aproximativ 7% din numărul total de cuvinte-text din textul respectiv, repetîndu-se,

---

[178] În acest sens am putea invoca şi toate textele vechi cercetate de noi luate la un loc, unde la „lungimea" de 459.384 cuvinte-text frecvența medie creşte la 67,33 (vezi tabelul din §18).

[179] Cele arătate aici sînt valabile şi pentru textele la care „lungimea" am stabilit-o cu aproximaţie (vezi nota 166), în sensul că la „lungimea" de cca. 40 000 cuvinte-text frecvența medie variază între 14 şi 21 (în *Psaltirea Scheiană* — text — la lungimea de cca. 35 000 cuvinte-text pentru 2 104 cuvinte-titlu frecvența medie este 16,63 ; în *Psaltirea Scheiană* — note — la lungimea de cca. 35 000 cuvinte-text pentru 2 347 cuvinte-titlu frecvența medie este 14,91 ; în *Pravilele împărăteşti*, la lungimea de cca. 40 000 cuvinte-text pentru 1935 cuvinte-titlu, frecvența medie este 20,67 ; în sfîrşit, în *Îndreptarea legii*, la lungimea de cca. 40.000 cuvinte-text pentru 1899 cuvinte-titlu, frecvența medie este 21,06).

[180] Vezi studiile recente citate mai sus, în care lexicul limbii române este abordat cu ajutorul metodei statistice.

Scanned with OKEN Scanner

în general, după aproximativ 13 cuvinte-text [181], aşa cum se vede în tabelul următor :

Cuvîntul	Textul	Cuvinte-text	Frecvenţa absolută	Procent %	Indicele repetării
şi (conj.)	*Codicele Voroneţean*	11 018	689	6,25	15,99
	Psaltirea Voroneţeană	10 884	825	7,57	13,19
	Tetraevanghelul lui Coresi	57 017	4 464	7,82	12,77
	Liturghierul lui Coresi	7 768	667	8,58	11,64
	Cazania a doua a lui Coresi	170 827	12 479	7,30	12,52
	Palia de la Orăştie	59 307	4 433	7,47	13,37
	Cazania lui Varlaam	142 563	9 488	6,65	15,02

De asemenea, indiferent de frecvenţa medie, un substantiv ca *undă*, luat la întîmplare din categoria acelora cu repartiţie mare [182], reprezintă cu mult mai puţin decît 1% în textele în care apare, repetîndu-se după un foarte mare număr de cuvinte, aşa cum arată următorul tabel :

Cuvîntul	Textul	Cuvinte-text	Frecvenţa absol.	Procent %	Indicele repetării
undă, s.f.	*Codicele Voroneţean*	11 018	2	0,01	5 509
	Tetraevanghelul lui Coresi	57 017	2	0,003	28 508,5
	Palia de la Orăştie	59 307	2	0,003	29 653,5
	Psaltirea Voroneţeană	10 884	5	0,04	2 176,8
	Cazania a doua a lui Coresi	170 827	5	0,002	34 165,4

[181] Adică, făcînd abstracţie de amănunte, conjuncţia coordonatoare copulativă *şi* apare în fiecare text separat cam în aceeaşi proporţie ca şi la toate textele vechi cercetate de noi luate la un loc (vezi tabelul corespunzător din §18).

[182] Acest substantiv apare în cinci texte (*Codicele Voroneţean, Psaltirea Voroneţeană, Tetraevanghelul* şi *Cazania a doua* ale lui Coresi şi *Palia de la Orăştie*), neîntîlnindu-se numai în două (*Liturghierul* lui Coresi şi *Cazania* lui Varlaam).

Scanned with OKEN Scanner

Importanţa frecvenţei medii se vede, însă, cu uşurinţă dacă opunem textele dintr-o epocă textelor din altă epocă. În această privinţă observăm că în epoca modernă frecvenţa medie nu se mai încadrează în „normele“ din epoca veche, în sensul că, la lungimi aproximativ egale, textele moderne au frecvenţa medie sensibil redusă faţă de textele vechi. Astfel, dacă în epoca veche la un text de cca. 40 000 cuvinte-text (*Psaltirea Scheiană* — text şi note — şi „Pravilele“ [183]) un cuvînt se repetă, în medie, de 14—21 de ori, în epoca modernă, la un text cu aproximativ aceeaşi lungime (poeziile antume ale lui M. Eminescu şi *Baltagul* lui M. Sadoveanu), un cuvînt se repetă în medie de numai 9—12 ori. Lucrul acesta se reflectă şi în frecvenţa absolută, precum şi în indicele repetării conjuncţiei coordonatoare copulative *şi*, invocată ceva mai înainte, care, faţă de aproximativ 7% din numărul total de cuvinte-text cît reprezenta în textele vechi, unde se repetă după cca. 13 cuvinte-text, apare în *Baltagul* lui M. Sadoveanu [184] — unde are frecvenţa absolută 1 608 — doar în proporţie de 4,03%, repetîndu-se după 24,77 cuvinte-text. Aşadar, reducîndu-se procentul folosirii conjuncţiei coordonatoare copulative *şi* la aproape jumătate în epoca modernă faţă de epoca veche (de la cca. 7% la cca. 4%), acest cuvînt se repetă astăzi în literatura artistică cu mult mai rar, adică după un număr aproape dublu de cuvinte-text decît în trecut în literatura religioasă (după aproape 25 cuvinte-text în *Baltagul* lui M. Sadoveanu, faţă de textele religioase vechi, unde se repetă după cca. 13 cuvinte-text) [185]. Fap-

---

[183] Pentru acestea, vezi nota 179.

[184] Nu putem extinde comparaţia şi la poeziile antume ale lui M. Eminescu, pentru că nu avem lista cuvintelor care apar aici. Nu putem utiliza pentru aceasta nici *Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu*, scos de Academia R.S.R., Institutul de lingvistică din Bucureşti, în 1968, întrucît aici — aşa cum se arăta la p. 3 — sînt inserate cuvintele nu numai din poeziile antume, ci şi din proza antumă şi din unele poezii postume.

[185] În ceea ce priveşte raportul dintre coordonare şi subordonare în fiecare dintre textele vechi la care ne referim şi în

Scanned with OKEN Scanner

tul acesta se explică — la fel ca în cazul vocabularului din textele vechi luate la un loc — prin bogăţia vocabularului care — aşa cum am arătat în §18 — este invers proporţională cu frecvenţa medie : în textele vechi,

---

Baltagul lui M. Sadoveanu, acesta se prezintă aşa cum se vede în tabelul următor :

Textul	Total cuvinte-text	Felul conj.	Conjuncţiile (şi părţile de vorbire cu valoare conjuncţională)	Frecv. abs. a conj.	Procent %
Codicele Voroneţean	11 018	coord.	*şi, iar, ci, nici, sau, e, au, însă, săvai*	904	8,20
		subord.	*că, ca, de, dacă, să, decît, ce, cine, care, cît, cum, cînd, unde, iuo*	471	4,27
Psaltirea Voroneţeană	10 884	coord.	*şi, ci, nici, sau, e, au, însă*	889	8,07
		subord.	*că, ca, de, să, decît, ce, cine, care, cît, cum, cînd, unde, iuo*	512	4,70
Tetraevanghelul lui Coresi	57 017	coord.	*şi, iar, ci, nici, sau, e, au, însă, dar, oare*	5 398	9,46
		subord.	*că, ca, de, dacă, să, decît, ce, cine, care, cît, oarecine, cum, cînd, unde, iuo*	3 479	6,10
Liturghierul lui Coresi	7 768	coord.	*şi, iar, ci, nici, sau, e, însă, deci.*	756	9.73
		subord.	*că, ca, de, dacă, să, ce, cine, care, careşi, cît, cum, cînd, iuo*	228	2,93
Cazania a doua a lui Coresi	170 827	coord.	*şi, iar, ci, nici, sau, e, au, însă, deci, dar, oare, ori*	17 189	10,06
		subord.	*că, ca, de, dacă, să, căci, decît, ce, cine, care, cît, oarecine, fiecine, cum, cînd, unde, iuo, oareunde*	11 038	6,46

Scanned with OKEN Scanner

unde frecvența medie este mare (fiind cuprinsă între 7 și aproape 46) bogăția vocabularului este mică (fiind cuprinsă între 9 și 16,25), în timp ce în textele moderne, unde frecvența medie este mică (fiind cuprinsă între 9

(continuare)

Palia de la Orăștie	59 307	coord.	*și, iar, ci, nici, sau, e, au, însă, deci, dar, săvai*	5 356	9,03
		subord.	*că, ca, de, dacă, să, căci, decît, prince, ce, cine, care, cît, oarecine, cum, cînd, unde, iuo, oareunde*	2 377	4,00
Cazania lui Varlaam	142 563	coord.	*și, iar, ci, nici, sau, au, însă, deci, dar, oare, ori, săvai*	12 462	8,74
		subord.	*că, ca, de, dacă, să, căci, decît, ce, cine, care, cît, oarecine, fiecine, careși, cum, cînd, unde*	9 794	6,86
Baltagul lui M. Sadoveanu	39 847	coord.	*și, dar, nici, ori, iar, însă, deci, ci, sau*	2 047	5,13
		subord.	*că, ca, dacă, căci, deși, de, decît, încît, care, ce, cît, cine, oricît, oricine, orișicine, precît, cum, unde, precum, orișicînd, orișiunde*	1 484	3,94

Acest tabel arată că în fiecare text vechi cercetat de noi coordonarea este bine reprezentată, conjuncțiile coordonatoare însumînd între 8% și 10% din numărul total de cuvinte-text din textul respectiv, adică aproximativ aceeași proporție ca și la toate textele vechi luate la un loc (vezi nota 172). În ceea ce privește subordonarea, însă, textele vechi se deosebesc simțitor unele de altele, în sensul că totalitatea conjuncțiilor subordonatoare (și celelalte părți de vorbire cu valoare de conjuncții subordonatoare) reprezintă o proporție ce variază între 2,93% și 6,86% din totalul cuvintelor-text din textul respectiv. Fără a

Scanned with OKEN Scanner

și cca. 11), bogăția vocabularului este cu mult mai mare (fiind cuprinsă între 16 și 20) [186].

Urmărind bogăția vocabularului în textele vechi cercetate de noi, observăm că și în această privință există o asemănare vizibilă între *Tetraevanghelul* (cu indicele bogăției vocabularului 9,64), *Liturghierul* (cu indicele bogăției vocabularului 10,68) și *Cazania a doua* (cu indicele bogăției vocabularului 9,10) ale lui Coresi, pe de o parte, și între *Codicele Voronețean* (cu indicele bogăției vocabularului 14,32) și *Psaltirea Voronețeană* (cu indicele bogăției vocabularului 16,25), pe de altă parte. Această asemănare nu se poate explica, credem, în cazul tipăriturilor coresiene nici prin „traducător" [187], nici

---

putea stabili vreo regulă în această privință, observăm doar că: între proporția conjuncțiilor coordonatoare și a celor subordonatoare din *Codicele Voronețean* (8,20% coordonatoare și 4,27% subordonatoare) și din *Psaltirea Voronețeană* (8,07% coordonatoare și 5,7% subordonatoare) există o asemănare care ar putea fi interpretată în sensul unității lingvistice a textelor rotacizante; asemănare între proporțiile conjuncțiilor coordonatoare și a celor subordonatoare apare și între *Tetraevanghelul* lui Coresi (9,46% coordonatoare și 6,10% subordonatoare) și *Cazania a doua* a lui Coresi (10,06% coordonatoare și 6,46% subordonatoare), fapt care ar putea fi interpretat în sensul unității lingvistice a tipăriturilor coresiene.

Făcînd abstracție de aceste diferențe, putem spune că, în general — la fel ca la toate textele vechi luate la un loc (vezi nota 172) — în fiecare dintre textele vechi cercetate coordonarea predomină față de subordonare.

Cît privește raportul dintre coordonare și subordonare în *Baltagul* lui M. Sadoveanu, acesta se deosebește de raportul similar în stilul beletristic și publicistic modern, în sensul că, dacă în aceste stiluri, în general, subordonarea este mai bine reprezentată decît coordonarea (vezi nota 172), în *Baltagul* lui M. Sadoveanu, în special, găsim același raport ca și în limba română veche, adică coordonarea predomină față de subordonare. Explicația trebuie căutată în caracterul popular și familiar al limbii din *Baltagul*, întrucît în primul rînd în acest aspect al limbii coordonarea este dominantă (vezi nota 172).

[186] Vezi tabelul corespunzător din acest paragraf.

[187] *Tetraevanghelul* este „scris" de „diiaconu Coresi ot Trăgoviște și Tudor diiacu" (ediția citată, p. 167), *Liturghierul* aparține, probabil, diaculuj Oprea (ediția citată, p. 15 și 25—26), iar *Cazania a doua* este „scrisă" de „Coresi, diaconulu... popu Iane și popa Mihai" (ediția citată. p. 6).

Scanned with OKEN Scanner

prin „data“ apariţiei textului [188] şi nici prin „lungimea“ textelor respective [189]. Aşa stînd lucrurile, am putea spune că asemănarea dintre aceste trei texte coresiene şi în ceea ce priveşte bogăţia vocabularului [190] întăreşte ideea „unităţii lingvistice“ a grupului de traducători care au lucrat la Braşov în a doua jumătate a secolului al XVI-lea sub conducerea diaconului Coresi. Cauza acestei „unităţi lingvistice“ o vedem în faptul că „traducătorii“ proveneau, probabil, din aceeaşi arie lingvistică [191], aveau în general acelaşi nivel de cultură şi procedau în acelaşi fel la „adaptarea“ textelor bisericeşti în limba română.

Tot în sensul „unităţii lingvistice“ putem interpreta şi asemănarea în ceea ce priveşte bogăţia vocabularului dintre *Codicele Voroneţean* şi *Psaltirea Voroneţeană* [192], ceea ce, altfel spus, înseamnă că gruparea textelor religioase din secolul al XVI-lea în „rotacizante“ şi „coresiene“ poate fi susţinută şi cu ajutorul metodei statistice aplicate la vocabular.

---

[188] *Tetraevanghelul* apare în 1561, *Liturghierul* probabil în 1570 (vezi ediţia citată, p. 24) iar *Cazania a doua* în 1581.

[189] *Tetraevanghelul* conţine 57 017 cuvinte-text, *Liturghierul* 7 768 cuvinte-text iar *Cazania a doua* 170 827 cuvinte-text.

[190] Pe lîngă asemănarea dintre *Tetraevanghel* şi *Cazania a doua* în ceea ce priveşte raportul dintre coordonare şi subordonare (vezi nota 183). Pentru alte asemănări între textele coresiene, vezi acad. Al. Rosetti şi B. Cazacu, *op. cit.*, p. 44 sqq.

[191] Pentru aria lingvistică reprezentată de textele coresiene, vezi G. Istrate, *Originea şi dezvoltarea limbii române literare*, AUI, III, 1957, p. 77—96 ; idem, *Originea limbii române literare. Noi contribuţii*, AUI, VI, 1960, fasc. 2, supliment (lucrările sesiunii ştiinţifice jubiliare...), p. 67—78.

[192] La aceste texte nu se cunoaşte nici „traducătorul“, nici data şi locul în care s-a efectuat traducerea (sau copierea). În această problemă, vezi P. P. Panaitescu, *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, Bucureşti, 1965, p. 66 sqq.

Scanned with OKEN Scanner

Din alt punct de vedere, observăm că bogăţia vocabularului în textele vechi cercetate de noi are indicele cel mai mic în *Cazania a doua* a lui Coresi (9,10) şi indicele cel mai mare în *Psaltirea Voroneţeană* (16,25). Dacă admitem că bogăţia vocabularului din textele vechi este redusă în comparaţie cu bogăţia vocabularului din textele moderne şi dacă, în cadrul acestor texte vechi, bogăţia vocabularului din *Cazania* lui Varlaam (9,29) se apropie foarte mult de limita inferioară a bogăţiei vocabularului textelor vechi (9,10), atunci credem că aprecierea potrivit căreia vocabularul *Cazaniei* lui Varlaam „este foarte bogat“ [193] trebuie modificată [194].

*

§20. Comentariile de pînă aici au avut în vedere toate cuvintele-titlu din textele cercetate [195], fără a face

---

[193] Vezi citatul la care facem trimiterea în nota 134, precum şi citatul la care facem trimiterea în nota 137.

[194] Textele la care frecvenţa absolută a cuvintelor-titlu am stabilit-o cu aproximaţie (vezi nota 166) au următoarea situaţie — evident, relativă — în ceea ce priveşte bogăţia vocabularului : *Psaltirea Scheiană — text* — 11,25 pentru 2 104 cuvinte-titlu cu frecvenţa de cca. 35 000 cuvinte-text ; *Psaltirea Scheiană — note* — 12,55 pentru 2 347 cuvinte-titlu cu frecvenţa de cca. 35 000 cuvinte-text ; *Pravilele împărăteşti,* 9,67 pentru 1 935 cuvinte-titlu cu frecvenţa de cca. 40 000 cuvinte-text ; *Îndreptarea legii,* 9,49 pentru 1 899 cuvinte-titlu cu frecvenţa de cca. 40 000 cuvinte-text. Indicele bogăţiei vocabularului din *Pravilele împărăteşti* şi din *Îndreptarea legii* arată o foarte mare apropiere între aceste două texte în privinţa bogăţiei vocabularului, ceea ce era de aşteptat dacă ţinem cont de faptul că partea din textul muntenesc avută în vedere „reproduce“ cu puţine modificări textul moldovenesc. Din punct de vedere lexical, textul moldovenesc conţine cu 36 cuvinte-titlu mai mult decît cel muntenesc (vezi paragrafele consacrate acestor două texte).

[195] În acest fel a procedat la noi D. Macrea care, în statistica lexicală pentru poeziile antume ale lui M. Eminescu, indică şi numărul şi frecvenţa substantivelor proprii (vezi *Fizionomia lexicală a limbii române,* p. 365).

Scanned with OKEN Scanner

distincție între substantivele proprii și celelalte cuvinte [196]. Plecînd de la faptul că substantivele proprii au un rol important în procesul de comunicare, considerăm că și numărul, frecvența și repartiția acestora pot oferi date interesante privitoare la vocabularul limbii române vechi în general, ori la unul sau altul dintre texte, în special.

În textele vechi cercetate de noi luate la un loc apar 1 021 substantive proprii cuvinte-titlu [197], dintre care 36 se găsesc numai în textele la care nu am putut stabili frecvența absolută [198]. Restul de 985 substantive proprii cuvinte-titlu — care reprezintă 14,43% față de 6 822 cuvinte-titlu cîte apar în textele la care am putut stabili frecvența absolută [199] — au frecvența de 14 054 cuvinte-text care, față de totalul de 459 384 cuvinte-text numărate, reprezintă 3,05%.

Nu toate substantivele proprii au aceeași importanță în textele cercetate, lucru care se poate observa și numai din urmărirea relației dintre frecvența absolută și repartiția a trei grupuri de cîte zece substantive proprii (primul grup începînd de la frecvența absolută maximă, al doilea începînd de la frecvența absolută 10 și al treilea începînd cu frecvența absolută 1), așa cum se vede în următorul tabel :

---

[196] În cercetările mai recente ale vocabularului cu ajutorul metodei statistice — cu sau fără motivare — se lasă la o parte substantivele proprii (vezi, de exemplu, Gh. Bolocan, *art. cit.*, p. 42 ; Viorica Pamfil, *studiul citat*, p. 160, ș.a.).

[197] Din motivele arătate în nota anterioară, nu putem face comparație cu stilurile limbii literare moderne.

[198] Vezi nota 166.

[199] Procentajul pentru toate cele 1 021 substantive proprii cuvinte-titlu este de 12,83%, față de totalul de 7 954 cuvinte-titlu cîte apar în textele cercetate.

Scanned with OKEN Scanner

Nr. crt.	Substantivul propriu	Frecvența absol.	Repartiția	Textele în care apare[200]										
				CV	PV	PST	PSNCT	CL	CC	PO	VC	PI	IL	
1	Hristos	2 255	10	+	+	+	—	+	+	+	+	+	+	+
2	Isus	1 517	6	—	—	+	—	+	+	+	+	+	—	—
3	Moise	622	8	+	+	+	+	+	—	+	+	+	—	—
4	Iacov	377	7	+	+	+	—	+	—	+	+	+	—	—
5	Avraam	370	7	+	+	+	—	+	—	+	+	+	—	—
6	Izrail	319	8	+	+	+	+	+	—	+	+	+	—	—
7	Ioan	317	9	+	+	—	—	+	+	+	+	+	+	+
8	Petru	279	7	+	—	—	—	+	—	+	+	+	+	+
9	Iosif	251	7	—	+	+	—	+	+	+	+	+	—	—
10	Egipt	242	7	—	+	+	+	+	—	+	+	+	—	—
1	Corint	10	2	—	—	—	—	—	—	+	+	—	—	—
2	Diocleţian	10	1	—	—	—	—	—	—	—	—	+	—	—
3	Edom	10	4	—	+	+	+	—	—	—	+	—	—	—
4	Iafet	10	1	—	—	—	—	—	—	—	+	—	—	—
5	Iudei(a)	10	3	—	—	—	+	+	—	+	—	—	—	—
6	Mambre	10	1	—	—	—	—	—	—	—	+	—	—	—
7	Tamar	10	2	—	—	—	—	+	—	—	+	—	—	—
8	Vavilon	10	7	+	+	+	+	+	—	—	+	+	—	—
9	Verzava	10	1	—	—	—	—	—	—	—	+	—	—	—
10	Vitsaida	10	3	—	—	—	—	+	—	+	—	+	—	—
1	Abida	1	1	—	—	—	—	—	—	—	+	—	—	—
2	Abimael	1	1	—	—	—	—	—	—	—	+	—	—	—
3	Acon	1	1	—	—	—	—	—	—	—	+	—	—	—
4	Achirie	1	1	—	—	—	—	—	—	—	+	—	—	—
5	Achvor	1	1	—	—	—	—	—	—	—	+	—	—	—
6	Adbeel	1	1	—	—	—	—	—	—	—	+	—	—	—
7	Addie	1	1	—	—	—	—	+	—	—	—	—	—	—
8	Adonivezec	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	+	—	—
9	Adoram	1	1	—	—	—	—	—	—	—	+	—	—	—
10	Agav	1	1	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

[200] Prezența substantivului propriu o notăm cu semnul + (plus) iar absența cu semnul — (minus). Titlurile textelor le prescurtăm în felul următor: CV = *Codicele Voroneţean*; PV = *Psaltirea Voroneţeană*, PST = *Psaltirea Scheiană — textul*; PSN = *Psaltirea Scheiană — notele comparative*; CT = *Tetraevanghelul* lui Coresi; CL = *Liturghierul* lui Coresi; CC = *Cazania a doua* a lui Coresi; PO = *Palia de la Orăştie*; VC = *Cazania* lui Varlaam; PI = *Pravilele împărăteşti* (1646); IL = *Îndreptarea legii* (1652).

Scanned with OKEN Scanner

Tabelul de mai sus arată că, în textele vechi cercetate de noi, la substantivele proprii există o legătură strînsă între frecvența absolută și repartiție, în sensul că substantivele proprii cu frecvența absolută mare au și repartiție mare, iar substantivele proprii cu frecvență absolută mică au și repartiție mică. Astfel, la prima grupă de zece substantive proprii, la care frecvența absolută este reprezentată prin cifre de ordinul miilor sau al sutelor, cea mai mică repartiție este 6, adică toate aceste substantive proprii apar în mai mult de jumătate din cele 11 texte cercetate. Probabil că și frecvența absolută și repartiția lor mare în textele vechi la care ne referim vor fi contribuit la „încetățenirea" acestor substantive proprii în limba noastră, astfel încît — exceptînd, poate, pe *Izrail* — am putea spune că aceste substantive proprii au reprezentat și în epoca veche și reprezintă și astăzi „bunuri" ale limbii române [201].

La cea de a doua grupă de zece substantive proprii, la care frecvența absolută este mică (și anume, 10), repartiția este și ea — exceptînd pe *Vavilon* — mică: patru au repartiția 1, două au repartiția 2, două au repartiția 3, unu are repartiția 4 și unu are repartiția 7. Frecvența lor redusă și — exceptînd pe *Vavilon* — și repartiția mică ne îndreptățesc să presupunem că „oamenii" și „locurile" denumite de aceste substantive proprii erau puțin familiare vorbitorilor limbii române din epoca veche și, ca urmare, substantivele proprii din această grupă se situau (ca și astăzi, dealtfel) la periferia vocabularului onomastic și toponimic românesc.

---

[201] În legătură cu onomastica românească de factură „biblică" sau „creștină", vezi N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p. X sqq și, mai ales, p. XLIV sqq; vezi, de asemenea, acad. Al. Graur, *Nume de persoane*, București, 1965, p. 52.

Scanned with OKEN Scanner

În sfîrşit, substantivele proprii din ultima grupă, care au atît frecvenţa cît şi repartiţia 1, pot fi considerate — datorită „rarităţii“ lor în epoca veche şi (exceptînd anumite texte religioase) inexistenţei lor în limba literară modernă — „întîmplătoare“ în vocabularul onomastic şi toponimic românesc.

Considerînd (în sensul arătat mai sus) că frecvenţa absolută poate constitui un indiciu — relativ [202] — pentru stabilirea „importanţei“ substantivelor proprii în vocabularul onomastic şi toponimic al limbii române vechi, cele 1 021 substantive proprii întîlnite în textele cercetate se grupează astfel :

Grupa de substantive proprii în funcţie de frecvenţa absolută	Numărul subst. propr. cuvinte-titlu	Procent %	Frecvenţa absolută	Procent %
Substantive proprii cu frecvenţa absolută de ordinul miilor sau sutelor	21	0,30	8 630	1,83
Substantive proprii cu frecvenţa absolută de ordinul zecilor	116	1,70	3 234	0,70
Substantive proprii cu frecvenţa absolută de ordinul unităţilor	848	12,43	2 190	0,47
Substantive proprii la care nu am putut stabili frecvenţa absolută	36	0,52	—	—

Dacă ţinem cont de aceste lucruri, atunci putem aprecia că, deşi proporţia substantivelor proprii cuvinte-titlu întîlnite în textele vechi cercetate luate la un loc este mare (14,43%), totuşi în epoca veche vor fi avut importanţă reală puţine substantive proprii cuvinte-titlu

[202] Spunem „relativ“ pentru că, în general, prezenţa sau absenţa unui substantiv propriu oarecare într-un anumit text depinde de conţinutul textului respectiv. Acest lucru explică de ce — de exemplu — printre substantivele cu cea mai mică frecvenţă (adică 1) găsim — în ordine alfabetică — *Arad*, *Cartagina*, *Chiev*, *Dămian*, *Englitera* şi alte cîteva, care vor fi fost şi în epoca veche precum sînt şi astăzi cunoscute şi utile vorbitorilor limbii române.

Scanned with OKEN Scanner

(aproximativ 2%) [203] care însumează ceva mai mult de 2,50% cuvinte-text. Restul de cca. 12% substantive proprii cuvinte-titlu, care au frecvenţa absolută de ordinul unităţilor [204], însumînd mai puţin de 1% cuvinte-text, pot fi considerate „întîmplătoare" în limba română veche, fiind motivate doar de conţinutul textelor traduse.

*

§21. În fiecare text în parte — atît în cele din epoca veche cît şi în cele din epoca modernă — numărul şi frecvenţa substantivelor proprii se pot urmări din tabelul următor :

Textul	Total cuvinte-titlu	S. pr. cuvinte-titlu	Procent %	Total cuvinte-text	S. pr. cuvinte-text	Procent %
Codicele Voroneţean	1 490	112	7,51	11 018	381	3,45
Psaltirea Voroneţeană	1 316	69	5,24	10 884	196	1,80
Psaltirea Scheiană-text	2 104	98	4,65	—	—	—
Psaltirea Scheiană-note	2 347	81	3,45	—	—	—
Tetraevanghelul lui Coresi	2 296	223	9,72	57 017	2 147	3,65
Liturghierul lui Coresi	940	34	3,61	7 768	80	1,02
Cazania a doua a lui Coresi	3 760	149	3,96	170 827	4 375	2,56
Palia de la Orăştie	2 813	578	20,54	59 307	3 691	6,22
Cazania lui Varlaam	3 506	261	7,44	142 563	3 184	2,23
Pravilele împărăteşti	1 935	31	1,60	—	—	—
Îndreptarea legii	1 899	27	1,42	—	—	—
Poeziile antume ale lui M. Eminescu	3 607	156	4,30	33 846	250	0,73
Baltagul lui M. Sadoveanu	3 345	116	3,46	39 847	1 282	3,21

[203] Avem în vedere substantivele proprii cuvinte-titlu cu frecvenţa absolută de ordinul miilor sau sutelor, majoritatea substantivelor proprii cuvinte-titlu cu frecvenţa absolută de ordinul zecilor, precum şi cîteva substantive proprii cuvinte-titlu cu frecvenţă absolută de ordinul unităţilor (şi din cele 36 la care nu am putut stabili frecvenţa absolută). Vezi tabelul de mai sus.

[204] Menţionăm cu această ocazie că majoritatea substantivelor proprii cuvinte-titlu cu frecvenţă absolută de ordinul uni-

Scanned with OKEN Scanner

Acest tabel arată că substantivele proprii cuvinte-titlu sînt repartizate inegal în textele avute în vedere, în sensul că — în epoca veche — procentul lor este cuprins între minimum 1,42% în *Îndreptarea legii* şi maximum 20,54% în *Palia de la Orăştie*, iar în epoca modernă procentul lor variază de la 3,46% în *Baltagul* lui M. Sadoveanu la 4,30% în poeziile antume ale lui M. Eminescu. Nici în ceea ce priveşte frecvenţa substantivelor proprii nu există „unitate" — e drept, cu diferenţe mai puţin izbitoare — atît în cadrul epocii vechi (unde proporţia substantivelor proprii cuvinte-text este cuprinsă între 1,02% în *Liturghierul* lui Coresi şi 6,22% în *Palia de la Orăştie*), cît şi în cadrul epocii moderne (unde proporţia substantivelor proprii cuvinte-text este de 0,73% în poeziile antume ale lui M. Eminescu şi 3,21% în *Baltagul* lui M. Sadoveanu). Observăm, însă, o anumită „potrivire" — dar numai în cadrul epocii vechi — între proporţia substantivelor proprii cuvinte-titlu şi proporţia substantivelor proprii cuvinte-text, adică : în *Palia de la Orăştie*, unde se întîlnesc cele mai multe substantive proprii cuvinte-titlu (20,54%) găsim şi cel mai mare procent de substantive proprii cuvinte-text (6,22%), iar în *Liturghierul* lui Coresi, unde apar cele mai puţine substantive proprii cuvinte-titlu (3,61%) avem şi cel mai mic procent de substantive proprii cuvinte-text (1,02%). Cît priveşte epoca modernă, aici, cu toate că în cele două „texte" proporţia substantivelor proprii cuvinte-titlu este asemănătoare, proporţia substantivelor proprii cuvinte-text contrastează, totuşi, vizibil (0,73% cuvinte-text pentru 4,30% cuvinte-titlu în poeziile antume ale lui M. Eminescu, faţă de 3,21% cuvinte-text pentru 3,46% cuvinte-titlu în *Baltagul* lui M. Sadoveanu).

Aceste stări de lucruri confirmă ideea foarte cunoscută că numărul şi frecvenţa substantivelor proprii depinde de conţinutul textului dat. În felul acesta găsim justificarea frecvenţei foarte reduse a substantivelor

---

tăţilor este reprezentată de acelea cu frecvenţa absolută 1 (486 cuvinte-titlu, adică 7,12%, care constituie, însă, abia 0,10% cuvinte-text).

Scanned with OKEN Scanner

proprii în poeziile lui Eminescu, unde se transmit „sentimente“ general umane, în raport cu frecvența mai mare a substantivelor proprii în *Baltagul* lui M. Sadoveanu, unde se povestesc evenimente privitoare la anumiți oameni și anumite locuri, care, deci, trebuie „numite“. Pe această linie, în epoca veche constatăm că substantivele proprii cuvinte-titlu apar în proporția cea mai mică *numai în textele juridice* (1,60% în *Pravilele împărătești* și 1,42% în *Îndreptarea legii*), ceea ce — ca un revers al medaliei — înseamnă că aceste texte au un conținut diferit față de cele religioase. Altfel spus, cantitatea redusă de substantive proprii din textele juridice în comparație cu textele religioase poate fi considerată drept argument în sprijinul tezei că textele juridice reprezintă un alt „stil“ decît textele religioase [205].

În legătură cu substantivele proprii din textele religioase cercetate, observăm că în acestea — exceptînd *Palia de la Orăștie* — substantivele proprii cuvinte-titlu apar în proporție mai mică decît în toate textele luate la un loc (între 3,45% în *Psaltirea Scheiană* — *note* — și 9,72% în *Tetraevanghelul* lui Coresi, față de 12,83% în toate textele luate la un loc [206], iar substantivele proprii cuvinte-text — de asemenea exceptînd *Palia de la Orăștie* — apar într-un procentaj aproximativ egal cu acela din toate textele luate la un loc sau inferior acestuia (între 3,65% în *Tetraevanghelul* lui Coresi și 1,02% în *Liturghierul* lui Coresi, față de 3,05% în toate textele luate la un loc [207]). Admițînd că proporția substantivelor proprii cuvinte-titlu mai mică decît la toate textele luate la un loc și proporția substantivelor proprii cuvinte-text aproximativ egală sau mai mică de asemenea decît în toate textele luate la un loc reprezintă *regula* pentru oricare dintre textele religioase cercetate cu excepția *Paliei de la Orăștie*, urmează că *Palia de la*

---

[205] În legătură cu faptul că o dată cu textele juridice din secolul al XVII-lea se poate vorbi de un stil administrativ, vezi Șt. Giosu, *art. cit.*, p. 120—123, 128—135 și 149.

[206] Vezi nota 199.

[207] Vezi §20.

Scanned with OKEN Scanner

Orăştie, în care substantivele proprii — atît cuvinte-titlu cît şi cuvinte-text — sînt de aproape două ori mai numeroase decît în toate textele luate la un loc, constituie o excepţie [208].

Locul aparte ocupat de *Palia de la Orăştie* între celelalte texte religioase vechi se datoreşte nu substantivelor proprii cu frecvenţa cea mai mare, pe care le considerăm „bunuri" ale limbii române, ci substantivelor proprii cu frecvenţa mică, aflate la periferia vocabularului onomastic şi toponimic românesc, şi mai ales celor cu frecvenţa foarte mică, care pot fi considerate „întîmplătoare" în limba română [209]. Lucrul acesta rezultă şi din tabelul celor trei grupe de cîte zece substantive proprii alese în funcţie de frecvenţa absolută (cu frecvenţa absolută cea mai mare, cu frecvenţa absolută 10 şi cu frecvenţa absolută 1) [210], dacă urmărim numărul substantivelor proprii din fiecare text în parte în cadrul fiecăreia dintre aceste grupe, aşa cum se vede din următorul tabel :

Textul	Numărul substantivelor proprii cu frecv. cea mai mare (din zece)	Numărul substantivelor proprii cu frecv. zece (din zece)	Numărul substantivelor proprii cu frecv. unu (din zece)
Codicele Voroneţean	7	1	1
Psaltirea Voroneţeană	8	2	0
Psaltirea Scheiană—text—	8	2	0
Psaltirea Scheiană—note—	3	3	0
Tetraevanghelul lui Coresi	10	4	1
Liturghierul lui Coresi	4	0	0
Cazania a doua a lui Coresi	10	3	0
Palia de la Orăştie	10	7	7
Cazania lui Varlaam	10	3	1
Pravilele împărăteşti	3	0	0
Îndreptarea legii	3	0	0

[208] Reamintim că în toate textele luate la un loc substantivele proprii reprezintă 12,83% cuvinte-titlu şi 3,05% cuvinte-text, în timp ce în *Palia de la Orăştie* substantivele proprii cuvinte-titlu reprezintă 20,54% iar substantivele proprii cuvinte-text 6,22%.

[209] Vezi §20.

[210] Vezi §20.

Scanned with OKEN Scanner

Acest tabel arată că toate cele zece substantive proprii cu frecvența absolută cea mai mare în textele vechi luate la un loc apar și în *Palia de la Orăștie*, dar și în *Tetraevanghelul* și în *Cazania a doua* ale lui Coresi și în *Cazania* lui Varlaam, în celelalte texte întîlnindu-se în număr mai mic. La substantivele proprii cu frecvența absolută zece, însă, situația se schimbă simțitor, adică toate aceste substantive proprii nu se mai întîlnesc într-un singur text, dar apar în majoritatea lor, anume 7, numai în *Palia de la Orăștie*, în celelalte texte găsindu-se în număr mult mai mic. În sfîrșit, nici substantivele proprii cu frecvența absolută unu nu le întîlnim, pe toate zece, într-un singur text, dar și acestea apar în majoritatea lor, anume 7, tot în *Palia de la Orăștie*, în celelalte texte găsindu-se în număr foarte mic sau — în șapte texte din unsprezece — nu apar deloc. De aici rezultă că numărul foarte mare de substantive proprii din *Palia de la Orăștie* este dat nu de acelea cu frecvența și repartiția mare, ci de acelea cu frecvența și repartiția mică și, mai ales, foarte mică. În favoarea acestei idei putem invoca și faptul că, din 486 substantive proprii care în toate textele luate la un loc au frecvența absolută 1 [211], majoritatea — anume 288 — se întîlnesc exclusiv în *Palia de la Orăștie*, 3 apar și în *Palia de la Orăștie* și în alte texte [212] și numai restul de 195 se găsesc în celelalte zece texte vechi cercetate.

Insistența asupra numărului foarte mare de substantive proprii specifice *Paliei de la Orăștie* — număr care, repetăm, se explică prin conținutul acestui text, singurul dintre cele cercetate din domeniul Vechiului Testament — este motivată nu atît de faptul că prin aceasta, indiferent de explicație, *Palia de la Orăștie* are un aspect aparte, cît în special pentru că proporția mare de substantive proprii are — cum se va vedea mai departe — anumite repercusiuni asupra proporției cuvintelor de diverse origini din acest text.

---

[211] Vezi nota 204.

[212] Este vorba de *Fineas* și *Tarsis*, care apar în *Psaltirea Scheiană* — text și note — și în *Palia de la Orăștie*, și de *Melhisedec*, care apare în *Psaltirea Scheiană — note —* și în *Palia de la Orăștie*.

Scanned with OKEN Scanner

STRUCTURA GENEALOGICĂ A VOCABULARULUI DIN TOATE TEXTELE VECHI CERCETATE LUATE LA UN LOC

§22. După cîte ştim, pînă în momentul de faţă nu există o statistică genealogică a întregului vocabular al textelor vechi româneşti, cele cîteva studii în care se abordează această problemă vizînd fie texte „scurte" şi „alese" [213], fie un text de „lungime" medie, la care, însă, nu se iau în discuţie toate cuvintele [214], fie mai multe texte în legătură cu care se urmăreşte doar stabilirea vocabularului de bază [215]. De aceea considerăm că o statistică care să cuprindă repartizarea pe origini a tuturor cuvintelor din principalele texte religioase din secolul al XVI-lea, precum şi dintr-un text religios şi din două texte juridice din secolul al XVII-lea poate fi utilă celor care se preocupă de limba română veche, în special, sau de evoluţia vocabularului românesc, în general.

În cele 11 texte vechi pe care le-am cercetat [216] apar 7 954 cuvinte-titlu, însumînd 459 384 cuvinte-text numărate şi cca. 150 000 cuvinte-text nenumărate. Celor

---

[213] Vezi statisticile întocmite de D. R. Mazilu şi S. Puşcariu, pe care le-am prezentat în §16.

[214] Vezi statistica elaborată de Viorica Pamfil, pe care am prezentat-o tot în §16.

[215] Vezi statisticile întocmite de Claudia Tudose, la care ne-am referit în nota 145.

[216] Vezi §17. Pentru comoditatea exprimării, considerăm ca şi cum ar fi un text şi „notele comparative" din subsolul ediţiei *Psaltirii Scheiene* scoase de I.-A. Candrea.

Scanned with OKEN Scanner

459 384 cuvinte-text numărate le corespund 6 822 cuvinte-titlu, restul de 1 132 cuvinte-titlu aflîndu-se exclusiv în textele la care nu am putut stabili frecvența absolută [217].

Pe origini [218], totalul de 7 954 cuvinte-titlu precum și cele 6 822 cuvinte-titlu la care am putut stabili frecvența absolută, cărora le corespund 459 384 cuvinte-text numărate, se repartizează în felul următor :

Nr. crt.	Originea	Cuvinte-titlu în toate textele	Proc.	Cuvinte-titlu cu frecvența absolută aproximativă	Cuvinte-titlu cu frecvența absolută exactă	Proc.	Cuvinte-text numărate	Proc.
0	1	2	3	4	5	6	7	8
1	l.	1 269	15,95	45	1 224	17,91	243 635	53,03
2	*l.	204	2,56	19	185	2,71	30 973	6,65
3	c. l.	3	0,03	—	3	0,04	132	0,02
4	l. + c. alb	1	0,01	—	1	0,01	40	0,008
5	l. lit.	5	0,06	1	4	0,05	53	0,01
6	it.	2	0,02	1	1	0,05	3	0,0006
7	c. alb.	35	0,44	3	32	0,46	599	0,13
8	v. sl.	795	9,99	113	682	9,99	31 373	6,82
9	c. v. sl.	14	0,17	4	10	0,14	52	0,01
10	slav	17	0,21	7	10	0,14	39	0,008
11	v. sl., bg.	4	0,05	1	3	0,04	120	0,02
12	bg.	63	0,79	6	57	0,83	1 883	0,40
13	c. bg.	12	0,15	2	10	0,14	34	0,007
14	c. bg., rus, ucr.	1	0,01	—	1	0,01	3	0,0006
15	c. bg., sb.	1	0,01	—	1	0,01	1	0,0002
16	bg., sb.	46	0,57	11	35	0,51	3 471	0,75
17	bg., sb., ucr.	1	0,01	—	1	0,01	1	0,0002
18	bg., ucr.	1	0,01	—	1	0,01	2	0,0004
19	sb.	24	0,30	2	22	0,32	393	0,08
20	c. sb.	9	0,11	3	6	0,08	57	0,01
21	sb., bg.	4	0,05	—	4	0,05	17	0,003
22	sb., mg.	1	0,01	—	1	0,01	1	0,0002
23	sb., ucr.	2	0,02	1	1	0,01	4	0,0008

[217] Pentru toate aceste date, vezi și §18.

[218] Pentru felul în care am stabilit originea cuvintelor, vezi nota 103.

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

1		2	3	4	5	6	7	8
24	pol.	10	0,12	4	6	0,08	13	0,002
25	c. pol.	2	0,02	1	1	0,01	6	0,001
26	ucr.	10	0,12	5	5	0,07	9	0,001
27	c. ucr.	5	0,06	1	4	0,05	7	0,001
28	ucr., pol.	1	0,01	—	1	0,01	17	0,003
29	ucr., mg.	1	0,01	—	1	0,01	3	0,0006
30	rus	3	0,03	3	—	—	—	—
31	c. rus.	3	0,03	1	2	0,02	6	0,001
32	c. ceh., mg.	1	0,01	—	1	0,01	1	0,0002
33	mg.	132	1,65	18	114	1,67	3 121	0,67
34	c. mg.	10	0,12	2	8	0,11	144	0,03
35	mg., sb., pol.	1	0,01	—	1	0,01	3	0,0006
36	cum.	1	0,01	—	1	0,01	2	0,0004
37	tc.	22	0,27	9	13	0,19	26	0,005
38	c. v. gr.	1	0,01	—	1	0,01	217	0,04
39	gr.	11	0,13	2	9	0,13	59	0,01
40	c. gr.	1	0,01	—	1	0,01	1	0,0002
41	c. gr. biz.	1	0,01	—	1	0,01	2	0,0004
42	ngr.	78	0,98	10	68	0,99	1168	0,25
43	c. ngr.	4	0,05	2	2	0,02	12	0,002
44	germ.	9	0,11	2	7	0,10	28	0,006
45	germ., pol., mg.	1	0,01	1	—	—	—	—
46	ebr.	6	0,07	—	6	0,08	9	0,001
47	f. e.	99	1,24	25	74	1,08	5 322	1,15
48	nrg.	124	1,55	40	84	1,23	221	0,04
49	s. pr.	1 021	12,83	36	985	14,43	14 054	3,05
50	onom.	2	0,02	—	2	0,02	4	0,0008
51	r.	3 626	45,58	657	2 969	43,52	57 577	12,53
52	valori	254	3,19	94	160	2,34	64 466	14,03

Potrivit acestui tabel, totalul de 7 954 cuvinte-titlu din textele vechi cercetate de noi se împarte — după etimologiile date în dicţionarele folosite — în 52 de grupe (inclusiv grupa substantivelor proprii), ceea ce reprezintă o cifră apropiată faţă de cele 55 de grupe după origine cîte indică D. Macrea pentru „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ [219], dar mult depărtată faţă de cele 76 de grupe după origine cîte indică tot D. Macrea pentru *Dic-*

[219] D. Macrea, *Probleme de lingvistică română*, p. 31 (vezi §5).

Scanned with OKEN Scanner

ționarul limbii române moderne[220]. De fapt, diferența de 21 de grupe după origine de la „dicționarul lui I.-A. Candrea" la *Dicționarul limbii române moderne* nu înseamnă că cele aproximativ 6 000 de cuvinte în plus din *Dicționarul limbii române moderne* față de „dicționarul lui I.-A. Candrea"[221] provin din 21 de limbi, ci această creștere sensibilă a numărului de grupe după origine de la „dicționarul lui I.-A. Candrea" la *Dicționarul limbii române moderne* se explică aproape exclusiv prin acceptarea (în foarte multe cazuri !) de către autorii *Dicționarului limbii române moderne* a etimologiei multiple[222]. Spunînd aceasta, avem în vedere că — dacă facem abstracție de etimologia multiplă — cuvintele din cele 55 de grupe cîte indică D. Macrea pentru „dicționarul lui I.-A. Candrea" sînt de 30 de „origini", și anume (în ordine alfabetică) : arabă, bulgară, comune cu albaneza, cumană, engleză, esperanto, franceză, germană, greacă bizantină, idiș, italiană, latină (cuvinte moștenite), latină literară, maghiară, de origine nesigură, de origine necunoscută, neogreacă, onomatopee, polonă, românești (formate pe terenul limbii române din radicali de diferite origini), rusă, săsească, sîrbă, slovacă, spaniolă, tătară. turcă, țigănească, ucraineană și veche slavă. Tot de 30 de „origini", însă, care, cu puține excepții, sînt aceleași ca și în „dicționarul lui I.-A. Candrea", sînt și cuvintele din cele 76 de grupe cîte indică D. Macrea pentru *Dicționarul limbii române moderne*, deosebirea constînd doar în faptul că aici nu apar cuvinte de origine arabă și slovacă, dar apar în schimb cuvinte de origine cehă și ebraică.

Ținînd cont de aceste lucruri, credem că, pentru a releva diferența dintre vocabularul limbii române vechi din textele cercetate de noi și vocabularul limbii moderne din „dicționarul lui I.-A. Candrea" și *Dicționarul*

---

[220] *Idem*, p. 32 (vezi §6)

[221] *Idem*, p. 31.

[222] Pentru această problemă, vezi acad. A. Graur, *Etimologii românești*, București, 1963, p. 11 sqq (unde se dau și indicații bibliografice), și N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, București, 1962, p. 114 sqq.

Scanned with OKEN Scanner

limbii române moderne nu trebuie să opunem cele 52 de grupe din textele vechi cercetate de noi celor 55 de grupe din „dicționarul lui I.-A. Candrea“ și celor 76 de grupe din *Dicționarul limbii române moderne*, ci trebuie să ne referim la numărul „originilor“ cuvintelor în cele două stadii ale vocabularului românesc. Lăsînd la o parte substantivele proprii, în textele vechi cercetate de noi apar cuvinte de 25 de „origini“, dintre care 3 sînt în plus față de epoca modernă (cuvinte slave neadaptate la sistemul limbii române, cuvinte vechi grecești [223] și cuvinte neînregistrate în dicționarele cercetate) iar 22 sînt aceleași ca și în epoca modernă, adică : bulgară, cehă, comune cu albaneza, cumană, ebraică, de origine necunoscută sau nesigură (pe care le-am încadrat în grupa „fără etimologie“), germană, greacă bizantină, italiană, latină (cuvinte moștenite), latină literară, maghiară, neogreacă, onomatopee, polonă, românești (formate pe terenul limbii române din radicali de diferite origini), rusă, sîrbă, turcă, ucraineană și vechea slavă. Față de dicționarele limbii române moderne la care ne referim, în textele vechi cercetate de noi nu apar, așadar, cuvinte de origine arabă, engleză, esperanto, franceză, idiș, săsească, slovacă, spaniolă, tătară și țigănească.

Dacă avem în vedere faptul că în epoca veche am cercetat doar un număr redus de texte, care, evident, nu cuprind întreg vocabularul românesc de atunci, precum și faptul că la unele cuvinte dicționarele dau etimologii diferite [224], am putea spune că — raportînd vocabularul limbii române vechi la vocabularul limbii române moderne — prezintă interes pentru evoluția limbii doar lipsa din epoca veche a cuvintelor provenite din engleză, esperanto, franceză și spaniolă. Altfel spus, față

---

[223] În legătură cu influența greacă veche asupra limbii române, vezi H. Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea*, București, 1966, p. 7 sqq (unde se indică și bibliografia problemei) și p. 65 (unde se arată că numărul elementelor vechi grecești este foarte redus în limba română).

[224] Aceste circumstanțe ar putea motiva, credem, lipsa din epoca veche a cuvintelor provenite din arabă, idiș, săsească, slovacă, tatară și țigănească.

Scanned with OKEN Scanner

de epoca veche, vocabularul limbii române moderne s-a îmbogăţit mai ales cu cuvinte din franceză, la care se adaugă cîteva cuvinte din spaniolă, engleză şi esperanto.

*

§23. In tabelul din paragraful anterior, potrivit căruia cuvintele din textele vechi cercetate de noi se împart în 52 de grupe după origine, am avut în vedere indicaţiile etimologice din dicţionarele utilizate, făcînd, adică, distincţie între cuvintele moştenite din latină, atestate şi cele neatestate, constituind grupe aparte din cuvintele la care dicţionarele recomandă compararea cu latina, cu vechea slavă ş.a.m.d. Dacă, însă, pentru a avea o imagine de ansamblu asupra vocabularului limbii române vechi din textele cercetate, facem abstracţie — cum a procedat şi Viorica Pamfil [225] — de aceste „subdiviziuni“ [226], atunci cele 52 de grupe de cuvinte după origine se pot „concentra“ în următoarele 12 clase :

Nr. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu în toate textele	Proc.	Cuvinte-titlu cu frecvenţa absolută aproximativă	Cuvinte-titlu cu frecvenţa absolută exactă	Proc.	Cuvinte-text numărate	Proc.
0	1	2	3	4	5	6	7	8
1	**Cuvinte latine moştenite (grupele 1—4)[227]**	1 477	18,31	64	1 413	20,71	274 780	59,81

[225] Vezi tabelul întocmit de Viorica Pamfil, pe care l-am reprodus în §16.

[226] Adică nu mai facem deosebire între cuvintele moştenite din latină, atestate şi cele neatestate, între acestea şi cele la care se recomandă comparaţia cu latina ş.a.m.d.

[227] Numărul grupelor carespunde numărului curent de la tabelul din paragraful anterior.

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

0	1	2	3	4	5	6	7	8
2	Cuvinte latino-romanice (grupele 5—6)	7	0,08	2	5	0,07	56	0,01
3	Cuvinte comune cu albaneza (grupa 7)	35	0,44	3	32	0,46	599	0,13
4	Cuvinte slave (grupele 8—32)	1 031	12,96	165	866	12,69	37 513	8,16
5	Cuvinte maghiare (grupele 33—35)	143	1,79	20	123	1,80	3 268	0,71
6	Cuvinte cumane și turcești[228] (grupele 36—37)	23	0,28	9	14	0,20	28	0,006
7	Cuvinte grecești (grupele 38—43)	96	1,20	14	82	1,20	1 459	0,31
8	Cuvinte germane (grupele 44—45)	10	0,12	3	7	0,10	28	0,006
9	Cuvinte ebraice (grupa 46)	6	0,07	—	6	0,08	9	0,001
10	Cuvinte la care nu se cunoaște originea (grup. 47—48)	223	2,80	65	158	2,31	5 543	1,20
11	Substantive proprii (grupa 49)	1 021	12,83	36	985	14,43	14 054	3,05
12	Cuvinte românești (grupele 50—52)	3 882	48,80	751	3 131	45,89	122 047	26,56

[228] În legătură cu înrudirea dintre aceste limbi, vezi L. Șăineanu, *Influența orientală asupra limbii și culturei române*, București, 1900, p. XIII sqq.

Scanned with OKEN Scanner

Această grupare ne permite să facem şi un comentariu în legătură cu cantitatea de cuvinte-titlu din epoca veche a limbii române. Ne referim la faptul că elementele lexicale moştenite din latină nu numai că nu s-au „reîmprospătat", dar, în „concurenţa" cu cuvinte de alte origini, unele dintre ele şi-au restrîns zona de circulaţie sau chiar au ieşit din uz [229]. După listele întocmite de noi pe baza „dicţionarului de frecvenţă" (vezi §17), din totalul de 1 477 cuvinte-titlu moştenite din latină, şi-au restrîns zona de circulaţie sau au ieşit din uz 93 cuvinte-titlu [230]. Dacă — scăzînd aceste 93 de cuvinte-titlu pe care astăzi le considerăm regionale sau arhaice din totalul de 1 477 cuvinte-titlu moştenite din latină — raportăm restul de 1 384 la cele 1 849 cuvinte latine moştenite cîte sînt în *Dicţionarul limbii române moderne,*

---

[229] Vezi citatul din A. de Cihac la care facem trimiterea în nota 17. Acest punct de vedere apare şi la O. Densusianu, care arată că „limba din secolul al XVI-lea... avea avantajul de a fi cunoscut mai multe forme [lexicale] moştenite din latină, forme care nu s-au mai păstrat după această epocă sau care se folosesc încă rareori în unele regiuni" *(op. cit.,* p. 267). În acelaşi sens, acad. Al. Rosetti arată că un număr de cuvinte moştenite din latină „au dispărut din limba comună; unele, însă, sînt conservate pînă astăzi în regiuni restrînse ale domeniului dacoromân" *(Limba română în secolele al XIII-lea — al XVI-lea,* p. 177).

[230] Menţionăm că este foarte greu să apreciezi — mai ales dacă eşti familiarizat cu limba textelor vechi şi cu graiurile populare din nordul Moldovei — care cuvinte şi-au restrîns zona de circulaţie sau au ieşit din uz. De aceea, pentru a stabili — şi subliniem *cu aproximaţie* — care cuvinte latine moştenite au devenit regionale sau arhaice, am apelat şi la dicţionarele pe care le-am indicat mai sus (vezi nota 157), şi la listele de cuvinte date de O. Densusianu, *op. cit.,* p. 313 sqq, şi de acad. Al. Rosetti, *Limba română în secolele al XIII-lea — al XVI-lea,* p. 177—178 şi *Istoria limbii române,* ediţia citată, p. 573—575. Procedînd în felul acesta, cele 93 cuvinte-titlu pe care le-am putea considera cu zona de circulaţie restrînsă sau ieşite din uz sînt: *acia,* adv., *acicea,* adv., *adăsta,* v., *adins,* prep., *agru,* s.n., *arbun,* s.m., *arete,* s.m., *arină,* s.f., *au,* adv., conj., *auă* s.f., *aveni,* v., *blem,* v., *botejune, s.f., brîncă,* s.f., *camai,* adv., *călariu,* s.m., *căţîn,* s.n., *celar,* s.n., *comînda,* v., *cumpli,* v., *cura,* v., *cure,* v., *curere,* s.f., *custa,* v., *delunga,* v., *despune,* v., *deşidera,* v., *deştinge,* v., *domesnic,* adj., *duroare,* s.f., *e,* conj., *famen,* s.m., *fereca,* v., *fie,* s.f., *fur,* s.m., *genune,*

Scanned with OKEN Scanner

după cum arată D. Macrea [231], atunci constatăm că în textele vechi cercetate de noi se folosesc doar 74,85% cuvinte-titlu moştenite din latină şi nu apar aici 25,15% cuvinte-titlu moştenite din latină. O proporţie asemănătoare obţinem şi dacă raportăm totalul de 1 477 cuvinte-titlu moştenite din latină din textele vechi cercetate de noi la cele 2 099 cuvinte moştenite din latină cîte apar în „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ [232], adică în funcţie de aceste date procentul cuvintelor latine moştenite întrebuinţate în textele vechi este de 70,36% iar al celor care nu apar este de 29,64%.

Cele spuse aici în legătură cu cantitatea elementelor lexicale moştenite din latină sînt valabile — schimbînd ceea ce trebuie schimbat — şi la cuvintele „autohtone“ (comune cu albaneza) [233] şi, într-un anumit sens, şi la cuvintele împrumutate din vechea slavă [234] sau din ori-

---

s.f., *gint*, s., *i*, v., *im*, s.n., *iuo*, adv., *îmbi*, nr., *împuta*, v., *împutăciune*, s.f., *încări*, v., *închinăciune*, s.f., *încinde*, v., *îngăla*, v., *îngreca*, v., *învești*, v., *învita*, v., *învoalbe*, v., *jude*, s.m., *june*, s.m., *la*, v., *lînced*, adj., s.m., *lîngoare*, s.f., *lucoare*, s.f., *mărat*, adj., *meser*, s.m., *meserere*, s.f., *mînea*, v., *mîneca*, v., *nescare*, pron., *neștine*, pron., *nusul*, pron., *oacăr*, adj., *oare*, adv., conj., *op*, s.n., *păcurar*, s.m., *pănăta*, v., *păsa*, v., *pedestru*, adj., s.m., *piez*, s.m., *prier*, s., *răpciune*, s., *rărunchi*, s.m., *repausa*, v., *să*, conj., *scura*, v., *scure*, v., *spată*, s.f., *stîlpare*, s.f., *sun*, s.n., *șterc*, s.n., *trufă*, s.f., *tun*, s.n., *unda*, v., *urdina*, v., *vă*, interj., *vergură*, s.f., *vipt*, s.n., *vîrtute*, s.f., *zmicura*, v.

[231] Vezi §6 şi §7.

[232] Procedăm astfel, bazîndu-ne pe faptul că diferenţa în ceea ce priveşte numărul cuvintelor moştenite din latină dintre „dicţionarul lui. I.-A. Candrea“ şi *Dicţionarul limbii române moderne* se explică — după cum spune D. Macrea — prin aceea că „dicţionarul lui Candrea cuprinde şi lexicul vechi şi regional, ceea ce face ca în totalul după care s-a stabilit procentajul să fie inclusă o masă de cuvinte care au dispărut de mult din limba română sau care au o circulaţie foarte restrînsă“ (*Probleme de lingvistică română*, p. 35).

[233] Acestea sînt în număr de 35 cuvinte-titlu în textele cercetate de noi, ceea ce înseamnă 64,81%, faţă de 54 cuvinte în „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ (vezi §5 şi §7) sau 43,20% faţă de 81 cuvinte în *Dicţionarul limbii române moderne* (vezi §6 şi §7).

[234] Acestea sînt în număr de 830 cuvinte-titlu în textele cercetate de noi (grupele 8—11 din tabelul din §22), ceea ce înseamnă 56,61% faţă de 1 466 cuvinte în „dicţionarul lui I.-A.

Scanned with OKEN Scanner

care limbă „dispărută“ [235] : la toate acestea, numărul cuvintelor-titlu din textele vechi cercetate de noi este inferior numărului respectiv de cuvinte din „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ şi *Dicţionarul limbii române moderne*, reprezentînd, faţă de acestea, între aproximativ 40% şi aproximativ 75%.

La aceasta adăugăm că nu am cercetat decît unele texte religioase din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea şi două texte juridice din secolul al XVII-lea, neavînd, deci, materialul lexical din literatura cronicărească şi populară şi nici din „documentele particulare“ ale epocii, în care se va fi aflînd un număr important de cuvinte neîntîlnite în textele religioase şi juridice cercetate. În sfîrşit, chiar dacă am fi apelat şi la literatura cronicărească şi populară şi la „documentele particulare“, tot ar fi rămas în afară cuvintele specifice diferitelor graiuri româneşti din acea epocă.

Dacă ţinem cont de toate acestea, urmează că numărul cuvintelor din limba română veche va fi fost cu mult mai mare decît 7 954 cuvinte-titlu pe care le-am găsit în textele cercetate, probabil în jurul a 15 000 cuvinte-titlu (în afara substantivelor proprii). Evident, această cifră — pe care o dăm ca *probabilă* — va fi fost mai mare sau mai mică ; ceea ce am vrut să spunem prin această estimare este faptul că, nedispunînd de întreg materialul lexical din limba română veche, ideile desprinse din statisticile noastre au valabilitate în special pentru textele vechi cercetate de noi şi mai puţin pentru limba română veche în general.

*

§24. Pentru a putea face o comparaţie echitabilă în ceea ce priveşte structura genealogică între vocabularul limbii române vechi din textele cercetate de noi şi vocabularul limbii române moderne din „dicţionarul lui

---

Candrea“ (vezi §5 şi §7) sau 73,25% faţă de 1 133 cuvinte în *Dicţionarul limbii române moderne* (vezi §6 şi §7).

[235] Ne referim la cumană, vechea greacă, greaca bizantină şi ebraică.

Scanned with OKEN Scanner

I.-A. Candrea" şi *Dicţionarul limbii române moderne* este necesar să luăm în consideraţie aceleaşi categorii de elemente. Întrucît în cele două dicţionare ale limbii române moderne nu apar — cum, de altfel, era şi firesc — substantive proprii, trebuie să lăsăm la o parte substantivele proprii şi din vocabularul textelor vechi cercetate de noi. Aceasta înseamnă că în calcularea procentului diverselor categorii de elemente lexicale după origine nu mai facem raportarea la 7 954 cuvinte-titlu cîte apar în toate textele vechi cercetate sau la 6 822 cuvinte-titlu cîte apar în textele la care am putut stabili frecvenţa absolută, ci la 6 933 cuvinte-titlu pentru toate textele (cîte rămîn din 7 954 după scăderea celor 1 021 de substantive proprii) şi, respectiv, la 5 837 cuvinte-titlu pentru textele la care am putut stabili frecvenţa absolută (cîte rămîn din 6 822 după scăderea celor 985 de substantive proprii)[236]. Procedînd astfel, obţinem următoarele rezultate :

Nr. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu în toate textele	Proc.	Cuvinte-titlu cu frecvenţa absolută exactă	Proc.
0	1	2	3	4	5
1	Cuvinte latine moştenite	1 477	21,30	1 413	24,20
2	Cuvinte latino-romanice	7	0,10	5	0,08
3	Cuvinte comune cu albaneza	35	0,50	32	0,54
4	Cuvinte slave	1 031	14,87	866	14,93
5	Cuvinte maghiare	143	2,06	123	2,10
6	Cuvinte cumane şi turceşti	23	0,33	14	0,23
7	Cuvinte greceşti	96	1,38	82	1,40
8	Cuvinte germane	10	0,14	7	0,11
9	Cuvinte ebraice	6	0,08	6	0,10
10	Cuvinte la care nu se cunoaşte originea	223	3,21	158	2,70
11	Cuvinte româneşti	3 882	55,99	3 131	53,64

Dacă totalizăm procentul cuvintelor-titlu moştenite din latină, al cuvintelor-titlu latino-romanice şi al cu-

[236] Vezi, pentru aceste date, tabelul din § 23.

Scanned with OKEN Scanner

vintelor-titlu românești, rezultă că *în textele vechi cercetate de noi „elementul romanic" se găsește în proporție de 77,39% (5 366 cuvinte-titlu) pentru toate textele sau 77,92% (4 549 cuvinte-titlu) pentru textele la care am putut stabili frecvența absolută, adică tot aproape patru cincimi ca și în cele două dicționare pentru epoca modernă, unde proporția era de 78,43% în „dicționarul lui I.-A. Candrea" și de 84,75% în Dicționarul limbii române moderne* [237]. Diferența dintre aceste două stadii ale limbii române nu trebuie căutată, așadar, în proporția „elementului romanic" care — totalizînd cca. patru cincimi din întreg vocabularul — este categoric dominant față de toate celelalte aproximativ 20 de „grupe" de elemente de alte origini din vocabularul românesc vechi și modern [238], ci doar în proporția „grupelor etimologice" [239] din cadrul „elementului romanic", care proporție s-a modificat simțitor din epoca veche pînă astăzi. Lucrul acesta se poate observa cu ușurință din următorul tabel comparativ :

Grupa etimologică „romanică"	Cuvinte-titlu în epoca veche (toate textele)	Proc.	Cuvinte-titlu în epoca veche (textele cu frecv. abs. exactă)	Proc.	Cuvinte-titlu în epoca modernă (dict. lui I.-A. Candrea)	Proc.	Cuvinte-titlu în epoca modernă (*Dict. lb. rom. moderne*)	Proc.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lat. moșt.	1 477	21,30	1 413	24,20	2 099	4,85	1 849	3,72
Lat.-romanice	7	0,10	5	0,08	12 610	29,12	14 073	28,32
Onomatopee	2(încadrate la românești)		2(încadrate la românești)		284	0,65	272	0,54
Românești	3 881	55,99	3131	53,64	18 958	43,81	25 902	52,17

[237] Vezi §7.
[238] Vezi §22.
[239] Vezi §22.

Scanned with OKEN Scanner

Acest tabel arată că :

a) Media proporţiei cuvintelor-titlu latine moştenite din epoca modernă (cca. 4%) este mai mică cu cca. 18 procente faţă de media proporţiei aceloraşi cuvinte din epoca veche (cca. 22%) [240].

b) Media proporţiei cuvintelor formate pe terenul limbii române din epoca modernă (cca. 47%) s-a redus cu cca. 7 procente faţă de media proporţiei aceloraşi cuvinte din epoca veche (cca. 54%).

c) Media proporţiei cuvintelor latino-romanice din epoca modernă (cca. 28%) a crescut cu aproape 28 de procente faţă de media proporţiei aceloraşi cuvinte din epoca veche (sub 1%).

Aşadar, făcînd abstracţie de amănunte [241], putem spune că, cu cîte procente este mai mare în epoca veche faţă de epoca modernă proporţia cuvintelor moştenite din latină şi a celor formate pe terenul limbii române — luate la un loc — cu atîtea procente a crescut în epoca modernă faţă de epoca veche proporţia cuvintelor latino-romanice. Altfel spus, din acest punct de vedere, evoluţia vocabularului limbii române de la stadiul vechi la stadiul modern a însemnat mai ales adăugarea — la cuvintele moştenite din latină şi la cele formate pe terenul limbii române — a unui foarte important număr de neologisme latino-romanice (cca. 28% din întreg vocabularul).

---

[240] Reducerea proporţiei cuvintelor moştenite din latină în epoca modernă faţă de epoca veche se explică prin creşterea substanţială a numărului de cuvinte în vocabularul românesc modern (vezi §7).

[241] Ne referim la faptul că media proporţiei „elementului romanic“ din epoca veche (cca. 77%) este mai mică cu cca. 4 procente faţă de media proporţiei aceluiaşi element din epoca modernă (cca. 81%). În afară de aceasta, în calculele de mai sus nu am luat în consideraţie onomatopeele care, atît în epoca veche cît şi în epoca modernă, se găsesc într-o proporţie foarte mică (sub 1%).

Scanned with OKEN Scanner

*

§25. Cuvintele-titlu româneşti, care se află în cea mai mare proporţie atît în textele vechi cercetate de noi cît şi în cele două dicţionare pentru epoca modernă, s-au format din radicali de diferite origini, aşa cum se vede din tabelul următor [242] :

Nr. crt.	Originea radicalului	Cuvinte-titlu în toate textele	Proc.	Cuvinte-titlu cu frecv. abs. aprox.	Cuvinte-titlu cu frecv. abs. exactă	Proc.	Cuvinte-text numărate	Proc.
0	1	2	3	4	5	6	7	8
1	l.	1 913	27,59	321	1 592	27,27	93 797	21,06
2	*l.	383	5,52	65	318	5,44	8 858	1,98
3	c. l.	3	0,04	1	2	0,03	4	0,0008
4	l.+c. alb	4	0,05	2	2	0,03	2	0,0004
5	l.+v. sl.	4	0,05	1	3	0,05	184	0,04
6	l. lit.	3	0,04	2	1	0,01	1	0,0002
7	c. alb.	58	0,83	8	50	0,85	812	0,18
8	c. alb.+v. sl.	7	0,10	1	6	0,10	62	0,01
9	v. sl.	889	12,82	204	685	11,73	10 341	2,32
10	c. v. sl.	13	0,18	6	7	0,11	7	0,001
11	v. sl., bg.	6	0,08	—	6	0,10	216	0,04

[242] Şi aici, pentru calcularea procentajului cuvintelor-titlu, facem raportarea la 6 933 cuvinte-titlu pentru toate textele (cîte rămîn din 7 954 după scăderea substantivelor proprii) şi la 5 837 cuvinte-titlu pentru textele la care am putut stabili frecvenţa absolută (cîte rămîn din 6 822 după scăderea substantivelor proprii). Vezi §24. Pentru calcularea procentajului cuvintelor-text, facem raportarea la 445 330 cuvinte-text, cîte rămîn din totalul general de 459 384 după scăderea celor 14 054 substantive proprii cuvinte-text (vezi tabelul din §22). Menţionăm cu această ocazie că încadrăm aici atît cuvintele pe care (în tabelul din §22, grupa 51) le-am trecut la *r*(= româneşti), cît şi cuvintele care (în acelaşi tabel, grupa 52) le-am trecut la *valori*.

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

0	1	2	3	4	5	6	7	8
12	bg.	60	0,86	17	43	0,73	816	0,18
13	c. bg.	15	0,21	3	12	0,20	44	0,009
14	c. bg. + l.	1	0,01	—	1	0,01	8	0,001
15	c. bg., rus., ucr.	2	0,02	2	—	—	—	—
16	bg. + l.	1	0,01	—	1	0,01	104	0,02
17	bg., v. sl.	1	0,01	—	1	0,01	23	0,005
18	bg., mg.	1	0,01	—	1	0,01	1	0,0002
19	bg., sb.	38	0,54	5	33	0,56	396	0,08
20	sb.	18	0,25	1	17	0,29	100	0,02
21	c. sb.	3	0,04	—	3	0,05	9	0,004
22	ucr.	4	0,05	3	1	0,01	1	0,0002
23	c. ucr.	5	0,07	2	3	0,05	70	0,01
24	rus.	3	0,04	—	3	0,05	8	0,001
25	c. rus	3	0,04	3	—	—	—	—
26	pol.	2	0,02	—	2	0,03	3	0,0006
27	c. pol.	2	0,02	2	—	—	—	—
28	mg.	124	1,78	36	88	1,50	1 088	0,24
29	c. mg.	6	0,08	1	5	0,08	26	0,005
30	tc.	13	0,18	6	7	0,11	16	0,003
31	c. v. gr.	7	0,10	1	6	0,10	108	0,02
32	gr.	5	0,07	2	3	0,05	24	0,005
33	ngr.	49	0,70	13	36	0,61	221	0,04
34	ngr., bg.	1	0,01	—	1	0,01	1	0,0002
35	germ.	4	0,05	—	4	0,06	22	0,004
36	onom.	9	0,12	2	7	0,11	25	0,005
37	s. pr.	119	1,71	10	109	1,86	493	0,11
38	f. e.	93	1,74	28	65	1,11	4 133	0,92
39	f. e. + l.	1	0,01	1	—	—	—	—
40	f.e. + bg.	1	0,01	—	1	0,01	3	0,0006
41	nrg.	8	0,11	2	6	0,10	4	0,0008

Dacă, în această privinţă, facem o comparaţie între situaţia din textele vechi cercetate de noi şi aceea indicată de D. Macrea pentru „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ şi pentru *Dicţionarul limbii române moderne* [243], la prima vedere s-ar părea că există deosebiri importante între textele vechi cercetate de noi (unde cuvintele româneşti se formează din radicali de 41 de origini), „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ (unde cuvintele

[243] Vezi §5, §6 şi §7.

Scanned with OKEN Scanner

românești se formează din radicali de 29 de origini [244]) și *Dicționarul limbii române moderne* (unde cuvintele românești se formează din radicali de 49 de origini). Dacă, însă (așa cum am procedat și la „grupele" după origine pentru întreg vocabularul [245]), nu ținem cont de etimologia multiplă, atunci găsim că, în textele vechi cercetate de noi, cele 41 de grupe se reduc la 20 de „origini" pentru radicalii pe baza cărora s-au format cuvintele românești, și anume (în ordine alfabetică): bulgară, (compară) vechea greacă, comune cu albaneza, germană, „greacă", latină (elementele moștenite), latină literară, maghiară, de origine nesigură sau necunoscută și neînregistrate în dicționarele cercetate (pe care le-am încadrat la „fără etimologie"), neogreacă, onomatopee, polonă, rusă, sîrbă, substantive proprii, turcă, ucraineană și vechea slavă. Față de acestea, în „dicționarul lui I.-A. Candrea" — unde cuvintele românești se formează din radicali de 24 de „origini" — se adaugă doar engleza, franceza, medio-greaca, italiana, săseasca, spaniola și țigănească, neapărînd aici cuvinte formate din radicali din (compară) vechea greacă, din „greacă" și neînregistrate în dicționarele cercetate. În sfîrșit, în *Dicționarul limbii române moderne* — unde cuvintele românești se formează pe baza radicalilor de 26 de „origini" — se adaugă, față de „dicționarul lui I.-A. Candrea", limba cehă și limba cumană.

Generalizînd, în comparație cu epoca modernă, în textele vechi cercetate de noi nu se formează cuvinte românești pe baza radicalilor proveniți din cehă, cumană, engleză, franceză, medio-greacă, italiană, săsească, spaniolă și țigănească. Ținînd cont de faptul că pentru epoca veche am cercetat un număr redus de texte, precum și de faptul că nu întotdeauna dicționarele indică

---

[244] Precizăm că în statistica la „dicționarul lui I.-A. Candrea", la 26 de grupe după origine la care numărul cuvintelor este foarte mic, D. Macrea nu arată dacă aceste cuvinte sînt toate împrumutate sau unele sînt împrumutate iar altele formate pe terenul limbii române (vezi §5).

[245] Vezi §22.

Scanned with OKEN Scanner

aceeaşi etimologie pentru un anumit cuvînt [246], putem aprecia, credem, că în privinţa radicalilor pe baza cărora se formează cuvintele în limba română, evoluţia de la epoca veche la epoca modernă a însemnat mai ales formarea de cuvinte româneşti din radicali proveniţi din limbile de mare prestigiu, şi anume, din franceză, în primul rînd, precum şi din italiană, spaniolă şi engleză.

Această idee poate fi susţinută şi cu proporţia în care se formează cuvintele româneşti din radicali de diferite origini, aşa cum se vede în tabelul următor în care (la fel ca în §23) „concentrăm" grupele după origine în „clase" mai cuprinzătoare :

Nr. crt.	Clasa (limba sau limbile din care provine radicalul)	Cuvinte-titlu româneşti în toate textele	Proc.	Cuvinte-titlu rom. în textele cu frec. abs. exactă	Proc.	Cuvinte-titlu rom. în „dicţ. lui I.-A. Candrea"	Proc.	Cuvinte-titlu rom. în *Dicţ. lb. rom. moderne.*	Proc.
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	**Radicali moşteniţi din latină (grupele 1—5)**	2 307	33,27	1 917	32,84	6 806	15,72	8 071	16,25
2	**Radicali din lat. literară[247] (grupa 6)**	3	0,04	1	0,01	1 805	4,17	7 276	14,65
3	**Radicali comuni cu albaneza (grupele 7—8)**	65	0,93	56	0,95	195	0,45	380	0,76

[246] Ne gîndim, de exemplu, la elementele greceşti, pentru care în unele dicţionare se face distincţia între „vechea greacă", „medio-greacă" şi „neogreacă", iar în alte dicţionare se spune doar „greacă", eventual „neogreacă" (vezi şi §22).

[247] La cele două dicţionare, aici încadrăm şi radicalii proveniţi din limbile romanice.

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
4	Radicali slavi (grupele 9—27)	1 067	15,39	819	14,03	4 214	9,73	4 606	9,27
5	Radicali maghiari (grupele 28—29)	130	1,87	93	1,59	766	1,77	630	1,26
6	Radicali turc.[248] (grupa 30)	13	0,18	7	0,11	773	1,75	781	1,57
7	Radicali greceşti (grupele 31—34)	62	0,89	46	0,78	573	1,32	593	1,19
8	Radicali germani (grupa 35)	4	0,05	4	0,06	206	0,47	336	0,67
9	Radicali onomatopeici (grupa 36)	9	0,12	7	0,11	564	1,30	836	1,68
10	Radicalul e un substantiv propriu (grupa 37)	119	1,71	109	1,86	255	0,58	138	0,28
11	Radical fără etimologie cunoscută (grupele 38—41)	101	1,60	72	1,23	2 793	6,45	2 153	4,33
12	Radicali englezi	—	—	—	—	7	0,01	13	0,02
13	Radicali ţigăneşti	—	—	—	—	2	0,004	7	0,01

Din tabelul de mai sus rezultă că :

a) Media proporţiei cuvintelor formate pe terenul limbii române din radicali moşteniţi din latină în epoca veche (cca. 32%) este mai mare cu cca. 17 procente faţă de media proporţiei aceloraşi cuvinte în epoca modernă (cca. 15%).

b) Media proporţiei cuvintelor formate pe terenul limbii române din radicali de origine slavă în epoca veche (cca. 14%) este mai mare cu cca. 5 procente faţă de media proporţiei aceloraşi cuvinte în epoca modernă (cca. 9%), o scădere de cca. 1 procent găsind, în epoca modernă faţă de epoca veche, şi la cuvintele formate pe teren românesc din substantive proprii.

c) Media proporţiei cuvintelor formate pe terenul limbii române din radicali latino-romanici în epoca modernă (aproape 10%) a crescut cu aproape 10 procente faţă de media proporţiei aceloraşi cuvinte în epoca ve-

[248] La cele două dicţionare, aici încadrăm şi radicalii proveniţi din cumană.

Scanned with OKEN Scanner

che (sub 1%). O creştere de cca. 4 procente în epoca modernă faţă de epoca veche găsim la cuvintele formate pe terenul limbii române din radicali la care nu se cunoaşte etimologia, iar o creştere de cca. 1 procent de la epoca veche la epoca modernă apare la cuvintele formate pe terenul limbii române din radicali turceşti şi cumani şi din radicali onomatopeici [249].

Aceasta înseamnă că, dacă lăsăm la o parte diferenţa în ceea ce priveşte cantitatea de cuvinte formate pe terenul limbii române dintre epoca veche şi epoca modernă [250], atunci putem spune că deosebirea — în această privinţă — dintre vocabularul textelor vechi cercetate de noi şi vocabularul limbii române moderne din „dicţionarul lui I.-A. Candrea" şi din *Dicţionarul limbii române moderne* constă mai ales în crearea pe teren românesc a unui mare număr de „derivate" din radicali latino-romanici (aproape 10% din întregul vocabular).

*

§26. În legătură cu „circulaţia" cuvintelor, menţionăm că aici nu putem face o comparaţie între limba română veche din textele cercetate de noi luate la un loc şi limba română modernă, întrucît nu avem la dispoziţie un material în care să se prezinte structura genealogică a întregului material lexical dintr-un grup mai mare sau mai mic de texte din epoca modernă [251].

---

[249] Creşterea sau scăderea procentajului — de la epoca veche la epoca modernă — a cuvintelor formate pe terenul limbii române din radicalii de celelalte origini este nesemnificativă (sub 1%) şi de aceea nu o mai indicăm în mod special.

[250] Această diferenţă este de cca. 7 procente, rezultînd din scăderea mediei proporţiei cuvintelor formate pe terenul limbii române în epoca modernă (cca. 47%) din media proporţiei aceloraşi cuvinte în epoca veche (cca. 54%).

[251] În statisticile pentru epoca modernă întocmite de V. Şuteu şi Gh. Bolocan (vezi nota 101) se prezintă structura genealogică numai pentru cuvintele considerate ca făcînd parte din vocabularul de bază. Pentru o comparaţie între epoca veche şi epoca modernă, în această privinţă, vezi paragrafele următoare în care prezentăm structura genealogică a vocabularului fiecă-

Scanned with OKEN Scanner

În textele vechi cercetate de noi luate la un loc, „circulația“ tuturor cuvintelor, indiferent de origine și inclusiv substantivele proprii, se poate vedea în rubrica „cuvinte-text numărate“ (și rubrica alăturată, unde se indică procentajul) din tabelul „analitic“ pe care l-am prezentat în §22 și din tabelul „sintetic“ pe care l-am prezentat în §23. Lăsînd la o parte substantivele proprii [252], relația dintre cuvintele-text [253] și cuvintele-titlu [254] din textele vechi cercetate de noi luate la un loc se prezintă în felul următor :

Nr. crt.	Originea	Cuvinte-titlu în textele cu frecv. absolută exactă	Proc.	Cuvinte-text numărate	Proc.
1	Cuvinte latine moștenite.	1 413	24,20	274 780	61,70
2	Cuvinte latino-romanice	5	0,08	56	0,01
3	Cuvinte comune cu albaneza	32	0,54	599	0,13
4	Cuvinte slave	866	14,83	37 513	8,42
5	Cuvinte maghiare	123	2,10	3 268	0,73
6	Cuvinte cumane și turcești	14	0,23	28	0,006
7	Cuvinte grecești	82	1,40	1 459	0,32
8	Cuvinte germane	7	0,11	28	0,006
9	Cuvinte la care nu se cunoaște originea	158	2,70	5 543	1,24
10	Cuvinte ebraice	6	0,10	9	0,002
11	Cuvinte românești	3 131	53,64	122 047	27,40

rui text vechi în parte raportată la structura genealogică a vocabularului din poeziile antume ale lui M. Eminescu și din *Baltagul* lui M. Sadoveanu.

[252] Pentru acestea, vezi §19 și §20.

[253] În acest caz, pentru calcularea proporției, raportarea o facem la 445 330 cuvinte-text numărate, cîte rămîn din 459 384 după scăderea celor 14 054 substantive proprii cuvinte-text (vezi tabelul din §22).

[254] Pentru modul de calculare a proporției cuvintelor-titlu în acest caz, vezi §24.

Scanned with OKEN Scanner

Însumînd cuvintele-text „romanice“ din acest tabel (grupele 1, 2 și 11), obținem 396 883 unități care — față de totalul de 445 330 cuvinte-text numărate fără substantivele proprii — reprezintă 89,12%, adică aproape nouă zecimi din totalul cuvintelor-text numărate fără substantivele proprii. În comparație cu cuvintele-text „romanice“, cuvintele-text de toate celelalte origini la un loc însumează abia 48 447 unități, care — raportate la totalul de 445 330 cuvinte-text numărate fără substantivele proprii — reprezintă doar 10,88%, adică aproximativ o zecime din totalul cuvintelor-text numărate fără substantivele proprii.

Privit în ansamblu, deci, „elementul romanic“ din textele vechi la care s-a putut stabili frecvența absolută este categoric dominant, atît din punctul de vedere al cuvintelor-titlu, care constituie aproape patru cincimi (77,92%) din totalul acestora[255], *cît și din punctul de vedere al cuvintelor-text, care constituie aproape nouă zecimi (89,12%) din totalul acestora.* Între cuvintele-titlu „romanice“ și cuvintele-text „romanice“ deosebirea vizează mai ales ponderea „componentelor“ elementului romanic (cuvintele moștenite din latină, cuvintele formate pe terenul limbii române și cuvintele latino-romanice). Astfel, lăsînd la o parte cuvintele-titlu latino-romanice, care se află în proporție redusă (sub 1%) atît în calitate de cuvinte-titlu, cît și în calitate de cuvinte-text[256], observăm că, în timp ce la cuvintele-titlu formațiile pe terenul limbii române (53,64%) sînt cu mai mult de două ori mai numeroase decît cuvintele moștenite din latină (24,20%), la cuvintele-text avem o situație contrară : cuvintele moștenite din latină (61,70%) sînt de mai mult de două ori mai numeroase decît formațiile pe terenul limbii române (27,40%).

În favoarea ideii că, atît în ceea ce privește cuvintele-titlu, cît și în ceea ce privește cuvintele-text (în textele vechi la care am putut stabili frecvența absolută). cuvintele moștenite din latină au importanța cea mai mare, putem invoca și formațiile pe terenul limbii ro-

---

[255] Vezi §24.

[256] Vezi tabelul din §24 și tabelul din acest paragraf.

Scanned with OKEN Scanner

mâne privite din punctul de vedere al originii radicalului, așa cum se vede în următorul tabel [257]:

Nr. crt.	Originea radicalului	Cuvinte-titlu românești în textele cu frecv. absolută exactă	Proc.	Cuvinte-text românești numărate	Proc.
1	Radicali moșteniți din latină	1 917	32,89	102 845	23,09
2	Radicali din latina literară	1	0,01	1	0,0002
3	Radicali comuni cu albaneza	56	0,95	874	0,19
4	Radicali slavi	819	14,03	12 159	2,73
5	Radicali maghiari	93	1,59	1 114	0,25
6	Radicali turcești	7	0,11	16	0,003
7	Radicali grecești	46	0,78	354	0,07
8	Radicali germani	4	0,06	22	0,004
9	Radicali onomatopeici	7	0,11	25	0,005
10	Radicalul e un substantiv propriu	109	1,86	493	0,11
11	Radical fără etimologie cunoscută	72	1,23	4 140	0,92

Acest tabel arată că, din totalul de 3 131 (53,64%) cuvinte-titlu formate pe terenul limbii române, care însumează 122 043 (27,40%) cuvinte-text, majoritatea cuvintelor-titlu (1 917 unități reprezentînd 32,84%) care însumează aproape toate cuvintele-text (102 845 unități reprezentînd 23,09%) au la bază radicali moșteniți din latină, și doar 1 214 (20,79%) cuvinte-titlu care însumează abia 19 198 (4,31%) cuvinte-text s-au format din radicali proveniți din toate celelalte limbi luate la un loc.

[257] Pentru amănunte, vezi tabelul „analitic" și cel „sintetic" din §25. Pentru felul în care am calculat procentajul, vezi nota 242.

Scanned with OKEN Scanner

Dacă avem în vedere că, în textele vechi la care ne referim, cuvintele-titlu „romanice“ (adică cele moştenite din latină, cele formate pe terenul limbii române şi cele împrumutate din latina literară şi din limbile romanice) reprezintă aproape patru cincimi din totalitatea acestora [258], iar cuvintele-text „romanice“ reprezintă aproape nouă zecimi din totalitatea acestora [259], atunci putem spune, credem — parafrazînd pe S. Puşcariu [260] — că, în privinţa vocabularului, limba română veche este la fel de romanică ca şi limba română modernă.

*

§27. În afara substantivelor proprii, cuvintele-titlu „neromanice“ [261] (luate la un loc) din textele vechi sînt în număr de abia 1 567 (22,60%) în toate textele sau 1 288 (22,06%) în textele la care am putut stabili frecvenţa absolută (adică aproximativ o cincime), acestea din urmă însumînd doar 48 447 (10,88%) cuvinte-text [262] (adică aproximativ o zecime) [263].

În cadrul „cincimii“ neromanice de cuvinte-titlu care însumează „o zecime“ de cuvinte-text, cel mai bine reprezentate sînt elementele slave luate în bloc, care însumează 1 031 (14,87%) cuvinte-titlu în toate textele sau 866 (14,83%) cuvinte-titlu în textele la care am putut stabili frecvenţa absolută, cu 37 513 (8,42%) cuvinte-

---

[258] Vezi §24.

[259] Vezi mai sus, în acest paragraf.

[260] Vezi citatul la care facem trimiterea în nota 82.

[261] Acestea sînt comune cu albaneza sau sînt de origine slavă, maghiară, cumană, turcă, greacă, germană şi ebraică, la care se adaugă cuvintele cu etimologie „necunoscută“ (vezi tabelele din §22, §23 şi §24).

[262] Vezi tabelul „analitic“ din §22 şi tabelul „sintetic“ din §23.

[263] Observăm că, într-un anumit sens, aceste proporţii se apropie de acelea găsite de S. Puşcariu pentru epoca modernă a limbii române (vezi §10). Facem aici această precizare întrucît unii cercetători (G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*, Bucureşti, 1960) nu acceptă *(lucr. cit.*, p. 251—254) rezultatele statisticii lexicale genealogice privitoare la stadiul modern al limbii române.

Scanned with OKEN Scanner

text [264]. Pentru a avea posibilitatea să facem o comparație cu statisticile elaborate de D. Macrea [265], în cadrul elementelor slave putem distinge două grupe : *cuvinte împrumutate din vechea slavă și din slavă bisericească* [266], care totalizează [267] 830 (11,97%) cuvinte-titlu în toate textele vechi cercetate de noi sau 705 (12,07%) cuvinte-titlu în textele la care am putut stabili frecvența absolută, cu 31 584 (7,09%) cuvinte-text ; *cuvinte împrumutate din bulgară, sîrbă, ucraineană, rusă, polonă și cehă*, care totalizează [268] 201 (2,89%) cuvinte-titlu în toate textele vechi cercetate de noi sau 161 (2,75%) cuvinte-titlu în textele la care am putut stabili frecvența, absolută, cu 5 929 (1,33%) cuvinte-text.

Raportul între textele vechi cercetate de noi și cele două dicționare ale limbii române moderne în privința cuvintelor-titlu [269] din aceste două grupe de elemente slave se poate vedea din următorul tabel :

Grupa elementelor slave	Cuvinte-titlu în toate textele	Proc.	Cuvinte-titlu în textele cu frecv. abs. exactă	Proc.	Cuvinte-titlu în „dict. lui I.-A. Candrea“	Proc.	Cuvinte-titlu în *Dict. lb. române moderne*	Proc.
0	1	2	3	4	5	6	7	8
Cuvinte împrumutate din vechea slavă și din slava bisericească	830	11,97	705	12,07	1 466	3,38	1 133	2,28

[264] În legătură cu influența slavă asupra limbii române, vezi acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, p. 285 sqq.

[265] Vezi tabelele din §5 și §6, precum și acelea din §7, în care am interpretat în alt mod datele indicate de D. Macrea.

[266] În legătură cu faptul că nu se poate face o distincție categorică între aceste două categorii de elemente, vezi acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, p. 312.

[267] Vezi grupele 8—11 din tabelul „analitic“ din §22.

[268] Vezi grupele 12—32 din tabelul pe care l-am citat în nota anterioară.

[269] Pentru motivele arătate în nota 251, nu putem face comparația cu epoca modernă și în ceea ce privește cuvintele-text.

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

0	1	2	3	4	5	6	7	8
Cuvinte împrumutate din bulgară, sîrbă ucraineană, rusă, polonă şi cehă[270]	201	2,89	161	2,75	1 447	3,34	1 399	2,81

Acest tabel arată că proporţia cuvintelor vechi slave şi slave bisericeşti se reduce simţitor de la epoca veche (cca. 12%) la epoca modernă (cca. 3%). Diferenţa dintre cele două stadii ale limbii române nu trebuie interpretată, însă, în mod mecanic, întrucît proporţia foarte mică de cuvinte vechi slave şi slave bisericeşti din epoca modernă (unde numărul cuvintelor-titlu din această categorie este mai mare decît în epoca veche) se explică şi prin creşterea numărului total de cuvinte-titlu faţă de care a fost ea calculată [271]. În afară de aceasta, un anumit număr de cuvinte vechi slave şi slave bisericeşti — care, de altfel, şi în epoca veche vor fi fost mai puţin înţelese — se pot considera astăzi ca fiind, unele, regionale sau, majoritatea, ieşite din uz. În toate textele vechi cercetate de noi luate la un loc, numărul cuvintelor vechi slave şi slave bisericeşti regionale sau ieşite din uz este de 306 (4,39%) cuvinte-titlu [272], însumînd 2 587 (0,58%) cuvinte-text [273]. Dacă avem în vedere faptul că în vocabularul textelor vechi cercetate de noi „elementul romanic“ reprezintă aproape 80% cuvinte-titlu şi

[270] Pentru numărul cuvintelor din aceste două grupe de elemente slave în cele două dicţionare, vezi tabelele din §5, §6 şi §7.

[271] Vezi, în acest sens, discuţia pe care am făcut-o în §7 în legătură cu proporţia cuvintelor moştenite din latină în funcţie de numărul total de cuvinte la care facem raportarea.

[272] Diferenţa, în minus, faţă de cifra indicată în articolul citat în nota 105 se explică prin scoaterea din categoria cuvintelor vechi slave şi slave bisericeşti şi trecerea în categoria cuvintelor româneşti a „derivatelor“ pe terenul limbii române.

[273] La întocmirea listei acestor cuvinte — pe care o dăm doar ca probabilă — ne-am condus după O. Densusianu, *op. cit.*, p. 319—341, acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, p. 575—578, „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ şi *Dicţionarul limbii române moderne*. Procedînd în acest fel, credem că pot fi consi-

Scanned with OKEN Scanner

aproape 90% cuvinte-text, față de care „elementul slav“ se află doar în proporție de cca 14% cuvinte-titlu și cca 8% cuvinte-text, precum și de faptul că în cadrul „elementului slav“ cuvintele vechi slave și bisericești care se pot considera regionale sau ieșite din uz se gă-

---

derate ca regionale sau mai ales ieșite din uz următoarele cuvinte vechi slave și slave bisericești (în paranteză rotundă indicăm frecvența absolută în toate textele luate la un loc, iar acolo unde credem că ar putea să apară nedumeriri, în paranteză dreaptă notăm și sensul din operă al cuvîntului respectiv): *adamant*, s.n. (2), *agarean*, s.m. (1), *agneț*, s.n. (2), *anchiră*, s.f. (1), *antifonă*, s.f. (10), *arian*, s.m. [= adept al sectei lui Arie] (2), *aspidă*, s.f. (9), *basnă*, s.f. (1), *beadă*, s.f. (1), *beseadă*, s.f. (26), *bezaconie*, s.f. (1), *bitie*, s.f. (107), *biv*, adj., *blagocestiv*, adj. (1), *blagodarenie*, s.f. (7), *blagodari*, v. (9), *blagouhanie*, s.f. (1), *blagoveștenie*, s.f. (3), *blaznă*, s.f., *bog*, s.m. (1), *bogoslov*, adj. (13), *boiarin*, s.m. (9), *bold* s.n. [= ornament] (11), *boz* ,s.m. [=idol] (41), *camatnic*, s.m. (20), *camănă*, s.f. (1), *cadilă*, s.f. (14), *casie*, s.f., *catizma*, s.f. (1), *cădi*, v. (15), *chit*, s.m. [= balenă] (7), *chivot*, s.n. (1), *citenie*, s.f. (11), *ciudă*, s.f. [= minune] (62), *ciudesă*, s.f. (224), *ciudi*, v. (5), *clevetă*, s.f. (14), *clici*, s.n. (6), *cliros*, s.n. (1), *colun*, s.m., *conceni*, v., *concenie*, s.f. (1), *conob*, s. (1), *copie*, s.f. (5), *crasna*, adj., *dealâ*, s.f. (3), *dodei*, v. (5), *dosadă*, s.f. (17), *dostoi*, v. (3), *dostoienie*, s.f. (1), *dver*, s. (33), *dvoeslov*, s., *dvori*, v. (1), *găvozdi*, v. (3), *ghizdav*, adj. (1), *gîrbă*, s.f., *glavă*, s.f., *gospodin*, s., *gotovi*, v. (8), *govie*, s.f., *gunosi*, v., *hlipi*, v. (1), *hotru*, s.m., *hrăbor*, adj. (4), *hrăborie*, s.f. (8), *hrănilniță*, s.f. (1), *hvală*, s.f., *i*, conj. (5), *iezer*, s.n. (24), *ijderi*, v. (1), *inie*, s.f. (1), *inoc*, s.m., *inoplemenic*, s.m., *inorog*, s.m., *isledi*, v. (1), *isod*, s.n. (105), *isop*, s.n. (5), *ispolin*, s.m., *istrăvi*, v. (4), *istucan*, s.m. (1), *isteli*, s. (4), *iuboste*, s.f. (9), *iubov*, s.n. (4), *izmeni*, v. (2), *izvod*, s.n., *izvodi*, v. (1), *jaloste*, s.f. (1), *jărtăvnic*, s.n. (13), *jestoc*, adj., *jidovin*, adj. (1), *jitie*, s.f., *jitniță*, s.f. (27), *lenev*, adj. (2), *lepiu*, s.n. (2), *levitic*, s.n. (10), *liubi*, v., *liubov*, s.n. (115), *mamon*, s.m. (24), *măhăi*, v. (4), *medelniță*, s.f. (9), *mesiță*, s.f. (1), *micuială*, s.f. (1), *milosîrd*, adj., s.m. (9), *milosîrdie*, s.f. (18), *miloste*, s.f. (44), *mir*, s.n. (49), *mișiță*, s.f., *mîșcoi*, s.m. (5), *mîzdă*, s.f. (2), *mojdan*, s.n., *mușiță*, s.f., *na*, prep., *nădăi*, v. (12), *năiem*, s.m. (2), *nămestie*, s.f., *nămestnic*, s.m. (2), *nămisti*, v. (2), *năsilnic*, adj., *năstăvi*, v. (4), *năvedi*, v., *năvidi*, v. (4), *nedeie*, s.f., *neiasită*, s.f., *nenăvidi*, v., *niriște*, s.f., *ništotă*, s.f. (6), *obîrși*, v. (9), *oblastie*, s.f. (1), *oblici*, v. (46), *obnovlenie*, s.f., *oborî*, v. (3), *oboroc*, s.n. (5), *obrazanie*, s.f. (25), *obrăzui*, v. (13), *ocaanic*, s.m. (3), *ocinaș*, s.n. (1), *ocină*, s.f. (24), *ogoadă*, s.f. (22), *ogodi*, v. (36), *omăt*, s.n. [= margine] (5), *omnoji*, v. (1), *omofor*, s.n. (3), *onagru*, s.m. (1), *omrăzi*, v., *orîndi*, v. (9), *ostîmpi*, v., *ot*, prep. (4),

Scanned with OKEN Scanner

sesc abia în proporţie de cca. 4% (4,38%) cuvinte-titlu neîntrunind nici 1% (0,58%) cuvinte-text, atunci credem că aprecierea potrivit căreia în limba traducerilor din epoca veche „abundă“ [274] cuvintele slave şi aprecierea

---

oteţ, s.m. (18), *painjină*, s.f. (2), *pamete*, s.f. (15), *papriște*, s.f. (2), *paralipomen*, s.n. (5), *pazie*, s.f. (2), *peasnă*, s.f. (3), *pening*, s.m., (6), *pişte*, s.f. (17), *plaşcă*, s.f. (6), *plean*, s.n. (2), *pobedi*, v. (1), *pocaanie*, s.f. (63), *pocrov*, s. (45), *podnojie*, s.f. (1), *podobie*, s.f. (5), *podobnic*, s.m. (11), *podvig*, s.m. (1), *pofăli*, v., *pogrăzni*, v., *pohvală*, s.f., *polojenie*, s.f., *poloji*, v., *pomăzui*, v., *pominoc*, s.n., *ponoșenie*, s.f., *poroboc*, s.m. (38), *poslușenie*, s.f. (1), *posluși*, v., *poslușnic*, s.m., (1), *postîmpi*, v (3), *postnic*, adj., (1), *potrebi*. v., *povedi*, v., *povelenie*, s.f., *poveli*, v. (1), *pravednic*, s.m., *pravoslavie*, s.f. (1), *pravoslavnic*, s.m. (6), *prămîndi*, v., *prămrac*, s.n., *preastîpnic*, adj., s.m., s.pr. (1), *preatpri*, v., *predoslovie*, s.f. (1), *preobrajenie*, s.f. (9), *preseci*, v., *prestoi*, v., *priatel*, s.m., *price*, s.f. (5), *priceștenie*, s.f. (1), *priceștui*, v. (6), *pridădi*, v. (21), *prilăsti*, v. (25), *prisne*, adj. (3), *pristanişte* s.f. (7), *pristav*, s.m. (1), *pristăni*, v. (2), *pristăvi*, v. (2), *pristoi*, v. (3), *pristol*, s.n. (12), *pritcee*, s. (10), *prociti*, v. (1), *proidi*, v. (2), *propovedanie*, s.f. (15), *proscomidie*, s.f. (5), *prosfeti*, v., *proslavă*, s.f. (3), *ramn*, s.m., *răsvări*, v., *ricăi*, v. (1), *ripidă*, s.f. (3), *sad*, s.n. (4), *săblazmă*, s.f. (12), *săblăzni*, v. (32), *săvîrşenie* s.f. (1), *săzdanie*, s.f. (3), *scarandivi*, v. (2), *schimen*, s.m., *scinie*, s.f. (2), *sever*, s., *sfetii*, adj., *sfită*, s.f. (1), *sicamene*, s.f., *sinain*, adj., *sireap*, adj. (4), *slavoslovie*, s.f. (1), *sledi*, v. (1), *slonovn*, adj., *slovesnic*, adj. (1), *sobornic*, adj. (2). *spăsenie*, s.f. (279), *spodobi*, v. (111), *stacti*, s., *staniște*, s.f., *stăji*, v. (4), *steblă*, s.f. (5), *stepenă*, s.f. (7), *stidi*, v., *stîlpnic*, s.m., s.pr. (2), *straste*, s.f. (3), *stredie*, s.f. (5), *sudar*, s.n. (1), *svetii*, adj. (1), *svetiteli*, s. (3), *sviatî*, adj., *sviatîi*, adj. (13), *şumăn*, adj., *terpi*, v., *tîlcovanie*, s.f. (1), *tîmpănă*, s.f. (6), *tîngă*, s.f., *tîrnaţ*, s.n. (9), *topazie*, s.f. (1), *tovară*, s.f. (1), *trebnic*, adj. (2), *triod*, s.n. (1), *tristat*, s.m., *trînd*, s.n. (1), *tropar*, s.n. (4), *tvorenie*, s.f. (1), *tvoreţ*, s.m. (21), *ţrstva*, s. (5), *ucloni*, v., *umilenie*, s.f. (6), *umnoji*, v., *upovăi*, v. (9), *usnă*, s.f. (14), *uspenie*, s.f. (2), *utrenie*, s.f. (1), *vădi*, v. (21), *văznesenie*, s.f. (5), *văznesi*, v. (1), *vearuia*, adj. (1), *vedenie*, s.f. (4), *veleat*, s. (3), *velichi*, adj. (1), *velicie*, s.f. (2), *vetrelă*, s.f. (6), *vîlf*, s.m. (22), *vîrhovnic*, adj., s.m. (2), *vîrtop*, s.n. (5), *vlasti*, s.f., *volnic*, adj. (6), *vovidenie*, s.f. (2), *vracevanie*, s.f., *vtorii*, nr., *zaceală*, s.f. (1), *zacialo*, s. (3), *zapis*, s.n. (1), *zavisti*, v. (2), *zavistnic*, adj. (5), *zavistui*, v. (2), *zăpodie*, s.f. (14), *zăpreștenie*, s.f., *zăpreti*, v., *zăstîmpi*, v., *zăveasă*, s.f. (1), *zlac*, s.n., *znamenie*, s.f. (11).

[274] În secolul al XVI-lea cuvintele slave „abundă mai ales în traducerile cărţilor religioase şi de cele mai multe ori sînt termeni care trebuiau să redea idei pentru care vocabularul nostru tradiţional nu avea cuvintele echivalente“ (O. Densusianu, *op. cit.*, p. 319).

Scanned with OKEN Scanner

după care limba acestor traduceri este „înțesată“ [275] cu slavonisme — dacă nu renunțăm la ele — trebuie măcar atenuate.

În legătură cu cea de a doua grupă de elemente slave, și anume, împrumuturile din bulgară, sîrbă, ucraineană, rusă, polonă și cehă, menționăm doar faptul că — așa cum se vede din tabelul de mai sus — deși proporția lor este în general aceeași în textele vechi cercetate și în cele două dicționare ale limbii române moderne (aproape 3% cuvinte-titlu [276]), totuși, în ceea ce privește *numărul* de cuvinte-titlu, apare o creștere de la epoca veche (cca 200 cuvinte-titlu) la epoca modernă (cca 1 400 cuvinte-titlu).

*

Cît privește cuvintele „neromanice“ de celelalte origini (adică cuvintele comune cu albaneza sau împrumutate din maghiară, cumană și turcă, greacă, germană și ebraică, precum și cuvintele „fără etimologie“), acestea sînt puțin numeroase : 536 (7,73%) cuvinte-titlu în toate textele vechi cercetate de noi sau 422 (7,23%) cuvinte-titlu în textele la care am putut stabili frecvența absolută, cu 10 934 (2,45%) cuvinte-text [277]. Comparația între textele vechi cercetate de noi și cele două dicționare ale limbii române moderne în privința cuvintelor-titlu [278] de aceste origini se poate face cu ajutorul următorului tabel [279] :

---

[275] Vezi citatul din nota 133.

[276] În „circulație“, acestea reprezintă în toate textele vechi cercetate doar 1,33% cuvinte-text (vezi mai sus).

[277] Pentru toate aceste date, vezi tabelul „analitic“ din §22 și tabelul „sintetic“ din §23.

[278] Pentru motivele arătate în nota 251, nu putem face comparația cu epoca modernă și în privința cuvintelor-text.

[279] În tabel includem numai „grupele“ comune celor două stadii ale limbii române așa cum sînt prezentate în statisticile pe care ne bazăm, lăsînd la o parte „grupele“ necomune. De exemplu, din epoca veche nu introducem în tabel cuvintele de origine ebraică, întrucît în statistica întocmită de D. Macrea la *Dicționarul limbii române moderne* acestea sînt incluse în grupa „diverse“ (vezi *Probleme de lingvistică română*, p. 33, nota 1) ; din epoca modernă nu introducem în tabel cuvintele de origine engleză, pentru că acestea nu apar și în textele vechi etc.

Scanned with OKEN Scanner

Originea	Cuvinte-titlu în toate textele	Proc.	Cuvinte-titlu în textele cu frcv. abs. exactă	Proc.	Cuvinte-titlu în „dict. lui I.- A. Candrea"	Proc.	Cuvinte-titlu în *Dicț. limbii române moderne*	Proc.
Comune cu albaneza	35	0,50	32	0,54	54	0,12	81	0,16
Maghiară	143	2,06	123	2,10	622	1,43	443	0,89
Turcă	23	0,33	14	0,23	1 116	2,57	1 048	2,11
Greacă	96	1,38	82	1,40	798	1,84	579	1,16
Germană	10	0,14	7	0,11	517	1,19	579	1,16
Cuvinte la care nu se cunoaște originea	223	3,21	158	2,70	3 067	9,16	1 966	3,95

Acest tabel arată că, indiferent de numărul cuvintelor-titlu — care în toate cazurile este mai mare în epoca modernă față de epoca veche — proporția cuvintelor de origine greacă este în general aceeași în epoca veche și în epoca modernă, în timp ce proporția cuvintelor comune cu albaneza sau împrumutate din maghiară scade în epoca modernă, iar proporția cuvintelor de origine turcă și germană, precum și a acelora la care nu se cunoaște etimologia crește în epoca modernă. În explicarea acestei situații credem că trebuie să invocăm : numărul limitat de texte vechi cercetate, care cuprind doar o parte din lexicul românesc din acea vreme [280] ; caracterul mai ales religios al textelor cercetate de noi, care poate constitui o motivare a numărului și proporției reduse de

[280] Ne gîndim la faptul că la cuvintele comune cu albaneza nu putem vorbi de împrumuturi recente care să justifice — ca la cele de proveniență germană și turcă — creșterea numărului lor în epoca modernă față de epoca veche (vezi și §23).

Scanned with OKEN Scanner

cuvinte turceşti [281]; creşterea substanţială a numărului de cuvinte în epoca modernă faţă de epoca veche, ceea ce influenţează proporţia cuvintelor de oricare origine [282]; în sfîrşit, împrumuturile ulterioare epocii reprezentate de textele vechi cercetate de noi, care măresc numărul şi proporţia cuvintelor de origine turcă şi germană în epoca modernă [283].

---

[281] Avem în vedere că, dacă am fi putut îngloba în statistica realizată de noi şi vocabularul cronicarilor, numărul cuvintelor de proveniență turcească ar fi crescut simţitor. (Pentru o prezentare de ansamblu a influenţei turceşti asupra limbii române — şi indicaţii bibliografice — vezi acad. Al. Rosetti şi B. Cazacu, *op. cit.*, p. 333—346).

[282] Aici putem invoca cuvintele comune cu albaneza şi împrumuturile din maghiară (pentru influenţa maghiară, vezi acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, p. 417—422) care, cu toate că în cele două dicţionare ale limbii române moderne se află în număr mai mare decît în textele vechi cercetate de noi, reprezintă, totuşi, un procentaj mai mare în epoca veche decît în epoca modernă (vezi şi §7).

[283] În legătură cu cantitatea de cuvinte la care nu se cunoaşte etimologia în epoca modernă, vezi D. Macrea, *Probleme de lingvistică română*, p. 31.

Scanned with OKEN Scanner

STRUCTURA GENEALOGICĂ A VOCABULARULUI DIN FIECARE TEXT VECHI CERCETAT

§28. Considerăm că structura genealogică a vocabularului limbii române vechi poate prezenta interes nu numai atunci cînd avem în vedere toate textele vechi cercetate de noi luate la un loc, ci și atunci cînd ne referim la fiecare dintre aceste texte vechi în parte.

Cele 1 490 cuvinte-titlu din *Codicele Voroneţean,* care însumează 11 018 cuvinte-text [284], se repartizează pe origini în felul următor :

Nr. crt.	Originea	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
0	1	2	3	4	5
1	l.	470	31,54	5 986	54,32
2	* l.	75	5,03	701	6,36
3	c. alb.	5	0,33	17	0,15
4	v. sl.	160	10,73	638	5,79
5	c. v. sl.	2	0,13	2	0,01
6	v. sl., bg.	1	0,06	2	0,01
7	bg.	9	0,60	16	0,14
8	c. bg.	1	0,06	2	0,01
9	bg., sb.	8	0,53	90	0,81
10	sb.	2	0,13	4	0,03
11	c. sb.	2	0,13	2	0,01

[284] Vezi tabelul din §19.

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

0	1	2	3	4	5
12	sb., bg.	1	0,06	3	0,02
13	c. ucr.	1	0,06	1	0,009
14	ucr., pol.	1	0,06	1	0,009
15	mg.	25	1,67	99	0,89
16	c. mg.	1	0,06	1	0,009
17	c. v. gr.	1	0,06	7	0,06
18	gr.	1	0,06	7	0,06
19	ngr.	9	0,60	23	0,20
20	f. e.	16	1,07	61	0,55
21	nrg.	19	1,27	37	0,33
22	s. pr.	112	7,51	381	3,45
23	r.	476	31,94	1 554	14,10
24	valori	92	6,16	1 383	12,55

Acest tabel arată că, făcînd abstracţie de etimologia multiplă [285] şi lăsînd la o parte substantivele proprii [286], cuvintele din *Codicele Voroneţean* sînt de 13 „origini“ [287], care se pot grupa în şapte „clase“ [288].

Potrivit tabelului din p. 104, „elementul romanic“ din *Codicele Voroneţean* (reprezentat prin cuvintele moştenite din latină şi formaţiile pe terenul limbii române) însu-

[285] În felul în care am procedat şi în §22.

[286] Pentru acestea, vezi §21.

[287] Faţă de toate textele vechi cercetate luate la un loc (vezi §22), în *Codicele Voroneţean* nu apar cuvinte provenite din latina literară, italiană, „slavă“ (cuvinte neadaptate la sistemul limbii române), rusă, cehă, cumană, turcă, medio-greacă, germană, ebraică şi onomatopee.

[288] Aşa cum am procedat şi la toate textele vechi cercetate luate la un loc (vezi §24). Menţionăm cu această ocazie că, spre deosebire de toate textele vechi cercetate luate la un loc, aici, la calcularea procentajului, raportarea o facem la toate cuvintele-titlu şi la toate cuvintele-text, inclusiv substantivele proprii, întrucît în acest fel a procedat şi D. Macrea în statistica la poeziile antume ale lui M. Eminescu (vezi §11). Dacă am calcula procentajul raportînd la suma cuvintelor-titlu şi a cuvintelor-text fără substantivele proprii, atunci am avea următoarea situaţie: cuvinte-titlu moştenite din latină 39,55%, cu 62,86% cuvinte-text; cuvinte-titlu comune cu albaneza 0,36%, cu 0,15% cuvinte-text; cuvinte-titlu slave 13,64%, cu 7,15% cuvinte-text; cuvinte-titlu maghiare 1,88%, cu 0,94% cuvinte-text; cuvinte-titlu greceşti 0,79%, cu 0,34% cuvinte-text; cuvinte-titlu «fără etimologie» 2,53%, cu 0,89% cuvinte-text; cuvinte-titlu româneşti 41,21%, cu 27,61% cuvinte-text.

Scanned with OKEN Scanner

mează 1 113 cuvinte-titlu cu 9 624 cuvinte-text care, raportate la totalul cuvintelor-titlu şi al cuvintelor-text — inclusiv substantivele proprii — constituie 74,69% cuvinte-titlu cu 87,34% cuvinte-text, iar raportate la suma cuvintelor-titlu şi a cuvintelor-text fără substantivele proprii constituie 80,76% cuvinte-titlu cu 90,47% cuvinte-text [289]. Altfel spus, în *Codicele Voroneţean „elementul romanic" se găseşte în general în aceeaşi proporţie ca şi în toate textele vechi cercetate luate la un loc, adică reprezintă aproape patru cincimi cuvinte-titlu cu aproape nouă zecimi cuvinte-text.*

Nr. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	**Latine moştenite (grupele 1—2)**	545	36,57	6 687	60,69
2	**Comune cu albaneza (grupa 3)**	5	0,33	17	0,15
3	**Slave (grupele 4—14)**	188	12,61	761	6,90
4	**Maghiare (grupele 15—16)**	26	1,74	100	0,90
5	**Greceşti (grupele 17—19)**	11	0,73	37	0,33
6	**Fără etimologie cunoscută (grupele 20—21)**	35	2,34	98	0,88
7	**Româneşti (grupele 23—24)**	568	38,12	2 937	26,25

În privinţa „componentelor" elementului romanic cuvinte-titlu, *Codicele Voroneţean* se deosebeşte de toate textele vechi cercetate luate la un loc, prin faptul că în *Codicele Voroneţean* nu apar cuvinte de provenienţă latino-romanică şi nici onomatopee. În afară de aceasta, cuvintele-titlu [290] moştenite din latină se află în proporţie sensibil mai mare în *Codicele Voroneţean* (cca 38%) faţă de toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca

[289] Vezi nota 288.

[290] Cuvintele-text moştenite din latină se află în proporţie asemănătoare în *Codicele Voroneţean* (cca. 62%) şi în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 60%).

Scanned with OKEN Scanner

20%), iar cuvintele-titlu [291] formate pe terenul limbii române apar în proporţie mai mică în *Codicele Voroneţean* (cca. 40%) faţă de toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca 54%).

Cuvintele formate pe terenul limbii române din *Codicele Voroneţean* au la bază radicali de următoarele origini [292] :

Nr. crt.	Originea radicalului	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
0	1	2	3	4	5
1	l.	307	20,60	2 227	20,21
2	*l.	49	3,28	171	1,55
3	c. l	2	0,13	5	0,04
4	l. + v. sl.	2	0,13	5	0,04
5	c. alb.	4	0,26	14	0,12
6	v. sl. şi sl. bis.	130	8,72	312	2,83
7	c. v. sl.	2	0,13	2	0,01
8	v. sl., bg.	5	0,33	16	0,14
9	bg.	4	0,26	8	0,07
10	c. bg.	2	0,13	2	0,01
11	c. bg. + l.	1	0,06	1	0,009
12	bg., sb.	3	0,20	9	0,08
13	sb.	1	0,06	2	0,01
14	c. ucr.	1	0,06	7	0,06
15	mg.	13	0,87	41	0,37
16	tc.	1	0,06	1	0,009
17	c. v. gr.	1	0,06	2	0,01
18	ngr.	4	0,26	8	0,07
19	f. e.	6	0,40	57	0,51
20	nrg.	1	0,06	1	0,009
21	s. pr.	28	1,87	45	0,40
22	onom.	1	0,06	1	0,009

[291] Cuvintele-text formate pe terenul limbii române se găsesc în proporţii apropiate în *Codicele Voroneţean* (cca. 27%) şi în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca 26%). Pentru proporţia cuvintelor-text în toate textele vechi cercetate luate la un loc, vezi §23 şi §26.

[292] Procentajul cuvintelor-titlu şi al cuvintelor-text îl calculăm aici după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru a ne putea forma o imagine de ansamblu, „concentrăm“ aceste 22 de grupe după originea radicalului din care s-au format cuvintele românești în *Codicele Voroneţean* în nouă clase mai cuprinzătoare, aşa cum se vede în următorul tabel [293]:

Nr. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text.	Proc.
1	**Radicali moşteniţi din latină (grupele 1—4)**	360	24,16	2 408	21,85
2	**Radicali comuni cu albaneza (grupa 5)**	4	0,26	14	0,12
3	**Radicali slavi (grupele 6—14)**	149	10,00	359	3,25
4	**Radicali maghiari (grupa 15)**	13	0,87	41	0,37
5	**Radicali turceşti (grupa 16)**	1	0,06	1	0,009
6	**Radicali greceşti (grupele 17-18)**	5	0,33	10	0,09
7	**Radicali fără etimologie cunoscută (grupele 19—20)**	7	0,46	58	0,52
8	**Radicalul e un substantiv propriu (grupa 21)**	28	1,87	45	0,40
9	**Radicali onomatopeici (grupa 22)**	1	0,06	1	0,009

Acest tabel arată că, din totalul de 568 (38,12%) cuvinte-titlu „românești“ cu 2 937 (26,25%) cuvinte-text [294], cca. două treimi (24,16%) cuvinte-titlu, însumînd aproape toate cuvintele-text (21,85%) [295] s-au format pe baza ra-

[293] În tabel, procentajul este calculat în funcţie de toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii. Dacă şi aici calculăm procentajul după suma cuvintelor fără substantivele proprii, obţinem următoarele rezultate: radicali moşteniţi din latină 26,12% cuvinte-titlu cu 22,63% cuvinte-text; radicali comuni cu albaneza 0,29% cuvinte-titlu cu 0,13% cuvinte-text; radicali slavi 10,81% cuvinte-titlu cu 3,37% cuvinte-text; radicali maghiari 0,94% cuvinte-titlu cu 0,38% cuvinte-text; radicali turceşti 0,07% cuvinte-titlu cu 0,009% cuvinte-text; radicali greceşti 0,36% cuvinte-titlu cu 0,09% cuvinte-text; radicali fără etimologie cunoscută 0,50% cuvinte-titlu cu 0,54% cuvinte-text; radicalul e un substantiv propriu 2,03% cuvinte-titlu cu 0,42% cuvinte-text; radicali onomatopeici 0,07% cuvinte-titlu cu 0,009% cuvinte-text.

[294] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 41,21% cuvinte-titlu cu 27,61% cuvinte-text.

[295] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 26,12% cuvinte-titlu cu 22,63% cuvinte-text.

Scanned with OKEN Scanner

dicalilor moşteniţi din latină şi doar circa o treime (13,96%) cuvinte-titlu însumînd abia 4,80% cuvinte-text [296] au la bază radicali proveniţi din toate celelalte limbi luate la un loc. Aşadar, în *Codicele Voroneţean* cuvintele moştenite din latină au importanţă foarte mare nu numai pentru că se află într-un procentaj mult mai ridicat decît media procentajului pentru toate textele vechi cercetate luate la un loc, ci şi datorită faptului că pe baza lor se formează majoritatea „derivatelor" româneşti — cuvinte-titlu şi în special cuvinte-text — folosite în acest text.

*

Elementele „neromanice" din *Codicele Voroneţean* totalizează 265 (17,78%) cuvinte-titlu, care însumează 1 013 (9,19%) cuvinte-text [297]. În cadrul acestora, cel mai bine reprezentat este elementul slav în bloc: 188 (12,61%) cuvinte-titlu cu 761 (6,90%) cuvinte-text [298]. Aşa cum am procedat şi la toate textele vechi cercetate luate la un loc, şi aici putem scinda elementul slav în: *cuvinte-împrumutate din vechea slavă şi din slava bisericească* (grupele 4—6 din primul tabel din acest paragraf), care sînt reprezentate prin 163 (10,93%) cuvinte-titlu cu 642 (5,82%) cuvinte-text [299]; *cuvinte împrumutate din bulgară, sîrbă, ucraineană şi polonă* (grupele 7—14 din primul tabel din acest paragraf), care sînt reprezentate prin 25 (1,67%) cuvinte-titlu cu 119 (1,08%) cuvinte-text [300].

În legătură cu împrumuturile din vechea slavă şi slava bisericească credem că este util să arătăm că din

---

[296] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 15,09% cuvinte-titlu cu 4,97% cuvinte-text.

[297] Dacă nu luăm în consideraţie substantivele proprii, 19,23% cuvinte-titlu cu 9,52% cuvinte-text.

[298] Dacă nu luăm în consideraţie substantivele proprii, 13,64% cuvinte-titlu cu 7,15% cuvinte-text.

[299] Dacă nu luăm în consideraţie substantivele proprii, 11,82% cuvinte-titlu cu 6,03% cuvinte-text.

[300] Dacă nu luăm în consideraţie substantivele proprii, 1,81% cuvinte-titlu cu 1,11% cuvinte-text.

Scanned with OKEN Scanner

cele 306 (4,38%) cuvinte-titlu cu 2 587 (0,58%) cuvinte-text pe care le-am considerat regionale sau ieşite din uz în toate textele vechi cercetate luate la un loc [301], în *Codicele Voroneţean* apar numai 29 (1,94%) cuvinte-titlu cu 71 (0,64%) cuvinte-text [302]. Privitor la cuvintele împrumutate din bulgară, sîrbă, ucraineană şi polonă, menţionăm doar că, la fel ca în toate textele vechi cercetate luate la un loc, şi în *Codicele Voroneţean* acestea se găsesc într-o cantitate mai mică decît împrumuturile din vechea slavă şi din slava bisericească.

*

Cuvintele „neromanice" de celelalte origini (adică cele comune cu albaneza, cele împrumutate din maghiară şi din greacă precum şi cele la care nu se cunoaşte etimologia) apar în *Codicele Voroneţean* în proporţii reduse, în general apropiate de proporţiile de la toate textele vechi cercetate luate la un loc (de exemplu, în textele la care am putut stabili frecvenţa absolută, elementele comune cu albaneza reprezintă 0,54% cuvinte-titlu cu 0,13% cuvinte-text, iar în *Codicele Voroneţean* aceste elemente apar în proporţie de 0,33% cuvinte-titlu cu 0,15% cuvinte-text [303]).

---

[301] Vezi §27 şi nota 273.

[302] Dacă nu luăm în consideraţie substantivele proprii, 2,10% cuvinte-titlu cu 0,66% cuvinte-text. Aceste cuvinte sînt (în paranteză notăm frecvenţa absolută): *anchiră*, s.f. (1), *blagodari*, v. (2), *citenie*, s.f. (3), *clevetă*, s.f. (2), *gotovi*, v. (2), *hlipi*, v. (1), *iuboste*, s.f. (6), *jidovin*, adj. (1), *măhăi*, v. (3), *miloste*, s.f. (1), *nădăi*, v. (2), *obrăzui*, v. (1), *ogoadă*, s.f. (1), *pocaanie*, s.f. (2), *podnojie*, s.f. (1), *podobnic*, s.m. (1), *pridădi*, v. (10), *prilăsti*, v. (3), *pristanişte*, s.f. (5), *pristoi*, v. (3), *ricăi*, v. (1), *săblazmă*, s.f. (2), *sledi*, v. (1), *spăsenie*, s.f. (6), *straste*, s.f. (2), *trînd*, s.n. (1), *upovăi*, v. (2), *usnă*, s.f. (1), *vetrelă*, s.f. (4).

Pentru semnificaţia proporţiei în care apar aceste cuvinte în *codicele Voroneţean*, vezi §38, unde facem o comparaţie între textele avute în vedere în ceea ce priveşte structura genealogică a vocabularului.

[303] Pentru cuvintele de celelalte origini, compară tabelul de la începutul acestui paragraf cu tabelul din paragraful 26 (vezi şi §38).

Scanned with OKEN Scanner

*

Privit în ansamblu, vocabularul din *Codicele Voroneţean* are caracteristicile esenţiale comune cu vocabularul tuturor textelor vechi cercetate de noi luate la un loc, adică şi *vocabularul din* **Codicele Voroneţean** *este alcătuit din aproape patru cincimi cuvinte-titlu „romanice" cu aproape nouă zecimi cuvinte-text „romanice"*, elementele „neromanice" în bloc însumînd doar aproximativ o cincime cuvinte-titlu cu aproximativ o zecime cuvinte-text.

Particularitatea lexicală cea mai importantă din *Codicele Voroneţean* constă în folosirea într-o proporţie mai mare decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc a cuvintelor-titlu [304] moştenite din latină (circa 38% în *Codicele Voroneţean* faţă de circa 22% în toate textele vechi cercetate luate la un loc [305]) şi, ca urmare, folosirea într-o proporţie mai mică decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc a cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române (circa 40% în *Codicele Voroneţean* faţă de cca. 54% în toate textele vechi cercetate luate la un loc [306]). Pe linia particularităţilor mai menţionăm şi că în *Codicele Voroneţean* cuvintele-titlu [307] împrumutate din vechea slavă şi din slava bisericească pe care le-am considerat regionale sau ieşite din uz se află într-o proporţie inferioară (1,94%) faţă de toate textele vechi cercetate luate la un loc (4,38%).

*

§29. În *Psaltirea Voroneţeană* apar 1 316 cuvinte-titlu, cu 10 884 cuvinte-text [308], care se repartizează pe origini aşa cum se vede în tabelul următor :

---

[304] Cuvintele-text moştenite din latină apar în proporţie asemănătoare în *Codicele Voroneţean* (circa 62%) şi în toate textele la care am putut stabili frecvenţa absolută (cca. 60%). Vezi §26.

[305] Vezi tabelul din §24.

[306] Vezi tabelul din paragraful indicat în nota anterioară.

[307] Cuvintele-text vechi slave şi slave bisericeşti pe care le-am considerat regionale sau ieşite din uz se află în proporţie asemănătoare în *Codicele Voroneţean* (0,64%) şi în toate textele vechi cercetate luate la un loc (0,58%).

[308] Vezi tabelul din §19.

Scanned with OKEN Scanner

Nr. crt.	Originea	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
0	1	2	3	4	5
1	l.	513	38,98	6 266	57,57
2	*l.	77	5,85	766	7,03
3	c. l.	1	0,07	1	0,009
4	l. lit.	1	0,07	2	0,01
5	c. alb	9	0,68	32	0,29
6	v. sl. şi sl. bis.	145	11,01	784	7,20
7	slav.	1	0,07	2	0,01
8	bg.	8	0,60	37	0,34
9	bg., sb	6	0,45	30	0,27
10	c. bg., rus., ucr.	1	0,07	1	0,009
11	ucr.	1	0,07	3	0,02
12	c. rus.	1	0,07	1	0,009
13	mg.	14	1,06	36	0,33
14	c. mg.	1	0,07	2	0,01
15	germ.	1	0,07	1	0,009
16	c. v. gr.	1	0,07	7	0,06
17	ngr.	6	0,45	7	0,06
18	f. e.	11	0,83	23	0,21
19	nrg.	2	0,15	2	0,01
20	s. pr.	69	5,24	196	1,80
21	onom.	1	0,07	1	0,009
22	r.	365	27,73	1 085	9,96
23	valori	81	6,15	1 599	14,69

Dacă nu ţinem cont de etimologia multiplă [309] şi lăsăm la o parte substantivele proprii [310], cuvintele din *Psaltirea Voroneţeană* sînt de 16 „origini“ [311], care se pot grupa în nouă „clase“ [312], şi anume :

[309] Cum am procedat şi în §22.

[310] Pentru acestea, vezi §21.

[311] Faţă de toate textele vechi cercetate luate la un loc, în *Psaltirea Voroneţeană* nu apar cuvinte provenite din italiană, sîrbă, polonă, cehă, cumană, turcă, medio-greacă şi ebraică.

[312] Procedînd la fel ca în nota 288, în tabel calculăm procentajul în funcţie de toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, iar aici, în notă, calculăm procentajul după suma cuvintelor din *Psaltirea Voroneţeană* fără substantivele proprii. În acest fel obţinem următoarele proporţii : latine moştenite 47,39% cuvinte-titlu cu 65,80% cuvinte-text ; latine literare 0,08% cuvinte-titlu cu 0,01% cuvinte-text ; comune cu albaneza 0,72%

Scanned with OKEN Scanner

Nr. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	Latine moştenite (grupele 1—3)	591	44,98	7 033	64,63
2	Latine literare (grupa 4)	1	0,07	2	0,01
3	Comune cu albaneza (grupa 5)	9	0,68	32	0,29
4	Slave (grupele 6—12)	163	12,38	858	7,88
5	Maghiare (grupele 13—14)	15	1,13	38	0,34
6	Germane (grupa 15)	1	0,07	1	0,009
7	Greceşti (grupele 16—17)	7	0,53	14	0,12
8	Fără etimologie cunoscută (grupele 18—19)	13	0,98	25	0,23
9	Româneşti (grupele 21—23)	446	33,96	2 685	24,66

Din acest tabel se vede că în *Psaltirea Voroneţeană* „elementul romanic“ (cuvintele moştenite din latină, cuvintele latine literare şi cele formate pe terenul limbii române, unde încadrăm şi onomatopeele) totalizează 1 039 cuvinte-titlu cu 9 720 cuvinte-text care, faţă de totalul cuvintelor-titlu şi al cuvintelor-text (inclusiv substantivele proprii), reprezintă 78,96% cuvinte-titlu cu 89,30% cuvinte-text, iar faţă de suma cuvintelor-titlu şi a cuvintelor-text, fără substantivele proprii, reprezintă 83,31% cuvinte-titlu cu 90,94% cuvinte-text. Aşadar şi în **Psaltirea Voroneţeană** *elementul romanic constituie aproximativ patru cincimi cuvinte-titlu şi aproximativ nouă zecînd cuvinte-text.*

Referitor la „componentele“ elementului romanic, observăm că *Psaltirea Voroneţeană* are o situaţie asemănătoare cu *Codicele Voroneţean,* adică — lăsînd la o parte cuvintele din latina literară care se află în cantitate neglijabilă — cuvintele-titlu [313] moştenite din la-

cuvinte-titlu cu 0,29% cuvinte-text; slave 13,07% cuvinte-titlu cu 8,02% cuvinte-text; maghiare 1,20% cuvinte-titlu cu 0,35% cuvinte-text; germane 0,08% cuvinte-titlu cu 0,009% cuvinte-text; greceşti 0,56% cuvinte-titlu cu 0,13% cuvinte-text; fără etimologie cunoscută, 1,04% cuvinte-titlu cu 0,23% cuvinte-text; româneşti 35,92% cuvinte-titlu cu 25,12% cuvinte-text.

[313] Cuvintele-text moştenite din latină apar în proporţie asemănătoare în *Psaltirea Voroneţeană* (cca 64%) şi în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 60%), asemănare existînd şi între proporţia cuvintelor-text formate pe terenul

Scanned with OKEN Scanner

tină se află în proporţie mult mai mare (cca. 46%) decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 22%) şi, ca urmare, cuvintele-titlu formate pe terenul limbii române apar în proporţie mai mică (cca. 35%) decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 54%) [314].

Cuvintele formate pe terenul limbii române din *Psaltirea Voroneţeană* au la bază radicali de următoarele origini :

Nr. crt.	Originea radicalului	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	l.	290	22,03	2 247	20,64
2	*l.	51	3,86	145	1,33
3	c. alb.	3	0,22	9	0,08
4	v. sl. şi sl. bis.	82	6,23	248	2,28
5	v. sl., bg.	2	0,15	3	0,02
6	bg.	1	0,07	1	0,009
7	bg., sb.	4	0,30	8	0,07
8	mg.	4	0,30	4	0,03
9	c. v. gr.	2	0,15	6	0,05
10	ngr.	2	0,15	4	0,03
11	f. e.	2	0,15	2	0,01
12	s. pr.	3	0,22	3	0,02

Aceste 12 grupe după originea radicalului se pot concentra în următoarele 7 clase mai cuprinzătoare [315] :

limbii române în *Psaltirea Voroneţeană* (cca. 25%) şi în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 26%). Pentru proporţia cuvintelor-text în toate textele vechi cercetate luate la un loc, vezi §23 şi §26.

[314] Pentru proporţia „elementului romanic" în toate textele vechi cercetate luate la un loc, vezi §24.

[315] În tabel, procentajul este calculat după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii. Calculînd procentajul după suma cuvintelor fără substantivele proprii, obţinem următoarele rezultate : radicali moşteniţi din latină 27,34% cuvinte-titlu cu 22,38% cuvinte-text ; radicali comuni cu albaneza 0,24% cuvinte-titlu cu 0,08% cuvinte-text ; radicali de origine slavă 7,13% cuvinte-titlu cu 2,43% cuvinte-text ; radicali de origine maghiară 0,32% cuvinte-titlu cu 0,07% cuvinte-text ; radicali de origine greacă 0,32% cuvinte-titlu cu 0,09% cuvinte-text ; ra-

Scanned with OKEN Scanner

Nr. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	Radicali moşteniţi din latină (grupele 1—2)	341	25,91	2 392	21,97
2	Radicali comuni cu albaneza (grupa 3)	3	0,22	9	0,08
3	Radicali slavi (grupele 4—7)	89	6,76	260	2,38
4	Radicali maghiari (grupa 8)	4	0,30	8	0,07
5	Radicali greceşti (grupele 9—10)	4	0,30	10	0,09
6	Radicali fără etimologie cunoscută (grupa (11)	2	0,15	2	0,01
7	Radicalul e un substantiv propriu (grupa 12)	3	0,22	3	0,02

Potrivit acestui tabel, din cele 446 (33,96%) cuvinte-titlu, care în *Psaltirea Voroneţeană* s-au format pe terenul limbii române, cu 2 685 (24,66%) cuvinte-text [316], mai mult de două treimi cuvinte-titlu (25,91%) însumînd aproape toate cuvintele-text (21,97%) [317] au la bază radicali moşteniţi din latină şi mai puţin de o treime (7,97%) cuvinte-titlu însumînd abia 2,69% cuvinte-text [318] s-au format pe baza radicalilor proveniţi din toate celelalte limbi luate la un loc. Altfel spus, importanţa foarte mare a elementelor lexicale moştenite din latină în *Psaltirea Voroneţeană* rezidă nu numai în faptul că acestea se află în proporţie mai mare decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc, ci şi în faptul că pe baza lor se formează majoritatea cuvintelor-titlu româneşti care au şi cea mai mare circulaţie.

---

dicali fără etimologie cunoscută 0,16% cuvinte-titlu cu 0,01% cuvinte-text ; radicalul este un substantiv propriu 0,24% cuvinte-titlu cu 0,02% cuvinte-text.

[316] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 35,76%, cuvinte-titlu cu 25,12% cuvinte-text.

[317] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 27,34% cuvinte-titlu cu 22,38% cuvinte-text.

[318] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 8,42% cuvinte-titlu cu 2,74% cuvinte-text.

Scanned with OKEN Scanner

În *Psaltirea Voroneţeană* elementele „neromanice“ se află în cantitate mai mică decît în *Codicele Voroneţean*, totalizînd abia 208 (15,80%) cuvinte-titlu cu 968 (8,89%) cuvinte-text [319]. Şi aici, însă, la fel ca în *Codicele Voroneţean*, cele mai multe procente aparţin cuvintelor de origine slavă în bloc : 163 (12,38%) cuvinte-titlu cu 858 (7,88%) cuvinte-text [320]. De asemenea la fel ca în **Codicele Voroneţean**, *cuvintele împrumutate din vechea slavă şi din slava bisericească* (grupele 6—7 din primul tabel din acest paragraf) sînt mai bine reprezentate (146 cuvinte-titlu reprezentînd 11,09%, cu 786 cuvinte-text reprezentînd 7,22% [321]), *cuvintele împrumutate din bulgară, sîrbă, rusă şi ucraineană* (grupele 8—12 din primul tabel din acest paragraf) aflîndu-se în cantitate neglijabilă (17 cuvinte-titlu reprezentînd 1,28%, cu 72 cuvinte-text reprezentînd 0,66%) [322].

Cît priveşte împrumuturile vechi slave şi slave bisericeşti pe care le putem considera regionale sau ieşite din uz, acestea sînt mai numeroase în *Psaltirea Voroneţeană* decît în *Codicele Voroneţean* : 49 (3,72%) cuvinte-titlu cu 125 (1,14%) cuvinte-text [323].

---

[319] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 16,68% cuvinte-titlu cu 9,05% cuvinte-text.

[320] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 13,07% cuvinte-titlu cu 8,02% cuvinte-text.

[321] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 11,70% cuvinte-titlu cu 7,35% cuvinte-text.

[322] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 1,36% cuvinte-titlu cu 0,67% cuvinte-text.

[323] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 3,92% cuvinte-titlu cu 1,16% cuvinte-text. Observăm că în *Psaltirea Voroneţeană* proporţia cuvintelor-titlu de acest fel se apropie de aceea din toate textele vechi cercetate luate la un loc (4,38%) iar proporţia cuvintelor-text este de două ori mai mare decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc (0,58%).

Din cele 306 (4,38%) cuvinte-titlu cu 2 587 (0,58%) cuvinte-text împrumutate din vechea slavă şi din slava bisericească pe care în toate textele vechi cercetate luate la un loc le-am considerat regionale sau ieşite din uz, în *Psaltirea Voroneţeană* apar următoarele (în paranteză indicăm frecvenţa absolută) : *agarean*, s.m. (1), *aspidă*, s.f. (3), *cadilă*, s.f. (2), *chivot*, s.n. (1),

Scanned with OKEN Scanner

Cuvintele „neromanice“ de celelalte origini (şi anume, cele comune cu albaneza, cele împrumutate din maghiară, germană şi greacă şi cele la care nu se cunoaşte originea) apar în *Psaltirea Voroneţeană* în proporţii mici care — exceptînd pe acelea comune cu albaneza — sînt inferioare celor din *Codicele Voroneţean* (de exemplu, împrumuturile din maghiară se află în *Codicele Voroneţean* în proporţie de 1,74% cuvinte-titlu cu 0,90% cuvinte-text, iar în *Psaltirea Voroneţeană* acestea reprezintă 1,13% cuvinte-titlu cu 0,34% cuvinte-text [324]).

*

În general, şi vocabularul din *Psaltirea Voroneţeană* are caracteristicile esenţiale întîlnite în *Codicele Voroneţean*, adică *este constituit din aproximativ patru cincimi cuvinte-titlu romanice cu aproximativ nouă zecimi cuvinte-text romanice* şi din aproximativ o cincime cuvinte-titlu „neromanice“ cu aproximativ o zecime cuvinte-text „neromanice“.

În cadrul elementului romanic, cuvintele-titlu [325] moştenite din latină reprezintă o proporţie de cca. 46%, care este superioară aceleia din *Codicele Voroneţean* (cca. 38%)

---

ciudă, s.f. (4), *clevetă* s.f. (1), *conob*, s. (1), *dealã*, s.f. (1), *dodei*, v. (2), *dostoienie*, s.f. (1), *gotovi*, v. (6), *hrăborie*, s.f. (1), *i*, conj. (2), *iezer*, s.n. (2), *inie*, s.f. (1), *isledi*, v. (1), *istucan*, s.m. (1), *iuboste*, s.f. (1), *jaloste*, s.f. (1), *mir*, s.n. (1), *nădăi*, v. (4), *năstăvi*, v. (3), *năvidi*, v. (4), *oblici*, v. (1), *ocină*, s.f. (10), *ogodi*, v. (1), *omăt*, s.n. (1), *omnoji*, v. (1), *onagru*, s.m. (1), *painjină*, s.f. (1), *pamete*, s.f. (7), *pazie*, s.f. (1), *podobie*, s.f. (1), *poveli*, v. (1), *pridădi*, v. (4), *pristanişte*, s.f. (1), *pristăvi*, v. (1), *proidi*, v. (1), *spăsenie*, s.f. (26), *stăji*, v. (1), *steblă*, s.f. (6), *stredie*, s.f. (1), *şumăn*, adj. (1), *tîmpănă*, s.f. (2), *upovăi*, v. (2), *usnă*, s.f. (4), *văznesi*, v. (1), *velicie*, s.f. (2).

Pentru unele comentarii în legătură cu aceste cuvinte, vezi §38.

[324] Compară datele din tabelul „sintetic“ în care am clasificat cuvintele pe origini în acest paragraf cu datele din tabelul corespunzător din §28 (vezi şi §38).

[325] Cuvintele-text moştenite din latină din *Psaltirea Voroneţeană* (cca. 64%) se găsesc în proporţie asemănătoare cu aceea din *Codicele Voroneţean* (cca. 62%) şi din toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca 60%).

Scanned with OKEN Scanner

și de mai mult de două ori mai mare decît aceea din toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 22%). Ca urmare, cuvintele-titlu [326] formate pe terenul limbii române — a doua componentă de bază a elementului romanic — apar în proporție mai redusă (cca. 35%) și decît în *Codicele Voroneţean* (cca. 40%) și decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 54%).

O altă particularitate a vocabularului din *Psaltirea Voroneţeană* o întîlnim la împrumuturile vechi slave și slave bisericești regionale sau ieșite din uz care — în calitate de cuvinte-titlu — se găsesc în *Psaltirea Voroneţeană* într-o proporție mai mare decît în *Codicele Voroneţean*, fiind apropiată de proporția acestor elemente în toate textele vechi cercetate luate la un loc (aproape 4% în *Psaltirea Voroneţeană*, față de aproape 2% în *Codicele Voroneţean* și peste 4% în toate textele vechi cercetate luate la un loc). În calitate de cuvinte-text, împrumuturile vechi slave și slave bisericești regionale sau ieșite din uz sînt de asemenea mai numeroase în *Psaltirea Voroneţeană*, unde reprezintă 1,14%, față de *Codicele Voroneţean*, unde reprezintă 0,69%, și de toate textele vechi cercetate luate la un loc, unde reprezintă 0,58%.

*

§30. În *Psaltirea Scheiană — text* [327] — apar 2 104 cuvinte-titlu [328] care se repartizează pe origini în felul următor :

---

[326] Cuvintele-text formate pe terenul limbii române din *Psaltirea Voroneţeană* (cca. 25%) se găsesc în proporție asemănătoare cu acelea din *Codicele Voroneţean* (cca 27%) și din toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 26%).

[327] Cuvintele din „notele" de la subsolul *Psaltirii Scheiene* editate de I.-A. Candrea vor fi prezentate în §31.

[328] Pentru motivele arătate în nota 166, la *Psaltirea Scheiană* nu putem prezenta și situația cuvintelor-text.

Scanned with OKEN Scanner

Nr. crt.	Originea	Cuvinte-titlu	Procent
1	l.	776	36,88
2	*l.	99	4,70
3	c. l.	1	0,04
4	l. lit.	1	0,04
5	c. alb.	12	0,57
6	v. sl. şi sl. bis.	267	12,68
7	c. v. sl.	1	0,04
8	slav.	2	0,09
9	v. sl., bg.	2	0,09
10	bg.	11	0,52
11	c. bg.	1	0,04
12	bg., sb.	7	0,33
13	sb.	4	0,19
14	c. sb.	3	0,14
15	pol.	1	0,04
16	c. rus.	1	0,04
17	mg.	22	1,04
18	c. mg.	1	0,04
19	cum.	1	0,04
20	tc.	1	0,04
21	c. v. gr.	1	0,04
22	gr.	1	0,04
23	ngr.	12	0,57
24	germ.	1	0,04
25	f. e.	19	0,90
26	nrg.	9	0,42
27	s. pr.	98	4,65
28	onom.	1	0,04
29	r.	650	30,89
30	valori	98	4,65

Dacă facem abstracţie de etimologia multiplă [329] şi nu luăm în consideraţie substantivele proprii [330], cuvintele din *Psaltirea Scheiană — text* — sînt de 19 „origini“ [331], care se pot grupa în 10 „clase“ [332], şi anume :

[329] Cum am procedat şi în §22.

[330] Pentru acestea, vezi §21.

[331] Faţă de toate textele vechi cercetate luate la un loc, în *Psaltirea Scheiană — text* — nu apar cuvinte provenite din italiană, ucraineană, cehă, medio-greacă şi ebraică.

[332] În tabel calculăm procentajul în funcţie de toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, iar aici, în notă, calculăm procentajul după suma cuvintelor fără substantivele proprii. În

Scanned with OKEN Scanner

Nr. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu	Procent
1	Latine moştenite (grupele 1—3)	876	41,67
2	Latine literare (grupa 4)	1	0,04
3	Comune cu albaneza (grupa 5)	12	0,57
4	Slave (grupele 6—16)	300	14,25
5	Maghiare (grupele 17—18)	23	1,09
6	Cumane şi turceşti (grupele 19—20)	2	0,09
7	Greceşti (grupele 21—23)	14	0,66
8	Germane (grupa 24)	1	0,04
9	Fără etimologie cunoscută (grupele 25—26)	28	1,33
10	Româneşti (grupele (28—30)	749	35,59

Însumînd cuvintele moştenite din latină, cele din latina literară şi cele formate pe terenul limbii române, obţinem 1 626 cuvinte-titlu romanice care, faţă de toate cuvintele din *Psaltirea Scheiană — text —* (inclusiv substantivele proprii), reprezintă 77,28%, iar faţă de suma cuvintelor fără substantivele proprii reprezintă 81,05%. Prin urmare şi în **Psaltirea Scheiană — text** — *cuvintele titlu romanice constituie aproximativ patru cincimi din întreg vocabularul.*

Lăsînd la o parte cuvintele din latina literară, care se găsesc în cantitate neglijabilă, observăm că şi în *Psaltirea Scheiană — text —* cuvintele moştenite din latină se află în proporţie mult mai mare (cca. 43%) decît în toate textele vechi luate la un loc (cca. 22%) şi, ca urmare, cuvintele formate pe terenul limbii române din *Psaltirea Scheiană — text —* apar în proporţie mai mică (cca. 36%) decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 54%).

Cuvintele formate pe terenul limbii române din *Psaltirea Scheiană — text —* au la bază radicali de următoarele origini :

---

felul acesta, obţinem următoarea situaţie: latine moştenite 43,66% ; latine literare 0,05% ; comune cu albaneza 0,59% ; slave 14,95% ; maghiare 1,14% ; cumane şi turceşti 0,09% ; greceşti 0,69% ; germane 0,04% ; fără etimologie cunoscută 1,39% ; româneşti 37,33%.

Scanned with OKEN Scanner

Nr. crt.	Originea radicalului	Cuvinte-titlu	Procent
1	l.	446	21,19
2	*l.	91	4,32
3	l. + v. sl.	1	0,04
4	c. alb.	8	0,38
5	v. sl. și sl. bis.	154	7,31
6	v. sl., bg.	4	0,19
7	bg.	5	0,23
8	c. bg.	2	0,09
9	bg., sb.	8	0,38
10	mg.	9	0,42
11	c. v. gr.	4	0,19
12	ngr.	2	0,09
13	f. e.	7	0,33
14	nrg.	1	0,04
15	s. pr.	4	0,19
16	onom.	2	0,09

Aceste 16 grupe după originea radicalului se pot concentra în următoarele 8 clase mai cuprinzătoare [333] :

Nr. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu	Procent
1	Radicali moșteniți din latină (grupele 1—3)	538	25,57
2	Radicali comuni cu albaneza (grupa 4)	8	0,38
3	Radicali slavi (grupele 5—9)	173	8,22
4	Radicali maghiari (grupa 10)	9	0,42
5	Radicali greceşti (grupele 11—12)	6	0,28
6	Radicali fără etimologie cunoscută (grupele 13—14)	8	0,38
7	Radicalul e un substantiv propriu (grupa 15)	4	0,19
8	Radicali onomatopeici (grupa 16)	2	0,09

[333] În tabel procentajul este calculat după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii. Calculînd procentajul după suma cuvintelor din *Psaltirea Scheiană — text* — fără substantivele proprii, obținem următoarele rezultate : radicali moșteniți din latină 26,81% ; radicali maghiari 0,44% ; radicali greceşti 0,29% ; radicali fără etimologie cunoscută 0,39% ; radicalul e un substantiv propriu 0,19% ; radicali onomatopeici 0,09%.

Scanned with OKEN Scanner

Acest tabel arată că, din cele 748 (35,55%) cuvinte-titlu care în *Psaltirea Scheiană — text* — s-au format pe terenul limbii române, mai mult de două treimi (25,57%) au la bază radicali moşteniţi din latină şi mai puţin de o treime (9,98%) au la bază radicali de toate celelalte origini luate la un loc. Prin urmare, şi în *Psaltirea Scheiană — text* — importanţa foarte mare a cuvintelor moştenite din latină rezultă atît din folosirea acestora în proporţie mai mare decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc, cît şi din faptul că constituie baza majorităţii cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române.

*

Elementele „neromanice" din *Psaltirea Scheiană — text* — se găsesc în proporţie ceva mai mare decît în *Psaltirea Voroneţeană*, însumînd 380 (18,06%) cuvinte-titlu [334]. La fel ca în *Codicele Voroneţean* şi în *Psaltirea Voroneţeană*, însă, şi în *Psaltirea Scheiană — text* — elementele „neromanice" cel mai bine reprezentate sînt cele slave luate în bloc, care însumează 300 (14,25%) cuvinte-titlu [335]. În cadrul acestora, de asemenea la fel ca în celelalte două texte rotacizante, *cuvintele împrumutate din vechea slavă şi din slava bisericească* (grupele 6—9 din primul tabel din acest paragraf) sînt mai numeroase (272 cuvinte-titlu reprezentînd 12,92% [336]), *cuvintele împrumutate din bulgară, sîrbă, polonă şi rusă* (grupele 10—16 din primul tabel din acest paragraf) aflîndu-se în cantitate mai mică (28 cuvinte-titlu reprezentînd 1,33% [337]).

În legătură cu împrumuturile vechi slave şi slave bisericeşti regionale sau ieşite din uz, observăm că în *Psaltirea Scheiană — text* — acestea se află în proporţie mai mare şi decît în celelalte două texte rotacizante,

---

[334] Dacă nu luăm în consideraţie substantivele proprii, 18,91%.

[335] Dacă nu luăm în consideraţie substantivele proprii, 14,95%.

[336] Dacă nu luăm în consideraţie substantivele proprii, 13,55%.

[337] Dacă nu luăm în consideraţie substantivele proprii, 1,39%.

Scanned with OKEN Scanner

şi decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc: 4,42% pentru 93 cuvinte-titlu în *Psaltirea Scheiană — text —* [338] faţă de 1,94% cuvinte-titlu în *Codicele Voroneţean*, 3,72% în *Psaltirea Voroneţeană* şi 4,38% în toate textele vechi cercetate luate la un loc.

*

Şi în *Psaltirea Scheiană — text —* cuvintele „neromanice" de celelalte origini (şi anume, cele comune cu albaneza, cele împrumutate din maghiară, cumană şi turcă, greacă şi germană, precum şi cele la care nu se cunoaşte originea) se află în proporţii reduse care, însă, depăşesc în toate cazurile — e drept, cu puţin — proporţiile cuvintelor respective din celelalte două texte rotacizante (de exemplu, elementele comune cu albaneza se află în *Psaltirea Scheiană — text —* în proporţie de 0,57%, în timp ce în *Psaltirea Voroneţeană* acestea în-

---

[338] Dacă nu luăm în consideraţie substantivele proprii, 4,63%.

Din cele 306 împrumuturi vechi slave şi slave bisericeşti regionale sau ieşite din uz pe care le-am întîlnit în toate textele vechi cercetate luate la un loc, în *Psaltirea Scheiană — text —* apar următoarele: *agarean*, s.m., *aspidă*, s.f., *beseadă*, s.f., *bezaconie*, s.f., *blazmă*, s.f., *cadilă*, s.f., *casie*, s.f., *catizma*, s.f., *chit*, s.m., *chivot*, s.n., *ciudă*, s.f., *ciudesă*, s.f., *clevetă*, s.f., *conob* s., *dealâ*, s.f., *dodei*, v., *gospodin*, s.m., *gotovi*, v., *gunosi*, v., *hrăborie*, s.f., *hrănilniţă*, s.f., *i*, conj., *iezer*, s.n., *inie*, s.f., *iuboste*, s.f., *jaloste*, s.f., *liubi*, v., *mir*, s.n., *mişiţă*, s.f., *mîzdă*, s.f., *mojdan*, s.n., *muşiţă*, s.f. *nădăi*, v., *năstăvi*, v., *năvedi*, v., *năvidi*, v., *nenăvidi*, v., *oblici*, v., *ocină*, s.f., *ogodi*, v., *onagru*, s.m., *omrăzi*, v., *ostîmpi*, v., *painjină*, s.f., *pamete*, s.f., *pişte*, s.f., *plaşcă*, s.f., *pobedi*, v., *podnojie*, s.f., *podobnic*, s.m., *pogrăzni*, v., *postîmpi*, v., *potrebi*, v., *povelenie*, s.f., *poveli*, v., *prămîndi*, v., *preastîpnic*, adj., s.m., s.pr., *price*, s.f., *pridădi*, v., *pristaniște*, s.f., *pristăni*, v., *pristoi*, v., *proidi*, v., *prosfeti*, v., *ricăi*, v., *săblazmă*, s.f., *schimen*, s.m., *sever*, s., *sicamene* s.f., *sinain*, adj., *sledi*, v., *slonovn*, adj., *spăsenie*, s.f., *stacti*, s., *stăji*, v., *steblă*, s.f., *stepenă*, s.f., *straste*, s.f., *stredie*, s.f., *tîmpănă*, s.f., *ucloni*, v., *umnoji*, v., *upovăi*, v., *usnă*, s.f., *vădi*, v., *vlasti*, s.f., *volnic*, adj., *zăpodie*, s.f., *zăpreti*, v., *zăstîmpi*, v., *zlac*, s.n.

Pentru unele comentarii în legătură cu aceste cuvinte, vezi §38.

Scanned with OKEN Scanner

trunesc numai 0,29% iar în *Codicele Voroneţean* doar 0,15%) [339].

*

Caracteristicile esenţiale ale vocabularului din *Psaltirea Scheiană — text* — sînt în general aceleaşi ca şi în celelalte două texte rotacizante, adică şi *vocabularul din* **Psaltirea Scheiană — text —** *este alcătuit din aproape patru cincimi cuvinte-titlu romanice* şi din aproximativ o cincime cuvinte-titlu „neromanice".

Cuvintele moştenite din latină — una din cele două componente de bază ale elementului romanic — se află de asemenea la fel ca în celelalte două texte rotacizante în proporţie mai mare (cca. 43%) decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 22%), ceea ce face ca „derivatele" româneşti — a doua componentă de bază a elementului romanic — să apară într-un procentaj mai redus (cca. 36%) decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 54%).

O altă particularitate a vocabularului din *Psaltirea Scheiană — text* — o constituie proporţia de 4,42% la cuvintele-titlu împrumutate din vechea slavă şi din slava bisericească care au devenit regionale sau au ieşit din uz, proporţie care o depăşeşte pe aceea din toate textele vechi cercetate luate la un loc (4,38%).

*

§31. „Notele" din subsolul ediţiei *Psaltirii Scheiene* scoase de I.-A. Candrea (pentru care folosim denumirea de *Psaltirea Scheiană — note)* au o situaţie aparte, întrucît aici nu apare materialul lexical dintr-un singur text, ci din şase texte rotacizante şi nerotacizante în afara manuscrisului Scheian [340], iar din acestea, în note nu se

---

[339] Compară datele din tabelul „sintetic" în care am clasificat cuvintele pe origini în acest paragraf cu datele corespunzătoare din §28 şi §29. (Vezi şi §38).

[340] Este vorba de *Psaltirea slavo-romană* a lui Coresi, 1577, *Psaltirea românească* a lui Coresi, 1580, *Psaltirea slavo-română* a lui Şerban Coresi, 1588, *Psaltirea Hurmuzachi*, *Psaltirea Voroneţeană* şi *Psaltirea slavo-română* a lui Dosoftei, 1680 (aceste texte sînt indicate de I.-A. Candrea, *lucr. cit.*, p. CCXXXVII).

Scanned with OKEN Scanner

inserează toate cuvintele, ci numai acelea care nu coincid (uneori numai fonetic) cu cele din textul *Psaltirii Scheiene* stabilit de I.-A. Candrea. Lucrul acesta explică de ce vocabularul din *Psaltirea Scheiană — note —* are o structură genealogică puțin deosebită față de textele rotacizante prezentate mai sus.

În *Psaltirea Scheiană — note —* apar 2 347 cuvinte-titlu [341], care se repartizează pe origini așa cum se vede în tabelul următor :

Nr. crt.	Originea	Cuvinte-titlu	Procent
0	1	2	3
1	l.	638	27,14
2	*l.	97	3,70
3	l. + c. alb.	1	0,04
4	l. lit.	2	0,08
5	c. alb.	11	0,47
6	v. sl. și sl. bis.	274	11,67
7	c. v. sl.	6	0,25
8	slav	2	0,08
9	v. sl., bg.	1	0,04
10	bg.	14	0,59
11	c. bg.	3	0,12
12	bg., sb.	10	0,42
13	c. bg., rus., ucr.	1	0,04
14	sb.	5	0,21
15	c. sb.	4	0,16
16	sb., mg.	1	0,04
17	pol.	1	0,04
18	ucr.	3	0,12
19	c. ucr.	1	0,04
20	ucr., mg.	1	0,04
21	rus.	3	0,12
22	c. rus.	1	0,04
23	mg.	42	1,78
24	c. mg.	1	0,04
25	tc.	4	0,16
26	ngr.	13	0,55
27	f. e.	37	1,57
28	nrg.	32	1,36
29	s. pr.	81	3,45
30	onom.	1	0,04
31	r.	979	41,71
32	valori	77	3,28

[341] Faptul că nu prezentăm și cuvintele-text l-am motivat în nota 328.

Scanned with OKEN Scanner

Făcînd abstracţie de etimologia multiplă [342] şi lăsînd la o parte substantivele proprii [343], cuvintele din *Psaltirea Scheiană — note —* sînt de 16 „origini“ [344], care se pot grupa în 9 „clase“ [345] mai cuprinzătoare, şi anume :

Nr. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu	Procent
1	Latine moştenite (grupele 1—3)	736	31,40
2	Latine literare (grupa 4)	2	0,08
3	Comune cu albaneza (grupa 5)	11	0,47
4	Slave (grupele 6—22)	331	14,10
5	Maghiare (grupele 23—24)	43	1,83
6	Turceşti (grupa 25)	4	0,16
7	Greceşti (grupa 26)	13	0,55
8	Fără etimologie cunoscută (grupele 27—28)	69	2,93
9	Româneşti (grupele 30—32)	1 057	45,03

Adunînd cuvintele moştenite din latină cu cele din latina literară şi cu cele formate pe terenul limbii române, obţinem 1 795 cuvinte-titlu romanice care, în raport cu toate cuvintele din *Psaltirea Scheiană — note —* (inclusiv substantivele proprii) reprezintă 76,73%, iar în raport cu suma cuvintelor fără substantivele proprii reprezintă 79,21%. Cu alte cuvinte, şi în **Psaltirea Scheiană — note —** *cuvintele-titlu romanice constituie aproape patru cincimi din întreg vocabularul.*

---

[342] Cum am procedat şi în §22.

[343] Pentru acestea, vezi §21.

[344] Faţă de toate textele vechi cercetate luate la un loc, în *Psaltirea Scheiană — note —* nu apar cuvinte provenite din italiană, cehă, (compară) vechea greacă, medio-greacă, greacă, germană şi ebraică.

[345] În tabel calculăm procentajul după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, iar aici, în notă, calculăm procentajul după suma cuvintelor fără substantivele proprii. În felul acesta, obţinem următoarele rezultate : latine moştenite 32,48%; latine literare 0,08% ; comune cu albaneza 0,48% ; slave 14,60% ; maghiare 1,89% ; turceşti 0,18% ; greceşti 0,56% ; fără etimologie cunoscută 3,04% ; româneşti 46,64%.

Scanned with OKEN Scanner

În privința „componentelor“ de bază [346] ale elementului romanic, observăm că *Psaltirea Scheiană — note —* se aseamănă cu *Codicele Voroneţean* dar se deosebeşte de *Psaltirea Voroneţeană* şi de *Psaltirea Scheiană — text —*. Ne referim la faptul că, dacă în *Psaltirea Voroneţeană* şi în *Psaltirea Scheiană — text —* cuvintele moştenite din latină se află în proporţie mai mare (peste 40%) decît cuvintele formate pe terenul limbii române (peste 30%) [347], în *Psaltirea Scheiană — note —* (la fel ca în *Codicele Voroneţean* [348]) procentajul mai mare (cca. 46%) îl găsim la cuvintele formate pe terenul limbii române, iar procentajul mai mic (cca. 32%) apare la cuvintele moştenite din latină. Chiar şi în felul acesta — cu precizarea că acum situaţia din *Psaltirea Scheiană — note —* este la fel cu aceea din toate cele trei texte rotacizante avute în vedere — cuvintele-titlu moştenite din latină întîlnite în *Psaltirea Scheiană — note —* apar într-o proporţie superioară (cca. 32%) faţă de proporţia aceloraşi cuvinte în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 22%), iar cuvintele-titlu formate pe terenul limbii române din „textul“ în discuţie se află în proporţie inferioară (cca. 46%) faţă de proporţia aceloraşi cuvinte în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 54%).

Cuvintele formate pe terenul limbii române din *Psaltirea Scheiană — note —* au la bază radicali de următoarele origini :

Nr. crt.	Originea radicalului	Cuvinte-titlu	Procent
1	l.	562	23,94
2	*l.	108	4,60
3	l. + v. sl.	1	0,04
4	*l. + v. sl.	1	0,04
5	l. + c. alb.	3	0,12

[346] Facem, adică, abstracţie de cuvintele provenite din latina literară, care se găsesc în proporţie neglijabilă.

[347] Pentru procentajul „componentelor“ elementului romanic din *Psaltirea Voroneţeană* şi din *Psaltirea Scheiană — text —*, vezi §29 şi §30.

[348] Pentru procentajul „componentelor“ elementului romanic din *Codicele Voroneţean*, vezi §28.

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

Nr. crt.	Originea radicalului	Cuvinte-titlu	Procent
6	l. lit.	2	0,08
7	c. alb.	14	0,59
8	c. alb. + v. sl.	1	0,04
9	v. sl. și sl. bis.	221	9,41
10	v. sl., bg.	3	0,12
11	c. v. sl.	5	0,21
12	bg.	12	0,51
13	c. bg.	4	0,16
14	bg. + l.	1	0,04
15	bg., sb.	6	0,25
16	c. bg., rus., ucr.	2	0,08
17	sb.	3	0,12
18	ucr.	2	0,08
19	c. ucr.	1	0,04
20	c. pol.	2	0,08
21	c. rus.	3	0,12
22	mg.	36	1,53
23	c. mg.	1	0,04
24	tc.	1	0,04
25	c. v. gr.	4	0,16
26	gr.	1	0,04
27	ngr.	11	0,47
28	f. e.	28	1,19
29	nrg.	2	0,08
30	s. pr.	13	0,55
31	onom.	2	0,08

Aceste 31 de grupe după originea radicalului se pot concentra în următoarele „clase“ mai cuprinzătoare“ :[349]

[349] În tabel procentajul este calculat după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii. Calculînd procentajul după suma cuvintelor din *Psaltirea Scheiană — note* — fără substantivele proprii, obținem următoarele rezultate : radicali moșteniți din latină 29,78% ; radicali din latina literară 0,08% ; radicali comuni cu albaneza 0,66% ; radicali slavi 11,69% ; radicali maghiari 1,63% ; radicali turcești 0,04% ; radicali grecești 0,70% ; radicali fără etimologie cunoscută 1,32% ; radicalul e un substantiv propriu, 0,57% ; radicali onomatopeici 0,08%.

Scanned with OKEN Scanner

Nr. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu	Procent
1	Radicali moşteniţi din latină (grupele 1—5)	675	28,76
2	Radicali din latina literară (grupa 6)	2	0,08
3	Radicali comuni cu albaneza (grupele 7—8)	15	0,63
4	Radicali slavi (grupele 9—21)	265	11,29
5	Radicali maghiari (grupele 22—23)	37	1,57
6	Radicali turceşti (grupa 24)	1	0,04
7	Radicali greceşti (grupele 25—27)	16	0,68
8	Radicali fără etimologie cunoscută (grupele 28—29)	30	1,27
9	Radicalul e un substantiv propriu (grupa 30)	13	0,55
10	Radicali onomatopeici (grupa 31)	2	0,08

Potrivit acestui tabel, din cele 1 056 (44,99%) cuvinte-titlu formate pe terenul limbii române, aproape două treimi (28,76%) au la bază radicali moşteniţi din latină şi cca. o treime (16,23%) au la bază radicali de toate celelalte origini la un loc. Ţinînd cont de aceasta, putem aprecia că şi în *Psaltirea Scheiană — note* — importanţa foarte mare a cuvintelor moştenite din latină rezidă nu numai în folosirea acestora în proporţie superioară faţă de toate textele vechi cercetate luate la un loc, ci şi în faptul că constituie baza pentru majoritatea cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române.

*

Elementele „neromanice“ din *Psaltirea Scheiană — note* — se găsesc în proporţie mai mare decît în cele trei texte rotacizante prezentate, însumînd 471 (20,06%) cuvinte-titlu [350]. Şi în *Psaltirea Scheiană — note* — însă, la fel ca în cele trei texte rotacizante prezentate, elementul slav în bloc este cel mai bine reprezentat, totalizînd 331 (14,10%) cuvinte-titlu [351]. În cadrul acestuia, cele mai numeroase sînt *împrumuturile vechi slave şi slave bisericeşti* (grupele 6—9 din primul tabel din acest paragraf), care se găsesc în număr de 283 (12,05%) [352], *împrumuturile din bulgară, sîrbă, rusă, ucraineană şi po-*

[350] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 20,78%.
[351] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 14,60%.
[352] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 12,48%.

Scanned with OKEN Scanner

lonă (grupele 10—22 din primul tabel din acest paragraf) aflîndu-se în cantitate redusă (48 cuvinte-titlu reprezentînd 2,04% [353]).

În ceea ce privește împrumuturile vechi slave și slave bisericești regionale sau ieșite din uz, acestea se găsesc în *Psaltirea Scheiană — note —* (unde, reamintim, apare materialul lexical din șase texte rotacizante și nerotacizante în afara manuscrisului scheian) într-o proporție mai mare atît față de cele trei texte rotacizante prezentate, cît și față de toate textele vechi cercetate luate la un loc: 5,07% pentru 119 cuvinte-titlu în *Psaltirea Scheiană — note —* [354] în raport cu 1,94% în *Codicele Voronețean*, 3,72% în *Psaltirea Voronețeană*, 4,42% în *Psaltirea Scheiană — text —* sau 4,38% în toate textele vechi cercetate la un loc.

---

[353] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 2,11%.

[354] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 5,25%. Din cele 306 cuvinte-titlu vechi slave și slave bisericești regionale sau ieșite din uz întîlnite în toate textele vechi cercetate luate la un loc, în *Psaltirea Scheiană — note —* apar următoarele: *agarean*, s.m., *aspidă*, s.f., *beseadă*, s.f., *bezaconie*, s.f., *boiarin*, s.m., *cadilă*, s.f., *casie*, s.f., *catizma*, s.f., *chit*, s.m., *ciudă*, s.f., *ciudesă*, s.f., *ciudi*, v., *clevetă*, s.f., *colun*, s.m., *conceni*, v., *concenie*, s.f., *conob*, s., *crasna*, adj., *dealâ*, s.f., *dodei*, v., *dosadă*, s.f., *dostoienie*, s.f., *găvozdi*, v., *ghizdav*, adj., *gîrbă*, s.f., *gotovi*, v., *govie*, s.f., *gunosi*, v., *hvală*, s.f., *i*, conj., *iezer*, s.n., *inoc*, s.m., *inoplemenic*, s.m., *inorog*, s.m., *isop*, s.n., *ispolin*, s.m., *istucan*, s.m., *isteli*, v., *iuboste*, s.f., *iubov*, s.n., *izmeni*, v., *liubi*, v., *milosîrdie*, s.f., *miloste*, s.f., *mîșcoi*, s.m., *mîzdă*, s.f., *nădăi*, v., *năstăvi*, v., *năvidi*, v., *neiasită*, s.f., *nenăvidi*, v., *niriște*, s.f., *oblastie*, s.f., *obnovlenie*, s.f., *oborî*, v., *ocină*, s.f., *ogoadă*, s.f., *ogodi*, v., *omăt*, s.n., *onagru*, s.m., *omrăzi*, v., *painjină*, s.f., *pamete*, s.f., *pișie*, s.f., *plean*, s.n., *pobedi*, v., *pofăli*, v., *pogrăzni*, v., *poloji*, v., *pomăzui*, v., *pominoc*, s.n., *ponoșenie*, s.f., *postîmpi*, v., *potrebi*, v., *povedi*, v., *pravednic*, s.m., *prămîndi*, v., *prămrac*, s.n., *preatpri*, v., *preseci*, v., *prestoi*, v., *price*, s.f., *pridădi*, v., *prilăsti*, v., *pristăni*, v., *pristăvi*, v., *ramn*, s.m., *răsvări*, v., *ricăi*, v., *săblazmă*, s.f., *săvîrșenie*, s.f., *scarandivi*, v., *scinie*, s.f., *sever*, s., *sireap*, adj., *sledi*, v., *spăsenie*, s.f., *stacti*, s., *staniște*, s.f., *stăji*, v., *stepenă*, s.f., *stidi*, v., *straste*, s.f., *stredie*, s.f., *șumăn*, adj., *tîmpănă*, s.f., *tîngă*, s.f., *tristat*, s.m., *upovăi*, v., *usnă*, s.f., *vădi*, v., *văznesi*, v., *velicie*, s.f., *volnic*, adj., *zăpodie*, s.f., *zăpreștenie*, s.f., *zăpreti*, v., *zlac*, s.n., *znamenie*, s.f.

Scanned with OKEN Scanner

*

Cuvintele „neromanice" de celelalte origini (şi anume, cele comune cu albaneza, cele împrumutate din maghiară, turcă şi neogreacă, precum şi cele la care nu se cunoaşte etimologia) se află şi în *Psaltirea Scheiană — note* — în proporţii reduse, în general asemănătoare cu acelea din celelalte texte prezentate pînă aici (de exemplu, elementele comune cu albaneza sînt în proporţie de 0,47% în *Psaltirea Scheiană — note —*, 0,57% în *Psaltirea Scheiană — text —*, 0,68% în *Psaltirea Voroneţeană* şi 0,33% în *Codicele Voroneţean* [355]).

*

În general, vocabularul din *Psaltirea Scheiană — note —* (unde este cuprins materialul lexical din şase texte rotacizante şi nerotacizante în afară de manuscrisul *Psaltirii Scheiene)* are aceleaşi trăsături esenţiale ca şi vocabularul din cele trei texte rotacizante prezentate sau din toate textele vechi cercetate luate la un loc, adică *este alcătuit tot din aproape patru cincimi cuvinte-titlu „romanice"* şi din aproximativ o cincime cuvinte-titlu „neromanice".

În cadrul elementului romanic, şi în *Psaltirea Scheiană — note —* cuvintele moştenite din latină se află în proporţie mai mare (cca. 32%) decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 22%), iar cuvintele formate pe terenul limbii române se găsesc în proporţie mai mică (cca. 46%) faţă de toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 54%) [356].

Cît priveşte împrumuturile vechi slave şi slave bisericeşti regionale sau ieşite din uz, acestea apar în *Psaltirea Scheiană — note —* în proporţie de peste 5%, proporţie care o depăşeşte şi pe aceea din fiecare text

---

[355] Pentru celelalte elemente „neromanice", compară tabelul „sintetic" în care am prezentat originea cuvintelor în acest paragraf cu tabelul corespunzător din §28, §29 şi §30. (Vezi şi §38).

[356] Cuvintele latine literare apar în proporţie neglijabilă (0,08%).

rotacizant prezentat, și pe aceea din toate textele vechi cercetate luate la un loc.

*

§32. În *Tetraevanghelul* lui Coresi apar 2 296 cuvinte-titlu cu 57 017 cuvinte-text, care se repartizează pe origini în felul următor :

Nr. crt.	Originea	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
0	1	2	3	4	5
1	l.	693	20,18	33 352	58,49
2	*l.	116	5,05	2 899	5,08
3	c. l.	1	0,04	30	0,05
4	l. + c. alb.	1	0,04	2	0,003
5	l. lit.	2	0,08	15	0,02
6	c. alb.	18	0,79	99	0,17
7	v. sl. și sl. bis.	266	11,58	3 539	6,20
8	c. v. sl.	3	0,13	4	0,007
9	slav.	3	0,13	10	0,01
10	v. sl., bg.	1	0,04	12	0,02
11	bg.	17	0,74	257	0,45
12	c. bg.	1	0,04	1	0,001
13	bg., sb.	15	0,65	1 113	1,95
14	bg., ucr.	1	0,04	1	0,001
15	sb.	7	0,34	35	0,06
16	c. sb.	2	0,08	4	0,007
17	sb., bg.	1	0,04	1	0,001
18	sb., ucr.	1	0,04	3	0,005
19	pol.	1	0,04	2	0,003
20	c. ucr.	2	0,08	5	0,008
21	ucr., pol.	1	0,04	9	0,001
22	c. ceh., mg.	1	0,04	1	0,001
23	mg.	26	1,13	298	0,52
24	c. mg.	2	0,08	16	0,02
25	tc.	1	0,04	1	0,001
26	c. v. gr.	1	0,04	15	0,02
27	gr.	3	0,13	13	0,02
28	c. gr.	1	0,04	1	0,001
29	c. gr. biz.	1	0,04	1	0,001
30	ngr.	17	0,74	127	0,22
31	ebr.	6	0,26	8	0,01
32	f. e.	25	1,08	315	0,55
33	nrg.	14	0,60	39	0,05
34	s. pr.	223	9,72	2 147	3,65
35	r.	706	30,75	5 228	9,16
36	valori	116	5,05	7 414	13,00

Scanned with OKEN Scanner

Dacă nu ţinem cont de etimologia multiplă [357] şi lăsăm la o parte substantivele proprii [358], atunci cuvintele din *Tetraevanghelul* lui Coresi sînt de 19 „origini“ [359], care se pot grupa în 10 „clase“ [360], şi anume :

Nr. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	Latine moştenite (grupele 1—4)	811	35,32	36 283	63,63
2	Latine literare (grupa 5)	2	0,08	15	0,02
3	Comune cu albaneza (grupa 6)	18	0,79	99	0,17
4	Slave (grupele 7—22)	323	14,06	4 997	8,76
5	Maghiare (grupele 23—24)	28	1,21	314	0,55
6	Turceşti (grupa 25)	1	0,04	1	0,001
7	Greceşti (grupele 26—30)	23	1,00	157	0,27
8	Ebraice (grupa 31)	6	0,26	8	0,01
9	Fără etimologie cunoscută (grupele 31—32)	39	1,69	354	0,62
10	Româneşti (grupele 35—36)	822	35,80	12 642	22,17

Din acest tabel se vede că în *Tetraevanghelul* lui Coresi „elementul romanic“ (cuvintele moştenite din latină, cuvintele latine literare şi cele formate pe terenul limbii române) însumează 1 635 cuvinte-titlu cu 48 940 cuvinte-

[357] Cum am procedat şi în §22.

[358] Pentru acestea, vezi §21.

[359] Faţă de toate textele vechi cercetate luate la un loc, în *Tetraevanghelul* lui Coresi nu apar cuvinte provenite din italiană, rusă, cumană, germană şi onomatopeice.

[360] În tabel calculăm procentajul după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, iar aici, în notă, calculăm procentajul după suma cuvintelor fără substantivele proprii. Procedînd în acest fel, obţinem următoarele rezultate : latine moştenite 39,12% cuvinte-titlu cu 66,12% cuvinte-text ; latine literare 0,09% cuvinte-titlu cu 0,02% cuvinte-text ; comune cu albaneza 0,86% cuvinte-titlu cu 0,18% cuvinte-text ; slave 15,58% cuvinte-titlu cu 9,10% cuvinte-text ; maghiare 1,35% cuvinte-titlu cu 0,57% cuvinte-text ; turceşti 0,04% cuvinte-titlu cu 0,001% cuvinte-text ; greceşti 1,10% cuvinte-titlu cu 0,28% cuvinte-text ; ebraice 0,29% cuvinte-titlu cu 0,01% cuvinte-text ; fără etimologie cunoscută 1,88% cuvinte-titlu cu 0,69% cuvinte-text ; româneşti 39,65% cuvinte-titlu cu 23,03% cuvinte-text.

Scanned with OKEN Scanner

text care, față de totalul cuvintelor-titlu și al cuvintelor-text (inclusiv substantivele proprii) reprezintă 71,21% cuvinte-titlu cu 85,21% cuvinte-text [361], iar față de suma cuvintelor-titlu și a cuvintelor-text fără substantivele proprii reprezintă 78,87% cuvinte-titlu cu 89,19% cuvinte-text. Prin urmare, putem spune că și în **Tetraevanghelul** *lui Coresi elementul romanic constituie aproape patru cincimi cuvinte-titlu și aproape nouă zecimi cuvinte-text.*

În privința componentelor de bază ale elementului romanic cuvinte-titlu, *Tetraevanghelul* lui Coresi se deosebește de toate textele prezentate pînă acum. Ne referim la faptul că, dacă în *Codicele Voroneţean* și în *Psaltirea Scheiană — note* — proporția cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române este mai mare decît proporția cuvintelor-titlu moștenite din latină și dacă în *Psaltirea Voroneţeană* și în *Psaltirea Scheiană — text* — apare o situație contrară (cuvintele-titlu moștenite din latină se găsesc în proporție mai mare decît cele formate pe terenul limbii române), în *Tetraevanghelul* lui Coresi cele două [362] „componente“ de bază ale elementului romanic (cuvintele-titlu moștenite din latină și cuvintele-titlu formate pe terenul limbii române) se află în proporții aproape egale, și anume, cca 37% moștenite din latină și cca 38% formate pe terenul limbii române. În cazul cuvintelor-titlu moștenite din latină [363], proporția de cca. 37%

---

361 Procentajul ceva mai mic al elementului romanic în acest caz se explică prin proporția mare de substantive proprii (mai ales cuvinte-titlu, dar și cuvinte-text) care apare în *Tetraevanghelul* lui Coresi (pentru acestea, vezi §21).

362 Facem abstracție de cuvintele provenite din latina literară, întrucît acestea se întîlnesc în *Tetraevanghelul* lui Coresi în cantitate neglijabilă (0,08% cuvinte-titlu cu 0,02% cuvinte-text).

363 Cuvintele-text moștenite din latină apar în proporție asemănătoare în *Tetraevanghelul* lui Coresi (cca. 65%) și în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 60%).

Scanned with OKEN Scanner

este superioară proporției aceloraşi cuvinte în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 22%), iar în cazul cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române [364] proporția de cca. 38% este inferioară proporției aceloraşi cuvinte în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 54%).

Cuvintele formate pe terenul limbii române din *Tetraevanghelul* lui Coresi au la bază radicali de următoarele origini :

Nr. crt.	Originea radicalului	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	l.	501	21,82	10 865	19,05
2	*l.	72	3,13	559	0,98
3	l. + c. alb.	1	0,04	1	0,001
4	l. + v. sl.	1	0,04	27	0,04
5	c. alb.	15	0,65	106	0,18
6	c. alb. + v. sl.	3	0,13	10	0,01
7	v. sl.	142	6,18	618	1,08
8	v. sl., bg.	3	0,13	10	0,01
9	bg.	8	0,34	57	0,09
10	c. bg.	2	0,08	7	0,01
11	bg., sb.	10	0,43	33	0,05
12	bg., mg.	1	0,04	1	0,001
13	sb.	2	0,08	5	0,008
14	c. sb.	1	0,04	2	0,003
15	c. ucr.	1	0,04	4	0,007
16	mg.	16	0,69	66	0,11
17	c. mg.	2	0,08	3	0,005
18	c. v. gr.	3	0,13	6	0,001
19	gr.	2	0,08	7	0,01
20	ngr.	6	0,26	18	0,03
21	f. e.	10	0,43	178	0,31
22	s. pr.	18	0,79	57	0,09
23	onom.	2	0,08	2	0,003

Aceste 23 de grupe după originea radicalului se pot „concentra“ în următoarele 8 clase mai cuprinzătoare [365] :

[364] Şi cuvintele-text formate pe terenul limbii române apar în proporție asemănătoare în *Tetraevanghelul* lui Coresi (cca. 22%) şi în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 26%).

Pentru proporția cuvintelor-text în toate textele vechi cercetate luate la un loc, vezi §23 şi §26.

[365] În tabel, procentajul este calculat după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii. Calculînd procentajul după suma cuvintelor-titlu şi a cuvintelor-text fără substantivele proprii, obținem următoarele rezultate : radicali moşteniți din la-

Scanned with OKEN Scanner

Nr. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	Radicali moşteniţi din latină (grupele 1—4)	575	25,04	11 452	20,09
2	Radicali comuni cu albaneza (grupele 5—6)	18	0,78	116	0,20
3	Radicali slavi (grupele 7—15)	170	7,40	737	1,29
4	Radicali maghiari (grupele 16—17)	18	0,78	69	0,12
5	Radicali greceşti (grupele 18—20)	11	0,47	31	0,05
6	Radicali fără etimologie cunoscută (grupa 21)	10	0,43	178	0,31
7	Radicalul e un substantiv propriu (grupa 22)	18	0,78	57	0,09
8	Radicali onomatopeici (grupa 23)	2	0,08	2	0,003

Potrivit acestui tabel, din cele 822 (cca. 37%) [366] cuvinte-titlu, care în *Tetraevanghelul* lui Coresi s-au format pe terenul limbii române, cu 12 642 (cca. 22%) [367] cuvinte-text, mai mult de două treimi (cca. 26%) cuvinte-titlu însumînd aproape toate cuvintele-text (cca. 20%) au la bază radicali moşteniţi din latină şi mai puţin de o treime (aproape 12%) [368] cuvinte-titlu însumînd abia

tină 27,69% cuvinte-titlu cu 20,87% cuvinte-text; radicali comuni cu albaneza, 0,86% cuvinte-titlu cu 0,24% cuvinte-text; radicali slavi 8,18% cuvinte-titlu cu 1,34% cuvinte-text; radicali maghiari 0,86% cuvinte-titlu cu 0,12% cuvinte-text; radicali greceşti 0,52% cuvinte-titlu cu 0,05% cuvinte-text; radicali fără etimologie cunoscută 0,48% cuvinte-titlu cu 0,32% cuvinte-text; radicalul e un substantiv propriu 0,86% cuvinte-titlu cu 0,10% cuvinte-text; radicali onomatopeici 0,09% cuvinte-titlu cu 0,003% cuvinte-text.

[366] Calculînd proporţia în raport cu toate cuvintele inclusiv substantivele proprii obţinem 35,80%, iar în raport cu suma cuvintelor fără substantivele proprii, 39,58%.

[367] Calculînd proporţia în raport cu toate cuvintele inclusiv substantivele proprii obţinem 22,17%, iar în raport cu suma cuvintelor fără substantivele proprii, 23,11%.

[368] Calculînd proporţia în raport cu toate cuvintele inclusiv substantivele proprii obţinem 10,76%, iar în raport cu suma cuvintelor fără substantivele proprii, 11,89%.

Scanned with OKEN Scanner

2% (aproximativ) cuvinte-text [369] au la bază radicali de toate celelalte origini luate la un loc. Aşadar importanţa foarte mare a elementelor lexicale moştenite din latină în *Tetraevanghelul* lui Coresi rezidă nu numai în folosirea acestora în proporţie mai mare decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc, ci şi în faptul că pe baza lor se formează majoritatea cuvintelor-titlu româneşti care au cea mai mare circulaţie.

*

Elementele „neromanice" din *Tetraevanghelul* lui Coresi apar în cantitate mai mare decît în toate textele prezentate pînă acum, totalizînd 438 (19,07%) cuvinte-titlu cu 5 930 (10,40%) cuvinte-text [370]. În cadrul acestora, cele mai multe procente aparţin cuvintelor de origine slavă în bloc : 14,06% pentru 323 cuvinte-titlu cu 8,76% pentru 4 997 cuvinte-text [371]. La fel ca în toate textele prezentate, şi în *Tetraevanghelul* lui Coresi *cuvintele împrumutate din vechea slavă şi din slava bisericească* (grupele 7—10 din primul tabel din acest paragraf) sînt mai bine reprezentate (273 — 11,89% — cuvinte-titlu cu 3 565 — 6,25% — cuvinte-text [372]), *cuvintele împrumutate din bulgară, sîrbă, ucraineană, poloneză şi cehă* (grupele 11—22 din primul tabel din acest paragraf) aflîndu-se în cantitate foarte mică (50—2,17% — cuvinte-titlu cu 1 432 — 2,51% — cuvinte-text) [373].

Cît priveşte împrumuturile vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz, acestea se întîlnesc în *Tetraevanghelul* lui Coresi în cea mai mică proporţie în raport cu textele prezentate pînă acum, constituind

---

[369] Calculînd proporţia în raport cu toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, obţinem 2,08%, iar după suma cuvintelor fără substativele proprii, 2,16%.

[370] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 21,12% cuvinte-titlu cu 10,80% cuvinte-text.

[371] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 15,58% cuvinte-titlu cu 9,10% cuvinte-text.

[372] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 13,16% cuvinte-titlu cu 6,49% cuvinte-text.

[373] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 2,41% cuvinte-titlu cu 2,60% cuvinte-text.

Scanned with OKEN Scanner

doar 1,82% pentru 42 cuvinte-titlu cu 0,25% pentru 148 cuvinte-text [374].

*

Cuvintele „neromanice" de celelalte origini (şi anume, cele comune cu albaneza, cele împrumutate din maghiară, turcă, greacă, ebraică şi cele fără etimologie cunoscută) apar în *Tetraevanghelul* lui Coresi în proporţii mici, mai mult sau mai puţin asemănătoare cu proporţiile cuvintelor respective în celelalte texte prezentate (de exemplu, elementele comune cu albaneza se află în proporţie mai mică de 1% atît în calitate de cuvinte-titlu cît şi în calitate de cuvinte-text în toate textele prezentate, aceeaşi situaţie întîlnindu-se şi în *Tetraevanghelul* lui Coresi, unde acestea reprezintă 0,79% cuvinte-titlu cu 0,17% cuvinte-text) [375].

*

Privit în ansamblu, şi vocabularul din *Tetraevanghelul* lui Coresi are caracteristicile esenţiale ale celorlalte texte prezentate pînă aici, adică *este alcătuit tot din aproape patru cincimi cuvinte-titlu romanice cu aproape nouă zecimi cuvinte-text romanice* şi din aproximativ o

---

[374] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 2,02% cuvinte-titlu cu 0,26% cuvinte-text. Din cele 306 cuvinte-titlu vechi slave şi slave bisericeşti regionale sau ieşite din uz cu 2 587 cuvinte-text, în *Tetraevanghelul* lui Coresi apar următoarele (în paranteză notăm frecvenţa absolută): *beseadă*, s.f. (1), *blagodari*, v. (1), *camatnic*, s.m. (1), *cădi*, v. (1), *chit*, s.m. (1), *ciudă*, s.f. (4), *concenie*, s.f. (1), *dosadă*, s.f. (1), *dostoi*, v. (1), *hrănilniţă*, s.f. (1), *i*, conj. (3), *iezer*, s.n. (8), *jitniţă*, s.f. (6), *liubov*, s.n. (6), *mamon*, s.m. (1), *milosîrd*, s.m. (1), *mir*, s.n. (14), *mîşcoi*, s.m. (1), *na*, prep. (6), *nădăi*, v. (3), *oblici*, v. (6), *ocină*, s.f. (3), *ogodi*, v. (7), *ot*, prep. (1), *pocaanie*, s.f. (3), *podobnic*, s.m. (4), *pomăzui*, v. (1), *postîmpi*, v. (3), *pridădi*, v. (4), *prilăsti*, v. (7), *pristăni*, v. (1), *sad*, s.n. (1), *săblaznă*, s.f. (5), *săblăzni*, v. (19), *spăsenie*, s.f. (1), *spodobi*, v. (2), *steblă*, s.f. (4), *trebnic*, adj. (1), *upovăi*, v. (4), *vădi*, v. (5), *vîrtop*, s.n. (2), *volnic*, adj. (1).

[375] Compară datele din tabelul „sintetic" în care am clasificat cuvintele pe origini în acest paragraf cu datele corespunzătoare din tabelul din §28—§31 (vezi şi §38).

Scanned with OKEN Scanner

cincime cuvinte-titlu „neromanice“ cu aproximativ o zecime cuvinte-text „neromanice“.

Din punctul de vedere al componentelor de bază ale elementului romanic, *Tetraevanghelul* lui Coresi se deosebește de celelalte texte prezentate, în sensul că, față de *Codicele Voroneţean* și *Psaltirea Scheiană — note —* unde cuvintele-titlu formate pe terenul limbii române apar în proporție mai mare decît cele moștenite din latină, și față de *Psaltirea Voroneţeană* și *Psaltirea Scheiană — text —* unde cuvintele-titlu moștenite din latină se află în proporție mai mare decît cele formate pe terenul limbii române, în *Tetraevanghelul* lui Coresi aceste două componente de bază ale elementului romanic se găsesc în proporții aproape egale, și anume, cca. 37% moștenite din latină și cca. 38% formate pe terenul limbii române. În cazul cuvintelor-titlu [376] moștenite din latină, proporția de cca. 37% este superioară proporției aceloraşi cuvinte în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 22%), iar în cazul cuvintelor-titlu [377] formate pe terenul limbii române proporția de cca. 38% este inferioară proporției aceloraşi cuvinte în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 54%).

În ceea ce privește împrumuturile vechi slave și slave bisericești regionale și ieșite din uz, acestea apar în *Tetraevanghelul* lui Coresi în proporția cea mai redusă în raport cu celelalte texte prezentate pînă aici, reprezentînd în jur de 2% cuvinte-titlu cu cca. 0,25% cuvinte-text.

*

§33. În *Liturghierul* lui Coresi apar 940 cuvinte-titlu cu 7 768 cuvinte-text, care se repartizează pe origini în felul următor :

---

376 Cuvintele text moștenite din latină se găsesc în proporție asemănătoare în *Tetraevanghelul* lui Coresi (cca. 65%) și în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 60%).

377 Cuvintele-text formate pe terenul limbii române se găsesc de asemenea în proporție asemănătoare în *Tetraevanghelul* lui Coresi (cca. 22%) și în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 26%).

Scanned with OKEN Scanner

Nr. crt.	Originea	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	l.	318	33,82	3 724	47,93
2	*l.	40	4,25	396	5,22
3	l. lit.	1	0,10	1	0,01
4	c. alb.	6	0,63	15	0,19
5	v. sl. şi sl. bis.	127	13,51	989	12,73
6	c. v. sl.	2	0,21	2	0,02
7	bg.	4	0,42	22	0,28
8	bg., sb.	3	0,31	102	1,31
9	c. bg.	1	0,10	1	0,01
10	c. bg., rus., ucr.	1	0,10	1	0,01
11	sb.	4	0,42	8	0,10
12	mg.	8	0,85	18	0,23
13	c. mg.	2	0,21	4	0,05
14	c. v. gr.	1	0,10	10	0,12
15	ngr.	10	1,06	19	0,24
16	f. e.	8	0,85	76	0,97
17	nrg.	8	0,85	31	0,39
18	s. pr.	34	3,61	80	1,02
19	r.	310	32,97	1 089	14,01
20	valori	52	5,31	1 180	15,19

Dacă — la fel ca la celelalte texte prezentate — facem abstracţie de etimologia multiplă şi lăsăm la o parte substantivele proprii, atunci cuvintele din *Liturghierul* lui Coresi sînt de 13 origini [378] care se pot grupa în 8 „clase“ [379], şi anume :

[378] Faţă de toate textele vechi cercetate luate la un loc, în *Liturghierul* lui Coresi nu apar cuvinte de origine italiană, „slavă“ (neadaptate la sistemul limbii române), poloneză, cehă, cumană, turcă, „greacă“, medio-greacă, germană, ebraică şi onomatopeică.

[379] În tabel procentajul este calculat în funcţie de toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, iar aici, în notă, calculăm procentajul după suma cuvintelor fără substantivele proprii. În felul acesta obţinem următoarele rezultate : latine moştenite 39,51% cuvinte-titlu cu 53,59% cuvinte-text ; latine literare 0,11% cuvinte-titlu cu 0,01% cuvinte-text ; comune cu albaneza 0,66% cuvinte-titlu cu 0,19% cuvinte-text ; slave 15,67% cuvinte-titlu cu 14,63% cuvinte-text ; maghiare 1,16% cuvinte-titlu cu 0,28% cuvinte-text ; greceşti 1,21% cuvinte-titlu cu 0,37% cuvinte-text ; fără etimologie cunoscută 1,76% cuvinte-titlu cu 1,39% cuvinte-text ; româneşti 39,62% cuvinte-titlu cu 29,51% cuvinte-text.

Scanned with OKEN Scanner

Nr. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	Latine moştenite (grupele 1—2)	358	38,08	4 120	53,03
2	Latine literare (grupa 3)	1	0,10	1	0,01
3	Comune cu albaneza (grupa 4)	6	0,63	15	0,19
4	Slave (grupele 5—11)	142	15,10	1 125	14,18
5	Maghiare (grupele 12—13)	10	1,06	22	0,28
6	Greceşti (grupele 14—15)	11	1,17	29	0,37
7	Fără etimologie cunoscută (grupele 16—17)	16	1,70	107	1,37
8	Româneşti (grupele 19—20)	362	38,51	2 269	29,20

Potrivit acestui tabel, în *Liturghierul* lui Coresi cuvintele moştenite din latină, cuvintele latine literare şi cele formate pe terenul limbii române totalizează 721 cuvinte-titlu cu 6 390 cuvinte-text care, în raport cu toate cuvintele-titlu şi toate cuvintele-text, inclusiv substantivele proprii, reprezintă 76,70% cuvinte-titlu cu 82,26% cuvinte-text, iar în raport cu suma cuvintelor-titlu şi a cuvintelor-text fără substantivele proprii reprezintă 79,58% cuvinte-titlu cu 83,11% cuvinte-text. Aşadar, se poate aprecia că şi în *Liturghierul* lui Coresi *elementul romanic constituie aproape patru cincimi cuvinte-titlu şi aproape nouă zecimi cuvinte-text.*

În privinţa „componentelor" de bază[380] ale elementului romanic cuvinte-titlu, *Liturghierul* lui Coresi se aseamănă cu *Tetraevanghelul* lui Coresi, deosebindu-se de toate celelalte texte vechi prezentate[381]. Este vorba de faptul că, la fel ca în *Tetraevanghelul* lui Coresi, şi în *Liturghierul* lui Coresi proporţia cuvintelor-titlu moştenite din latină şi proporţia cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române sînt de data aceasta „egale", re-

[380] Şi aici facem abstracţie de cuvintele latine literare, care se află în proporţie foarte mică (mult sub 1%). Vezi tabelul de mai sus.

[381] Pentru situaţia *Tetraevanghelului* lui Coresi în raport cu celelalte texte vechi prezentate, vezi §32.

Scanned with OKEN Scanner

prezentînd fiecare aproximativ 39% din întreg vocabularul. Proporţia cuvintelor-titlu [382] moştenite din latină (cca. 39%) este superioară proporţiei aceloraşi cuvinte în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 22%), iar proporţia cuvintelor-titlu [383] formate pe terenul limbii române (cca. 39%) este inferioară proporţiei aceloraşi cuvinte în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 54%).

Cuvintele formate pe terenul limbii române din *Liturghierul* lui Coresi au la bază radicali de următoarele origini :

Nr. crt.	Originea radicalului	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	l.	227	24,25	1 606	20,67
2	*l.	41	4,36	136	1,75
3	l. + v. sl.	1	0,10	18	0,23
4	c. alb.	4	0,42	6	0,07
5	v. sl.	70	7,44	425	5,47
6	bg.	1	0,10	3	0,03
7	bg., sb.	3	0,31	3	0,03
8	mg.	11	1,16	21	0,27
9	c. v. gr.	1	0,10	7	0,09
10	ngr.	2	0,21	13	0,16
11	f. e.	1	0,10	31	0,39

Aceste 11 grupe după originea radicalului se pot concentra în 6 clase mai cuprinzătoare [384] :

[382] Cuvintele-text moştenite din latină se găsesc în *Liturghierul* lui Coresi într-o proporţie mai mică (cca. 53%) decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca 60%), dar apropiată totuşi de aceasta.

[383] Cuvintele-text formate pe terenul limbii române apar în *Liturghierul* lui Coresi într-o proporţie ceva mai mare (cca. 30%) decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 26%).

[384] În tabel procentajul este calculat după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii. Calculînd procentajul după suma cuvintelor fără substantivele proprii, obţinem următoarele rezultate : radicali moşteniţi din latină 29,69% cuvinte-titlu cu 22,89% cuvinte-text ; radicali comuni cu albaneza 0,43% cuvinte-titlu cu 0,07% cuvinte-text ; radicali slavi 8,16% cuvinte-titlu cu 5,60% cuvinte-text ; radicali maghiari 1,21% cuvinte-

Scanned with OKEN Scanner

Nr.crt.	Clasa	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	Radicali moşteniţi din latină (grupele 1—3)	269	28,61	1 760	22,65
2	Radicali comuni cu albaneza (grupa 4)	4	0,42	6	0,07
3	Radicali slavi (grupele 5—7)	74	7,87	431	5,54
4	Radicali maghiari (grupa 8)	11	1,16	21	0,27
5	Radicali greceşti (grupele 9—10)	3	0,31	20	0,25
6	Radicali fără etimologie cunoscută (grupa 11)	1	0,10	31	0,39

Acest tabel arată că din cele 362 (cca. 39%) [385] cuvinte-titlu care în *Liturghierul* lui Coresi s-au format pe terenul limbii române, cu 2 269 (cca. 30%) [386] cuvinte-text, mai mult de două treimi (cca. 29%) cuvinte-titlu cu majoritatea cuvintelor-text (aproape 23%) [387] au la bază radicali moşteniţi din latină şi mai puţin de o treime (cca. 10%) cuvinte-titlu cu numai 7% (aproximativ) [388] cuvinte-text au la bază radicali de toate celelalte origini luate la un loc. Prin urmare şi în *Liturghierul* lui Coresi importanţa foarte mare a elementelor lexicale moştenite din latină constă nu numai în folosirea acestora în pro-

titlu cu 0,27% cuvinte-text; radicali greceşti 0,33% cuvinte-titlu cu 0,26% cuvinte-text; radicali fără etimologie cunoscută 0,11% cuvinte-titlu cu 0,40% cuvinte-text.

[385] Calculînd proporţia în raport cu toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, obţinem 37,44%, iar în raport cu suma cuvintelor fără substantivele proprii, 39,95%.

[386] Calculînd proporţia în raport cu toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, obţinem 29,20%, iar în raport cu suma cuvintelor fără substantivele proprii, 29,51%.

[387] Calculînd proporţia în raport cu toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, obţinem 29,04% cuvinte-titlu cu 22,73% cuvinte-text, iar în raport cu suma cuvintelor fără substantivele proprii, 30,13% cuvinte-titlu cu 22,84% cuvinte-text.

[388] Calculînd proporţia în raport cu toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, obţinem 9,46% cuvinte-titlu cu 6,47% cuvinte-text, iar în raport cu suma cuvintelor fără substantivele proprii 9,82% cuvinte-titlu cu 6,54% cuvinte-text.

Scanned with OKEN Scanner

porție superioară față de toate textele vechi cercetate luate la un loc, ci și în faptul că pe baza lor s-au format majoritatea cuvintelor-titlu românești care au cea mai mare circulație.

*

Elementele lexicale „neromanice“ din *Liturghierul* lui Coresi apar cam în aceeași proporție ca și în *Tetraevanghelul* lui Coresi, adică reprezintă 19,65% pentru 185 cuvinte-titlu și 16,70% pentru 1 298 cuvinte-text [389]. Și în *Liturghierul* lui Coresi, în cadrul elementelor lexicale „neromanice“ cele mai multe procente le găsim la cuvintele slave în bloc: 15,10% pentru 142 cuvinte-titlu și 14,18% pentru 1 125 cuvinte-text [390]. De asemenea la fel ca în celelalte texte prezentate, *împrumuturile vechi slave și slave bisericești* (grupele 5—6 din primul tabel din acest paragraf) sînt mai numeroase (129 — 13,72% — cuvinte-titlu cu 991 — 12,75% — cuvinte-text [391]), *împrumuturile din bulgară, sîrbă, ucraineană și rusă* (grupele 7—11 din primul tabel din acest paragraf) aflîndu-se în cantitate mai mică (13 — 1,38% — cuvinte-titlu cu 134 — 1,72% — cuvinte-text [392]).

În legătură cu împrumuturile vechi slave și slave bisericești regionale și ieșite din uz, observăm că acestea — în calitate de cuvinte-titlu — se găsesc în *Liturghierul* lui Coresi într-o proporție puțin mai mare decît în *Tetraevanghelul* lui Coresi (2,44%), iar în calitate de cuvinte-text sînt de mai mult de patru ori mai numeroase decît în *Tetraevanghelul* lui Coresi (1,18%) [393].

---

[389] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 20,41% cuvinte-titlu cu 16,88% cuvinte-text.

[390] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 15,67% cuvinte-titlu cu 14,63% cuvinte-text.

[391] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 14,23% cuvinte-titlu cu 12,89% cuvinte-text.

[392] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 2,53% cuvinte-titlu cu 1,74% cuvinte-text.

[393] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 2,53% cuvinte-titlu cu 1,19% cuvinte-text. Din cele 306 cuvinte-titlu cu 2 587 cuvinte-text împrumutate din vechea slavă și din slava bisericească pe care le-am considerat regionale și ieșite din uz, în *Liturghierul* lui Coresi apar următoarele: ***antifonă***, s.f. (10),

*

Cuvintele „neromanice“ de celelalte origini (şi anume, cele comune cu albaneza, cele împrumutate din maghiară şi greacă şi cele fără etimologie cunoscută) apar în *Liturghierul* lui Coresi aproape în aceleaşi proporţii ca şi în *Tetraevanghelul* lui Coresi (de exemplu, elementele comune cu albaneza reprezintă 0,63% cuvinte-titlu cu 0,19% cuvinte-text în *Liturghierul* lui Coresi şi 0,79% cuvinte-titlu cu 0,17% cuvinte-text în *Tetraevanghelul* lui Coresi [394]).

*

În general, şi vocabularul din *Liturghierul* lui Coresi are aceleaşi caracteristici esenţiale ca şi vocabularul celorlalte texte prezentate, adică *este constituit din aproape patru cincimi cuvinte-titlu romanice cu aproape nouă zecimi cuvinte-text romanice* şi din aproximativ o cincime cuvinte-titlu „neromanice“ cu aproximativ o zecime cuvinte-text „neromanice“.

În ceea ce priveşte componentele de bază ale elementului romanic (adică cuvintele moştenite din latină şi cele formate pe terenul limbii române), *Liturghierul* lui Coresi se aseamănă foarte mult cu *Tetraevanghelul* lui Coresi, în sensul că şi în *Liturghierul* lui Coresi acestea apar în proporţie „egală“, şi anume, cca. 39%. În cazul cuvintelor-titlu [395] moştenite din latină, această proporţie de cca. 39% este superioară proporţiei aceloraşi cuvinte din toate textele vechi cercetate luate la un loc

---

cădi, v. (12), *citenie*, s.f. (1), *ciudă*, s.f. (1), *copie*, s.f. (5), *dver*, s. (4), *isop*, s.n. (1), *jărtăvnic*, s.n. (9), *miloste*, s.f. (6), *mir*, s.n. (1), *ogodi*, v. (1), *omăt*, s.n., (1), *pocrov*, s. (11), *podobie* s.f. (1), *pristol*, s.n., (1), *propovedanie*, s.f. (1), *proscomidie*, s.f. (5), *ripidă*, s.f. (3), *sfită*, s.f. (1), *spăsenie*, s.f. (10), *spodobi*, v. (2), *tropar*, s.n. (4), *usnă*, s.f. (1).

394 Compară datele din tabelul „sintetic“ în care am clasificat cuvintele pe origini în acest paragraf cu datele din tabelul din §28—32 (vezi şi §38).

395 Proporţia cuvintelor-text moştenite din latină este în *Liturghierul* lui Coresi de cca. 53%, ceea ce înseamnă o scădere de cca. 7 procente faţă de toate textele vechi cercetate luate la un loc.

Scanned with OKEN Scanner

(cca. 22%), iar în cazul cuvintelor-titlu [396] formate pe terenul limbii române proporţia de cca. 39% este inferioară proporţiei aceloraşi cuvinte din toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 54%).

Asemănare între aceste două texte coresiene găsim şi la cuvintele-titlu vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz, care în *Liturghierul* lui Coresi depăşesc nu cu mult proporţia de cca. 2% cît reprezentau acestea în *Tetraevanghelul* lui Coresi. Cuvintele-text vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz, însă, apar în *Liturghierul* lui Coresi în proporţie de peste 1%, ceea ce înseamnă o creştere de mai mult de patru ori în raport cu proporţia acestor elemente în *Tetraevanghelul* lui Coresi.

*

§34. În *Cazania a doua* a lui Coresi se întîlnesc 3 760 cuvinte-titlu cu 170 827 cuvinte-text, care se repartizează pe origini în felul următor :

Nr. crt.	Originea	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	l.	937	24,92	87 792	51,39
2	*l.	132	3,51	12 660	7,41
3	c. l.	2	0,05	3	0,001
4	l. + c. alb.	1	0,02	22	0,01
5	l. lit.	1	0,02	4	0,002
6	c. alb.	14	0,37	143	0,08
7	v. sl. şi sl. bis.	401	10,66	12 347	7,22
8	c. v. sl.	5	0,13	9	0,005
9	v. sl., bg.	1	0,02	91	0,05
10	bg.	26	0,69	618	0,32
11	c. bg.	6	0,15	17	0,009
12	bg., sb.	18	0,47	1 280	0,75
13	c. bg., sb.	1	0,02	1	0,0005
14	sb.	10	0,26	83	0,04

[396] Proporţia cuvintelor-text formate pe terenul limbii române este în *Liturghierul* lui Coresi de cca. 30%, ceea ce înseamnă o creştere de cca. 4 procente faţă de toate textele vechi cercetate luate la un loc.

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

Nr. crt.	Originea	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
15	c. sb.	4	0,10	35	0,02
16	sb., bg.	2	0,05	4	0,002
17	sb., ucr.	1	0,02	1	0,0005
18	pol.	2	0,05	4	0,002
19	c. pol.	1	0,02	1	0,0005
20	c. ucr.	1	0,02	7	0,004
21	ucr., pol.	1	0,02	6	0,003
22	c. rus.	1	0,02	1	0,0005
23	mg.	35	0,93	974	0,56
24	c. mg.	2	0,05	21	0,01
25	c. v. gr.	1	0,02	92	0,05
26	ngr.	28	0,74	322	0,18
27	c. ngr.	1	0,02	1	0,0005
28	germ.	1	0,02	1	0,0005
29	f. e.	30	0,79	2 269	1,32
30	nrg.	20	0,53	44	0,02
31	s. pr.	149	3,96	4 375	2,56
32	r.	1 787	47,52	24 235	14,18
33	valori	138	3,67	23 364	13,67

La fel ca la celelalte texte prezentate, făcînd abstracție de etimologia multiplă și lăsînd la o parte substantivele proprii, cuvintele din *Cazania a doua* a lui Coresi sînt de 15 origini [397], care se pot grupa în 9 „clase“ [398], și anume :

[397] Față de toate textele vechi cercetate luate la un loc, în *Cazania a doua* a lui Coresi nu apar cuvinte de origine italiană, slavă (cuvinte neadaptate la sistemul limbii române), cehă, cumană, turcă, greacă, medio-greacă și onomatopeică.

[398] În tabel procentajul este calculat în funcție de toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, iar aici, în notă, calculăm procentajul după suma cuvintelor fără substantivele proprii. Procedînd astfel, obținem următoarele rezultate : latine moștenite 29,68% cuvinte-titlu cu 60,36% cuvinte-text ; latine literare 0,02% cuvinte-titlu cu 0,002% cuvinte-text ; comune cu albaneza 0,38% cuvinte-titlu cu 0,08% cuvinte-text ; slave 13,29% cuvinte-titlu cu 8,83% cuvinte-text ; maghiare 1,02% cuvinte-titlu cu 0,59% cuvinte-text ; grecești 0,83% cuvinte-titlu cu 0,24% cuvinte-text ; germane 0,02% cuvinte-titlu cu 0,0006 cuvinte-text ; cuvinte fără etimologie cunoscută 1,38% cuvinte-titlu cu 1,38% cuvinte-text ; românești 53,30% cuvinte-titlu cu 28,59% cuvinte-text.

Scanned with OKEN Scanner

Nr. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	Latine moştenite (grupele 1—4)	1 072	28,51	100 477	58,81
2	Latine literare (grupa 5)	1	0,02	4	0,002
3	Comune cu albaneza (grupa 6)	14	0,37	143	0,08
4	Slave (grupele 7—22)	481	12,76	14 505	8,49
5	Maghiare (grupele 23—24)	37	0,98	995	0,57
6	Greceşti (grupele 25—27)	30	0,79	415	0,24
7	Germane (grupa 28)	1	0,02	1	0,0005
8	Fără etimologie cunoscută (grupele 29—30)	50	1,32	2 313	1,35
9	Româneşti (grupele 32—33)	1 925	51,19	47 599	27,86

Adunînd cuvintele moştenite din latină, cuvintele provenite din latina literară şi cele formate pe terenul limbii române obţinem 2 998 cuvinte-titlu romanice cu 148 080 cuvinte-text romanice care, raportate la toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, reprezintă 79,73% cuvinte-titlu cu 86,68% cuvinte-text, iar raportate la suma cuvintelor fără substantivele proprii reprezintă 83,02% cuvinte-titlu romanice cu 88,96% cuvinte-text romanice. Altfel spus, şi în *Cazania a doua* a lui Coresi *elementul romantic constituie aproximativ patru cincimi cuvinte-titlu cu aproximativ nouă zecimi cuvinte-text.*

În legătură cu „componentele“ de bază ale elementului romanic, constatăm că în această privinţă *Cazania a doua* a lui Coresi se deosebeşte sensibil de fiecare dintre textele prezentate pînă aici şi se apropie foarte mult de situaţia din toate textele vechi cercetate luate la un loc. Ne referim la faptul că, în comparaţie cu fiecare dintre textele prezentate, unde cuvintele-titlu moştenite din latină apăreau într-o proporţie mult mai mare decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc, iar cuvintele-titlu formate pe terenul limbii române apăreau într-o proporţie mult mai mică de asemenea decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc [399], în *Ca-*

[399] Pentru acestea, vezi §28—33. Vezi şi §38.

Scanned with OKEN Scanner

zania a doua a lui Coresi atît cuvintele-titlu [400] moştenite din latină cît şi cuvintele-titlu [401] formate pe terenul limbii române se întîlnesc în proporţii foarte apropiate de acelea din toate textele vechi cercetate luate la un loc : cca. 29% cuvinte-titlu moştenite din latină şi cca. 52% cuvinte-titlu formate pe terenul limbii române în *Cazania a doua* a lui Coresi, faţă de cca. 22% cuvinte-titlu moştenite din latină şi cca. 54% cuvinte-titlu formate pe terenul limbii române în toate textele vechi cercetate luate la un loc.

Cuvintele formate pe terenul limbii române din *Cazania a doua* a lui Coresi au la bază radicali de următoarele origini :

Nr. crt.	Originea radicalului	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	l.	997	26,51	35 922	21,02
2	*l.	204	5,42	3 312	1,93
3	c. l.	1	0,02	3	0,001
4	l. + c. alb.	1	0,02	1	0,0005
5	l. + v. sl.	2	0,05	30	0,01
6	c. alb.	28	0,74	271	0,15
7	c. alb. + v. sl.	5	0,13	36	0,02
8	v. sl. şi sl. bis.	454	12,07	4 579	2,68
9	c. v. sl.	3	0,07	3	0,001
10	v. sl., bg.	6	0,15	107	0,06
11	bg.	32	0,85	353	0,20
12	bg. + l.	1	0,02	4	0,002
13	c. bg.	4	0,10	16	0,009
14	bg., v. sl.	1	0,02	4	0,002
15	bg., mg.	2	0,05	2	0,001
16	bg., sb.	19	0,50	133	0,07
17	sb.	9	0,23	43	0,02
18	c. sb.	2	0,05	9	0,005

[400] Cuvintele-text moştenite din latină se găsesc în *Cazania a doua* în proporţie de cca. 60%, care este egală cu aceea din toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 60%).

[401] Cuvintele-text formate pe terenul limbii române apar în *Cazania a doua* a lui Coresi în proporţie de cca. 28%, fiind apropiată de aceea din toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 26%).

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

Nr. crt.	Originea radicalului	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
19	ucr.	1	0,02	1	0,0005
20	c. ucr.	2	0,05	56	0,03
21	rus.	2	0,05	7	0,004
22	mg.	50	1,32	558	0,32
23	c. mg.	4	0,10	8	0,004
24	c. v. gr.	4	0,10	64	0,03
25	gr.	2	0,05	2	0,001
26	ngr.	18	0,47	66	0,03
27	f. e.	25	0,66	1 858	1,08
28	f. e. + bg.	1	0,02	1	0,0005
29	nrg.	2	0,05	8	0,004
30	s. pr.	41	1,09	135	0,07
31	onom.	2	0,05	7	0,004

Aceste 31 de grupe după originea radicalului se pot concentra în 8 clase mai cuprinzătoare [402] :

Nr. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	Radicali moşteniţi din latină (grupele 1—5)	1 205	32,04	39 268	22,98
2	Radicali comuni cu albaneza (grupele 6—7)	33	0,87	307	0,17
3	Radicali slavi (grupele 9—21)	538	14,30	5 317	3,11

[402] În tabel procentajul este calculat după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii. Calculînd procentajul după suma cuvintelor fără substantivele proprii, obţinem următoarele rezultate : radicali moşteniţi din latină 33,37% cuvinte-titlu cu 23,59% cuvinte-text ; radicali comuni cu albaneza 0,91% cuvinte-titlu cu 0,18% cuvinte-text ; radicali slavi 14,89% cuvinte-titlu cu 3,19% cuvinte-text ; radicali maghiari 1,49% cuvinte-titlu cu 0,34% cuvinte-text ; radicali greceşti 0,66% cuvinte-titlu cu 0,07% cuvinte-text ; radicali fără etimologie cunoscută 0,77% cuvinte-titlu cu 1,12% cuvinte-text ; radicalul e un substantiv propriu 1,13% cuvinte-titlu cu 0,08% cuvinte-text ; radicali onomatopeici 0,05% cuvinte-titlu cu 0,004 cuvinte-text.

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

Ns. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
4	Radicali maghiari (grupele 22—23)	54	1,43	566	0,33
5	Radicali greceşti (grupele 24—26)	24	0,63	132	0,07
6	Radicali fără etimologie cunoscută (grupele 27—29)	28	0,74	1 867	1,09
7	Radicalul e un substantiv propriu (grupa 30)	41	1,09	135	0,07
8	Radicali onomatopeici (grupa 31)	2	0,05	7	0,004

Cu ajutorul acestui tabel vedem că din totalul de 1 925 (cca. 52%) cuvinte-titlu formate pe terenul limbii române cu 47 599 (cca. 28%) cuvinte-text, aproape două treimi (cca. 33%) cuvinte-titlu cu majoritatea cuvintelor-text (cca. 23%) au la bază radicali moşteniţi din latină şi doar aproximativ o treime (ceva mai mult de 19%) cuvinte-titlu însumînd mai puţin de 5% cuvinte-text au la bază radicali de toate celelalte origini luate la un loc [403]. Aceasta dovedeşte că şi în *Cazania a doua* a lui Coresi, la fel ca în toate celelalte texte vechi prezentate, cuvintele moştenite din latină au importanţă foarte mare nu numai pentru că apar în proporţie superioară celei din toate textele vechi cercetate luate la un loc, ci şi pentru că pe baza lor s-au format majoritatea „derivatelor“ româneşti care au cea mai mare circulaţie.

*

Elementele „neromantice“ din *Cazania a doua* a lui Coresi sînt — în calitate de cuvinte-titlu — mai puţin numeroase decît în celelalte două texte coresiene (613 cuvinte-titlu reprezentînd 16,30%), iar în calitate de cuvinte-text apar în „aceeaşi“ proporţie ca şi în *Tetra-*

[403] Este vorba de 720 cuvinte-titlu cu 8 331 cuvinte-text care, în raport cu toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, reprezintă 19,14% cuvinte-titlu cu 4,87% cuvinte-text, iar în raport cu suma cuvintelor fără substantivele proprii reprezintă 19,93% cuvinte-titlu cu 5,00% cuvinte-text.

Scanned with OKEN Scanner

evanghelul lui Coresi (10,75% pentru 18 372 cuvinte-text)[404]. În cadrul elementelor „neromanice", şi în *Cazania a doua* a lui Coresi cel mai bine sînt reprezentate cuvintele slave în bloc: 481 (12,76%) cuvinte-titlu cu 14 505 (8,49%) cuvinte-text[405]. La fel ca în toate celelalte texte prezentate, *împrumuturile vechi slave şi slave bisericeşti* (grupele 7—9 din primul tabel din acest paragraf) sînt mai numeroase (407 — 10,82% — cuvinte-titlu cu 12 447 — 7,28% — cuvinte-text[406]), *împrumuturile din bulgară, sîrbă, ucraineană, polonă şi rusă* (grupele 10—22 din primul tabel din acest paragraf) însumînd abia 74 (1,96%) cuvinte-titlu cu 2 058 (1,20%) cuvinte-text[407].

Privitor la împrumuturile vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz constatăm că acestea — în calitate de cuvinte-titlu — se află în *Cazania a doua* a lui Coresi cam în aceeaşi proporţie ca şi în celelalte două texte coresiene (2,23% pentru 84 cuvinte-titlu), iar în calitate de cuvinte-text apar în proporţie de 0,54% pentru 931 cuvinte-text[408], apropiindu-se, prin aceasta, numai de *Tetraevanghelul* lui Coresi.

---

[404] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 16,97% cuvinte-titlu cu 11,03% cuvinte-text.

[405] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 13,29% cuvinte-titlu cu 8,83% cuvinte-text.

[406] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 11,27% cuvinte-titlu cu 7,46%, cuvinte-text.

[407] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 2,04% cuvinte-titlu cu 1,23% cuvinte-text.

[408] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 2,32% cuvinte-titlu cu 0,55% cuvinte-text. Din cele 306 cuvinte-titlu cu 2 587 cuvinte-text împrumutate din vechea slavă şi din slava bisericească pe care în toate textele vechi cercetate le-am considerat regionale şi ieşite din uz, în *Cazania a doua* a lui Coresi apar următoarele: *aspidă*, s.f. (3), *basnă*, s.f. (1), *bitie*, s.f. (1), *blagodarenie*, s.f. (7), *blagodari*, v. (6), *blagouhanie*, s.f. (1), *bogoslov*, adj. (8), *boiarin*, s.m. (1), *camatnic*, s.m. (17), *cadilă* s.f. (1), *chit*, s.m. (2), *citenie*, s.f. (7), *ciudă*, s.f. (39), *ciudesă*, s.f. (99), *ciudi*, v. (1), *clevetă*, s.f. (5), *cliros*, s.n. (1), *dealâ*, s.f. (2), *dodei*, v. (3), *dosadă*, s.f. (8), *dostoi*, v. (2), *dvori*, v. (1), *hrăbor*, adj. (2), *hrăborie*, s.f. (5), *iezer*, s.n. (10), *isod*, s.n. (1), *isop*, s.n. (3), *iubov*, s.n. (4), *izmeni*, v. (1), *jărtăvnic*, s.n. (2), *jitniţă*, s.f. (11), *lenev*, adj. (2), *liubov*, s.n. (24), *mamon*, s.m. (10), *milosîrd*, adj., s.m. (6), *milosîrdie*, s.f. (18), *miloste*, s.f. (22), *mir*, s.n. (14), *mîşcoi*,

Scanned with OKEN Scanner

*

Elementele „neromanice“ de celelalte origini (și anume, comune cu albaneza, maghiare, grecești, germane și fără etimologie cunoscută) totalizează în *Cazania a doua* a lui Coresi abia 132 (3,51%) cuvinte-titlu cu 3 867 (2,26%) cuvinte-text [409]. Proporția la fiecare origine a acestor cuvinte este în general mai mică decît în celelalte două texte coresiene (de exemplu, împrumuturile din greacă reprezintă în *Cazania a doua* a lui Coresi 0,79% cuvinte-titlu cu 0,24% cuvinte-text, față de 1,00% cuvinte-titlu cu 0,27% cuvinte-text în *Tetraevanghelul* lui Coresi sau 1,17% cuvinte-titlu cu 0,37% cuvinte-text în *Liturghierul* lui Coresi) [410].

*

Privit în ansamblu, vocabularul din *Cazania a doua* a lui Coresi are aceleași caracteristici esențiale ca și vocabularul celorlalte texte vechi prezentate, adică *este alcătuit tot din aproape patru cincimi cuvinte-titlu romanice cu aproape nouă zecimi cuvinte-text romanice* și din aproximativ o cincime cuvinte-titlu „neromanice“ cu aproximativ o zecime cuvinte-text „neromanice“.

În legătură cu componentele de bază ale elementului romanic (adică cuvintele moștenite din latină și cuvintele formate pe terenul limbii române), observăm că vo-

---

s.m. (1), *năddăi*, v. (3), *năstăvi*, v. (1), *obîrși*, v. (2), *oblici*, v. (39), *ocaanic*, s.m. (3), *ocină*, s.f. (2), *ogoadă*, s.f. (21), *ogodi*, v. (27), *oteț*, s.m. (6), *pamete*, s.f. (4), *piște*, s.f. (17), *pocaanie*, s.f. (58), *podobie*, s.f. (3), *poslușnic*, s.m. (1), *postnic*, adj., (1), *predoslovie*, s.f. (1), *preobrajenie*, s.f. (6), *priceștenie*, s.f. (1), *priceștui*, v. (6), *pridădi*, v. (3), *prilăsti*, v. (7), *pristăvi*, v. (1), *pritcee*, s. (1), *propovedanie*, s.f. (12), *sad*, s.n. (3), *săblaznă*, s.f. (2), *săblăzni*, v. (12), *săvîrșenie*, s.f. (1), *scinie*, s.f. (2), *sireap*, adj. (2), *slavoslovie*, s.f. (1), *spăsenie*, s.f. (203), *spodobi*, v. (88), *stăji*, v. (2), *stredie*, s.f. (3), *trebnic*, adj. (1), *umilenie*, s.f. (6), *upovăi*, v. (1), *usnă*, s.f. (4), *văznesenie*, s.f. (4), *vîlf*, s.m. (22), *vîrhovnic*, adj., s.m. (1), *volnic*, adj. (3), *zăveasă*, s.f. (1), *znamenie*, s.f. (11).

[409] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 3,65% cuvinte-titlu cu 2,32% cuvinte-text.

[410] Compară datele din tabelul „sintetic“ în care am clasificat cuvintele pe origini în acest paragraf cu datele din tabelul corespunzător din §28—§33 (vezi și §38).

Scanned with OKEN Scanner

cabularul *Cazaniei a doua* a lui Coresi se deosebeşte de acela din fiecare dintre textele vechi prezentate şi se apropie de vocabularul tuturor textelor vechi cercetate luate la un loc. Este vorba de faptul că această operă a lui Coresi, anume *Cazania a doua,* este primul text din cele avute în vedere în care proporţia cuvintelor-titlu moştenite din latină şi proporţia cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române se apropie foarte mult de proporţiile corespunzătoare din toate textele vechi cercetate luate la un loc : cca 29% cuvinte-titlu moştenite din latină şi cca. 52% cuvinte-titlu formate pe terenul limbii române în *Cazania a doua* a lui Coresi, faţă de cca. 22% cuvinte-titlu moştenite din latină şi cca. 54% cuvinte-titlu formate pe terenul limbii române în toate textele vechi cercetate luate la un loc [411].

În privinţa cuvintelor-titlu vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz, *Cazania a doua* a lui Coresi se aseamănă cu *Tetraevanghelul* şi *Liturghierul* tipărite de Coresi, în sensul că în toate aceste texte coresiene proporţia cuvintelor-titlu vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz gravitează în jurul a 2%. Prin cuvintele-text vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz, *Cazania a doua* a lui Coresi — unde proporţia acestora este mult mai mică de 1% — se aseamănă mai ales cu *Tetraevanghelul* lui Coresi.

*

§35. În *Palia de la Orăştie* se folosesc 2 813 cuvinte-titlu cu 59 307 cuvinte-text, care se repartizează pe origini în felul următor :

---

[411] Proporţia cuvintelor-text moştenite din latină din *Cazania a doua* a lui Coresi (cca. 60%) este „egală" cu proporţia aceloraşi cuvinte în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 60%), iar proporţia cuvintelor-text formate pe terenul limbii române din *Cazania a doua* a lui Coresi (cca. 28%) se apropie foarte mult de proporţia aceloraşi cuvinte în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 26%).

Scanned with OKEN Scanner

Nr. crt.	Originea	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	l.	754	26,83	32 742	55,20
2	*l.	110	4,01	3 708	6,25
3	c. l.	1	0,03	85	0,14
4	l. + c. alb.	1	0,03	6	0,01
5	l. lit.	2	0,07	4	0,006
6	c. alb.	9	0,31	41	0,06
7	v. sl. şi sl. bis.	278	9,88	3 216	5,42
8	c. v. sl.	4	0,14	13	0,02
9	v. sl., bg.	1	0,03	4	0,006
10	bg.	27	0,95	247	0,41
11	c. bg.	5	0,17	10	0,01
12	bg., sb.	19	0,67	172	0,29
13	sb.	10	0,35	82	0,13
14	sb., bg.	2	0,07	3	0,005
15	sb.,*mg.	1	0,03	1	0,001
16	pol.	1	0,03	2	0,003
17	c. rus.	1	0,03	1	0,001
18	mg.	74	2,63	598	1,00
19	c. mg.	6	0,21	65	0,10
20	mg., sb., pol.	1	0,03	3	0,005
21	tc.	1	0,03	1	0,001
22	c. v. gr.	1	0,03	7	0,01
23	gr.	7	0,24	12	0,02
24	c. gr. biz.	1	0,03	1	0,001
25	ngr.	23	0,81	322	0,54
26	c. ngr.	1	0,03	2	0,003
27	germ.	6	0,21	21	0,03
28	f. e.	32	1,16	669	1,12
29	nrg.	2	0,07	5	0,008
30	s. pr.	578	20,54	3 691	6,22
31	r.	740	26,30	5 953	10,03
32	valori	111	3,94	7 620	12,84

Dacă şi aici facem abstracţie de etimologia multiplă şi lăsăm la o parte substantivele proprii, atunci cuvintele din *Palia de la Orăştie* [412] sînt de 17 origini [413] care se pot grupa în 10 clase [414], şi anume :

[412] Pentru deosebirile dintre datele indicate de noi şi acelea indicate de Viorica Pamfil, vezi §16.

[413] Faţă de toate textele vechi cercetate luate la un loc, în *Palia de la Orăştie* nu apar cuvinte de origine italiană, slavă (cuvinte neadaptate la sistemul limbii române), ucraineană, cehă, cumană, ebraică şi onomatopeică.

[414] În tabel procentajul este calculat în funcţie de toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii. Calculînd procentajul după

Scanned with OKEN Scanner

Nr. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	Latine moştenite (grupele 1—4)	869	30,89	36 541	61,61
2	Latine literare (grupa 3)	2	0,07	4	0,006
3	Comune cu albaneza (gr. 6)	9	0,31	41	0,06
4	Slave (grupele 7—17)	349	12,40	3 751	6,32
5	Maghiare (grupele 18—20)	81	2,87	666	1,12
6	Turceşti (grupa 21)	1	0,03	1	0,001
7	Greceşti (grupele 22—26)	33	1,16	344	0,58
8	Germane (grupa 27)	6	0,21	21	0,03
9	Fără etimologie cunoscută (grupele 28—29)	34	1,20	674	1,13
10	Româneşti (grupele 31—32)	851	30,25	13 573	22,88

Suma cuvintelor moştenite din latină, a cuvintelor provenite din latina literară şi a celor formate pe terenul limbii române este de 1 722 cuvinte-titlu cu 50 113 cuvinte-text. Dacă raportăm aceste cifre la totalul cuvintelor din *Palia de la Orăştie*, inclusiv substantivele proprii [415], obţinem o proporţie de 61,21% cuvinte-titlu cu 84,50% cuvinte-text, ceea ce ne-ar putea duce la ideea că în acest text elementul romanic este mai slab reprezentat. Dacă, însă — ţinînd cont de faptul că în *Palia de la Orăştie* apare cea mai mare cantitate de substantive proprii dintre toate textele vechi cercetate [416] — raportăm cuvintele-titlu şi cuvintele-text la suma cuvintelor fără substantivele proprii, obţinem proporţia de 77,04% cuvinte-titlu cu 90,09% cuvinte-text. În felul acesta se vede că — lăsînd la o parte canitatea foarte mare de

suma cuvintelor fără substantivele proprii, obţinem următoarele rezultate : latine moştenite 38,88% cuvinte-titlu cu 65,70% cuvinte-text ; latine literare 0,08% cuvinte-titlu cu 0,007 cuvinte-text ; comune cu albaneza 0,40% cuvinte-titlu cu 0,07% cuvinte-text; slave 15,61% cuvinte-titlu cu 6,74% cuvinte-text ; maghiare 3,62% cuvinte-titlu cu 1,19% cuvinte-text ; turceşti 0,04% cuvinte-titlu cu 0,001 cuvinte-text ; greceşti 1,47% cuvinte-titlu cu 0,61% cuvinte-text ; germane 0,26% cuvinte-titlu cu 0,03% cuvinte-text ; fără etimologie cunoscută 1,52% cuvinte-titlu cu 1,21% cuvinte-text ; româneşti 38,07% cuvinte-titlu cu 24,40% cuvinte-text.

[415] Reamintim că în *Palia de la Orăştie* apare cea mai mare cantitate de substantive proprii în raport cu toate textele vechi cercetate.

[416] Vezi §21.

Scanned with OKEN Scanner

substantive proprii, care se explică prin conținut — și *în vocabularul din* **Palia de la Orăștie** *elementul romanic constituie aproape patru cincimi cuvinte-titlu cu cca. nouă zecimi cuvinte-text.*

În privința componentelor de bază ale elementului romanic, *Palia de la Orăștie* se aseamănă cu *Tetraevanghelul* și *Liturghierul* lui Coresi, dar se și deosebește de acestea (și de *Cazania a doua* a lui Coresi), apropiindu-se de textele rotacizante. Spunînd aceasta, avem în vedere, pe de o parte, că în *Palia de la Orăștie,* la fel ca în *Tetraevanghelul* și *Liturghierul* ale lui Coresi, proporția cuvintelor-titlu moștenite din latină (cca. 35%)[417] este aproape egală cu proporția cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române (cca. 34%); pe de altă parte, însă — de data aceasta la fel ca în textele rotacizante — proporția cuvintelor-titlu[418] moștenite din latină (cca. 35%) este mult mai mare decît proporția aceloraşi cuvinte în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 22%), iar proporția cuvintelor-titlu[419] formate pe terenul limbii române (cca. 34%) este mult mai mică decît proporția aceloraşi cuvinte în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 54%).

Cuvintele formate pe terenul limbii române din *Palia de la Orăștie* au la bază radicali de următoarele origini :

---

[417] Ca și la celelalte texte, această cifră reprezintă media între proporția calculată după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, și proporția calculată după suma cuvintelor fără substantivele proprii.

[418] Proporția cuvintelor-text moștenite din latină din *Palia de la Orăștie* (cca. 64%) se apropie de proporția aceloraşi cuvinte în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 60%).

[419] Proporția cuvintelor-text formate pe terenul limbii române din *Palia de la Orăștie* (cca. 23%) se apropie de proporția aceloraşi cuvinte în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 26%). S-ar putea observa că cele trei procente de cuvinte-text formate pe terenul limbii române în minus în *Palia de la Orăștie* în raport cu toate textele vechi cercetate luate la un loc sînt compensate de cele patru procente de cuvinte-text moștenite din latină în plus în *Palia de la Orăștie* în raport cu toate textele vechi cercetate luate la un loc.

Scanned with OKEN Scanner

Nr. crt.	Originea radicalului	Cuvin-te-titlu	Proc.	Cuvin-te-text	Proc.
1	l.	490	17,49	10 454	17,62
2	*l.	79	2,81	1 026	1,72
3	l. + v. sl.	2	0,07	17	0,02
4	c. alb.	14	0,49	79	0,13
5	c. alb. + v. sl.	3	0,10	5	0,008
6	v. sl. și sl. bis	146	5,19	884	1,49
7	v. sl., bg.	4	0,14	26	0,04
8	c. v. sl.	2	0,07	3	0,005
9	bg.	7	0,24	80	0,13
10	c. bg.	3	0,10	4	0,006
11	bg., sb.	9	0,31	27	0,04
12	bg., mg.	1	0,03	1	0,001
13	bg., v. sl.	1	0,03	18	0,03
14	bg. + l.	1	0,03	104	0,17
15	sb.	4	0,14	13	0,02
16	mg.	25	0,88	92	0,15
17	c. mg.	3	0,10	10	0,01
18	tc.	1	0,03	2	0,003
19	c. v. gr.	1	0,03	2	0,003
20	gr.	1	0,03	15	0,02
21	ngr.	5	0,17	10	0,01
22	germ.	2	0,07	18	0,03
23	f. e.	10	0,35	506	0,85
24	f. e. + bg.	1	0,03	2	0,003
25	s. pr.	33	1,17	174	0,29
26	onom.	1	0,03	1	0,001

Aceste 26 de grupe după originea radicalului se pot concentra în 10 clase mai cuprinzătoare [420]:

Nr. crt.	Clasa	Cuvin-te-titlu	Proc.	Cuvin-te-text	Proc.
1	Radicali moșteniți din latină (grupele 1—3)	573	20,36	11 497	19,38
2	Radicali comuni cu albaneza (grupele 4—5)	17	0,60	84	0,14
3	Radicali slavi (grupele 6—15)	178	6,32	1 160	1,95
4	Radicali maghiari (grupele 16—17)	28	0,99	102	0,17

[420] În tabel, procentajul este calculat după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii. Calculînd procentajul după suma cuvintelor fără substantivele proprii, obținem următoarele re-

(continuare)

Nr. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
5	Radicali turceşti (grupa 18)	1	0,03	2	0,003
6	Radicali greceşti (grupele 19—21)	7	0,24	27	0,04
7	Radicali germani (grupa 22)	2	0,07	18	0,03
8	Radicali fără etimologie cunoscută (grupele 23—24)	11	0,39	508	0,85
9	Radicalul e un substantiv propriu (grupa 25)	33	1,17	174	0,29
10	Radicali onomatopeici (grupa 26)	1	0,03	1	0,001

Din acest tabel rezultă că din totalul de 851 (cca. 34%) cuvinte-titlu formate pe terenul limbii române cu 13 573 (cca. 23%) cuvinte-text, aproape două treimi (cca. 23%) cuvinte-titlu cu majoritatea cuvintelor-text (cca. 20%) au la bază radicali moşteniţi din latină şi doar aproximativ o treime (cca. 11%) cuvinte-titlu însumînd abia 3% (aproximativ) cuvinte-text au la bază radicali de toate celelalte origini luate la un loc [421]. Aşa stînd lucrurile, înseamnă că şi în *Palia de la Orăştie* importanţa foarte mare a cuvintelor moştenite din latină

zultate: radicali moşteniţi din latină 25,63% cuvinte-titlu cu 20,67% cuvinte-text; radicali comuni cu albaneza 0,75% cuvinte-titlu cu 0,15% cuvinte-text; radicali slavi 7,96% cuvinte-titlu cu 2,08% cuvinte-text; radicali maghiari 1,25% cuvinte-titlu cu 0,18% cuvinte-text; radicali turceşti 0,04% cuvinte-titlu cu 0,003% cuvinte-text; radicali greceşti 0,31% cuvinte-titlu cu 0,04% cuvinte-text; radicali germani 0,08% cuvinte-titlu cu 0,03% cuvinte-text; radicali fără etimologie cunoscută 0,49% cuvinte-titlu cu 0,91% cuvinte-text; radicalul e un substantiv propriu, 1,47% cuvinte-titlu cu 0,31% cuvinte-text; radicali onomatopeici 0,04% cuvinte-titlu cu 0,001% cuvinte-text.

[421] Cuvintele româneşti formate pe baza radicalilor de toate celelalte origini luate la un loc sînt în *Palia de la Orăştie* în număr de 278 cuvinte-titlu cu 2 076 cuvinte-text care, raportate la toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, reprezintă 9,88% cuvinte-titlu cu 3,50% cuvinte text iar raportate la suma cuvintelor fără substantivele proprii, reprezintă 12,43% cuvinte-titlu cu 3,73% cuvinte-text.

Scanned with OKEN Scanner

constă nu numai în folosirea lor într-o proporţie superioară faţă de toate textele vechi cercetate luate la un loc, ci şi în faptul că pe baza lor s-au format majoritatea derivatelor româneşti care au cea mai mare circulaţie.

*

Elementele „neromanice" din *Palia de la Orăştie* reprezintă 18,23% pentru 513 cuvinte-titlu cu 9,27% pentru 5 488 cuvinte-text [422], proporţii prin care *Palia de la Orăştie* se situează în categoria textelor cu elemente „neromanice" ceva mai numeroase [423]. Şi în *Palia de la Orăştie*, în cadrul elementelor „neromanice" ponderea cea mai mare o au împrumuturile din limbile slave luate în bloc: 349 (12,40%) cuvinte-titlu cu 3 751 (6,32%) cuvinte-text [424]. De asemenea la fel ca în celelalte texte vechi prezentate, şi în **Palia de la Orăştie** *împrumuturile vechi slave şi slave bisericeşti* (grupele 7—9 din primul tabel din acest paragraf) sînt mai numeroase, totalizînd 283 (10,03%) cuvinte-titlu cu 3 233 (5,45%) cuvinte-text [425], *împrumuturile din bulgară, sîrbă, polonă şi rusă* (grupele 10—17 din primul tabel din acest paragraf) însumînd abia 66 (2,34%) cuvinte-titlu cu 518 (0,87%) cuvinte-text [426].

În ceea ce priveşte împrumuturile vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz, acestea se întîlnesc în *Palia de la Orăştie* cam în aceeaşi proporţie ca şi în

---

[422] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 22,95% cuvinte-titlu cu 9,88% cuvinte-text.

[423] Dacă facem media între proporţia calculată după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, şi proporţia calculată după suma cuvintelor fără substantivele proprii, atunci proporţia elementelor „neromanice" din *Palia de la Orăştie* de cca. 20% cuvinte-titlu cu mai mult de 9% cuvinte-text este aproape identică cu aceea din *Tetraevanghelul* lui Coresi (vezi şi §38).

[424] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 15,61% cuvinte-titlu cu 6,74% cuvinte-text.

[425] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 12,65% cuvinte-titlu cu 5,81% cuvinte-text.

[426] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 2,95% cuvinte-titlu cu 0,93% cuvinte-text.

Scanned with OKEN Scanner

textele coresiene, adică reprezintă 2,23% pentru 63 cuvinte-titlu cu 0,96% pentru 572 cuvinte-text [427].

*

Elementele „neromanice" de celelalte origini (şi anume, comune cu albaneza, maghiare, turceşti, greceşti, germane şi fără etimologie cunoscută) însumează în *Palia de la Orăştie* doar 164 (5,83%) cuvinte-titlu cu 1 747 (2,94%) cuvinte-text [428]. Proporţia acestor cuvinte la fiecare origine este în *Palia de la Orăştie* în general la fel ca în celelalte texte vechi, excepţie făcînd împrumuturile din greacă şi mai ales din maghiară, care în *Palia de la Orăştie* sînt mai bine reprezentate decît în celelalte texte. Astfel, elementele greceşti apar în *Palia de la Orăştie* în proporţie medie [429] de 1,31% cuvinte-titlu cu 0,59% cuvinte-text, depăşind proporţia din *Tetraevanghelul* lui Coresi, care era cea mai ridicată pînă

---

[427] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 2,81% cuvinte-titlu cu 1,02% cuvinte-text. Din cele 306 cuvinte-titlu împrumutate din vechea slavă şi din slava bisericească pe care le-am considerat regionale şi ieşite din uz, în *Palia de la Orăştie* se întîlnesc următoarele: *aspidă*, s.f. (1), *beadă*, s.f. (1), *beseadă*, s.f. (25), *bitie*, s.f. (106), *bold*, s.n. (1), *boz*, s.m. (8), *cadilă*, s.f. (11), *catizma*, s.f. (1), *chit*, s.m. (1), *ciudă*, s.f. (13), *clici*, s.n. (6), *dosadă*, s.f. (4), *dver*, s. (29), *hrăbor*, adj. (2), *hrăborie*, s.f. (2), *isod*, s.n. (104), *isop*, s.n. (1), *izvodi*, v. (1), *jitniţă*, s.f. (2), *lepiu*, s.n. (2), *levitic*, s.n. (10), *medelniţă*, s.f. (9), *mesiţă*, s.f. (1), *micuială*, s.f. (1), *milosîrd*, adj. (1), *miloste*, s.f. (16), *mir*, s.n. (2), *năiem*, s.m. (1), *nămisti*, v. (2), *niştotă*, s.f. (6), *obîrşi*, v. (5), *oborî*, v. (1), *oboroc*, s.n. (5), *ocină*, s.f. (2), *orîndi*, v. (9), *paralipomen*, s.n. (5), *pazie*, s.f. (1), *peasnă*, s.f. (3), *plaşcă*, s.f. (3), *pocrov*, s. (34), *poroboc*, s.m. (38), *price*, s.f. (11), *prisne*, adj. (3), *pristol*, s.n. (9), *pritcee*, s. (9), *prociti*, v. (1), *proidi*, v. (1), *propovedanie*, s.f. (2), *proslavă*, s.f. (3), *săblaznă*, s.f. (3), *săblăzni*, v. (1), *spăsenie*, s.f. (2), *stredie*, s.f. (1), *tîlcovanie*, s.f. (1), *tîmpănă*, s.f. (3), *tîrnaţ*, s.n. (9), *topazie*, s.f. (1), *tovară*, s.f. (1), *ţrstva*, s. (5), *usnă*, s.f. (4), *vădi*, v. (1), *zavisti*, v. (2), *zăpodie*, s.f. (3).

[428] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 7,33% cuvinte-titlu cu 3,14% cuvinte-text.

[429] Ne referim la media între proporţia calculată după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, şi proporţia calculată după suma cuvintelor fără substantivele proprii.

Scanned with OKEN Scanner

acum ; elementele maghiare din *Palia de la Orăştie* apar în proporţie medie de 3,24% cuvinte-titlu cu 1,15% cuvinte-text, proporţie care este de aproximativ două ori mai mare decît în oricare dintre textele vechi prezentate [430].

*

În general, şi vocabularul din *Palia de la Orăştie* are caracteristicile esenţiale pe care le-am întîlnit la vocabularul celorlalte texte vechi prezentate, adică *este alcătuit tot din aproape patru cincimi cuvinte-titlu romanice cu cca. nouă zecimi cuvinte-text romanice* şi din aproximativ o cincime cuvinte-titlu „neromanice" cu aproximativ o zecime cuvinte-text „neromanice". O particularitate a *Paliei de la Orăştie* din acest punct de vedere o constituie faptul că, avînd cea mai mare cantitate de substantive proprii în raport cu celelalte texte vechi cercetate [431], proporţiile indicate imediat mai sus pentru elementul romanic rezultă în special atunci cînd acestea sînt calculate după suma cuvintelor fără substantivele proprii.

În ceea ce priveşte componentele de bază ale elementului romanic (cuvintele moştenite din latină şi cuvintele formate pe terenul limbii române), *Palia de la Orăştie* se aseamănă prin unele trăsături cu *Tetraevanghelul* şi *Liturghierul* ale lui Coresi, iar prin altele cu textele rotacizante prezentate. Asemănarea cu *Tetraevanghelul* şi *Liturghierul* ale lui Coresi (şi în acelaşi timp deosebirea faţă de textele rotacizante) constă în aceea că proporţia cuvinte-titlu moştenite din latină (cca. 35%) este aproape egală cu proporţia cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române (cca. 34%). Asemănarea cu textele rotacizante şi deosebirea faţă de toate cele trei texte coresiene prezentate rezultă din faptul că proporţia cuvintelor-titlu moştenite din latină (cca. 35%) este mult mai mare decît proporţia aceloraşi cuvinte în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 22%), iar proporţia cuvintelor-titlu formate pe te-

[430] Vezi şi §38.
[431] Vezi §21.

Scanned with OKEN Scanner

renul limbii române (cca. 34%) este mult mai mică decît proporţia aceloraşi cuvinte în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 54%) [432].

În privinţa împrumuturilor vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz, *Palia de la Orăştie* se aseamănă cu textele coresiene prezentate, în sensul că şi în *Palia de la Orăştie* aceste împrumuturi depăşesc (nu cu mult) proporţia de 2% la cuvintele-titlu, iar la cuvintele-text proporţia este mai mică de 1%.

Ca o particularitate a *Paliei de la Orăştie* poate fi menţionată şi proporţia de aproximativ două ori mai mare faţă de oricare dintre textele vechi prezentate a împrumuturilor din maghiară (peste 3% cuvinte-titlu şi peste 1% cuvinte-text).

§36. În *Cazania* lui Varlaam apar 3 506 cuvinte-titlu cu 142 563 cuvinte-text, care se repartizează pe origini în felul următor :

Nr. crt.	Originea	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	l.	875	25,24	73 800	51,76
2	*l.	143	4,07	9 843	6,89
3	c. l.	2	0,05	13	0,009
4	l. + c. alb.	1	0,02	10	0,007
5	l. lit.	2	0,05	27	0,01
6	it.	1	0,02	3	0,002
7	c. alb.	18	0,51	252	0,17
8	v. sl. şi sl. bis.	452	12,89	9 860	6,91
9	c. v. sl.	8	0,22	22	0,01
10	slav.	8	0,22	27	0,01
11	v. sl., bg.	3	0,08	11	0,007

[432] Proporţia cuvintelor text romanice din *Palia de la Orăştie*, atît a celor moştenite din latină (cca. 64%) cît şi a celor formate pe terenul limbii române (cca. 23%), se apropie — ca în fiecare dintre textele prezentate — de proporţiile corespunzătoare din toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 60% moştenite din latină şi cca. 26% formate pe terenul limbii române).

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

Nr. crt.	Originea	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
12	bg.	38	1,08	686	0,48
13	c. bg.	2	0,05	3	0,002
14	c. bg., rus., ucr.	1	0,02	1	0,0007
15	bg., sb.	18	0,51	664	0,46
16	bg., sb., ucr.	1	0,02	1	0,0007
17	bg., ucr.	1	0,02	1	0,0007
18	sb.	10	0,28	181	0,12
19	c. sb.	2	0,05	16	0,01
20	sb., bg.	3	0,08	6	0,004
21	pol.	4	0,11	5	0,003
22	c. pol.	1	0,02	5	0,003
23	ucr.	5	0,14	6	0,004
24	c. ucr.	3	0,08	14	0,009
25	ucr., pol.	1	0,02	1	0,0007
26	ucr., mg.	1	0,02	3	0,002
27	c. rus.	1	0,02	2	0,001
28	mg.	47	1,34	1 098	0,77
29	c. mg.	4	0,11	35	0,02
30	cum.	1	0,02	2	0,001
31	tc.	11	0,31	24	0,01
32	c. v. gr.	1	0,02	79	0,05
33	gr.	1	0,02	27	0,01
34	ngr.	42	1,19	348	0,24
35	c. ngr.	2	0,05	9	0,006
36	germ.	3	0,08	5	0,003
37	ebr.	1	0,02	1	0,0007
38	f. e.	38	1,08	1 909	1,33
39	nrg.	25	0,71	63	0,04
40	s. pr.	261	7,44	3 184	2,23
41	onom.	2	0,05	3	0,002
42	r.	1 325	37,79	18 434	12,93
43	valori	137	3,90	21 879	15,13

Făcînd abstracţie de etimologia multiplă şi lăsînd la o parte substantivele proprii, cuvintele din *Cazania* lui Varlaam sînt de 22 origini [433] care se pot grupa în 11 clase [434], şi anume :

[433] Faţă de toate textele vechi cercetate luate la un loc, în *Cazania* lui Varlaam nu apar cuvinte numai de origine cehă şi medio-greacă. Aşadar, în raport cu textele prezentate, în *Cazania* lui Varlaam întîlnim cea mai mare varietate în privinţa originii cuvintelor.

[434] În tabel procentajul este calculat după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii. Calculînd procentajul după suma

Nr. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	Latine moştenite (grupele 1—4)	1 021	29,12	83 666	58,68
2	Latino-romanice (grupele 5—6)	3	0,08	30	0,02
3	Comune cu albaneza (grupa 7)	18	0,51	252	0,17
4	Slave (grupele 8—27)	563	16,05	11 515	8,07
5	Maghiare (grupele 28—29)	51	1,45	1 133	0,79
6	Cumane şi turceşti (grupele 30—31)	12	0,34	26	0,01
7	Greceşti (grupele 32—35)	46	1,31	463	0,32
8	Germane (grupa 36)	3	0,08	5	0,003
9	Ebraice (grupa 37)	1	0,02	1	0,0007
10	Fără etimologie cunoscută (grupele 38—39)	63	1,79	1 972	1,38
11	Româneşti (grupele 41—43)	1 464	41,75	40 316	28,27

Totalizînd cuvintele moştenite din latină, cuvintele latino-romanice şi cele formate pe terenul limbii române, obţinem 2 488 cuvinte-titlu cu 124 009 cuvinte-text. Dacă raportăm aceste cifre la totalul cuvintelor din *Cazania* lui Varlaam, inclusiv substantivele proprii, obţinem o proporţie de 70,96% cuvinte-titlu cu 86,98% cuvinte-text, iar dacă le raportăm la suma cuvintelor fără substantivele proprii obţinem o proporţie de 76,67% cuvinte-titlu cu 88,97% cuvinte-text. Luînd în consideraţie mai ales ultimele proporţii, putem aprecia că şi în *Cazania* lui Varlaam *vocabularul este constituit din aproape patru cincimi cuvinte-titlu romanice şi din aproape nouă zecimi cuvinte-text romanice.*

cuvintelor fără substantivele proprii, obţinem următoarele rezultate: latine moştenite 31,46% cuvinte-titlu cu 60,02% cuvinte-text; latino-romanice 0,09% cuvinte-titlu cu 0,02% cuvinte-text; comune cu albaneza 0,55% cuvinte-titlu cu 0,18% cuvinte-text; slave 17,34% cuvinte-titlu cu 8,26% cuvinte-text; maghiare 1,57% cuvinte-titlu cu 0,81% cuvinte-text; cumane şi turceşti 0,36% cuvinte-titlu cu 0,01% cuvinte-text; greceşti 1,41% cuvinte-titlu cu 0,33% cuvinte-text; germane 0,09% cuvinte-titlu cu 0,003% cuvinte-text; ebraice 0,03% cuvinte-titlu cu 0,0007% cuvinte-text; fără etimologie cunoscută, 1,94% cuvinte-titlu cu 1,41% cuvinte-text; româneşti 45,42% cuvinte-titlu cu 28,92% cuvinte-text.

Scanned with OKEN Scanner

În privința componentelor de bază ale elementului romanic, *Cazania* lui Varlaam se aseamănă cu *Cazania a doua* a lui Coresi și, într-o anumită măsură, și cu toate textele vechi cercetate luate la un loc. Avem în vedere că proporția cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române (cca. 44%) este mult mai mare decît proporția cuvintelor-titlu [435] moștenite din latină (cca. 30%), tinzînd să se apropie de proporția din toate textele vechi cercetate luate la un loc, unde cuvintele formate pe terenul limbii române reprezintă cca. 54%, iar proporția cuvintelor-titlu moștenite din latină este de cca. 22%.

Cuvintele formate pe terenul limbii române din *Cazania* lui Varlaam au la bază radicali de următoarele origini :

Nr. crt.	Originea radicalului	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	l.	776	22,13	30 712	21.54
2	*l.	146	4,16	3 127	2.19
3	c. l.	1	0,02	1	0,0007
4	l. + v. sl.	2	0,05	47	0.03
5	l. lit.	1	0,02	1	0,0007
6	c. alb.	22	0,62	315	0.22
7	v. sl.	317	9,04	3 492	2,44
8	c. v. sl.	2	0,05	2	0,001
9	c. sl., bg.	4	0,11	54	0,03
10	bg.	28	0,79	319	0,22
11	c. bg.	3	0,08	4	0.002
12	c. bg. + l.	1	0,02	3	0,002
13	bg., sb.	13	0,37	178	0,12
14	sb.	7	0,19	31	0,02
15	c. sb.	2	0,05	10	0,007
16	c. ucr.	2	0,05	3	0,002
17	pol.	2	0,05	3	0,002
18	rus.	1	0,02	1	0,0007

[435] Prin proporția cuvintelor-text, atît a celor formate pe terenul limbii române (cca. 29%) cît și a celor moștenite din la ină (cca. 59%), *Cazania* lui Varlaam — ca și celelalte texte vechi prezentate — se aseamănă cu toate textele vechi cercetate luate la un loc, unde cuvintele-text formate pe terenul limbii române reprezintă cca. 26% iar cuvintele-text moștenite din latină cca. 60%.

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

Nr. crt.	Originea radicalului	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
19	mg.	39	1,11	241	0,16
20	c. mg.	3	0,08	3	0,002
21	tc.	6	0,17	13	0,009
22	c. v. gr.	3	0,08	21	0,01
23	ngr.	27	0,77	122	0,08
24	ngr., bg.	1	0,02	1	0,0007
25	germ.	2	0,05	4	0,002
26	f. e.	27	0,77	1 519	1,06
27	nrg.	1	0,02	1	0,0007
28	s. pr.	20	0,57	71	0,04
29	onom.	3	0,08	14	0,009

Aceste 29 de grupe după originea radicalului se pot concentra în 11 clase mai cuprinzătoare [436]:

Nr. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
1	Radicali moşteniţi din latină (grupele 1—4)	925	23,38	33 887	23,76
2	Radicali latini literari (grupa 5)	1	0,02	1	0,007

[436] În tabel, procentajul este calculat după toate cuvintele inclusiv substantivele proprii. Calculînd procentajul după suma cuvintelor fără substan ivele proprii obţinem următoarele rezultate: radicali moşteniţi din latină 28,50% cuvinte-titlu cu 24,31% cuvinte-text; radicali latini literari 0,03% cuvinte-titlu cu 0,0007% cuvinte-text; radicali comuni cu albaneza 0,67% cuvinte-titlu cu 0,22% cuvinte-text; radicali slavi 11,77% cuvinte-titlu cu 2,94% cuvinte-text; radicali maghiari 1,29% cuvinte-titlu cu 0,17% cuvinte-text; radicali turceşti 0,18% cuvinte-titlu cu 0,009% cuvinte-text; radicali greceşti 0,95% cuvinte-titlu cu 0,10% cuvinte-text; radicali germani 0,06% cuvinte-titlu cu 0,002% cuvinte-text; radicali fără etimologie cunoscută 0,86% cuvinte-titlu cu 1,09% cuvinte-text; radicalul e un substantiv propriu 0,61% cuvinte-titlu cu 0,05% cuvinte-text; radicali onomatopeici 0,09% cuvinte-titlu cu 0,01% cuvinte-text.

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

Nr. crt.	Clasa	Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-text	Proc.
3	Radicali comuni cu albaneza (grupa 6)	22	0,62	315	0,22
4	Radicali slavi (grup.7—18)	382	10,89	4 100	2,87
5	Radicali maghiari (grupele 19—20)	42	1,19	244	0,17
6	Radicali turcești (grupa 21)	6	0,17	13	0,009
7	Radicali grecești (gr. 22 – 24)	31	0.88	144	0,10
8	Radicali germani (grupa 25)	2	0,05	4	0,002
9	Radicali fără etimologie cunoscută (grupele 26—27)	28	0,79	1 520	1,06
10	Radicalul e un substantiv propriu (grupa 28)	20	0,57	71	0,04
11	Radicali onomatopeici (grupa 29)	3	0,08	14	0,009

Cu ajutorul acestui tabel vedem că, din totalul de 1 464 (cca. 44%) cuvinte-titlu formate pe terenul limbii române cu 40 313 (cca. 29%) cuvinte-text, aproape două treimi (cca. 28%) cuvinte-titlu cu majoritatea cuvintelor-text (cca. 24%) au la bază radicali moșteniți din latină și doar aproximativ o treime (cca. 16%) cuvinte-titlu însumînd ceva mai mult de 4% cuvinte-text au la bază radicali de toate celelalte origini luate la un loc [437]. Aceasta arată că, la fel ca în toate celelalte texte vechi prezentate, și în *Cazania* lui Varlaam importanța foarte mare a elementelor lexicale moștenite din latină rezultă nu numai din folosirea lor într-o proporție superioară față de toate textele vechi prezentate luate la un loc, ci și din faptul că pe baza lor s-au format majoritatea „derivatelor" românești care au cea mai mare circulație.

*

Elementele „neromanice" din *Cazania* lui Varlaam sînt mai bine reprezentate decît în celelalte texte vechi, totalizînd 757 (21,59%) cuvinte-titlu cu 15 370 (10,77%)

[437] Acestea însumează 537 cuvinte-titlu cu 6 426 cuvinte-text care raportate la toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, reprezintă 15,31% cuvinte-titlu cu 4,50% cuvinte-text, iar raportate la suma cuvintelor fără substantivele proprii reprezintă 16,54% cuvinte-titlu cu 4,61% cuvinte-text.

Scanned with OKEN Scanner

cuvinte-text [438]. În cadrul acestora, cele mai multe procente aparţin cuvintelor împrumutate din limbile slave luate în bloc : 563 (16,05%) cuvinte-titlu cu 11 515 (8,07%) cuvinte-text [439]. Şi în *Cazania* lui Varlaam *împrumuturile vechi slave şi slave bisericeşti* (grupele 8—11 din primul tabel din acest paragraf) sînt mai numeroase (471 — 13,43% — cuvinte-titlu cu 9 920 — 6,95% — cuvinte-text [440]), *împrumuturile din bulgară, sîrbă, ucraineană, rusă şi polonă* (grupele 12—27 din primul tabel din acest paragraf) aflîndu-se în cantitate redusă (92 — adică 2,62% — cuvinte-titlu cu 1 595 — adică 1,11% — cuvinte-text [441]).

Cît priveşte împrumuturile vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz, acestea apar în *Cazania* lui Varlaam în număr relativ mare[442] : 106 (3,02%) cuvinte-titlu cu 680 (0,47%) cuvinte-text [443].

---

[438] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 23,32% cuvinte-titlu cu 11,02% cuvinte-text.

[439] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 17,34% cuvinte-titlu cu 8,26% cuvinte-text.

[440] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 14,51% cuvinte-titlu cu 7,11% cuvinte-text.

[441] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 2,83% cuvinte-titlu cu 1,14% cuvinte-text.

[442] Dacă proporţia cuvintelor-text vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz din *Cazania* lui Varlaam (în medie 0,47%) se apropie de aceea din *Cazania a doua* a lui Coresi (în medie 0,54%), proporţia cuvintelor-titlu vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz din *Cazania* lui Varlaam (în medie 3,14%) depăşeşte — exceptînd *Psaltirea Voroneţeană*, *Psaltirea Scheiană — text* — şi *Psaltirea Scheiană — note* — proporţia corespunzătoare din toate celelalte texte prezentate, coresiene şi necoresiene (vezi şi §38).

[443] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 3,26% cuvinte-titlu cu 0,48% cuvinte-text. Din cele 306 cuvinte-titlu împrumutate din vechea slavă şi din slava bisericească pe care le-am considerat regionale şi ieşite din uz în toate textele vechi cercetate luate la un loc, în *Cazania* lui Varlaam apar următoarele : *adamant*, s.n. (2), *agneţ*, s.n. (2), *arian*, s.m. (2), *aspidă*, s.f. (2), *bezaconie*, s.f. (1), *blagocestiv*, adj. (1), *blagoveştenie*, s.f. (3), *bog*, s.m. (1), *bogoslov*, adj. (5), *boiarin*, s.m. (8), *boz*, s.m. (33), *camatnic*, s.m. (2), *camănă*, s.f. (1), *căd*, v. (2), *chit*, s.m. (3), *ciudă*, s.f. (1), *ciudesă*, s.f. (125), *ciudi*, v. (4), *clevetă*, s.f. (6), *dosadă*, s.f. (4), *găvozdi*, v. (3), *ghizdav*, adj. (1), *iezer*, s.n. (4), *ijderi*, v. (1), *istrăvi*,

Scanned with OKEN Scanner

*

Elementele „neromanice" de celelalte origini (şi anume, comune cu albaneza, maghiare, cumane şi turceşti, greceşti, germane, ebraice şi fără etimologie cunoscută) totalizează în *Cazania* lui Varlaam doar 194 (5,53%) cuvinte-titlu cu 3 855 (2,70%) cuvinte-text[444]. Proporţia în care apar aceste cuvinte la fiecare origine în *Cazania* lui Varlaam se apropie, de obicei, de proporţia corespunzătoare din celelalte texte (de exemplu, elementele comune cu albaneza reprezintă — atît în calitate de cuvinte-titlu cît şi în calitate de cuvinte-text — o proporţie sub 1% în *Cazania* lui Varlaam şi în toate celelalte texte)[445].

*

În ansamblu, şi vocabularul din *Cazania* lui Varlaam are caracteristicile esenţiale întîlnite în celelalte texte, adică *este alcătuit tot din aproape patru cincimi cu-*

---

v. (4), *işteli*, v. (4), *iuboste*, s.f. (2), *izmeni*, v. (1), *jărtăvnic*, s.n. (2), *jitie*, s.f. (1), *jitniţă*, s.f. (8), *liubov*, s.n. (85), *mamon*, s.m. (13), *mir*, s.n. (17), *mişcoi*, s.m. (3), *mizdă*, s.f. (2), *năiem*, s.m. (1), *nămestnic*, s.m. (2), *obîrşi*, v. (2), *oblastie*, s.f. (1), *oborî*, v. (2), *obrazanie*, s.f. (25), *obrăzui*, v. (12), *ocinaş*, s.n. (1), *ocină*, s.f. (7), *omăt*, s.n. (3), *omofor*, s.n. (3), *ot*, prep. (3), *oteţ*, s.m. (12), *painjină*, s.f. (1), *pamete*, s.f. (4), *papriște*, s.f. (2), *pening*, s.m. (6), *plaşcă*, s.f. (3), *plean*, s.n. (2), *pobedi*, v. (1), *podobnic*, s.m. (6), *podvig*, s.m. (1), *pominoc*, s.n. (1), *pos'uşenie*, s.f. (1), *pravoslavie*, s.f. (1), *pravoslavnic*, s.m. (6), *preastipnic*, s.m. (1), *preobrajenie*, s.f. (3), *price*, s.f. (5), *prilăsti*, v. (8), *pristaniște*, s.f. (1), *pristav*, s.m. (1), *pristol*, s.n. (2), *săzdanie*, s.f. (3), *scarandivi*, v. (2), *sireap*, adj., (2), *slovesnic*, adj. (1), *sobornic*, adj. (2), *spăsenie*, s.f. (33), *spodobi*, v. (39), *stăji*, v. (1), *stepenă*, s.f. (1), *stidi*, v. (8), *stîlpnic*, s.m., s.pr. (2), *straste*, s.f. (1), *sudar*, s.n. (1), *svetiteli*, s. (3), *sviatî*, adj., (2), *sviatîi*, adj. (13), *timpănă*, s.f. (1), *triod*, s.n. (1), *tvorenie*, s.f. (1), *tvoreţ*, s.m. (21), *uspenie*, s.f. (2), *utrenie*, s.f. (1), *vădi*, v. (15), *văznesenie*, s.f. (1), *vearuia*, adj. (1), *vedenie*, s.f. (4), *velichi*, adj. (1), *vetrelă*, s.f. (2), *vîrhovnic* adj. (1), *volnic*, adj. (2), *vovidenie*, s.f. (2), *zaceală*, s.f. (1), *zacialo*, s. (3), *zapis*, s.n. (1), *zavistnic*, adj. (5), *zavistui*, v. (2), *zăpodie*, s.f. (1).

[444] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 5,97% cuvinte-titlu cu 2,76% cuvinte-text.

[445] Compară datele din tabelul „sintetic" în care am clasificat cuvintele pe origini în acest paragraf cu datele din tabelul corespunzător din §28—§35 (vezi şi §38).

Scanned with OKEN Scanner

vinte-titlu romanice cu aproape nouă zecimi cuvinte-text romanice şi din aproximativ o cincime cuvinte-titlu „neromanice" cu aproximativ o zecime cuvinte-text „neromanice".

În privinţa componentelor de bază ale elementului romanic (cuvintele moştenite din latină şi cele formate pe terenul limbii române), vocabularul din *Cazania* lui Varlaam se aseamănă într-o anumită măsură cu cel din *Cazania a doua* a lui Coresi, în sensul că — la fel ca în toate textele vechi cercetate luate la un loc — cuvintele-titlu formate pe terenul limbii române apar în proporţie mai mare (cca. 44%) decît cuvintele-titlu moştenite din latină (cca. 30%) [446].

În ceea ce priveşte cuvintele-titlu vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz, *Cazania* lui Varlaam — unde aceste elemente se află în proporţie de peste 3% — se deosebeşte de majoritatea textelor prezentate [447], unde proporţia acestor elemente este de cca. 2%. Precizăm, însă, că, în calitate de cuvinte-text, cuvintele vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz se află şi în *Cazania* lui Varlaam — ca şi în majoritatea textelor prezentate — în proporţie mai mică de 1% [448].

*

§ 37. În acest paragraf prezentăm atît vocabularul din *Pravilele împărăteşti*, unde apar 1 935 cuvinte-titlu [449], cît şi vocabularul din *Îndreptarea legii*, unde apar 1 899 cuvinte-titlu. Ceea ce ne determină să procedăm astfel este nu numai diferenţa de doar 36 cuvinte-titlu în plus în

---

[446] Vezi §34.

[447] Vezi nota 442.

[448] Vezi §38.

[449] Pentru motivele arătate în nota 166, la *Pravilele împărăteşti* şi la *Îndreptarea legii* nu putem prezenta şi situaţia cuvintelor-text. Menţionăm cu această ocazie că cele 1 769 cuvinte-titlu întîlnite şi în *Pravila* de la 1646 şi în cea de la 1652 reprezintă — faţă de totalul cuvintelor, inclusiv substantivele proprii — 91,42% în *Pravilele împărăteşti* şi 93,15% în *Îndreptarea legii* (partea comună cu *Pravilele împărăteşti*). Aceste proporţii pot constitui o dovadă în plus — dacă ar mai fi nevoie — că muntenii n-au făcut decît să transpună în graiul lor textul moldovenesc.

Scanned with OKEN Scanner

Pravilele împărăteşti faţă de *Îndreptarea legii*, ci şi faptul că, din totalul cuvintelor-titlu din fiecare din aceste două texte, 1 769 sînt comune şi numai 166 cuvinte-titlu din *Pravilele împărăteşti* diferă de 130 cuvinte-titlu din *Îndreptarea legii*[450]. Totalul cuvintelor-titlu din *Pravilele împărăteşti* şi din *Îndreptarea legii* se repartizează pe origini în felul următor :

Nr. crt.	Originea	*Pravilele împărăteşti*		*Îndreptarea legii*	
		Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-titlu	Proc.
0	1	2	3	4	5
1	l	607	31,37	601	31,64
2	*l.	77	3,97	67	3,52
3	l. + c. alb.	1	0,05	1	0,05
4	l. lit.	2	0,10	1	0,05
5	it.	2	0,10	2	0,10
6	c. alb.	11	0,56	11	0,57
7	v. sl.	238	12,29	235	12,37
8	c. v. sl.	3	0,15	3	0,15
9	slav	8	0,41	6	0,31
10	v. sl., bg.	2	0,10	2	0,10
11	bg.	24	1,24	24	1,26
12	c. bg.	2	0,10	2	0,10
13	bg., sb.	15	0,77	15	0,78
14	bg., sb., ucr.	1	0,05	1	0,05
15	bg., ucr.	1	0,05	1	0,05
16	sb.	4	0,20	4	0,20
17	c. sb.	2	0,10	3	0,15
18	sb., bg.	1	0,05	1	0,05
19	sb., ucr.	1	0,05	1	0,05
20	sb., bg., tc.	—	—	1	0,05
21	pol.	3	0,15	2	0,10
22	c. pol.	1	0,05	—	—
23	ucr.	3	0,15	3	0,15
24	c. ucr.	2	0,10	3	0,15
25	c. rus.	1	0,05	1	0,05
26	rus., ucr.	1	0,05	—	—
27	mg.	37	1,91	33	1,73
28	c. mg.	3	0,15	1	0,05

[450] Reamintim că avem în vedere numai partea comună a acestor două texte.

Scanned with OKEN Scanner

(continuare)

0	1	2	3	4	5
29	tc.	6	0,31	5	0,26
30	c. v. gr.	1	0,05	1	0,05
31	gr.	3	0,15	3	0.15
32	ngr.	26	1,34	24	1,26
33	c. ngr.	1	0,05	3	0,15
34	germ.	1	0,05	2	0,10
35	germ., pol., mg.	1	0,05	—	—
36	f. e.	28	1,44	26	1,36
37	nrg.	7	0,36	5	0,26
38	s. pr.	31	1,60	27	1,42
39	r.	673	34,78	674	35,49
40	valori	104	5,37	105	5,52

Dacă facem abstracţie de etimologia multiplă şi lăsăm la o parte substantivele proprii, atunci cuvintele din *Pravilele împărăteşti* şi din *Îndreptarea legii* sînt de 19 origini [451], care se pot grupa în 10 clase [452], şi anume :

Nr. crt.	Clasa	*Pravilele împărăteşti*		*Îndreptarea legii*	
		Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-titlu	Proc.
1	Latine moştenite (grupele 1—3)	685	35,39	669	35,22
2	Latino-romanice (grupele 4—5)	4	0,20	3	0,15
3	Comune cu albaneza (gr. 6)	11	0,56	11	0,57
4	Slave (grupele 7—26)	313	16,17	307	16,16
5	Maghiare (grupele 27—28)	40	2,06	34	1,73
6	Turceşti (grupa 29)	6	0,31	5	0,26
7	Greceşti (grupele 30—33)	31	1,60	31	1,63
8	Germane (grupele 34—35)	2	0,10	2	0,10
9	Fără etimologie cunoscută (grupele 36—37)	35	1,80	31	1,63
10	Româneşti (grupele 39—40)	777	40,15	779	41,02

[451] Faţă de toate textele vechi cercetate luate la un loc, în *Pravilele împărăteşti* şi în *Îndreptarea legii* nu apar cuvinte de origine cehă, cumană, medio-greacă, ebraică şi onomatopeică.

[452] În tabel procentajul este calculat după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii. Calculînd procentajul după suma

Scanned with OKEN Scanner

Adunînd cuvintele moştenite din latină, cuvintele latino-romanice şi cele formate pe terenul limbii române, obţinem 1 466 cuvinte-titlu romanice în *Pravilele împărăteşti* şi 1 451 cuvinte-titlu romanice în *Îndreptarea legii*. În raport cu toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, cele 1 466 cuvinte-titlu romanice din *Pravilele împărăteşti* reprezintă 75,76% sau 76,99% în raport cu suma cuvintelor fără substantivele proprii, iar cele 1 451 cuvinte-titlu romanice din *Îndreptarea legii* reprezintă, în raport cu toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, 76,40% sau 77,51% în raport cu suma cuvintelor fără substantivele proprii. Aşadar, *atît în vocabularul din* **Pravilele împărăteşti** *cît şi în vocabularul din* **Îndreptarea legii** *elementul romanic constituie aproape patru cincimi cuvinte-titlu.*

În ceea ce priveşte „componentele" de bază ale elementului romanic, cele două pravile se aseamănă cu *Cazania* lui Varlaam, în sensul că proporţia cuvintelor-titlu moştenite din latină (cca. 36% atît în *Pravilele împărăteşti* cît şi în *Îndreptarea legii)* este mai mică decît proporţia cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române (cca. 40% în *Pravilele împărăteşti* şi cca. 41% în *Îndreptarea legii).* În raport cu toate textele vechi cercetate luate la un loc, proporţia cuvintelor-titlu moştenite din latină este mult mai mare în cele două pravile (cca. 36%) faţă de toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 22%), iar proporţia cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române din cele două pravile (cca. 40% în *Pravilele împărăteşti* şi cca. 41% în *Îndreptarea legii)* este mult mai mică decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 54%).

---

cuvintelor fără substantivele proprii, obţinem următoarele rezultate: latine moştenite, 35,97% în PI şi 35,74% în IL; latino-romanice 0,21% în PI şi 0,16% în IL; comune cu albaneza 0,57% în PI şi 0,58% în IL; slave 16,43% în PI şi 16,39% în IL; maghiare 2,10% în PI şi 1,81% în IL; turceşti 0,31% în PI şi 0,26% în IL; greceşti 1,62% în PI şi 1,65% în IL; germane 0,10% în PI şi 0,10% în IL; fără etimologie cunoscută 1,83% în PI şi 1,65% în IL; româneşti 40,80% în PI şi 41,61% în IL.

Scanned with OKEN Scanner

Cuvintele formate pe terenul limbii române din *Pravilele împărăteşti* şi din *Îndreptarea legii* au la bază radicali de următoarele origini :

Nr. crt.	Originea radicalului	*Pravilele împărăteşti*		*Îndreptarea legii*	
		Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-titlu	Proc.
1	l.	415	21,44	407	21,43
2	*l.	78	4,03	76	4,00
3	c. l.	—	—	2	0,10
4	l. +. v. sl.	1	0,05	1	0,05
5	c. alb.	13	0,67	11	0,57
6	c. alb. + v. sl.	1	0,05	2	0,10
7	v. sl.	154	8,00	153	8,05
8	c. v. sl.	5	0,25	4	0,21
9	v. sl., bg.	2	0,10	2	0,10
10	bg.	19	0,98	17	0 89
11	c. bg.	2	0,10	2	0,10
12	bg., sb.	9	0,46	10	0,52
13	bg., v. sl.	1	0,05	1	0,05
14	sb.	2	0,10	2	0,10
15	ucr.	1	0,05	1	0,05
16	c. ucr.	3	o,15	1	0,05
17	pol.	1	0,05	1	0,05
18	mg.	32	1,65	42	2,21
19	c. mg.	1	0,05	3	0,15
20	tc.	5	0,25	5	0,26
21	c. v. gr.	1	0,05	1	0,05
22	gr.	1	0,05	1	0,05
23	ngr.	11	0,56	13	0,68
24	s. pr.	6	0,31	5	0,26
25	f. e.	12	0,62	16	0,84
26	f. e. + l.	1	0,05	—	—

Aceste 26 de grupe după originea radicalului se pot concentra în 8 clase mai cuprinzătoare [453] :

[453] În tabel procentajul este calculat după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii. Calculînd procentajul după suma cuvintelor fără substantivele proprii, obţinem următoarele rezultate : radicali moşteniţi din latină 25,94% în PI şi 25,96% în IL ; radicali comuni cu albaneza 0,73% în PI şi 0,69% în IL ;

Scanned with OKEN Scanner

Nr. crt.	Clasa	*Pravilele împărăteşti*		*Îndreptarea legii*	
		Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-titlu	Proc.
1	Radicali moşteniţi din latină (grupele 1—4)	494	25,52	486	25,59
2	Radicali comuni cu albaneza (grupele 5—6)	14	0,72	13	0,58
3	Radicali slavi (grupele 7—17)	199	10,28	194	10,24
4	Radicali maghiari (grupele 18—19)	33	1,70	45	2,36
5	Radicali turceşti (grupa 20)	5	0,25	5	0,26
6	Radicali greceşti (grupele 21—23)	13	0,67	15	0,78
7	Radicalul e un substantiv propriu (grupa 24)	6	0,31	5	0,26
8	Radicali fără etimologie cunoscută (grupele 25—26)	13	0,67	16	0,84

Cu ajutorul acestui tabel vedem că din totalul de 777 (cca. 40%) cuvinte-titlu formate pe terenul limbii române în *Pravilele împărăteşti* şi din totalul de 779 (cca. 41%) cuvinte-titlu formate pe terenul limbii române în *Îndreptarea legii*, aproape două treimi (cca. 26% atît în *Pravilele împărăteşti* cît şi în *Îndreptarea legii*) au la bază radicali moşteniţi din latină şi doar aproximativ o treime (cca. 14% în *Pravilele împărăteşti* şi cca. 15% în *Îndreptarea legii*) au la bază radicali de toate celelalte origini luate la un loc [454]. Aşadar putem spune că, la fel ca în celelalte texte vechi prezentate, şi în *Pravilele împărăteşti* şi în

radicali slavi 10,46% în PI şi 10.36% în IL; radicali maghiari 1.73% în PI şi 2.40% în IL; radicali turceşti 0.26% în PI şi 0.26% în IL; radicali greceşti, 0.68% în PI şi 0.80% în IL; radicalul e un substantiv propriu 0,31% în PI şi 0.26% în IL; radicali fără etimologie cunoscută 0.68% în PI şi 0.85% în IL.

[454] În *Pravilele împărăteşti*, cuvintele formate pe terenul limbii române din radicali „neromanici" sînt în număr de 283 care, faţă de totalul cuvintelor, inclusiv substantivele proprii, reprezintă 14,62%, iar faţă de suma cuvintelor fără substantivele proprii, 14,86%; în *Îndreptarea legii* cuvintele formate pe terenul

Scanned with OKEN Scanner

Îndreptarea legii importanţa foarte mare a elementelor lexicale moştenite din latină rezidă nu numai în folosirea lor într-o proporţie mai ridicată decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc, ci şi în faptul că pe baza lor s-au format majoritatea „derivatelor" româneşti cuvinte-titlu.

*

Elementele „neromanice" apar în număr de 438 (22,64%) cuvinte-titlu în *Pravilele împărăteşti* şi de 421 (22,16%) cuvinte-titlu în *Îndreptarea legii*[455], adică în „aceeaşi" proporţie ca şi în *Cazania* lui Varlaam. Şi în aceste două pravile, în cadrul elementelor „neromanice", cele mai multe procente aparţin cuvintelor împrumutate din limbile slave luate în bloc : 16,17% pentru 313 cuvinte-titlu în *Pravilele împărăteşti* şi 16,16% pentru 307 cuvinte-titlu în *Îndreptarea legii*[456]. De asemenea la fel ca în celelalte texte prezentate, *împrumuturile vechi slave şi slave bisericeşti* (grupele 7—10 din primul tabel din acest paragraf) sînt mai numeroase, totalizînd 251 (12,97%) cuvinte-titlu în *Pravilele împărăteşti* şi 244 (12,84%) cuvinte-titlu în *Îndreptarea legii*[457], *împrumuturile din bulgară, sîrbă, ucraineană, rusă şi polonă* (grupele 11—26 din primul tabel din acest paragraf) însumînd abia 62 (3,20%) cuvinte-titlu în *Pravilele împărăteşti* şi 63 (3,31%) cuvinte-titlu în *Îndreptarea legii*[458].

Privitor la împrumuturile vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz, constatăm că acestea se întîlnesc în „pravile" în proporţii asemănătoare cu cele

---

limbii române din radicali „neromanici" sînt în număr de 293 care, faţă de totalul cuvintelor, inclusiv substantivele proprii, reprezintă 15,42%, iar faţă de suma cuvintelor fără substantivele proprii, 15,65%.

[455] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 23,00% în *Pravilele împărăteşti* şi 22,48% în *Îndreptarea legii*.

[456] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 16,43% în *Pravilele împărăteşti* şi 16,39% în *Îndreptarea legii*.

[457] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 13,18% în *Pravilele împărăteşti* şi 13,03% în *Îndreptarea legii*.

[458] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 3,25% în *Pravilele împărăteşti* şi 3,37% în *Îndreptarea legii*.

Scanned with OKEN Scanner

din majoritatea textelor prezentate[459], şi anume, 2,37% pentru 46 de cuvinte-titlu în *Pravilele împărăteşti*[460] şi 1,94% pentru 37 cuvinte-titlu în *Îndreptarea legii*[461].

*

Elementele neromanice de celelalte origini (şi anume, comune cu albaneza, maghiare, turceşti, greceşti, germane şi fără etimologie cunoscută) apar în „pravilele" la care ne referim în proporţii asemănătoare cu acelea din majoritatea textelor vechi prezentate (de exemplu, cuvintele-titlu comune cu albaneza se găsesc în *Palia de la Orăştie* în proporţie medie de 0,53%, în *Pravilele împărăteşti* în proporţie medie de 0,56% şi în *Îndreptarea legii* în proporţie medie de 0,57%).

---

[459] Este vorba de *Palia de la Orăştie, Cazania a doua, Liturghierul* şi *Tetraevanghelul* ale lui Coresi şi de *Codicele Voroneţean.*

[460] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 2,41%. Din cele 306 împrumuturi vechi slave şi slave bisericeşti pe care în toate textele vechi cercetate luate la un loc le-am considerat regionale şi ieşite din uz, în *Pravilele împărăteşti* apar următoarele: *biv*, adj., *bog*, s m., *boiarin*, s.m., *cliros*, s.n., *dealã*, s.f., *dvoeslov*, s., *glavă*, s.f., *hotru*, s.m., *i*, conj., *izvod*, s.n., *jestoc*, adj., *măhăi*, v., *mîzdă*, s.f., *nămestie*, s.f., *nămestnic*, s.m., *năsilnic*, adj., *nedeie*, s.f., *oblastie*, s.f., *oblici*, v., *ocină*, s f., *pohvală*, s.f., *polojenie*, s.f., *posluși*, v., *poslușnic*, s.m., *pravoslavie*, s.f., *priatel*, s.m., *price*, s.f., *prilăsti*, v., *prisne*, adj., *pristanişte*, s.f., *pristav*, s.m., *sad*, s.n., *sfetii*, adj., *sireap*, adj., *spodobi*, v., *stepenă*, s.f., *svetii*, adj., *terpi*, v., *vădi*, v., *veleat*, s.n., *volnic*, adj., *vracevanie*, s.f., *vtorii*, nr., *zacealã*, s.f., *zacialo*, s., *zapis*, s.n.

[461] Dacă nu avem în vedere substantivele proprii, 1,97%. Din cele 306 împrumuturi vechi slave şi slave bisericeşti pe care în toate textele vechi cercetate le-am considerat regionale şi ieşite din uz, în *Îndreptarea legii* apar următoarele: *bog*, s.m., *boiarin*, s.m., *cliros*, s.n., *dealã*, s.f., *dvoeslov*, s., *glavă*, s.f., *hotru*, s.m., *i*, conj., *izvod*, s.n., *măhăi*, v., *nămestie*, s.f., *năsilnic*, adj., *nedeie*, s.f., *oblastie*, s.f., *oblici*, v., *ocină*, s.f., *pohvală*, s.f., *polojenie*, s.f., *posluși*, v., *poslușnic*, s.m., *pravoslavie*, s.f., *price*, s.f., *prilăsti*, v., *pristanişte*, s.f., *pristav*, s.m., *sad*, s.n., *sfetii*, adj., *spodobi*, v., *stepenă*, s.f., *svetii*, adj., *terpi*, v., *vădi*, v., *volnic*, adj., *vracevanie*, s.f., *vtorii*, nr., *zacealã*, s.f., *zapis*, s.n.

Scanned with OKEN Scanner

Cele 166 de cuvinte-titlu din *Pravilele împărăteşti* neîntîlnite în *Îndreptarea legii* şi cele 130 cuvinte-titlu din *Îndreptarea legii* neîntîlnite în *Pravilele împărăteşti* se pot grupa, după origine, în următoarele 9 clase [462] :

Nr. crt.	Clasa	*Pravilele împărăteşti*		*Îndreptarea legii*	
		Cuvinte-titlu	Proc.	Cuvinte-titlu	Proc.
1	Latine moştenite	24	1,24	22	1,15
2	Slave	39	2,01	20	1,05
3	Maghiare	9	0,46	4	0,21
4	Turceşti	1	0,05	—	—
5	Neogreceşti	5	0,25	5	0,25
6	Germane	1	0,05	1	0,05
7	Substantive proprii	7	0,36	4	0,21
8	Fără etimologie cunoscută	9	0,46	4	0,21
9	Româneşti	71	3,66	70	3,68

Acest tabel arată că, exceptînd elementele slave luate în bloc, cele maghiare şi cele fără etimologie cunoscută, în celelalte cazuri există o foarte mare asemănare între *Pravilele împărăteşti* şi *Îndreptarea legii*. Căutînd, totuşi, evoluţia de la traducerea primă din *Pravilele împărăteşti* la „prelucrarea“ acesteia în *Îndreptarea legii* (în partea comună acestor două texte), o găsim dacă detaşăm cuvintele-titlu, indiferent de origine, pe care le putem considera regionale şi ieşite din uz. Acestea sînt în număr aproximativ [463] de 62 (3,21%) în *Pravilele îm-*

[462] Întrucît aici urmărim să facem o comparaţie doar pentru a vedea asemănările şi deosebirile dintre aceste două texte, nu mai indicăm şi originea aşa cum apare ea în dicţionare (de exemplu, latine moştenite atestate, latine moştenite neatestate etc.) şi nici nu mai calculăm procentajul şi după suma cuvintelor fără substantivele proprii.

[463] Avem în vedere motivele invocate în nota 230.

Scanned with OKEN Scanner

părăteşti[464] şi de numai 32 (1,68%) în *Îndreptarea legii*[465]. Admiţînd că în ceea ce priveşte cuvintele-titlu necomune în pravilele de la 1646 şi 1652 există mai multe asemănări şi mai puţine deosebiri[466], credem că aprecierea potrivit căreia „primul text [*Pravilele împărăteşti*, n.n.] are un caracter mai arhaic, din punct de vedere lingvistic, decît celălalt [*Îndreptarea legii*, n.n]“[467], cu menţiunea că „şi unele elemente lexicale arată acelaşi lucru“[468] poate fi atenuată, mai ales dacă acordăm importanţă cuvenită faptului că *Îndreptarea legii* — în partea comună cu *Pravilele împărăteşti* — nu este o traducere „directă“, ci doar o „prelucrare“ a traducerii deja făcute de Eustratie.

*

Privit în general, şi vocabularul din *Pravilele împărăteşti* şi din *Îndreptarea legii* are caracteristicile esenţiale întîlnite la celelalte texte, adică *este alcătuit tot din aproa-*

---

[464] Şi anume: *acicea*, adv., *artic*, s.n., *aşaşi*, adv., *biv*, adj., *boncăi*, v., *brudiu*, adj., *căsar*, s.m., *căsaş*, s.m., *cinie*, s.f., *cure*, v., *diac*, s.m., *dugheană*, s.f., *feredeu*, s.m., *fiece*, adj., pron., *fieşitecine*, pron., *fieşitecum*, adv., *frînc*, s.m., *gîlcevi*, v., *grobnic*, s., *hatalm*, s.n., *imă*, s.f., *indeadins*, adv., *jestoc*, adj., *leah*, s.m., *lincotă*, s.f., *logodinţă*, s.f., *logofăt*, s.m., *mamcă*, s.f., *micşurire*, s.f., *mîzdă*, s.f., *moimă*, s.f., *moşnean*, s.m., *moşneni*, v., *moşnenie*, s.f., *năMestnic*, s.m., *osîrdie*, s.f., *platoviţă*, s.f., *potronic*, s.n., *priatel*, s.m., *prisne*, adj. *pusoare*, s.f., *rîmnean*, s.m., *ruguci*, v., *să*, conj., *sămăşlui*, v., *schizmi*, v., *scopos*, s.n., *scutelnic*, s.m., *sineţar*, s.m., *sireap*, adj., *sîmbră*, s.f., *sodăş*, s.m., *stavăr*, s.n., *temelui*, v., *tîlhui*, v., *tîlhuşag*, s.n., *ultoană*, s.f., *veleat*, s., *voroavă*, s.f., *zacialo*, s., *zavistie*, s.f., *zăloja*, v.

[465] Şi anume: *apestit*, adv., *apestitor*, adj., *beli*, v., *bui*, v., *casnic*, s.m., *colăci*, v., *costandă*, s., *eluşi*, pron., *fecioriţă*, s.f., *fetie*, s.f., *fietecum*, adv., *grămătic*, s.m., *greşa*, v., *grobniţă*, s.f., *ie*, s.f., *înfolosi*, v., *îngăla*, v., *îngreca*, v., *întîişi*, adv., *lămurit*, adj., *megieş*, s.m., *moştean*, s.m., *nevirstă*, s.f., *obicni*, v., *oboroc*, s.n., *piez*, s.m., *prisădi*, v., *prisădire*, s.f., *schilă*, s.f., *şuteli*, v., *vorovi*, v.

[466] Deosebirile care interesează aici constau în aceea că în *Pravilele împărăteşti* apar aproximativ 30 cuvinte-titlu regionale şi ieşite din uz în plus faţă de *Îndreptarea legii*, cu precizarea că la aproape 2 000 cuvinte-titlu cîte apar în *Pravilele împărăteşti* aceste aproximativ 30 de cuvinte-titlu regionale şi ieşite din uz pot fi considerate neglijabile.

[467] Şt. Giosu, *art. cit.*, p. 136.

[468] *Idem*, p. 139.

Scanned with OKEN Scanner

pe patru cincimi cuvinte-titlu romanice şi din aproximativ o cincime cuvinte-titlu „neromanice".

Prin „componentele" de bază ale elementului romanic, pravilele de la 1646 şi 1652 se aseamănă cu *Cazania* lui Varlaam, de exemplu, în sensul că proporţia cuvintelor moştenite din latină (cca. 36% în ambele pravile) este mai mică decît proporţia cuvintelor formate pe terenul limbii române (cca. 40% în *Pravilele împărăteşti* şi cca. 41% în *Îndreptarea legii).* Faţă de toate textele vechi cercetate luate la un loc, proporţia cuvintelor moştenite din latină din aceste două pravile (cca. 36%) este mult mai mare decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 22%), iar proporţia cuvintelor formate pe terenul limbii române (cca. 40% în *Pravilele împărăteşti* şi cca. 41% în *Îndreptarea legii)* este mult mai mică decît în toate textele vechi cercetate luate la un loc (cca. 54%).

În ceea ce priveşte împrumuturile vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz, acestea apar în pravilele de la 1646 şi 1652 în proporţie de cca. 2% cuvinte-titlu, proporţie care este apropiată de aceea din majoritatea textelor vechi prezentate (vezi §28—§35 şi §38).

În sfîrşit, din punctul de vedere al lexicului, între *Pravilele împărăteşti* şi *Îndreptarea legii* (partea comună) există mai multe asemănări şi mai puţine deosebiri. Ne referim la faptul că în aceste două pravile 1 769 cuvinte-titlu sînt comune şi numai 166 cuvinte-titlu din *Pravilele împărăteşti* nu apar în *Îndreptarea legii* şi 130 cuvinte-titlu din *Îndreptarea legii* nu apar în *Pravilele împărăteşti.* În ceea ce priveşte originea, proporţiile cuvintelor „necomune" din cele două pravile sînt aproape egale, în afara proporţiilor de la cuvintele de origine slavă şi maghiară şi a celor fără etimologie cunoscută. Privitor la circulaţia în „timp" şi „spaţiu" a cuvintelor „necomune" din pravilele avute în vedere, constatăm că în *Pravilele împărăteşti* apar aproximativ 30 de cuvinte-titlu regionale şi ieşite din uz în plus faţă de *Îndreptarea legii,* cifră care, la totalul cuvintelor-titlu de aproape 2 000, poate fi considerată ca avînd o importanţă secundară.

Scanned with OKEN Scanner

§38. Pentru a ne putea da seama mai uşor pe de o parte de asemănările şi deosebirile dintre textele vechi prezentate iar pe altă parte de evoluţia vocabularului românesc de la aceste texte la poeziile antume ale lui M. Eminescu şi la *Baltagul* lui M. Sadoveanu, ne putem folosi de tabelul comparativ imediat următor [469] :

Cu ajutorul acestui tabel vedem că, deşi textele cercetate aparţin unor epoci diferite şi au un conţinut variat (literatură religioasă din secolele al XVI-lea — al XVII-lea, literatură juridică din secolul al XVII-lea,

---

[469] În fiecare coloană a acestui tabel notăm media dintre proporţia calculată în funcţie de toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, şi proporţia calculată în funcţie de suma cuvintelor fără substantivele proprii, în paranteză, dedesubt, indicînd şi proporţiile corespunzătoare din care aceasta a rezultat. (La coloanele la care sub media proporţiei nu apare paranteza, înseamnă că coincide proporţia calculată după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, cu proporţia calculată după suma cuvintelor, fără substantivele proprii). Pentru operativitate, la elementele romanice (cu excepţia neologismelor latino-romanice), la totalul cuvintelor „neromanice" şi la împrumuturile slave, media proporţiei o dăm numai în cifre întregi, adăugînd o unitate cînd zecimalele depăşesc 0,50% sau neadăugînd nimic cînd zecimalele sînt sub 0,50%. De la această regulă ne-am abătut de cîteva ori pentru evitarea anumitor nepotriviri (de exemplu, media proporţiei cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române în *Cazania a doua* a lui Coresi trebuia să fie, potrivit regulii, 53% ; am trecut-o, totuşi, 52% — neadăugînd, adică, unitatea ce trebuia să rezulte din zecimale — pentru că, dacă am fi adăugat-o, media proporţiei acestor cuvinte adunată cu media proporţiei cuvintelor moştenite din latină ar fi dat o sumă mai mare decît media proporţiei elementelor romanice din acest text). (Vezi tabelul). Precizăm cu această ocazie că suma dintre media proporţiei elementelor romanice, a celor neromanice şi a substantivelor proprii depăşeşte 100 de procente cu aproximativ jumătate din cifra care indică media proporţiei substantivelor proprii (de exemplu, în *Cazania a doua* a lui Coresi, media proporţiei substantivelor proprii cuvinte-titlu este de 4.04, iar suma rezultată din media proporţiei elementelor romanice, a celor „neromanice" şi a substantivelor proprii este de cca. 102). Pentru a putea face comparaţia cu cele două „texte" moderne, am prelucrat materialul lexical din poeziile antume ale lui M. Eminescu (prezentat în §11 şi §12) şi din *Baltagul* lui M. Sadoveanu (prezentat în §13) după aceleaşi criterii ca şi materialul lexical din textele vechi (prezentate în §28—§37).

Scanned with OKEN Scanner

Textul	Elemente l					
	Total		Cuvinte moştenite din latină		Cuvinte formate limbii ron	
	Cuvinte-titlu	Cuvinte-text	Cuvinte-titlu	Cuvinte-text	Cuvinte-titlu	C
1 Codicele Voroneţean	78 (74,69+80,76)	89 (87,34+90,47)	38 (36,57+39,55)	62 (60,69+62,86)	40 (38,12+41,21)	(2(
2 Psaltirea Voroneţeană	81 (78,96+83,31)	90 (89,30+90,94)	46 (44,98+47,39)	65 (64,63+65,80)	35 (33,96+35,92)	(24
3 Psaltirea Scheiană-text	79 (77,28+81,05)	—	43 (41,67+43,66)	—	36 (35,59+37,33)	
4 Psaltirea Scheiană-note	78 (76,73+79,21)	—	32 (31,40+32,48)	—	46 (45,03+46,64)	
5 Tetraevanghelul lui Coresi	75 (71,21+78,87)	87 85,21+89,19)	37 (35,32+39,12)	65 (63,63+66,12)	38 (35,80+39,65)	(22,
6 Liturghierul lui Coresi	78 (76,70+79,58)	83 82,26+83,11)	39 (38,08+39,51)	53 (53,03+53,59)	39 (38,51+39,62)	(29,
7 Cazania a doua a lui Coresi	81 (79,73+83,02)	88 (86,68+88,96)	29 (28,51+29,68)	60 (58,81+60,36)	52 (51,19+53,30)	(27,
8 Palia de la Orăştie	69 (61,21+77,04)	87 (84,50+90,09)	35 (30,89+38,88)	64 (61,61+65,70)	34 (30,25+38,07)	(22,8
9 Cazania lui Varlaam	74 (70,96+76,67)	88 (86,98+88,97)	30 (29,12+31,46)	59 (58,68+60,02)	44 (41,75+45,42)	(28,2
10 Pravilele împărăteşti	76 (75,76+76,99)	—	36 (35,39+35,97)	—	40 (40,15+40,80)	
11 Îndreptarea legii	77 (76,40+77,51)	—	36 (35,22+35,74)	—	41 (41,02+41,61)	
12 Poeziile antume ale lui Eminescu	78 (75,97+79,24)	91 (90,32+91,05)	26 (25,34+26,42)	73 (72,36+72,88)	38 (36,92+38,50)	(14,36
13 Baltagul lui Sadoveanu	73 (71,51+74,14)	87 (85,99+88,87)	28 (27,32+28,33)	73 (72,04+74,44)	41 (39,85+41,28)	1 (13,25+

Scanned with OKEN Scanner

poezie lirică şi epică din secolul al XIX-lea şi proză artistică din secolul al XX-lea), totuşi, în ceea ce priveşte structura genealogică, vocabularul prezintă foarte mari asemănări. Este vorba de faptul că în toate aceste texte — lăsînd la o parte diferenţele de cîteva procente de la un text la altul — cuvintele-titlu romanice [470] reprezintă cca. patru cincimi din întreg vocabularul iar cuvintele-text romanice reprezintă cca. nouă zecimi din întreg vocabularul. Faţă de elementele lexicale romanice, atît în textele vechi cît şi în cele moderne, cuvintele-titlu „neromanice" însumează doar o cincime (aproximativ) iar cuvintele-text „neromanice" însumează abia o zecime (aproximativ).

Faptul că în secolele al XVI-lea — al XVII-lea şi în secolele al XIX-lea — al XX-lea apare „aceeaşi" proporţie atît la elementele lexicale romanice cît şi la elementele lexicale „neromanice" nu înseamnă că în acest lung interval de timp nu s-a petrecut nici o schimbare în vocabularul românesc, ci relevă că, indiferent de ponderea uneia sau alteia dintre influenţe, în lexicul limbii române elementul romanic este întotdeauna categoric dominant, faţă de care împrumuturile „neromanice" pot fi considerate ca avînd un rol auxiliar.

Evoluţia de la stadiul vechi la stadiul modern al vocabularului românesc vizează pe de o parte „componentele" elementului romanic, iar pe de altă parte componentele elementului „neromanic". Ne referim în primul rînd la neologismele latino-romanice, care în scrisul românesc vechi sînt neglijabile (atît în calitate de cuvinte-titlu cît şi în calitate de cuvinte-text reprezintă cu mult mai puţin de 1%), dar care în poeziile antume

---

[470] Şi după media proporţiei, dar mai ales după proporţia calculată în funcţie de suma cuvintelor fără substantivele proprii. Am făcut această precizare întrucît, în textele în care substantivele proprii apar în cantitate foarte mare, proporţia cuvintelor-titlu romanice calculată după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, este mult redusă faţă de proporţia acelorași cuvinte calculată după suma cuvintelor fără substantivele proprii (vezi, de exemplu, *Palia de la Orăştie*, în care proporţia cuvintelor-titlu romanice calculată după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, este abia 61,21%, în timp ce proporţia acelorași cuvinte calculată după suma cuvintelor fără substantivele proprii este de 77,04%).

poezie lirică şi epică din secolul al XIX-lea şi proză artistică din secolul al XX-lea), totuşi, în ceea ce priveşte structura genealogică, vocabularul prezintă foarte mari asemănări. Este vorba de faptul că în toate aceste texte — lăsînd la o parte diferenţele de cîteva procente de la un text la altul — cuvintele-titlu romanice [470] reprezintă cca. patru cincimi din întreg vocabularul iar cuvintele-text romanice reprezintă cca. nouă zecimi din întreg vocabularul. Faţă de elementele lexicale romanice, atît în textele vechi cît şi în cele moderne, cuvintele-titlu „neromanice“ însumează doar o cincime (aproximativ) iar cuvintele-text „neromanice“ însumează abia o zecime (aproximativ).

Faptul că în secolele al XVI-lea — al XVII-lea şi în secolele al XIX-lea — al XX-lea apare „aceeaşi“ proporţie atît la elementele lexicale romanice cît şi la elementele lexicale „neromanice“ nu înseamnă că în acest lung interval de timp nu s-a petrecut nici o schimbare în vocabularul românesc, ci relevă că, indiferent de ponderea uneia sau alteia dintre influenţe, în lexicul limbii române elementul romanic este întotdeauna categoric dominant, faţă de care împrumuturile „neromanice“ pot fi considerate ca avînd un rol auxiliar.

Evoluţia de la stadiul vechi la stadiul modern al vocabularului românesc vizează pe de o parte „componentele“ elementului romanic, iar pe de altă parte componentele elementului „neromanic“. Ne referim în primul rînd la neologismele latino-romanice, care în scrisul românesc vechi sînt neglijabile (atît în calitate de cuvinte-titlu cît şi în calitate de cuvinte-text reprezintă cu mult mai puţin de 1%), dar care în poeziile antume

---

[470] Şi după media proporţiei, dar mai ales după proporţia calculată în funcţie de suma cuvintelor fără substantivele proprii. Am făcut această precizare întrucît, în textele în care substantivele proprii apar în cantitate foarte mare, proporţia cuvintelor-titlu romanice calculată după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, este mult redusă faţă de proporţia aceloraşi cuvinte calculată după suma cuvintelor fără substantivele proprii (vezi, de exemplu, *Palia de la Orăştie*, în care proporţia cuvintelor-titlu romanice calculată după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, este abia 61,21%, în timp ce proporţia aceloraşi cuvinte calculată după suma cuvintelor fără substantivele proprii este de 77,04%).

ale lui M. Eminescu [471] devin o componentă importantă a elementului romanic (aproape 14% cuvinte-titlu şi aproape 4% cuvinte-text). În al doilea rînd, în cadrul elementelor „neromanice" constatăm o scădere a proporţiei împrumuturilor slave (în bloc) [472], care în epoca veche reprezentau între 13%—17% cuvinte-titlu şi între 7%—9% cuvinte-text, dar care în epoca modernă reprezintă doar între 10%—14% cuvinte-titlu şi între 5%—7% cuvinte-text. Aşadar, în general, modernizarea vocabularului limbii române s-a făcut mai ales prin îmbogăţirea cu neologisme latino-romanice şi prin trecerea în fondul pasiv sau ieşirea din uz a unor împrumuturi slave [473].

Urmărind „componentele" elementului romanic, observăm că formaţiile pe terenul limbii române cuvinte-titlu se menţin în aceeaşi proporţie în cele două stadii ale limbii române (între 34%—46%) şi, mai mult, atît în epoca veche cît şi în epoca modernă, majoritatea acestora (cca. două treimi cuvinte-titlu cu „aproape toate" cuvintele-text) au la bază radicali moşteniţi din latină şi numai aproximativ o treime cuvinte-titlu cu 2% pînă la maximum 7% cuvinte-text au la bază radicali de toate celelalte origini luate la un loc. „Numărul" şi „circulaţia" formaţiilor româneşti din radicali moşteniţi din latină şi în textele vechi şi în cele moderne scot încă o dată în relief importanţa foarte mare a elementului „primar" al vocabularului românesc, şi anume, cuvintele moştenite din latină.

---

[471] Datorită „locului" şi „momentului" în care se petrece acţiunea, în *Baltagul* lui M. Sadoveanu neologismele latino-romanice apar în proporţie mai mică (aproape 4% cuvinte-titlu cu aproape 1% cuvinte-text).

[472] Facem abstracţie aici de faptul că în epoca modernă au ieşit din uz o serie de cuvinte vechi slave şi slave bisericeşti, dar au pătruns, în schimb, alte cuvinte din limbile slave moderne (vezi §27). Celelalte elemente lexicale apar atît în epoca veche cît şi în epoca modernă în proporţii mai mult sau mai puţin asemănătoare (vezi mai departe).

[473] Cele spuse aici au valabilitate pentru textele vechi şi moderne pe care le-am cercetat.

Scanned with OKEN Scanner

Cuvintele-titlu moştenite din latină apar în textele vechi în proporţii cuprinse între 29%—46% iar în textele moderne în proporţii cuprinse între 26%—28%. Interesantă ni se pare — chiar dacă n-am găsit o explicaţie satisfăcătoare — relaţia dintre cuvintele-text moştenite din latină (la care cuvintele-titlu apar în epoca modernă în proporţie ceva mai mică decît în epoca veche) şi cuvintele-text formate pe terenul limbii române (la care în cele două stadii ale limbii proporţia cuvintelor-titlu se menţine între aceleaşi limite). Ne referim la faptul că la cuvintele-text apare o situaţie contrară aceleia de la cuvintele-titlu : în epoca modernă proporţia cuvintelor-text moştenite din latină (cca. 73%) este mai mare decît în epoca veche (în jur de 60%) cam cu atîtea procente cu cîte este mai mică proporţia cuvintelor-text formate pe terenul limbii române în epoca modernă (cca. 13%) faţă de epoca veche (unde media între toate textele este de cca. 26%).

Relaţia dintre proporţia cuvintelor-titlu moştenite din latină şi proporţia cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române relevă şi un alt lucru. Este vorba de faptul că în *Psaltirea Voroneţeană* şi în *Psaltirea Scheiană —text* [474] — proporţia cuvintelor-titlu moştenite din latină (cca. 46% şi, respectiv, cca. 43%) este mai mare decît proporţia cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române (cca. 35% şi, respectiv, cca. 36%), în timp ce în *Tetraevanghelul, Liturghierul* şi *Cazania a doua* ale lui Coresi, proporţia cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române (cca. 38%, cca. 39% şi, respectiv, cca. 52%) este „egală“ sau mai mare faţă de proporţia cuvintelor moştenite din latină (cca. 37%, cca. 39% şi, respectiv, cca. 29%). Această caracteristică ar putea fi invocată în favoarea tezei „unităţii lingvistice“ atît a celor două texte rotacizante cît şi a celor trei texte coresiene.

Din alt punct de vedere, constatăm că proporţia mai mare a cuvintelor formate pe terenul limbii române faţă de cuvintele moştenite din latină apare, în afara textelor coresiene, şi în *Cazania* lui Varlaam, în *Pravilele împă-*

---

[474] *Codicele Voroneţean* şi *Psaltirea Scheiană — note* — nu au această caracteristică.

Scanned with OKEN Scanner

răteşti şi în *Îndreptarea legii*, precum şi în poeziile antume ale lui M. Eminescu şi în *Baltagul* lui M. Sadoveanu. Aşa stînd lucrurile, înseamnă că limba română modernă a continuat în această privinţă situaţia din textele coresiene (şi nu pe aceea din textele rotacizante), ceea ce poate constitui un argument în sprijinul ideii că începuturile limbii române literare se află în tipăriturile coresiene.

În legătură cu elementul „neromanic" din textele cercetate — pe lîngă cele spuse mai sus — putem adăuga că împrumuturile vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz apar în majoritatea textelor în proporţii asemănătoare (în jur de 2% cuvinte-titlu cu maximum 1,18% cuvinte-text), excepţie făcînd doar *Psaltirea Voroneţeană* (3,81% cuvinte-titlu cu 1,15% cuvinte-text), *Psaltirea Scheiană — text* —[475] (4,57% cuvinte-titlu) şi *Cazania* lui Varlaam (3,14% cuvinte-titlu cu 0,47% cuvinte-text).

Indiferent de explicaţie, proporţia ceva mai mare de împrumuturi vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz din *Psaltirea Voroneţeană* şi din *Psaltirea Scheiană — text* — întăresc ideea[476] că aceste două texte rotacizante se aseamănă între ele, deosebindu-se şi din acest punct de vedere de *Codicele Voroneţean*.

În *Cazania* lui Varlaam explicaţia proporţiei ceva mai mari de cuvinte-titlu[477] vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz trebuie căutată — credem — în cultura deosebită a mitropolitului moldovean (sau în eventualii colaboratori pe care acesta îi va fi avut).

Oricare ar fi explicaţia, reţinem că proporţia maximă a împrumuturilor vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz în calitate de cuvinte-titlu este de

---

[475] Am lăsat la o parte *Psaltirea Scheiană — note* — pentru că aici nu avem de-a face cu materialul lexical dintr-un singur text rotacizant, ci din mai multe texte rotacizante şi nerotacizante (vezi §31).

[476] Pe care am formulat-o ceva mai sus, cînd am urmărit relaţia dintre proporţia cuvintelor moştenite din latină şi a celor formate pe terenul limbii române.

[477] Cuvintele-text vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz apar în proporţie mult mai mică de 1%.

Scanned with OKEN Scanner

4,57% în *Psaltirea Scheiană — text —* [478] iar în calitate de cuvinte-text este de 1,18% în *Liturghierul* lui Coresi, proporţii care se aseamănă cu acelea ale neologismelor latino-romanice din *Baltagul* lui M. Sadoveanu (4,45% cuvinte-titlu cu 0,74% cuvinte-text). Prin urmare, ţinînd cont de asemănarea dintre proporţiile cuvintelor vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz din textele vechi cercetate şi proporţiile neologismelor latino-romanice din *Baltagul* lui M. Sadoveanu, dacă am admite că traducerile religioase din secolul al XVI-lea „sînt înţesate cu cuvinte luate din textele slave“ [479], ar însemna să admitem şi că *Baltagul* lui M. Sadoveanu este „înţesat“ cu neologisme latino-romanice, ceea ce nu ni se pare a fi exact.

Comparînd din acest punct de vedere *Psaltirea Voroneţeană* şi *Psaltirea Scheiană — text —*, textele coresiene şi *Cazania* lui Varlaam, constatăm că proporţia cea mai mică de cuvinte-titlu [480] vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz apare în textele coresiene. Aceasta înseamnă că şi aprecierea potrivit căreia „numeroase slavonisme bisericeşti, curente în cărţile religioase româneşti din secolul al XVI-lea (tipărituri şi manuscrise)... nu apar în scrisul mitropolitului moldovean“ [481] ar trebui modificată.

Exceptînd *Palia de la Orăştie*, unde împrumuturile din maghiară întrunesc 3,24% cuvinte-titlu cu 1,15% cuvinte-text, în toate celelalte texte vechi şi moderne pe care le-am cercetat proporţia acestora în calitate de cuvinte-titlu variază între 1,00% în *Cazania a doua* a lui Coresi şi 2,08% în *Pravilele împărăteşti*, iar în calitate de cuvinte-text proporţia variază între 0,28% în *Liturghierul* lui Coresi şi 0,92% în *Codicele Voroneţean*. Aceasta arată, pe de o parte, că *Palia de la Orăştie* are, din acest punct de vedere, o situaţie particulară ; pe de

---

[478] În legătură cu *Psaltirea Scheiană — note —* vezi nota 475.

[479] Vezi nota 133.

[480] Cuvintele-text din această categorie se află în proporţii foarte mici, care se aseamănă mai mult sau mai puţin între ele (vezi tabelul comparativ).

[481] Vezi citatul la care facem trimiterea în nota 133.

Scanned with OKEN Scanner

altă parte, de aici rezultă că nici la împrumuturile din maghiară [482] nu se poate vorbi de faptul că traducerile din secolul al XVI-lea „sînt înţesate cu cuvinte luate din textele . . . maghiare . . .“ [483]

Ar mai fi de menţionat că în textele vechi cercetate împrumuturile din turcă fie că nu apar deloc, fie că apar în proporţii foarte mici şi în calitate de cuvinte-titlu, şi în calitate de cuvinte-text (vezi tabelul comparativ). În cele două „texte“ moderne prezentate, împrumuturile din turcă se întîlnesc în proporţie puţin mai mare (între 1,12%—1,70% cuvinte-titlu dar mult sub 1% cuvinte-text). Aceasta înseamnă că, atît în vocabularul textelor vechi cercetate cît şi în vocabularul celor două „texte“ moderne, elementele lexicale de origine turcă ocupă un loc periferic.

Cuvintele de celelalte origini (şi anume, cele comune cu albaneza, cele împrumutate din greacă, germană şi ebraică, precum şi cele fără etimologie cunoscută) nu pot fi folosite pentru individualizarea unuia sau altuia dintre textele vechi cercetate şi nici chiar pentru deosebirea textelor vechi de cele moderne, întrucît în textele vechi şi moderne pe care le-am cercetat proporţiile cuvintelor de aceste origini sînt reduse şi în acelaşi timp asemănătoare [484] (vezi tabelul comparativ). Bazîndu-ne pe proporţia lor redusă, putem spune că şi cuvintele de aceste origini au un rol secundar atît în textele vechi cercetate cît şi în poeziile antume ale lui M. Eminescu şi în *Baltagul* lui M. Sadoveanu.

---

[482] Aici şi mai puţin decît la împrumuturile vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz.

[483] Vezi nota 133.

[484] Credem că tot asemănătoare este şi proporţia cuvintelor-titlu greceşti sub 1% în textele rotacizante şi în *Cazania a doua* a lui Coresi cu proporţia cuprinsă între 1%—2% a acelorași cuvinte în toate celelalte texte vechi şi moderne la care ne referim. O deosebire apare numai la cuvintele fără etimologie cunoscută, care în poeziile antume ale lui M. Eminescu şi în *Baltagul* lui M. Sadoveanu se găsesc în proporţii cam de două ori mai mari decît în textele vechi cercetate.

Scanned with OKEN Scanner

ÎNCHEIERE

§39. Cercetarea statistică a vocabularului limbii române vechi în comparaţie cu vocabularul limbii române moderne justifică opinia lui P. Guiraud, după care cu ajutorul metodei statistice „forţăm uşi deschise“ [485], dar şi „introducem o anumită rigurozitate în problemele în care evidenţa este doar iluzorie“ [486]. Într-adevăr, unele dintre rezultatele pe care le-am obţinut confirmă „cu argumente precise“ opiniile unanim recunoscute privitoare la vocabularul limbii române vechi şi moderne; altele, însă, duc la ideea că anumite aprecieri tradiţionale, bazate pe cercetarea „selectivă“ a textelor, ar trebui modificate întrucît nu concordă cu realitatea vocabularului din stadiul vechi şi modern al limbii române.

Toate rezultatele obţinute prin cercetarea de faţă — fie că vizează direct vocabularul limbii române vechi raportat la vocabularul limbii române moderne, fie că au în vedere aspecte adiacente ale acestei probleme — se pot formula în felul următor :

1. Vocabularul textelor româneşti religioase din secolele al XVI-lea — al XVII-lea şi vocabularul textelor româneşti juridice din secolul al XVII-lea (constituit din 7 954 cuvinte-titlu cu 459 384 cuvinte-text numărate şi cca. 150 000 cuvinte-text nenumărate) nu este cu mult mai sărac decît vocabularul din opera lui Cervantes — scriitor de valoare mondială care a trăit în aceeaşi

---

[485] Vezi nota 159.

[486] Vezi nota 160.

Scanned with OKEN Scanner

epocă (al cărui vocabular este constituit din 12 372 cuvinte-titlu cu 1 057 114 cuvinte-text). Spunînd aceasta, ne referim în special la bogăţia vocabularului (calculată după formula lui P. Guiraud), care este 10,07 în textele vechi româneşti cercetate luate la un loc şi 12,03 în opera lui Cervantes.

În privinţa bogăţiei vocabularului, evoluţia de la stadiul vechi al limbii române la stadiul ei modern se concretizează într-o „dublare" a cifrei bogăţiei vocabularului, adică faţă de aproximativ 10, cît era bogăţia vocabularului în textele vechi cercetate luate la un loc, aceasta ajunge în epoca modernă — după datele obţinute de alţi cercetători — la aproximativ 21 [487].

2. Bogăţia vocabularului poate fi utilizată şi la caracterizarea mai precisă a unuia sau altuia dintre texte, precum şi la aprecierea relaţiilor dintre două sau mai multe texte. Lăsînd la o parte faptul că în textele vechi cercetate luate fiecare separat bogăţia vocabularului este mai mică (fiind cuprinsă între 9,10 şi 16,25) decît în fiecare din cele două „texte" moderne (unde reprezintă 16,82% şi, respectiv, 19,71), observăm pe de o parte o apropiere între bogăţia vocabularului din *Codicele Voroneţean* (cca. 14) şi din *Psaltirea Voroneţeană* (cca. 16), iar pe de altă parte o apropiere între bogăţia vocabularului din *Tetraevanghelul* (cca. 9), *Liturghierul* (cca. 10) şi *Cazania a doua* (cca. 9) ale lui Coresi. Aceste „apropieri" ar putea constitui un argument atît în favoarea „unităţii lingvistice" a manuscriselor rotacizante, cît şi în favoarea „unităţii lingvistice" a tipăriturilor coresiene.

Din alte puncte de vedere, admiţînd că în textele vechi cercetate bogăţia vocabularului este mai mică decît în cele moderne şi constatînd că în *Cazania* lui Varlaam bogăţia vocabularului (9,29) se apropie mult de limita inferioară a bogăţiei vocabularului din textele vechi cercetate (9,10), credem că aprecierea de mare circulaţie potrivit căreia vocabularul din *Cazania* lui Varlaam „este foarte bogat" ar trebui modificată [488].

---

[487] Pentru toate aceste date, vezi §18.

[488] Explicaţia opiniei de mare circulaţie privitoare la bogăţia foarte mare a vocabularului din *Cazania* lui Varlaam o vedem în calităţile artistice ale acestui text (cursivitatea frazei, valorile stilistice ale unor cuvinte etc.), calităţi artistice, care fac

3. Bogăţia vocabularului intră în relaţie directă cu frecvenţa medie (care arată de cîte ori se repetă un cuvînt-titlu), aflîndu-se cu aceasta în raport invers proporţional. Astfel, în toate textele vechi cercetate luate la un loc, unde bogăţia vocabularului este mică (cca. 10), frecvenţa medie este foarte mare (cca. 67), în timp ce în stilul beletristic şi publicistic modern, unde bogăţia vocabularului creşte la cca. 21, frecvenţa medie se reduce la cca. 11. Cu alte cuvinte, în epoca veche un cuvînt-titlu se repetă de aproximativ şase ori mai mult decît în epoca modernă. Aceeaşi situaţie o găsim şi la fiecare text luat separat, cu precizarea că la textele vechi există o legătură directă între lungimea textului şi frecvenţa medie : la textele cu lungimea de cca. 10 000 cuvinte-text frecvenţa medie este de cca. 8 ; la textele cu lungimea de cca. 40 000 cuvinte-text frecvenţa medie este cuprinsă între 14—21 ; la textele cu lungimea de cca. 60 000 cuvinte-text frecvenţa medie este de cca. 23 ; în sfîrşit la textele cu lungimea de peste 140 000 cuvinte-text frecvenţa medie este mai mare de 40. Raportînd cele două „texte“ moderne — a căror lungime este de cca. 40 000 cuvinte-text — la textele vechi cu lungimea similară, constatăm şi aici o reducere a frecvenţei medii de la 14—21 (cît era în textele vechi) la 9—12 (în „textele“ moderne).

Importanţa frecvenţei medii în caracterizarea unuia sau mai multor texte devine şi mai evidentă dacă urmărim unele dintre „consecinţele“ ei, cum ar fi proporţia anumitor cuvinte şi indicele repetării (după cîte cuvinte-text se repetă un cuvînt-titlu). În această privinţă observăm că în toate textele vechi cercetate luate la un loc conjuncţia coordonatoare copulativă *şi* — cel mai frecvent cuvînt din limba română veche — reprezintă cca. 7% din întreg vocabularul, fiind echivalentă cu aproape 500 cuvinte-titlu cu frecvenţa medie 67 şi repetîndu-se după aproximativ 13 cuvinte-text. În stilul

---

să nu se observe că vocabularul acestui text se aseamănă, de fapt, din punct de vedere statistic, cu vocabularul celorlalte texte vechi religioase. Pentru alte amănunte, vezi §19.

Scanned with OKEN Scanner

beletristic şi publicistic modern, proporţia aceleeaşi conjuncţii coordonatoare copulative *şi* s-a redus la aproximativ jumătate (mai puţin de 4% din întreg vocabularul), fiind echivalentă cu numai 150—200 cuvinte-titlu cu frecvenţa medie 11 şi repetîndu-se după un număr de aproape două ori mai mare de cuvinte-text decît în epoca veche (şi anume, după cca. 25). O situaţie asemănătoare apare şi în textele avute în vedere luate separat, în sensul că în fiecare text vechi cercetat conjuncţia coordonatoare copulativă *şi* reprezintă tot cca. 7% din întreg vocabularul, repetîndu-se tot după aproximativ 13 cuvinte-text, în timp ce în *Baltagul* lui M. Sadoveanu acest cuvînt reprezintă numai cca. 4% din întreg vocabularul, repetîndu-se după aproximativ 25 cuvinte-text.

Proporţiile anumitor cuvinte din textele cercetate oferă date şi în legătură cu o problemă „exterioară" vocabularului, cum ar fi aceea a raportului dintre coordonare şi subordonare. Este vorba de faptul că în toate textele vechi cercetate luate la un loc totalitatea conjuncţiilor coordonatoare reprezintă cca. 9% din întreg vocabularul, în timp ce totalitatea conjuncţiilor subordonatoare reprezintă cu aproximativ o treime mai puţin, şi anume, cca. 6% din întreg vocabularul. În stilul beletristic şi publicistic modern, însă, apare o situaţie opusă : proporţia conjuncţiilor subordonatoare (peste 5% din întreg vocabularul) este ceva mai mare decît proporţia conjuncţiilor coordonatoare (peste 4% din întreg vocabularul). Proporţia conjuncţiilor coordonatoare şi subordonatoare din fiecare text vechi luat separat confirmă ideea de mai sus, în sensul că şi aici conjuncţiile coordonatoare sînt mai bine reprezentate (8%—10%) decît conjuncţiile subordonatoare (3%—7%). Spre deosebire de stilul beletristic şi publicistic modern, însă, în *Baltagul* lui M. Sadoveanu, la fel ca în textele vechi, proporţia conjuncţiilor coordonatoare (peste 5%) este superioară proporţiei conjuncţiilor subordonatoare (aproape 4%). Aşadar, statistica confirmă teza clasică potrivit căreia în vorbirea populară şi familiară, precum şi în textele vechi influenţate de vorbirea populară şi familiară

Scanned with OKEN Scanner

coordonarea predomină față de subordonare și, ca un revers al medaliei, în stilurile moderne ale limbii române literare subordonarea este mai bine reprezentată decît coordonarea.

Raportul dintre coordonare și subordonare poate oferi și el argumente pentru „gruparea" unor texte vechi. Ne referim la asemănarea dintre proporțiile conjuncțiilor coordonatoare și subordonatoare din *Codicele Voronețean* și din *Psaltirea Voronețeană*, pe de o parte, și din *Tetraevanghelul* și *Cazania a doua* ale lui Coresi, pe de altă parte, asemănare care ar putea fi invocată în sprijinul „unității lingvistice" atît a manuscriselor rotacizante, cît și a tipăriturilor coresiene [439].

4. Substantivele proprii — de obicei lăsate la o parte în cercetările de istoria limbii — furnizează și ele date utile privitoare la textele studiate. Avem în vedere chiar și cunoașterea ca atare a cantității de substantive proprii, întrucît aceasta, pe de o parte, influențează proporția cuvintelor de diferite origini, iar pe de altă parte poate constitui un argument în individualizarea unui „stil" sau a unui text oarecare.

În textele vechi la care am putut stabili frecvența absolută apar 985 (14,43%) substantive proprii cuvinte-titlu cu 14 054 (3,05%) cuvinte-text. Din această cantitate mare (în special cuvinte-titlu) de substantive proprii, vor fi avut importanță reală în limba română veche doar aproximativ 2% cuvinte-titlu cu aproximativ 2,50% cuvinte-text, adică mai ales acele substantive proprii care aveau și o frecvență mare, și o repartiție mare și care și astăzi pot fi considerate „bunuri" ale limbii române. Restul de cca. 12% substantive proprii cuvinte-titlu cu mai puțin de 1% cuvinte-text pot fi considerate „întîmplătoare" în vocabularul limbii române vechi, pentru că aveau — majoritatea — și frecvența și repartiția foarte mici (486 — peste 7% — dintre ele aveau și frecvența, și repartiția 1) și pentru că astăzi, de asemenea majoritatea lor, sînt complet „străine" oricărui vorbitor de limbă română.

---

[439] Pentru amănunte, vezi §18 și §19.

Proporţiile în care apar substantivele proprii în fiecare text vechi sau modern luat separat sînt foarte inegale, variind — la cuvintele-titlu — între cca. 1% şi cca 20%, iar cuvintele-text între cca. 1% şi cca. 6%.

Ţinînd cont de asemănarea proporţiilor substantivelor proprii cuvinte-titlu din *Pravilele împărăteşti* şi din *Îndreptarea legii* (cca. 1,50%) şi de faptul că această proporţie de cca. 1,50% este mult mai mică decît în oricare dintre textele religioase cercetate (unde cea mai mică proporţie a substantivelor proprii cuvinte-titlu depăşeşte 3%), am putea spune că proporţia foarte mică de substantive proprii în pravilele de la 1646 şi 1652 indică un alt „stil" (bineînţeles în faza lui incipientă), şi anume, stilul administrativ. În acelaşi sens, în epoca modernă, asemănarea proporţiilor substantivelor proprii cuvinte-titlu (cca. 3% şi cca. 4%) şi diferenţa sensibilă dintre proporţiile cuvintelor-text (sub 1% şi peste 3%) pot fi interpretate ca indici ai limbajului poetic al lui Eminescu într-un caz (peste 4% cuvinte-titlu şi sub 1% cuvinte-text) şi ca indici ai prozei artistice a lui Sadoveanu în al doilea caz (cca. 3% substantive proprii şi cuvinte-titlu, şi cuvinte-text) [490].

În sfîrşit, proporţiile substantivelor proprii cuvinte-titlu şi cuvinte-text pot fi folosite la individualizarea unuia sau altuia dintre texte. De exemplu, în *Palia de la Orăştie*, proporţia foarte mare de substantive proprii (peste 20% cuvinte-titlu şi peste 6% cuvinte-text) influenţează proporţia elementului romanic care, dacă este calculată după toate cuvintele, inclusiv substantivele proprii, reprezintă doar 61,21% cuvinte-titlu cu 86,68% cuvinte-text — deosebindu-se, astfel, de toate celelalte texte cercetate — dar dacă este calculată după suma cuvintelor fără substantivele proprii reprezintă 77,04% cuvinte-titlu cu 90,09% cuvinte-text, asemănîndu-se de

[490] Evident că pentru verificarea acestei asertiuni ar trebui studiată statistic întreaga operă poetică a lui Eminescu (eventual şi a altor poeţi)) precum şi mai multe opere ale lui Sadoveanu (eventual şi ale altor prozatori).

Scanned with OKEN Scanner

data aceasta cu toate celelalte texte vechi şi moderne pe care le-am cercetat [491].

5. În cercetarea statistică a structurii genealogice a vocabularului limbii române credem că trebuie să se facă deosebire între cuvintele moştenite din latină sau împrumutate din alte limbi, pe de o parte, şi cuvintele formate pe terenul limbii române, pe de altă parte. Spunînd aceasta, avem în vedere că un cuvînt ca *fierbinţeală*, derivat cu sufixul de proveniență slavă *-eală*, nu poate fi considerat ca moştenit din latină chiar dacă „radicalul“ *fierbint-* este latin moştenit ; un cuvînt ca *iubire*, derivat cu sufixul latin moştenit *-(i)re*, nu poate fi trecut în rîndul împrumuturilor din slavă, cu toate că radicalul *iub-* este de origine veche slavă ş.a.m.d. [492].

6. Admiţînd acest lucru, datele statistice indicate de D. Macrea pentru „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ şi pentru *Dicţionarul limbii române moderne*, în interpretarea dată de noi (vezi §7), arată că vocabularul limbii române moderne este constituit din aproximativ patru cincimi (78,43% în „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ şi 84,75% în *Dicţionarul limbii române moderne)* cuvinte-titlu romanice şi din aproximativ o cincime (21,57% în „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ şi 15,25% în *Dicţionarul limbii române moderne)* cuvinte-titlu de toate celelalte 23 de origini luate la un loc (vezi §22).

7. Proporţia de aproximativ patru cincimi cuvinte-titlu „romanice“ şi de aproximativ o cincime cuvinte-titlu „neromanice“ o întîlnim şi în poeziile antume ale lui M. Eminescu [493] şi în *Baltagul* lui M. Sadoveanu [494], cu adaosul că în aceste texte — unde, spre deosebire de dicţionare, se poate urmări şi „circulaţia“ cuvintelor —

---

[491] Pentru amănunte, vezi §20 şi §21.

[492] Pentru amănunte, vezi §7, §12, §14 şi §15.

[493] Potrivit datelor statistice indicate de D. Macrea în interpretarea noastră din §12, 79,24% cuvinte-titlu sînt „romanice“ şi 20,81% cuvinte-titlu sînt „neromanice“.

[494] 74,14% cuvinte-titlu sînt „romanice“ şi 25,82% cuvinte-titlu sînt „neromanice“ (vezi §13).

Scanned with OKEN Scanner

cuvintele-text „romanice“ reprezintă cca. nouă zecimi [495], iar cuvintele-text „neromanice“ cca. o zecime [496].

8. Raportul dintre proporţiile elementelor lexicale „romanice“ şi cele „neromanice“ apare în general neschimbat şi în toate textele vechi cercetate luate la un loc, precum şi în fiecare text vechi cercetat luat separat, adică şi aici elementele lexicale „romanice“ totalizează aproape patru cincimi cuvinte-titlu [497] cu aproape nouă zecimi cuvinte-text [498], în timp ce elementele lexicale „neromanice“ însumează numai aproximativ o cincime cuvinte-titlu [499] cu abia o zecime (aproximativ) cuvinte-text [500].

9. În cadrul celor patru cincimi de cuvinte-titlu romanice din cele două dicţionare ale limbii române moderne, proporţia cea mai mare o găsim la formaţiile pe terenul limbii române (43,81% în „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ şi 52,17% în *Dicţionarul limbii române moderne)*, urmate de neologismele latino-romanice (29,12% în „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ şi 28,32% în *Dicţionarul limbii române moderne)*, de cuvintele moştenite din latină (4,85% în „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ şi 3,72% în *Dicţionarul limbii române moderne)* şi de ono-

---

[495] 91,05% în poeziile antume ale lui M. Eminescu (vezi §12) şi 88,97% în *Baltagul* lui M. Sadoveanu (vezi §13).

[496] 8,94 în poeziile antume ale lui M. Eminescu (vezi §12) şi 11,12% în *Baltagul* lui M. Sadoveanu (vezi §13).

[497] Aproape 78% cuvinte-titlu în toate textele vechi cercetate luate la un loc (vezi §24), şi între cca. 76% şi cca. 83% în fiecare text vechi cercetat luat separat (vezi §28—§38).

[498] Peste 89% în toate textele vechi cercetate luate la un loc (vezi §26) şi între cca. 83% şi cca. 90% în fiecare text vechi cercetat luat separat (vezi §28—§38).

[499] Cca. 22% în toate textele vechi cercetate luate la un loc (vezi §27) şi între cca. 16% şi cca. 23% în fiecare text vechi cercetat luat separat (vezi §28—§38).

[500] Cca 10% în toate textele vechi cercetate luate la un loc (vezi §27) şi între cca. 9% şi cca. 16% în fiecare text vechi cercetat luat separat (vezi §28—§38).

Precizăm că în notele 493—500 am indicat proporţiile calculate după suma cuvintelor fără substantivele proprii, întrucît acestea nu sînt luate în consideraţie nici la calcularea proporţiilor cuvintelor din dicţionarele cu care se face aici comparaţia.

Scanned with OKEN Scanner

matopee (0,65% în „dicționarul lui I.-A. Candrea“ și 0,54% în *Dicționarul limbii române moderne).*

10. Proporția cuvintelor-titlu moștenite din latină mai redusă decît aceea indicată pînă acum se explică prin :

a) Luarea în considerație numai a cuvintelor moștenite din latină (așa cum apar în dicționarele la care ne referim), nu și a „derivatelor“ românești pe baza acestora.

b) Creșterea apreciabilă a numărului total de cuvinte din limba română și rămînerea în număr constant (sau chiar reducerea acestui număr) a cuvintelor moștenite din latină, care fac ca proporția cuvintelor moștenite din latină să fie cu atît mai mică cu cît este mai mare cantitatea totală de cuvinte din limba română (vezi §7, unde am arătat că, la cele 17 645 de cuvinte din dicționarul lui A. de Cihac, cuvintele moștenite din latină — aproximativ 2 000 — reprezintă aproape 12%, la cele 43 269 cuvinte din „dicționarul lui I.-A. Candrea“ cuvintele moștenite din latină reprezintă aproape 5%, iar la cele 49 649 cuvinte din *Dicționarul limbii române moderne* aproape 4%).

11. Din totalul cuvintelor formate pe terenul limbii române în cele două dicționare (43,81% în „dicționarul lui I.-A. Candrea“ și 52,17% în *Dicționarul limbii române moderne),* aproximativ o treime (15,72% în „dicționarul lui I.-A. Candrea“ și 16,25% în *Dicționarul limbii române moderne)* au la bază radicali moșteniți din latină, iar restul de aproximativ două treimi (28,08% în „dicționarul lui I.-A. Candrea“ și 35,91% în *Dicționarul limbii române moderne)* au la bază radicali de toate celelalte origini luate la un loc.

Menționăm că din aceste două treimi, 4,17% în „dicționarul lui I.-A. Candrea“ și 14,65% în *Dicționarul limbii române moderne* reprezintă proporția cuvintelor formate pe terenul limbii române din radicali latino-romanici [501].

---

[501] Pentru amănunte, vezi §7.

Scanned with OKEN Scanner

12. Făcînd abstracţie de cuvintele cu origine nesigură şi necunoscută (care în „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ sînt în proporţie de 7,08% iar în *Dicţionarul limbii române moderne* în proporţie de 3,95%), în cadrul „cincimii neromanice“ din vocabularul limbii române moderne cel mai bine sînt reprezentate cuvintele de origine slavă (6,68% în „dicţionarul lui I.-A. Candrea“ şi 5,06% în *Dicţionarul limbii române moderne).* Cuvintele de origine turcă, greacă, germană şi maghiară apar în ambele dicţionare în proporţii cuprinse între 1% şi 3%, iar cuvintele comune cu albaneza, precum şi acelea de provenienţă engleză, ţigănească şi „diversă“ apar, de asemenea în ambele dicţionare, în proporţii mai mici de 1% (vezi §7).

13. În cele două „texte“ moderne, ordinea componentelor elementului romanic după mărimea proporţiei diferă, într-o anumită măsură, de aceea din cele două dicţionare : pe primul loc se situează tot cuvintele-titlu formate pe terenul limbii române — unde încadrăm şi onomatopeele — (cca. 38% în poeziile antume ale lui M. Eminescu şi cca. 41% în *Baltagul* lui M. Sadoveanu), dar acestea sînt urmate de cuvintele-titlu moştenite din latină (cca. 26% în poeziile antume ale lui M. Eminescu şi cca. 28% în *Baltagul* lui M. Sadoveanu), pe ultimul loc situîndu-se cuvintele-titlu latino-romanice (13,99% în poeziile antume ale lui M. Eminescu şi 4,45% în *Baltagul* lui M. Sadoveanu). Proporţia mult mai mare (în comparaţie cu dicţionarele) a cuvintelor moştenite din latină în aceste două opere clasice relevă importanţa deosebită pentru vorbitorii limbii române a elementelor lexicale moştenite din latină, lucru care devine şi mai evident dacă luăm în consideraţie „circulaţia“ cuvintelor. În această privinţă constatăm că elementele lexicale (cuvinte-text) moştenite din latină sînt categoric dominante, reprezentînd cca. 73% din totalul cuvintelor-text atît în poeziile antume ale lui M. Eminescu cît şi în *Baltagul* lui M. Sadoveanu. Faţă de acestea, cuvintele-text formate pe terenul limbii române întrunesc doar cca. 14% din totalul cuvintelor-text din poeziile antume ale lui M. Eminescu şi cca. 13% din totalul cuvintelor-text

Scanned with OKEN Scanner

din *Baltagul* lui M. Sadoveanu, iar cuvintele-text latino-romanice însumează abia 3,68% din totalul cuvintelor-text din poeziile antume ale lui M. Eminescu și 0,74% din totalul cuvintelor-text din *Baltagul* lui M. Sadoveanu [502].

14. La cuvintele formate pe terenul limbii române, în cele două texte moderne găsim o situație deosebită față de aceea din dicționare (și asemănătoare aceleia din limba română veche). Ne referim la faptul că, din totalul cuvintelor formate pe terenul limbii române (care este de cca. 38% cuvinte-titlu cu cca. 14% cuvinte-text în poeziile antume ale lui M. Eminescu și de cca. 41% cuvinte-titlu cu cca. 13% cuvinte-text în *Baltagul* lui M. Sadoveanu), cca. două treimi cuvinte-titlu cu majoritatea cuvintelor-text [503] au la bază radicali moșteniți din latină și doar cca. o treime cuvinte-titlu cu o proporție foarte mică de cuvinte-text [504] au la bază radicali de toate celelalte origini luate la un loc.

Această schimbare față de situația din dicționare se explică, credem, prin faptul că literatura artistică reflectă atitudinea vorbitorilor față de cuvintele de o origine ori alta sau, altfel spus, aici se vede „locul" — din punctul de vedere al vorbitorilor — pe care-l ocupă la un moment dat cuvintele de o origine oarecare [505].

15. Lăsînd și aici la o parte cuvintele fără etimologie cunoscută (în proporție de 4,89% cuvinte-titlu cu 2,06% cuvinte-text în poeziile antume ale lui M. Eminescu și de 4,31% cuvinte-titlu cu 1,91% cuvinte-text în *Baltagul* lui M. Sadoveanu), în cadrul „cincimii neromanice" cel mai bine sînt reprezentate împrumuturile din slavă (cca. 10% cuvinte-titlu cu cca. 5% cuvinte-text în poeziile antume ale lui M. Eminescu și cca. 14% cuvinte-titlu cu

---

[502] Pentru amănunte, vezi §12, §13 și tabelul centralizator din §38.

[503] Cca. 24% cuvinte-titlu cu cca. 11% cuvinte-text în poeziile antume ale lui M. Eminescu și cca. 24% cuvinte-titlu cu cca. 10% cuvinte-text în *Baltagul* lui M. Sadoveanu.

[504] Cca. 13% cuvinte-titlu cu cca. 3% cuvinte-text în poeziile antume ale lui M. Eminescu și cca. 16% cuvinte-titlu cu cca. 3% cuvinte-text în *Baltagul* lui M. Sadoveanu.

[505] Pentru amănunte, vezi trimiterile făcute în nota 502.

Scanned with OKEN Scanner

cca. 7% cuvinte-text în *Baltagul* lui M. Sadoveanu). Împrumuturile din maghiară, turcă și greacă se află în proporții cuprinse între 1%—2% cuvinte-titlu și sub 1% cuvinte-text, iar cuvintele comune cu albaneza și cele împrumutate din germană se găsesc în proporții mai mici de 1% atît în calitate de cuvinte-titlu, cît și în calitate de cuvinte-text [506].

16. În toate textele vechi cercetate luate la un loc, precum și în majoritatea textelor vechi cercetate luate fiecare în parte, ordinea componentelor elementului romanic cuvinte-titlu după mărimea proporției este „aceeași" ca în cele două texte moderne : proporția cea mai mare aparține cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române [507], urmată de proporția cuvintelor-titlu moștenite din latină [508] și de proporția cuvintelor-titlu latino-romanice [509]. În cîteva dintre textele vechi cercetate luate în parte (și anume, în *Psaltirea Voroneţeană*, *Psaltirea Scheiană — text —*, *Liturghierul* lui Coresi și *Palia de la Orăștie*) apare o altă ordine a componentelor elementului romanic : mai numeroase sau în proporție egală cu cuvintele formate pe terenul limbii române sînt cuvintele-titlu moștenite din latină (între cca. 35% și cca. 46%), după care urmează cuvintele-titlu formate pe terenul limbii române (între 35% și 39%) și apoi cuvintele-titlu latino-romanice (între 0,04% și 0,10%).

Comparînd proporțiile componentelor elementului romanic din cele două dicționare ale limbii române moderne și din toate textele vechi cercetate luate la un loc, constatăm că, în general, cu cîte procente este mai mare în epoca veche față de epoca modernă proporția cuvintelor-titlu latine moștenite și a celor formate pe terenul

---

[506] Pentru amănunte vezi §12 și §13, precum și tabelul centralizator din §38.

[507] Cca. 54% în toate textele vechi cercetate luate la un loc și între 38% și 52% în *Codicele Voroneţean*, *Psaltirea Scheiană — note —*, *Tetraevanghelul* și *Cazania a doua* ale lui Coresi, *Cazania* lui Varlaam, *Pravilele împărătești* și *Îndreptarea legii*.

[508] Cca. 22% în toate textele vechi cercetate luate la un loc și între 32% și 38% în textele enumerate în nota 507.

[509] În medie 0,09% în toate textele vechi cercetate luate la un loc și între 0,02% și 0,20% în textele enumerate în nota 507.

Scanned with OKEN Scanner

limbii române (luate la un loc), cu atîtea procente creşte în epoca modernă faţă de epoca veche proporţia neologismelor latino-romanice. Cu alte cuvinte, evoluţia vocabularului românesc de la stadiul vechi la stadiul modern a însemnat mai ales îmbogăţirea mijloacelor lexicale de expresie cu aproximativ 28% cuvinte-titlu latino-romanice. Aceeaşi constatare rezultă şi din compararea celor două texte moderne cu textele vechi cercetate luate separat, cu precizarea doar că, în textele moderne avute în vedere (unde, spre deosebire de dicţionare, se poate vedea şi atitudinea vorbitorilor faţă de cuvintele de o origine sau alta), proporţia cuvintelor-titlu latino-romanice se reduce în poeziile antume ale lui M. Eminescu la mai puţin de 14% (adică la aproximativ jumătate faţă de dicţionare) şi la abia 4% (aproximativ), în *Baltagul* lui M. Sadoveanu.

17. Din alt punct de vedere, relaţia dintre proporţia cuvintelor-titlu moştenite din latină şi proporţia cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române din fiecare text vechi cercetat luat separat poate fi folosită la „gruparea“ unor texte şi la aprecierea importanţei pentru limba literară a uneia sau alteia dintre aceste „grupe“. Ne referim la faptul că în *Psaltirea Voroneţeană* şi în *Psaltirea Scheiană — text —* proporţia cuvintelor-titlu moştenite din latină (cca. 46% şi, respectiv, cca. 43%) este mai mare decît proporţia cuvintelor formate pe terenul limbii române (cca. 35% şi, respectiv, cca. 36%), faţă de *Tetraevanghelul, Liturghierul* şi *Cazania a doua* ale lui Coresi, în care proporţia cuvintelor-titlu moştenite din latină (cca. 37%, cca. 39% şi, respectiv, cca. 29%) este „egală“ sau mai mică decît proporţia cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române (cca. 38%, cca. 39% şi, respectiv, cca. 52%). Această caracteristică poate constitui un argument în favoarea „unităţii lingvistice“ a textelor rotacizante, precum şi în favoarea „unităţii lingvistice“ a textelor coresiene.

Proporţia cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române mai mare decît proporţia cuvintelor-titlu moştenite din latină apare, în afară de textele coresiene, şi în *Cazania* lui Varlaam, în *Pravilele împărăteşti* şi în *În-*

Scanned with OKEN Scanner

dreptarea legii, precum și în poeziile antume ale lui M. Eminescu și în *Baltagul* lui M. Sadoveanu. Dacă limba română din secolul al XVII-lea și mai ales limba română modernă „continuă" în această privință situația din tipăriturile coresiene (și nu pe aceea din manuscrisele rotacizante), atunci înseamnă că și această caracteristică poate fi folosită în susținerea rolului prim avut de tipăriturile coresiene la nașterea și dezvoltarea limbii române literare [510].

18. În privința cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române, deosebiri sensibile între epoca modernă și epoca veche apar numai atunci cînd comparăm situația din cele două dicționare cu aceea din toate textele vechi cercetate luate la un loc : față de toate textele vechi cercetate luate la un loc, unde proporția cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române din radicali moșteniți din latină este de cca. 32%, în cele două dicționare proporția cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române din radicali moșteniți din latină se reduce la cca. 15% în „dicționarul lui I.-A. Candrea" sau cca. 16% în *Dicționarul limbii române moderne*. În schimb, proporția cuvintelor-titlu formate pe terenul limbii române din radicali latino-romanici era neglijabilă în toate textele vechi cercetate luate la un loc (mult mai puțin de 1%), în timp ce în „dicționarul lui I.-A. Candrea" aceasta este de 4,17%, iar în *Dicționarul limbii române moderne*, de 14,65%.

Cu alte cuvinte, evoluția în această privință, de la stadiul vechi al limbii române din toate textele vechi cercetate luate la un loc la stadiul ei modern din „dicționarul lui I.-A. Candrea" și mai ales din *Dicționarul limbii române moderne* a însemnat sporirea numărului formațiilor românești din radicali latino-romanici cu cel puțin 10% [511].

19. Dacă ne referim la fiecare text vechi cercetat luat separat, precum și la fiecare dintre cele două texte moderne — unde, repetăm, se vede și „preferința" vorbitorilor pentru cuvintele de o origine sau alta — constatăm

---

[510] Pentru amănunte, vezi §7, §24 și §28—§38.
[511] Pentru amănunte, vezi §7 și §24.

că între epoca veche și epoca modernă nu apar decît deosebiri de amănunt în ceea ce privește formațiile lexicale pe terenul limbii române. Spunem aceasta întrucît din totalul cuvintelor formate pe terenul limbii române atît în fiecare text vechi luat separat cît și în fiecare dintre cele două texte moderne, cca. două treimi cuvinte-titlu cu majoritatea cuvintelor-text au la bază radicali moșteniți din latină și numai cca. o treime cuvinte-titlu cu abia 2%—7% cuvinte-text au la bază radicali de toate celelalte origini luate la un loc. Lucrul acesta constituie încă o dovadă a importanței foarte mari pe care o au elementele lexicale moștenite din latină atît în stadiul vechi al limbii române cît și în stadiul ei modern [512].

20. În ceea ce privește componentele elementului romanic cuvinte-text, observăm că proporțiile acestora sînt asemănătoare în toate textele vechi cercetate luate la un loc și în fiecare text vechi cercetat luat în parte : cca. 60% cuvinte-text moștenite din latină în toate textele vechi cercetate luate la un loc și între cca. 53% — cca. 65% în fiecare text vechi cercetat luat separat ; cca. 26% cuvinte-text formate pe terenul limbii române în toate textele vechi cercetate luate la un loc și între cca. 22% — cca. 30% în fiecare text vechi cercetat luat separat ; în sfîrșit, foarte mult sub 1% (0,01%) cuvinte-text latino-romanice în toate textele vechi cercetate luate la un loc și între 0,006—0,02% în fiecare text vechi cercetat luat separat.

Raportînd aceste proporții la proporțiile corespunzătoare din cele două texte moderne, găsim destul de multe modificări : proporția cuvintelor-text moștenite din latină a crescut în epoca modernă cu cca. 13 procente, ajungînd — de la cca. 60% cît era în textele vechi cercetate — la cca. 73% și în poeziile antume ale lui M. Eminescu și în *Baltagul* lui M. Sadoveanu ; o creștere ușoară apare și la cuvintele-text latino-romanice care, față de 0,01% din textele vechi, reprezintă 0,74% în *Baltagul* lui M. Sadoveanu și 3,68% în poeziile antume ale lui M. Eminescu ; în sfîrșit, proporția cuvintelor-text formate pe terenul limbii române a scăzut față de textele vechi

[512] Pentru amănunte, vezi §12, §13 și §28—§38.

Scanned with OKEN Scanner

cercetate cu cca. 13 procente în *Baltagul* lui M. Sadoveanu, unde rămîne de cca. 13%, şi cu cca. 12 procente în poeziile antume ale lui M. Eminescu, unde rămîne de cca. 14%. Aşadar, în această privinţă evoluţia de la etapa veche la etapa modernă a limbii române literare a dus, pe de o parte, la creşterea sensibilă, în „circulaţie", a ponderii cuvintelor moştenite din latină şi la o uşoară creştere a „circulaţiei" neologismelor latino-romanice, iar pe de altă parte la reducerea la aproximativ jumătate a „circulaţiei" cuvintelor formate pe terenul limbii române [513].

21. În afara cuvintelor la care nu se cunoaşte etimologia (care, în toate textele vechi cercetate luate la un loc sînt în proporţie de aproape 3% cuvinte-titlu cu ceva mai mult de 1% cuvinte-text, iar în fiecare text vechi cercetat luat separat în proporţii cuprinse între 1,35%—2,98% cuvinte-titlu şi 0,23%—1,39% cuvinte-text), în cadrul „cincimii neromanice" de cuvinte-titlu şi în cadrul „zecimii neromanice" de cuvinte-text, atît în toate textele vechi cercetate luate la un loc cît şi în fiecare text vechi cercetat luat separat, cel mai bine sînt reprezentate împrumuturile slave în bloc : cca. 14% cuvinte-titlu cu cca. 8% cuvinte-text în toate textele vechi cercetate luate la un loc şi între cca. 13%—cca. 17% cuvinte-titlu cu cca. 7%—9% cuvinte-text în fiecare text vechi luat separat. Comparînd aceste proporţii cu acelea din limba română modernă, putem spune că modernizarea limbii române literare s-a făcut şi prin reducerea substanţială (din punctul de vedere al cuvintelor-titlu) a proporţiei de elemente slave : de la cca. 14% cuvinte-titlu în toate textele vechi cercetate luate la un loc la cca. 5% — cca. 6% în cele două dicţionare ale limbii române moderne ; de la cca. 13% — cca. 17% cuvinte-titlu cu cca. 7%—cca. 9% cuvinte-text în textele vechi cercetate luate separat la cca. 10%—14% cuvinte-titlu cu cca. 5%—cca. 7% cuvinte-text în cele două texte moderne [514].

22. Elementele vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz se află în proporţii mici sau chiar

---

[513] Pentru amănunte, vezi trimiterile din nota 512.
[514] Pentru amănunte, vezi §12, §13, §27 şi §28—§38.

Scanned with OKEN Scanner

foarte mici atît în toate textele vechi cercetate luate la un loc cît şi în fiecare text vechi cercetat luat în parte : 4,39% cuvinte-titlu cu 0,58% cuvinte-text în toate textele vechi cercetate luate la un loc şi între 1,92%—5,16% cuvinte-titlu cu 0,25%—1,18% cuvinte-text în fiecare text vechi cercetat luat în parte. Aceste proporţii mici sau chiar foarte mici arată că aprecierile curente potrivit cărora în limba română veche „abundă" cuvintele slave sau că limba traducerilor religioase din secolul al XVI-lea este „înţesată" cu cuvinte luate din textele slave — dacă nu renunţăm la ele — trebuie atenuate. Spunînd aceasta, avem în vedere şi că proporţiile împrumuturilor vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz din toate textele vechi cercetate sînt asemănătoare cu proporţiile neologismelor latino-romanice din *Baltagul* lui M. Sadoveanu (4,45% cuvinte-titlu latino-romanice cu 0,74% cuvinte-text). Aşa stînd lucrurile, ar însemna că — întrucît proporţiile slavonismelor din textele vechi cercetate se aseamănă cu proporţiile neologismelor latino-romanice din *Baltagul* lui M. Sadoveanu — dacă traducerile religioase vechi sînt „înţesate" cu slavonisme, şi *Baltagul* lui M. Sadoveanu ar fi „înţesat" cu neologisme latino-romanice, ceea ce nici într-un caz nu se poate afirma [515].

23. Din alt punct de vedere, observăm că împrumuturile vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz apar în majoritatea textelor vechi cercetate în proporţii asemănătoare (cca. 2% cuvinte-titlu şi maximum 1,18% cuvinte-text), proporţii ceva mai mari (mai ales la cuvintele-titlu) întîlnind în *Psaltirea Voroneţeană* (3,81% cuvinte-titlu cu 1,15% cuvinte-text), în *Psaltirea Scheiană — text —* [516] (4,57% cuvinte-titlu) şi în *Cazania* lui Varlaam (3,14% cuvinte-titlu cu 0,47% cuvinte-text).

Proporţiile ceva mai mari de împrumuturi vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz din *Psaltirea Voroneţeană* şi *Psaltirea Scheiană — text —* pot fi interpretate ca un argument în favoarea „unităţii lingvistice" a acestor două texte rotacizante. Cît pri-

[515] Pentru amănunte, vezi §13, §16 şi §27.
[516] În legătură cu *Psaltirea Scheiană — note —* vezi nota 475.

Scanned with OKEN Scanner

veşte proporţia cuvintelor-titlu [517] vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz din *Cazania* lui Varlaam, aceasta — fiind mai mare decît în majoritatea textelor vechi cercetate — nu confirmă ideea foarte răspîndită că mitropolitul moldovean a renunţat la „numeroase slavonisme curente în cărţile religioase din secolul al XVI-lea". În această privinţă, dacă avem în vedere proporţia mai mică a cuvintelor-titlu [518] vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz din tipăriturile coresiene (cca. 2%), am putea spune că procesul înlăturării slavonismelor din scrierile vechi religioase a început în secolul al XVI-lea, odată cu tipăriturile lui Coresi [519].

24. Împrumuturile din maghiară apar în toate textele vechi cercetate luate la un loc în proporţie de aproximativ 2% cuvinte-titlu cu aproximativ 0,70% cuvinte-text, iar în fiecare text vechi cercetat luat separat — cu excepţia *Paliei de la Orăştie* — în proporţii cuprinse între 1%—2% (aproximativ) cuvinte-titlu şi între 0,28%—0,92% cuvinte-text. În *Palia de la Orăştie* împrumuturile din maghiară sînt puţin mai numeroase, reprezentînd 3,24% cuvinte-titlu cu 1,15% cuvinte-text.

Observăm că proporţiile împrumuturilor din maghiară din textele vechi cercetate sînt asemănătoare, pe de o parte, cu proporţiile acelorași cuvinte din cele două dicţionare (vezi punctul 12) şi din cele două texte moderne (vezi punctul 14), iar pe de altă parte se aseamănă cu proporţiile împrumuturilor vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz (vezi punctele 20 şi 21). Aceasta înseamnă că — folosindu-ne de un raţionament similar aceluia de la împrumuturile vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz — dacă am admite că traducerile din secolul al XVI-lea sînt „înţesate" [520] cu cuvinte-maghiare, ar trebui să „cuprindem" în

---

[517] Proporţia cuvintelor-text vechi slave şi slave bisericeşti regionale şi ieşite din uz din *Cazania* lui Varlaam este asemănătoare cu aceea din celelalte texte vechi cercetate.

[518] Pentru cuvintele-text, vezi nota anterioară.

[519] Pentru amănunte, vezi §16 şi §28—§38.

[520] Vezi nota 132.

Scanned with OKEN Scanner

această apreciere și limba română modernă, ceea ce ni se pare impropriu.

În altă ordine de idei, proporția cea mai mare de împrumuturi maghiare din *Palia de la Orăștie* poate fi utilizată la „individualizarea" acestui text [521].

24. Împrumuturile din turcă (și cumană) apar în proporții foarte mici în toate textele vechi cercetate luate la un loc (0,23% cuvinte-titlu cu 0,006% cuvinte-text) și de asemenea foarte mici și în fiecare text vechi cercetat luat separat (între 0,03%—0,35% cuvinte-titlu și între 0,001%—0,01% cuvinte-text). Motivarea acestor proporții — mai mici și decît în cele două dicționare (unde împrumuturile turcești reprezintă peste 2% cuvinte-titlu) și decît în cele două texte moderne (unde împrumuturile turcești reprezintă peste 1% cuvinte-titlu și sub 1% cuvinte-text) — o vedem, pe de o parte, în caracterul religios al majorității textelor vechi cercetate. Pe de altă parte, proporțiile foarte mici de împrumuturi turcești din textele vechi cercetate (și cele religioase și cele juridice) se explică prin aceea că, în vremea în care au fost scrise aceste texte, influența turcă încă nu se manifestase cu toată intensitatea.

Ținînd cont de faptul că nu numai în textele vechi cercetate, dar și în cele două texte moderne, precum și în cele două dicționare ale limbii române moderne împrumuturile din turcă se află în proporții mici și foarte mici, putem aprecia că în general elementele lexicale de origine turcă au avut și au un rol secundar în limba română [522].

25. Împrumuturile din greacă apar în toate textele vechi cercetate luate la un loc în proporție de 1,40% cuvinte-titlu cu 0,32% cuvinte-text, iar în fiecare text vechi cercetat luat separat în proporții cuprinse între 0,54%—1,64% cuvinte-titlu și între 0,12%—0,59% cuvinte text. Aceste proporții se aseamănă cu proporțiile corespunzătoare din cele două dicționare (unde împrumuturile din greacă sînt cuprinse între cca. 1%—cca. 2%) și din cele două texte moderne (unde împrumuturile din

[521] Pentru amănunte, vezi §7, §12, §13, §27 și §28—§38.
[522] Pentru amănunte, vezi §7, §12, §13 și §28—§38.

Scanned with OKEN Scanner

greacă reprezintă proporţii între cca. 1%—cca. 2% cuvinte-titlu şi sub 1% cuvinte-text), de unde rezultă că — pe baza statisticilor de care ne-am folosit — elementele lexicale de origine greacă nu pot fi utilizate la caracterizarea unui text oarecare sau a unei epoci.

Din alt punct de vedere, proporţiile mici şi chiar foarte mici ale împrumuturilor din greacă arată că şi aceste elemente lexicale au un rol secundar în limba română [523].

26. În sfîrşit, cuvintele comune cu albaneza, precum şi împrumuturile din germană şi din ebraică apar atît în calitate de cuvinte-titlu cît şi în calitate de cuvinte-text în proporţii mai mici de 1% în toate textele vechi cercetate luate la un loc şi în fiecare text vechi cercetat luat separat. Exceptînd împrumuturile din germană, care în cele două dicţionare depăşesc cu puţin 1% din totalul cuvintelor, proporţiile cuvintelor de aceste origini din textele vechi se apropie de proporţiile corespunzătoare din cele două dicţionare şi din cele două texte moderne. Lucrul acesta ne permite să apreciem că, din punct de vedere statistic, şi cuvintele de originile la care ne referim au un rol secundar în vocabularul limbii române [524].

27. Avînd în vedere că în toate textele vechi cercetate luate la un loc, precum şi în fiecare text vechi cercetate luat în parte elementul „romanic“ reprezintă aproape patru cincimi cuvinte-titlu şi aproape nouă zecimi cuvinte-text (faţă de care elementul „neromanic“ de toate celelalte origini la un loc însumează doar aproximativ o cincime cuvinte-titlu şi abia aproximativ o zecime cuvinte-text), putem aprecia — parafrazînd pe S. Puşcariu [525] — că vocabularul limbii române vechi din textele cercetate este la fel de romanic ca şi vocabularul limbii române moderne.

---

[523] Pentru amănunte, vezi trimiterile pe care le-am făcut în nota anterioară.

[524] Pentru amănunte, vezi trimiterile pe care le-am făcut în nota 522.

[525] Vezi citatul la care facem trimiterea în nota 82.

Scanned with OKEN Scanner

IZVOARE ŞI BIBLIOGRAFIE

A. Izvoare.

1. * * * *Codicele Voroneţean,* editat de I. G. Sbiera, Cernăuţi, 1885.
2. Coresi, *Cazania a doua,* editată de S. Puşcariu şi A. Procopovici, Bucureşti, 1914.
3. Coresi, *Liturghierul,* editat de Al. Mareş, Bucureşti, 1969.
4. Coresi, *Tetraevanghelul,* editat de Florica Dimitrescu, Bucureşti, 1963.
5. * * * *Palia de la Orăştie,* editată de Viorica Pamfil, Bucureşti, 1968.
6. * * * *Pravila Moldovei... şi... Îndreptarea legii,* editate de S. G. Longinescu, Bucureşti, 1912.
7. * * * *Psaltirea Scheiană,* editată de I.-A. Candrea, Bucureşti, 1916.
8. * * * *Psaltirea Voroneţeană,* editată de C. Gălușcă, Halle, 1913.
9. Sadoveanu, M., *Baltagul,* în „Opere", X, Bucureşti, 1957, p. 513—563.
10. Varlaam, *Cazania,* editată de J. Byck, Bucureşti, 1943.

B. Bibliografie

1. Academia Română, *Dicţionarul limbii române,* Bucureşti, 1913—1940.
2. Academia R.P.R., *Dicţionarul limbii române moderne,* Bucureşti, 1958.

Scanned with OKEN Scanner

3. Academia R.S.R., *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, București, 1968.
4. Academia R.S.R., *Istoria limbii române*, vol. al II-lea, București, 1969.
5. Akademia nauk S.S.S.R., *Slovar' jazyka Puškina*, Moscova, 1956—1961.
6. Arvinte, V., *Formarea limbii și poporului român în lumina cercetărilor recente*, An. L, XVII, 1966, p. 13—33.
7. Bianu, I., *Psaltirea Scheiană*, București, 1889.
8. Bianu, I., Cartojan, N., *Album de paleografie românească*, (Scrierea chirilică), ed. a III-a, București, 1940.
9. Bianu, I. și Hodoș, N., *Bibliografia românească veche*, I, București, 1903.
10. Bogdan, D. P., *Din paleografia slavo-română*, în „Documente privind istoria României", Introducere, I, p. 137—145.
11. Bolocan, Gh., *Unele caracteristici ale stilului publicistic al limbii române literare*, SCL, XII, 1961, nr. 1, p. 35—71.
12. Bulgăr, Gh., *Problemele limbii literare în concepția scriitorilor români*, București, 1966.
13. Candrea, I.-A. și Adamescu, Gh., *Dicționarul enciclopedic ilustrat* „Cartea românească", București, 1931.
14. Cihac, A. de, *Dictionnaire d'etymologie daco-romane, Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfort S/M, 1879.
15. Cîmpeanu, E., *Statistica pronumelor în poeziile lui M. Eminescu*, CL, VI, 1961, nr. 2, p. 293—314.
16. Constantinescu, N. A., *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963.
17. Densusianu, O., *Istoria limbii române*, II, București, 1961.
18. Dimitriu, C., *Vocabularul* Cazaniei a doua *a lui Coresi*, AUI, XVI, 1970, p. 47—64.
19. Drăganu, N., *Un pasaj din Evangheliarul de la 1560—61 al lui Coresi, rău înțeles pînă acum*, DR, I, p. 349—356.
20. Golopenția, Sanda, și Toma, Pavel, *Statistica și stilurile limbii*, LR, IX, 1960, nr. 4, p. 58—65.
21. Gehring, A., *Index Homericus*, Lipsiae, 1891.
22. Giosu, Șt., *Limba textelor juridice din secolul al XVII-lea*, AUI, IX, 1963, p. 101—159.
23. Gomez, C. F., *Vocabulario de Cervantes*, Madrid, 1962.
24. Graur, Al., acad., *Etimologii românești*, București, 1963.

Scanned with OKEN Scanner

25. Graur, Al., acad., *Nume de persoane*, Bucureşti, 1965.
26. Graur, Al., acad., *Tendinţele actuale ale limbii române*, Bucureşti, 1968.
27. Guiraud, P., *Les caractères statistiques du vocabulaire*, Paris, 1954.
28. Hasdeu, B. P., *În ce consistă fizionomia unei limbi*, în „Etymologicum magnum romaniae", I, Bucureşti, 1886, p. XLVI—LIX.
29. Hasdeu, B. P., *Limba în circulaţiune*, în „Cuvente den bătrîni", tom. III, partea I, Bucureşti, 1881, p. 91—105.
30. Iordan, I., acad., *Limba lui Eminescu*, Revista fundaţiilor, VII, 1940, nr. 5, p. 334—352.
31. Iordan, I., acad., *Limba română actuală. O gramatică a „greşelilor"*, Bucureşti, 1943.
32. Iordan, I., acad., *Limba română contemporană*, Bucureşti, 1956.
33. Iordan, I., acad., *Observaţii cu privire la limba poeziilor lui Eminescu*, în *Studii eminesciene*, Bucureşti, 1965, p. 519—532.
34. Iordan, I., acad., *Stilistica limbii române*, Bucureşti, 1944.
35. Istrate, G., *Limba română literară*, Bucureşti, 1970.
36. Istrate, G., *Originea limbii române literare. Noi contribuţii*, AUI, VI, 1960, fasc. 2, supliment (lucrările sesiunii ştiinţifice jubiliare...), p. 67—78.
37. Istrate, G., *Originea şi dezvoltarea limbii române literare*, AUI, III, 1957, p. 77—96.
38. Juilland, A., Edwards, P. M. H. şi Ileana Juilland, *Frequency Dictionary of Rumanian Words*, London, The Hague, Paris, 1965.
39. Macrea, D., *Circulaţia cuvintelor în limba română*, Transilvania, anul 73, nr. 4, p. 268—288.
40. Macrea, D., *Fizionomia lexicală a limbii române*, DR, X, partea a II-a, 1943, p. 362—373.
41. Macrea, D., *Probleme de lingvistică română*, Bucureşti, 1961.
42. Mazilu, D. R., *Diaconul Coresi*, Ploieşti, 1933.
43. Mihăescu, H., *Influenţa grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea*, Bucureşti, 1966.
44. Mihăilă, G., *Împrumuturi vechi sud slave în limba română*, Bucureşti, 1960.
45. Oldfather, W., Canter, H. V. şi Abbot, M., *Index verborum Ciceronis epistularum*, Urbana, 1938.

Scanned with OKEN Scanner

La romanité du vocabulaire de quelques vieux textes roumains

Résumé

Nous nous sommes proposé, dans le présent ouvrage, d'interpréter statistiquement l'ensemble des données lexicales fournies par les principaux textes religieux du XVIe siècle (Codicele Voroneţean, Psaltirea Voroneţeană, Psaltirea Scheiană ; Tetraevanghelul, Liturghierul *et* Cazania a doua, *de Coresi ;* Palia de la Orăştie) *et, pour le XVIIe siècle, par l'un des plus importants textes religieux de cette époque* (Cazania lui Varlaam) *ainsi que par deux textes juridiques* (Pravilele împărăteşti *et* Îndreptarea legii). *Le nombre des mots-titre s'élève à 7 954 mots, pour 459 384 mots-texte mis en fiches et environ 150 000 mots-texte non-mis en fiches. La comparaison avec la situation du lexique roumain moderne a été faite en nous servant des données statistiques offertes par D. Macrea pour le* „Dicţionarul enciclopedic" de I.-A. Candrea, *pour le* Dicţionarul limbii române moderne *et pour les poésies anthumes de Mihai Eminescu, ainsi que données statistiques offertes par V. Şuteu pour le style des belles-lettres modernes, et par Gh. Bolocan pour le style des journaux de nos jours. Nous y avons ajouté notre propre statistique lexicale portant sur le roman* Baltagul *de Mihail Sadoveanu.*

Nous avons visé, par nos recherches, de faire ressortir le spécifique des textes anciens, tel que le détermine le critère de la richesse du vocabulaire et celui de la fréquence moyenne des mots, mais surtout, nous nous sommes attachés à l'étude de la structure étymologique du vocabulaire.

En ce qui concerne la richesse du vocabulaire, nous avons constaté — entre autres — que l'évolution du stade ancien de la langue roumaine à son stade moderne se fait voir par cela que l'indice de la richesse du vocabulaire a atteint le double du chiffre premier, c'est-à-dire qu'au lieu de 10 environ, à combien il remontait dans les vieux textes roumains étudiés, il atteint la valeur de 21 environ pour l'époque moderne. Ainsi, dans les vieux textes mentionnés, où la richesse du vocabulaire est réduite (environ 10), la fréquence moyenne des mots est très grande (environ 67), tandis que dans le style des belles-lettres et des journaux où la richesse du vocabulaire s'élève à 21, la fréquence moyenne des mots se réduit à 11 environ. Autrement dit, à l'époque ancienne, un mot-titre était répété environ 6 fois plus souvent qu'à l'époque moderne.

Scanned with OKEN Scanner

En ce qui concerne la structure étymologique du vocabulaire, nous sommes partis de l'idée qu'il faut distinguer entre les mots hérités du latin ou empruntés à d'autres langues, d'une part, et les mots formés sur le terrain de la langue roumaine, d'autre part. Nous nous référons au fait qu'un mot comme fierbințeală „chaleur, température" *dérivé à l'aide du suffixe d'origine slave* -eală *ne peut pas être considéré comme étant hérité du latin, quoique le radical* fierbint- *le soit (le mot* fierbințeală *est formé en roumain); un mot comme* iubire *ne peut être considéré comme un emprunt du slave, quoique le radical* iub- *appartienne au vieux slave (le mot* iubire *est lui aussi formé en roumain) etc. En ce qui concerne le caractère roman du vocabulaire de la langue roumaine, nous avons considéré, qu'il résulte de la totalité des éléments lexicaux d'origine romane, notamment des mots héritée du latin, des mots formés en roumain et des néologismes latino-romans). Dans cette perspective, nous avons constaté qu'à l'époque ancienne aussi bien qu'à l'époque moderne, l'élément roman (mots hérités du latin, formations roumaines et néologismes latino-romans) représente à peu près quatre cinquièmes (environ 80%) des mots-titre, avec environ neuf dixièmes (environ 90%) de mots-texte, par rapport à quoi les éléments lexicaux non-romans de toutes les origines, prises ensemble, ne s'élèvent qu'à un cinquième (environ 20%) de mots-titre et à un dixième (environ 10%) de mots-texte. Le lexique roumain, depuis le XVIe siècle et jusqu'à nos jours, a évolué surtout grâce à l'enrichissement de ses moyens d'expression par appel aux néologismes latino-romans, dont la proportion s'est accrue, de moins de 1% mots-titre, au XVIe siècle, à environ 28% mots-titre de nos jours. En plus, la modernisation du lexique roumain — telle qu'elle résulte de la comparaison entre les poésies anthumes de Mihai Eminescu et le roman* Baltagul *de Mihail Sadoveanu d'une part, et de chaque vieux texte mentionné d'autre part — s'est faite par une reduction des éléments slaves, de 13%—17% mots-titre, avec 7%—9% mots-texte dans les vieux textes à 10%—14% mots-titre, avec 5%—7% mots-texte dans l'oeuvre des deux écrivains modernes (si l'on prend en considération la totalité du vocabulaire des vieux textes étudiés et les données offertes par les deux dictionnaires de la langue roumaine moderne, on constate que la proportion des éléments slaves a diminué de 14% mots-titre environ à l'époque ancienne, à 5%—6% à l'époque moderne).*

Tenant compte du fait que, dans les vieux textes étudiés, l'élément roman représente environ 80% mots-titre et environ 90% mots-texte (par rapport auxquels l'élément non-roman de toutes autres origines ne s'élève qu'à 20% mots-titre et à peine à 10% mots-texte, nous pouvons conclure que le vocabulaire de la langue roumaine ancienne est tout aussi roman que le vocabulaire de la langue roumaine moderne.

Scanned with OKEN Scanner

РОМАНСКИЙ ХАРАКТЕР СЛОВАРНОГО СОСТАВА НЕКОТОРЫХ ДРЕВНИХ РУМЫНСКИХ ТЕКСТОВ

Краткое содержание

В работе проводится статистический анализ всего лексического материала важнейших текстов религиозного содержания, относящихся к XVI веку (*Codicele Voroneţean*, *Psaltirea Voroneţeană*, *Psaltirea Scheiană*; *Tetraevanghelul*, *Liturghierul* и *Cazania a doua* дьякона Кореси; *Palia*, найденная в городе Орэштии), а также одного из важнейших религиозных текстов XVII века (*Cazania* митрополита Варлаама) и двух юридических текстов тоже XVII века (*Pravilele împărăteşti* и *Îndreptarea legii*). Во всех этих текстах имеется 459.384 считанных слов, около 150.000 несчитанных и 7954 отдельных слов. В целях сравнения с современной румынской лексикой мы использовали статистические данные, которые исследователь Д. Макря представил для словаря I.-A. Кандри, *Dicţionarul limbii române moderne* и стихотворений М. Эминеску, опубликованные при жизни поэта, а также статистические данные, разработанные исследователями В. Шутеу в области художественной литературы и Г. Болокан в области современной публицистики. К этим данным мы прибавили проведенный нами статистический анализ произведения М. Садовяну *Baltagul*.

При исследовании лексического материала мы задались целью изучить древние тексты в отношении богатства лексики, показать среднюю частоту слов; особое внимание было уделено классификации лексики с точки зрения ее происхождения.

В отношении богатства лексического состава мы пришли, между прочим, к выводу, что развитие румынского языка от его древнего периода до его современного состояния характеризуется удвоением словаря, т.е. по сравнению с цифрой 10, представляющей богатство словаря в древних текстах, в современном языке богатство словаря свыше 21. Богатство словаря стоит в непосредственной связи со средней частотой слов; отношения между ними обратно пропорциональные. Так, по сравнению с древними текстами, в которых богатство словаря около 10 и средняя частота около 67, в исследуемых стилях современного языка богатство словаря около 21 и

Scanned with OKEN Scanner

средняя частота 11. Другими словами, в древнюю эпоху каждое отдельное слово повторялось примерно в шесть раз больше чем в современный период.

По вопросу об этимологическом происхождении словаря мы исходили из идеи о том, что нужно различать, с одной стороны, слова, унаследованные из латинского языка или заимствованные из других языков, а с другой — слова, образованные в румынском языке. Мы имеем в виду тот факт, что, например, слово *fierbințeală* образованное помощи суффикса славянского происхождения *-eală* нельзя отнести при к группе слов, унаследованных из латинского языка, хотя производящая основа *fierbint-* латинская (слово *fierbințeală* было создано в румынском языке); или, например, слово *iubire*, несмотря на то, что производящая основа *iub-* славянского происхождения, его было бы ошибочно отнести к славянским заимствованиям (и это слово было создано в румынском языке). Что касается романского характера словарного состава румынского языка, то по нашему мнению он определяется всем составом слов романского происхождения, в который входят слова, унаследованные из латинского языка, слова, созданные в румынском языке, и латино-романские заимствования. Вследствие такого анализа мы пришли к выводу, что слова романского происхождения составляют, как в древний, так и в современный период развития румынского языка, примерно четыре пятых (около 80 %) отдельных слов и девять десятых (около 90 %) слов. По сравнению с ними, все лексические единицы неромапского происхождения составляют одну пятую (около 20%) отдельных слов и лишь одну десятую (около 10 %) слов. Развитие румынской лексики в период от XVI века до наших дней осуществлялось главным образом на основе латино-романских отдельных слов, число которых в XVI веке не достигало 1%, а в наши дни составляет примерно 28%. Кроме того, модернизация румынской лексики осуществилась, как это вытекает из сопоставительного анализа стихотворений М. Эминеску и романа *Baltagul* М. Садовяну, с одной стороны, — каждого древнего текста в отдельности, с другой, путем органичения славянских элементов. Их количество убывает от 13%-17% отдельных слов и 7%—9% слов в древних текстах до 10%—14% отдельных слов и 5% — 7% слов в произведениях упомянутых тут современных писателей (сопоставительный анализ всех древних текстов и указанных выше двух словарей современного румынского языка показывает, что количество славянских элементов уменьшилось от около 14% отдельных слов в древний период до 5% —6% в современный период).

На основе того факта, что в древних текстах, исследуемых нами, романские элементы представляют, как и в современный период, примерно 80% отдельных слов и 90% слов (сравнительно с ними неромanские элементы, вместе взятые, независимо от их происхождения, представляют около 20% отдельных слов и лишь около 10% слов), можно заключить, что словарный состав древнего румынского языка в той же степени романский, как и словарный состав современного румынского языка.

Scanned with OKEN Scanner

The Romance Character of Some Old Romanian Texts

Summary

Our purpose has been here to interpret statistically the whole lexical stuff in the main 16 th century religious texts (Codicele Voroneţean, Psaltirea Voroneţeană, Psaltirea Scheiană [2] Tetraevanghelul, Liturghierul and Coresi's Cazania a doua [2] Palia de la Orăştie) and also in one of the most important 17th century religious texts (Varlaam's Cazania) and in two juridical texts written in the 17th century (Pravilele împărăteşti and Îndreptarea legii). In all these texts we may find 7,954 titlewords with 459,384 counted text — words and about 150,000 uncounted text-words. For comparisons with the modern Romanian vocabulary, we made use of the statistical data given by D. Macrea for „I. - A. Candrea's Dictionary", The Dictionary of Modern Romanian and Eminescu's poetry. We also used the statistical data given by V. Şuteu for the modern literary style and by Gh. Bolocan for the modern journalistic style. In addition, we added our lexical statistics of Sadoveanu's Baltagul.

Studying this lexical stuff we tried to characterize these old texts in terms of the richness of their vocabulary and of the average incidence of the words, focussing our attention at the same time on the etymological structure of the vocabulary.

With regard to the richness of vocabulary, we have concluded — among other things — that the evolution from the old period of Romanian to its modern period is manifested by a „doubling" of the figure representing the richness of the vocabulary, i. e. as compared to about 10 which is the richness of the vocabulary in the old texts we have studied this comes nowto about 21. The richness of the vocabulary is directly related to the average incidence of the words, the former and the latter being inversely proportional to each other. So, in the old texts we have in view, in which the richness of he vocabulary is low (about 10), the average incidence of the words is very high (about 67) while in the modern literary and journalistic style, in which the richness of the vocabulary rises to about 21, the average incidence comes to about 11. In other words, in the old period a title - word was repeated about six times more frequently than in Modern Romanian

With regard to the etymological structure of the vocabulary it was decided from the start that a clear distinction must be drawn between words inherited from Latin or borrowed from other languages, on the one hand, and the words built up within the teritory of the Romanian language, on the other.For example, such word as fierbinţeală (heat), derived by means of the — eală suffix, of Slavonic origin, cannot be considered to

Scanned with OKEN Scanner

be borrowed from Latin, although the fierbînt — radical is inherited from Latin (the word firbințeală is a Romanian development such a word as iubire (love) cannot be taken as a Slavonic borrowing although the iub — radical is of Slavonic origin (The word iubire has developed within the Romanian language). With regard to the Romance character of Romanian, we consider that this is a result of all the lexical elements of Romance origin, i.e. of the words inherited from Latin, of those words developed within the Romanian language itself and the Latin — Romance neologisms.

On this basis we have concluded that in both old and Modern Romanian, the Romance element (those words inherited from Latin, the words developed in Romanian and the Latin — Romance neologisms) represents about four fifths (about 80%) of the title — words, with about nine tenths (about 90%) of the text - words, whilst the lexical non - Romance elements of all the other origins come to only a fifth (about 20%) of the title - words and only a tenth (about 10%) of the text - words. With reference to this the evolution of the 16th century Romanian vocabulary to modern times was achieved mostly by enriching it with Latin-Romance neologisms, whose proportion has risen from less than 1% of the title-words, in the 16th century, to about 28% of the title words, nowadays. Furthermore, the modernization of Romanian vocabulary - on the basis of our comparison of Eminescu's poetry and Sadoveanu's Baltagul, on the one hand, and the old texts under review, on the other - also came about through a reduction of the Slavonic from 13% — 17% of the title-words with 7%— 9% of the text - words in the old texts we have studied, to 10%—14% of the title - words with 5%—7% of the text - words in the words of the two modern writers (if we have in view all the old texts we have studied, taken together, and the two dictionaries of Modern Romanian then we conclude that the proportion of the Slavonic elements has been reduced from about 14% of the title - words in the old period to 5%—6% in the modern period).

Considering that in the old texts we have studied the Romance element represents - as in the modern period — about 80% of the title words with about 90% of the text - words (the non - Romance elements of all the other origins, taken together, come to only 20% of the title - words, with only 10%, of the text - words,) we may estimate the vocabulary of Old Romanian to be of Romance origin to the same degree as the vocabulary of Modern Romanian.

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

	Pag.
CAP. I : INTRODUCERE	7
§ 1. Generalități în legătură cu vocabularul	7
§ 2. Statistica lui A. de Cihac	9
§ 3. Statistica lui S. Pușcariu	11
§ 4. Statistica lui M. Seche	11
§ 5. Statistica lui D. Macrea la „dicționarul lui I.-A. Candrea“	12
§ 6. Statistica lui D. Macrea la *Dicționarul limbii române moderne*	14
§ 7. Interpretarea dată de noi datelor din statisticile lui D. Macrea	15
§ 8. Cu care dintre statisticile privitoare din dicționarele limbii române moderne se poate compara materialul lexical din limba română veche	21
§ 9. Statistica lui B. P. Hasdeu	22
§ 10. Statistica lui S. Pușcariu care vizează „circulația“ cuvintelor	24
§ 11. Statistica lui D. Macrea la poeziile antume ale lui M. Eminescu	26
§ 12. Interpretarea dată de noi datelor din statistica lui D. Macrea la poeziile antume ale lui M. Eminescu	27
§ 13. Statistica lexicală la *Baltagul* lui M. Sadoveanu	31
§ 14. Cu care dintre statisticile vizînd „circulația“ în limba română modernă se poate compara materialul lexical din limba română veche	37
§ 15. Principalele rezultate ale statisticilor privitoare la limba română modernă	38

Scanned with OKEN Scanner

Pag.

CAP. II : VOCABULARUL LIMBII ROMÂNE VECHI. CANTITATEA DE CUVINTE DIN TEXTELE VECHI CERCETATE 42

§ 16. Opiniile cele mai răspîndite privitoare la vocabularul limbii române vechi 42
§ 17. Textele vechi cercetate de noi 46
§ 18. Frecvența medie și bogăția vocabularului în toate textele vechi cercetate luate la un loc 49
§ 19. Frecvența medie și bogăția vocabularului în fiecare text avut în vedere 54
§ 20. Substantivele proprii în toate textele vechi cercetate luate la un loc 62
§ 21. Substantivele proprii în fiecare text avut în vedere 67

CAP. III : STRUCTURA GENEALOGICĂ A VOCABULARULUI DIN TOATE TEXTELE VECHI CERCETATE LUATE LA UN LOC 72

§ 22. Repartizarea pe origini a cuvintelor din toate textele vechi cercetate luate la un loc . . 72
§ 23. Numărul probabil de cuvinte din limba română veche 77
§ 24. „Elementul romanic“ cuvinte-titlu din toate textele vechi cercetate luate la un loc . . 81
§ 25. Cuvintele formate pe terenul limbii române în toate textele vechi cercetate luate la un loc . 85
§ 26. „Elementul romanic“ cuvinte-text în toate textele vechi cercetate luate la un loc . . . 90
§ 27. „Elementele lexicale neromanice“ din textele vechi cercetate luate la un loc . . . 94

CAP. IV : STRUCTURA GENEALOGICĂ A VOCABULARULUI ÎN FIECARE TEXT VECHI CERCETAT . 102

§ 28. Structura genealogică a vocabularului din *Codicele Voroneţean* 102
§ 29. Structura genealogică a vocabularului din *Psaltirea Voroneţeană* 109
§ 30. Structura genealogică a vocabularului din *Psaltirea Scheiană — text* 116

Scanned with OKEN Scanner

Pag.

§ 31. Structura genealogică a vocabularului din *Psaltirea Scheiană — note* — 122
§ 32. Structura genealogică a vocabularului din *Tetraevanghelul* lui Coresi 130
§ 33. Structura genealogică a vocabularului din *Liturghierul* lui Coresi 137
§ 34. Structura genealogică a vocabularului din *Cazania a doua* a lui Coresi 144
§ 35. Structura genealogică a vocabularului din *Palia de la Orăştie* 152
§ 36. Structura genealogică a vocabularului din *Cazania* lui Varlaam 161
§ 37. Structura genealogică a vocabularului din *Pravilele împărăteşti* şi din *Indreptarea legii* . 169
§38. Compararea structurii genealogice a vocabularului din fiecare text vechi şi modern avut în vedere 180

CAP. V : ÎNCHEIERE 187

§ 39. Rezultatele obţinute în cercetarea de faţă . 187

IZVOARE ŞI BIBLIOGRAFIE 207

REZUMATE 211

Scanned with OKEN Scanner

Redactor : DOINA CIORNEI
Tehnoredactor : MIHAI BUJDEI

Apărut 1973. Format 54×84/16.
Coli tipar 14. Bun de tipar la 26. X. 1973.
Tirai 3 300 exemplare.
EDITURA JUNIMEA
PALATUL CULTURII IAȘI — ROMÂNIA

Tiparul executat la Întreprinderea poligrafică Iași, str. Vasile Alecsandri 6
ed. 210

Scanned with OKEN Scanner